JONAS RADVANAS

RAŠTAI

PRIVALOMAS
EGZ
LNB

JONAS RADVANAS

RAŠTAI

VILNIUS, 2009

JONAS RADVANAS

RAŠTAI

Iš lotynų kalbos vertė
SIGITAS NARBUTAS

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas

JOANNES RADVANUS

OPERA

Transtulit
SIGITAS NARBUTAS

Institutum Litterarum Lithuanicarum Ethnographiaeque

UDK 888.2-1
Ra79

Knygos leidimą parėmė
LIETUVOS TŪKSTANTMEČIO MINĖJIMO DIREKCIJA

LR KULTŪROS MINISTERIJA

Komentarų rašymą, *Epitalamijo* ir eilėraščių vertimą parėmė
VALSTYBINĖ LIETUVIŲ KALBOS KOMISIJA

Sudarė, pratarmę ir straipsnį parašė SIGITAS NARBUTAS
Komentarus parašė SIGITAS NARBUTAS ir AUŠRA TAMOŠIŪNIENĖ
Redagavo AUŠRA TAMOŠIŪNIENĖ
Knygos dailininkė ELONA MARIJA LOŽYTĖ
Maketavo ROKAS GELAŽIUS

© Sigitas Narbutas, sudarymas, vertimas, straipsnis, komentarai, 2009
© Aušra Tamošiūnienė, komentarai, 2009
© Elona Marija Ložytė, apipavidalinimas, 2009
© Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2009

ISBN 978-9955-698-98-2

TURINYS / CONTENTA

11 Pratarmė / Sigitas Narbutas

15 CARMINA EX LIBRIS VARIIS DEPROMPTA

17 *In arma illustrissimi, ac piae memoriae principis et domini,*
d. Nicolai Radiuili,
ducis in Dubinki ac Birze, palatini Vilnensis, etc. etc.

19 [*In arma*] *magnifici domini* [*d.*] *Wenceslai Szemiot, etc.*

21 *Epigramma*

23 *In aureolum Andreae Volani,*
contra Immanielem Vegam [!] *librum, epigramma*

26 *In arma illustrium ac magnificorum dominorum,*
d. Nicolai Moniuidi Dorohostaiski, palatini Polocensis, etc.
et d. Christophori Moniuidi Dorohostaiski, filii,
incisoris M. Ducatus Lith. praefecti Volcouiscensis, Seressouiensis, etc.

26 Ioannes Radvanus

26 Cortina Lunae, eiusdem

27 *Ioannis Radvani, Ad Gregorium Zarnouecium, authorem* Apologiae, *ode*

29 EPITHALAMIUM

31 *Epithalamium in nuptias illustris ac magnifici domini*
d. Christophori Monvidi Dorohostayski,
Magni Ducatus Lituaniae incisoris, praefecti Volcoviscensis, etc.
et generosiss. ac illustris virginis d. Sophiae Chodkieviciae,
comitissae in Sklovv et Mysz, illustris memoriae domini
d. Ioannis Chodkiewicz castellani Vilnen. etc. etc. filiae,
poetice expressum a Ioanne Radvano

32 [Epigramma]

33 [Poema]

53 RADIVILIAS

55 *Radivilias, sive De vita, et rebus praeclarissime gestis,*
immortalis memoriae, illustrissimi principis Nicolai Radivili Georgii filii,
ducis in Dubinki ac Bierze, palatini Vilnensis, etc.
ac exercituum Magni Ducatus Lituaniae, imperatoris fortissimi, etc.
libri quatuor, Ioannis Radvani Lituani

57 Consecratio: Hospes et Aquila
58 Aliud epigramma in Aquilam insigne Radiuilonium: Hospes et Aquila
60 Magnifico et generoso domino d. Ioanni Abramowicz,
praesidi Derpatensi, capitaneo Lidensi,
et Vendensi, etc. domino et Mecaenati suo
61 Ad generosiss. et eximia spe virtutum, d. Georgium Radiuilum Nicolai f.
palatinidem Nouogrodensem, capitaneum Moseriscensem, etc.
61 Ad generosiss. et eximia spe virtutum, d. Ioannem Radiuilum, Christophori f.
palatinidem Vilnensem, capitaneum Borisoviensem
62 Ad generosiss. et excellentiss. spe virtutum, d. Christophorumm Radiuilum,
Christophori f. palatinidem Vilnensem, etc.
64 Ad generosum et magnificum dominum Ioannem Abramovicz,
Mecoenatem clementissimum suum

67 Radivilias prima, sive De vita et rebus praeclarissime gestis,
immortalis memoriae, illustrissimi principis, Nicolai Radivili
Georgii f. ducis in Dubinki ac Bierze, palatini Vilnensis, etc.
ac execituum M.D.L. imperatoris fortissimi, etc.
67 *Liber primus*
101 *Radivilias altera*
131 *Radivilias tertia*
166 *Radivilias quarta*

188 Carmina diversorum auctorum, ad petitionem
magnifici domini Ioannis Abramovicii, praesidis Dorpaten.
Expugnatio munitissimae arcis, Tauri, Ioannis Radvani
188 *De eodem eiusdem egcomiasticum*
homonimia et enumeratione Tauri, ac partium eius
191 *De eadem pugna Ioannis Radvani*
191 *Eiusdem de amplitudine et praestatntia familiae Radiuiloniae*

193 EILĖRAŠČIAI IŠ ĮVAIRIŲ LEIDINIŲ
195 *Amžino atminimo šviesiausio didiko ir pono,*
pono Mikalojaus Radvilos,
Dubingių ir Biržų kunigaikščio, Vilniaus vaivados ir t.t., ir t.t., herbui

196 *Prakilniojo pono Venclovo Šemetos herbui*

197 *Epigrama*

198 *Epigrama Andriaus Volano aureolei*
prieš Emanuelio Vegos knygą

200 *Šviesių ir prakilnių ponų,*
pono Mikalojaus Manvydo-Dorohostaiskio, Polocko vaivados ir t.t.,
ir pono Kristupo Manvydo-Dorohostaiskio, sūnaus,
Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos raikytojo,
200 *Valkavysko, Šerešovo ir kt. seniūno, herbui*
200 Jonas Radvanas
201 Dangaus skliautas Mėnuliui, to paties

202 *Jono Radvano odė Gžegožui iš Žarnovco*, Apologijos *autoriui*

205 EPITALAMIJAS
207 *Epitalamijas šviesaus ir prakilnaus pono Kristupo Manvydo-Dorohostaiskio, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos raikytojo, Valkavysko ir t.t. seniūno, ir kilmingiausios bei šviesiausios panelės Sofijos Chodkevičiūtės, Šklovo ir Myšo grafaitės, šviesaus atminimo pono Jono Chodkevičiaus, Vilniaus kašteliono ir t.t., dukters, vestuvėms, poetiškai pavaizduotas Jono Radvano*
208 [Epigrama]
209 [Poema]

225 RADVILIADA
227 *Radviliada, arba Keturių dalių giesmė apie gyvenimą ir garsiausius žygius amžino atminimo šviesiausio kunigaikščio Mikalojaus Radvilos, Jurgio sūnaus, Dubingių ir Biržų kunigaikščio, Vilniaus vaivados ir t.t., ir narsiausio Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos kariuomenės etmono*
228 Pašventinimas: Svetimšalis ir Erelis
228 Kita epigrama Ereliui, Radvilų herbui: Svetimšalis ir Erelis
229 Prakilniam ir kilmingam ponui Jonui Abramavičiui, Tartu vietininkui, Lydos, Cėsių ir t.t. seniūnui, savo ponui bei mecenatui
230 Prakilniausiam, daugiausia vilčių dėl dorybių teikiančiam ponui Jurgiui Radvilai, Mikalojaus sūnui, Naugarduko vaivadaičiui, Mozyriaus ir kt. seniūnui
231 Prakilniausiam, daugiausia vilčių dėl dorybių teikiančiam ponui Jonušui Radvilai, Kristupo sūnui, Vilniaus vaivadaičiui, Borisovo seniūnui
232 Prakilniausiam, prakilniausių vilčių dėl dorybių teikiančiam ponui Kristupui Radvilai, Kristupo sūnui, Vilniaus vaivadaičiui ir t.t.
233 Kilmingam ir prakilniam ponui Jonui Abramavičiui, savo išmintingiausiam mecenatui

235 Radviliada, arba Giesmė apie gyvenimą ir garsiausius žygius amžino atminimo šviesiausio kunigaikščio Mikalojaus Radvilos, Jurgio sūnaus, Dubingių ir Biržų kunigaikščio, Vilniaus vaivados, LDK kariuomenės narsiausio etmono ir t.t.
235 *Pirma dalis*
261 *Antra dalis*
286 *Trečia dalis*
313 *Ketvirta dalis*

330 Įvairių autorių eilėraščiai, sukurti paprašius prakilniam ponui Jonui Abramavičiui, Tartu vietininkui
Tarvastos, didžiai galingos tvirtovės paėmimas, Jono Radvano
331 *To paties enkomijinė giesmė apie tą patį, pagrįsta homonimais ir Tauro bei jo dalių aprašymu*
333 *Apie tą patį mūšį, Jono Radvano*
333 *To paties apie Radvilų giminės didį ir pranašumą*

335 RADVANAS ANUO METU IR DABAR / Sigitas Narbutas

Sacro Millenio
almae Lituaniae

Šia knyga maloniajam Skaitytojui pristatoma žymiausio XVI amžiaus Lietuvos poeto Jono Radvano kūryba. Radvanas (†po 1592) kūrė anų laikų tarptautine lotynų kalba, tad jo eilėraščiai ir poemos buvo skirti ne tiktai lietuviams, bet taip pat lenkams ir kitiems Senojo Žemyno gyventojams, andainykštės Europos įnamiams. Savu metu šis poetas buvo žinoma ir matoma Lietuvos sostinės kultūrinio gyvenimo figūra. Vis dėlto po jo bei jį globojusių įtakingų asmenų mirties Radvano reikšmė sumenko, o jo kūriniai nebebuvo skaitomi ir perleidžiami kone keturis šimtus metų. Pirmąsyk lietuvių skaitytojui Radvanas ir jo kūryba buvo pristatyti 1965 metais. Vilniaus universiteto docentas Benediktas Kazlauskas (*1909–†1995) tada akademinėje spaudoje paskelbė didelį išsamų straipsnį, o jame publikavo nemažų ištraukų iš svarbiausio kūrinio – herojinės poemos *Radviliada*. Visas poemos tekstas išėjo 1997-aisiais serijoje *Bibliotheca Baltica*. Tą knygą sudarė sumažinta pirmojo leidimo faksimilė, poemos vertimas, straipsnis, komentarai ir asmenvardžių žodynėlis.

Šiuose Radvano *Raštuose* pirmą kartą skelbiami visi šiandien žinomi šio poeto kūriniai: eilėraščiai, poemos ir vienas prozinis tekstas. Radvano tekstai šioje knygoje pateikti dviem pavidalais ir paisant dviejų kriterijų: kūrinių chronologijos ir jų publikavimo vietos knygose. Faksimilės autentiškais pavidalais perteikia kūrinius tokius, kokie jie buvo publikuoti pirmuosiuose leidimuose. Paisant chronologijos, *Raštai* pradėti eilėraščiais, išspausdintais keliuose leidiniuose, išėjusiuose Vilniuje XVI a. 9–10 dešimtmetyje. Vieno eilėraščio faksimilė spausdinama iš Andriaus Volano knygos *Oratio funebris in laudem illustrissimi principis, Nicolai Radivili, ducis in Dubinki ac Birze* (Vilnius: Danieliaus Lenčickio spaustuvė, 1584; egzempliorius saugomas buvusioje Gdansko miesto bibliotekoje (dabar Lenkijos mokslų akademijos Gdansko biblioteka), GdBM – Nl 55 8° adl. 34, jo mikrofilmas – Lenkijos nacionalinėje bibliotekoje, BN – Mf. 5701, iš jos pagaminta kserografinė kopija – Lietuvių literatūros ir tautosakos institute, LLTI – 8288; deja, pagal kopiją nieko tikra negalime pasakyti apie fizinius originalo duomenis). Antro eilėraščio faksimilė spausdinama iš Andriaus Chžonstovskio veikalo *Obrona taiemnice krztu prawosławnego Chrześcijaństwa* (Vilnius: Jono Karcano spaustuvė, 1584;

egzempliorius saugomas Lenkijos nacionalinio muziejaus Čartoriskių bibliotekoje Krokuvoje, Czart. – 1332/II; jis defektuotas (neturi viršelio); knygos bloko formatas: 19,5x15,2x1,3 cm; rinkinio formatas: 15x9,8 cm). Dar vienas eilėraštis spausdinamas iš Andriaus Rimšos lenkiškai parašytos poemos *Δεκέτηρος ἀκρόαμα, to iest Dziesięćroczna powieść woiennych spraw oświeconego kxiążęcia y pana, pana Krysztofa Radziwila* (Vilnius: Danieliaus Lenčickio spaustuvė, 1585; egzempliorius saugomas Lenkijos mokslų akademijos Gdansko bibliotekoje, GdBM – Nl 11 8° adl. 8, jo mikrofilmai – Lenkijos nacionalinėje bibliotekoje, BN – Mf. 5687 bei MAB – Mf. 768). Dar vienas eilėraštis spausdinamas iš Andriaus Volano poleminio veikalo *Assertionum de Eucharistia falsarum, cum doctrina Apostolica et sententia veteris Ecclesiae pugnantium ab Immanuele Vega Vilnensi Iesuita publicatarum confutatio* (Vilnius, 1586; defektuotas (be antraštinio lapo) egzempliorius saugomas Lietuvos Martyno Mažvydo nacionalinėje bibliotekoje, LNB – B lot. 1/586; knyga įrišta pergamentu trauktais standaus popieriaus kietviršiais; viršelio formatas: 19x14,5x1,5 cm; knygos bloko formatas: 18,5x14,3x0,8 cm; rinkinio formatas: 16x10,3 cm). Trys paskutiniai pirmosios dalies eilėraščiai spausdinami iš Gžegožo iš Žarnovco knygos *Obrona postille ewanielickiey* (Vilnius: S. Tiškevičiaus išleidimas, 1591; egzempliorius saugomas Lietuvos mokslų akademijos bibliotekoje, LMAB – K.J. 5443; knyga įrišta oda trauktais medžio kietviršiais; viršelio formatas: 31,5x20x3,5 cm; knygos bloko formatas: 30x19x2,5 cm; rinkinio formatas: 24,5x15,5 cm). Toliau dedama proginė poema *Epitalamijas* (išspausdinta Vilniuje 1590). Vienintelis šiandien žinomas spaudinio egzempliorius saugomas Osolinskių nacionalinio instituto bibliotekoje Vroclave (Ossol. – XVI.Qu.2950). *Raštus* užbaigia *Radviliada* ir keli eilėraščiai, išspausdinti kartu su šia poema vienoje knygoje (Vilnius: Jono Karcano spaustuvė, 1592). Jos faksimilė perteikia vienintelį šio leidinio egzempliorių, saugomą jau minėtoje Lietuvos mokslų akademijos bibliotekoje (LMAB – L-16/18; knyga įrišta kartono kietviršiais, trauktais ruda oda, su dviem porom odinių raištelių; ant viršelių priklijuotos buvusio odinio įrišimo liekanos; viršelio formatas: 20,3x16x2 cm; knygos bloko formatas: 19,7x15,2x1,7 cm; rinkinio formatas: 16,5x12,3 cm). Fizines senųjų leidinių charakteristikas čia apibūdinome išsamiau todėl, kad specialistai galėtų susidaryti tikslesnį vaizdą apie *Raštuose* išspausdintas visų Radvano kūrinių faksimiles.

Ši Knyga nebūtų tokia išėjusi be daugelio kilniaširdžių asmenų ir kelių gera linkinčių institucijų paramos. Sužinoję apie ruošiamus Radvano *Raštus*, Osolinskių nacionalinio instituto bibliotekos darbuotojai pagamino skaitmeninę *Epitalamijo* kopiją ir kilniadvasiškai leido ją publikuoti. Lygiai tauriai pasielgė Lietuvos mokslų akademijos, Martyno Mažvydo nacionalinė, Lenkijos mokslų akademijos Gdansko ir Lenkijos nacionalinio muziejaus Čartoriskių bibliotekos. Joms pirmiausia nuoširdžiai dėkojame. Atskirai nuoširdų dėkingumą reiškiame LR Kultūros ministerijai, Lietuvos tūkstantmečio minėjimo direkcijai: be pakankamos finansinės paramos šis leidinys nebūtų išėjęs toks, kokį jį į savo rankas nuo šiol paims malonusis Skaitytojas. Dėkojame Valstybinei lietuvių kalbos komisijai, parėmusiai dalies

Radvano kūrinių vertimą ir komentarų rašymą. Taip pat dėkojame kolegei Astai Vaškelienei, Krokuvos bibliotekose surinkusiai informaciją apie fizines ten saugomų Radvano knygų charakteristikas, Jolitai Steponaitienei, pasidalinusiai žiniomis apie kai kurias mums rūpimas XVI amžiaus Lietuvos lotyniškas knygas, Daliai Dilytei, perskaičiusiai dalį vertimų bei davusiai vertingų pastabų, Rimai Cicėnienei, Rusijos mokslų akademijos bibliotekoje surinkusiai visą įmanomą informaciją apie ten saugomą Radvano *Radviliados* egzempliorių, Aušrai Tamošiūnienei, kruopščiai ir greitai atlikusiai redakcinius darbus, ir Daivai Narbutienei, padėjusiai Lietuvos mokslų akademijos bibliotekoje atlikti daugelį svarbių techninių darbų, renkant ir rengiant iliustracijas bei faksimiles šiai Knygai, skirtai pagerbti ne tik Joną Radvaną, Mikalojų Radvilą Rudąjį bei Kristupą Manvydą Dorohostaiskį, bet ir visą Livonijos karo nugalėtojų kartą, daugiau nei kas kitas iki tol nusipelniusią originalios, autentiškos, profesionalios ir reikšmingos lietuvių literatūros atsiradimui. Širdingiausią dėkingumą reiškiame šios Knygos dailininkei Elonai Marijai Ložytei, taip pat dailininkui-maketuotojui Rokui Gelažiui ir su visais Knygos rengėjais ranka rankon dirbusiam leidėjui Gyčiui Vaškeliui: didžiausios pagarbos ir aukščiausių įvertinimų nusipelno šių Žmonių noras išleisti Knygą, tapsiančią paminklu ne tik Radvanui, bet ir pirmajam Lietuvos tūkstantmečiui. *Quod felix faustumque sit!*

Sudarytojas ir vertėjas
Vilnius, 2009 metų kovo 11 diena

CARMINA EX LIBRIS VARIIS DEPROMPTA

IN ARMA ILLVSTRISSIMI, AC PIAE memoriæ Principis & Domini, D. Nicolai Radiuili, Ducis in Dubinki ac Birze, Palatini Vilnenſis. &c. &c.

E XXXIII 251
P. Kön. 1194.

Regia nunc volueris Domini poſt funera tanti
Alta petas, famam defer in aſtra ducis.
Erige nunc pennas, patriam nunc protege magnam
Te draco, te fulmen, Moſchus inerſq; fugit.
Incipe dulciſonans ô buccina, te ſtupet ipſe
Heſperus, hæc audit quæ canis ortus enim.
Caucaſus hæc audit, ſubet hæc ediſcere ſyluas,
Hæc ignes Lybiæ, Taurus, & iſta ſtupet,
Mœnia vos metuant Ierichûs, Lituoq; ſonante,
Corruat, & meretrix ebria, ſæua, cadat.

Ioannes Raduanouius
Vilnenſis.

MAGNIFICI DOMI-
. Wenceslai Szemiot. &c.

1532

VIr Samius cecinit, mortem contemnere Cygnum,
Se fore perpetuum qui canit, alta petens:
Tu quoq; sic Generose viges, & olympia Virtus,
Quam colis, æternum te super astra feret.
Atq; nitet veluti Cygnus candore niuali:
Sic condita geris pectora lacte bono.
Vt quoq; prædones aquilas temnitq; fugatq;
Hostem sic patriæ pellito sortis eques.
Ergo Deo lætus dulcissima pectora vitæ
Offer: & incipient aurea secla tibi.

I. R.

Multa timet Moſchus; quouis Rex, millite pugnes:
Seu Lituanus eris, ſiue polonus eris
At, quid plus timeat, tibi Rex Stephane referri
Vis? referam, frontem plus timet ille tuam.

A. R. L.

EPIGRAMMA.

Salue magna patris proles, fortiſsime ſalue.
Tu timor es Moſchi, tu belli fulmen, & hoſtis
Certa ruina, ſalus patriæ: te ſæpe fugaces,
Inuictum bello, tremuere & pectore Moſchi.

Ioannis Raduuanſi.

IN AVREOLVM ANDRE-
AE VOLANI, CONTRA IMMA-
nielem Vegam librum, Epi-
gramma.

COnſtiteram molem flammę, bigasq; Solares
Vallatas radijs, & graue ſolis opus.
Iam matutinus nituit ſol margine, quando
Lampadibus denſum mox iubar emicuit,
Flamma nitore ſuo longinquum verberat agrum,
Et tremulam blandè ſpargit amica facem.
Fallor? an aſtra micant? non fallimur: en micat aſtro
Perſimilis nitido flamma, nitorq; decens.
Ecquid id eſt? fare alma fides, tuq; optima virtus,
(Namq; aderant ambæ) dicite quęſo Deæ.
Sic ego, ſic illę placidè dixere roganti,
Quem cernis lauro fulgidulum, liber eſt.
Dicite concordes, iunctiſsima pectora, diuæ,
Quis cecinit? cecinit hunc quoq; ſuauis odor?
Quis cecinit? flamen ſanctum, ſacrata Dei mens
Cuncta regens, & nos ſcripſimus iſtud opus.
Quis cecinit? pius ille ſenex Volanus, amator
Ille Dei, veſtri maxima fama ſoli.
Qualis? ab authore hunc poſsis cognoſcere librum,
Eſt cedro dignus, ſed nec honore carens,
Et dans authori præclaro tempora longa,
Dans magnum nomen, perpetuumq; decus.
Dicite, quid tractat? verum atque illius honorem
Aſſert, errores diluit omnigenos.

Atque

Atq; ita, ferte leues violas, & laurea ſerta,
Elyſioq;, aiunt, cingite flore librum.
Ferte & odoratam cedrum, ſit magnus honore;
Sit fama æternus non fugiente liber.
Ferte manu plena canentia lilia, tanti
Authoris cingat ſancta corona caput.
Peſtanas cumulate roſas, & florida Tempe
Huc date, victori nectite ſerta nouo.
Dicite iò pœan, iam terram fronte petiuit
Scarga, & iò pœan dicite, Vega ruit.
Viue ſenex docte, & numeroſę prœmia laudis
Accipe, quas virtus, donat & alma Fides.
Dat pro muneribus tibi nunc Eccleſia grates,
Laudibus atquę offert ſe patria ipſa tuis.
Ipſa Fides, virtuſq; tibi fert ipſa coronam,
Ipſa etiam præbent ſe patriam,
Aſtra tibi.

Ioannes Raduanus.

* BIBLIOT. *
EVANG. REFORM. VILNENSIS

IN ARMA ILLVSTRIVM AC MAGNIFICORVM DOMINORV
D. Nicolai Moniuidi Dorohoſtaiski, Palatini Poloceñ. etc:
&
D. Chriſtophori Moniuidi Dorohoſtaiski, Filij, Inciſoris M
Ducatus Lith. Præfecti Volcouiſcenſis, Sereſsouieñ. etc:

C 8036

IOANNES RADVANVS.

LVna, & ſtella decens, quarum colis altera magnum
Signiferum, auroræ nuncia certa ſacræ:
Altera noſte nites elemento proxima terræ,
Vtraq; Monuidæ, clara trophæa domus.
Aſpicite has Litauûm ſedes, lucemq; benignam
Fundite per terras, aſtra, Palæmonias.
Donec ab immenſo capies tua lumina Sole,
Nulla tibi Eccliptis, Luna, nocere poteſt.
Dum firmamento Chriſti defixa manebis
Stella, cades nunquam, lucida ſemper eris.
Vos ſupra mortale nihil, mortale ſed infra
Lunares curſus, & peritura manent.
Sic quoque Monuidis nil funeris auferet hora,
Gloria per titulos ibit & aſtra ſuper.
AEternæ facies, cœli omnipatentis alumnæ
Saluete, & Litauis ferte perenne iubar.

CORTINA, LVNAE. Eiuſdem.

DEfectus ſi Luna times, aduerte, docebo,
Quæ tibi fata canunt.
Eſt via quæ ſuperis Eccliptica linea fertur,
Signifero in medio.
Hîc te rerum opifex, naturaq; currere iuſſit,
Hîc quoque Solis equos.
At tu vallatæ flammis occurrere moli,
Candida Luna caue.
Nam ſi fortè gradum celerans aduerſa parenti
Iueris Heliadum.
Iam tibi prædico defectus, atq; labores,
Luminibusq; tuis.
Namq; grauis terræ obſtabit tibi conus, & vmbræ
Impedient tenebris.
Tum tu, ſi qua mei veniet non immemor hora
Vtilis admoniti,
Si cupis æternùm pulchro fulgeſcere cælo,
Lucifero comite.
Ne precor immenſo, ne ſis contraria Soli,
Qui tibi Chriſtus erit.

Ad Gregorium Zarnouecium, Authorem Apologiæ.

Ode.

PRisci poetæ quos fidibus suis
Olim sacrarunt, quid nisi crimina
Secli fuere, obliuione
Nomina digna, moriq; prorsus?
Te personantem Christiadis sacrum
Carmen, Prophetarum monumentaq;,
Zarnoueci, lethi tenore
Melpomene mea vindicabit.
Vt te nec anni nec taciturnitas
Inuoluat altis inde silentijs,
Viues, perenni notus æuo,
Hesperij domitor Tyranni.
Tu Christianis opprobrium fugas,
Tu Patriarchas hæresium doces
Sensus tonantis sacrosanctos,
Atq; iubes meliora uelle.
Seu cum repellis Pontificum nefas,
Turpata seu cum dogmata respuis,
Et quicquid Antichristus hostis
Implacidum iaculatur orbi.
Qui templa diris relligionibus,
Et regna sæuo Martis acimace
Vastauit, audens & sacratos
Regum apices violare ferro.
Parumne fusum est, sanguinis inclyti,
Per tot duella, & prælia ciuica?
Ad arma rursum Papa ad arma
Pontifices & alij feruntur.
Non vt feroces Amuratis minas
Vertat retrorsum, signaq; Patribus
Direpta, Otomanni superba
Restituat, repetat q; ab aula.
Non vt cruentis Barbariam domet
Gentem scelestam internecionibus,
Procudit enses: sed fatiget
Christiadas misero tumultu:
Nempe vt secundum uota Otomannica,
Res Christianas perderet impius
Furor suorum: illi sagittas
Cote acuunt, equitant q; inulti.
Nuper ruinas Cantaber horridus
Parans Britanno, soluit aui mala:
Examen astris, vrbibus q;
Oceano inuehitur timendum.
Emancipatus Sixto liber, (heu nefas)
Bis mille formidata Britanniæ
Tormenta vexit, strauit æquor
Classibus, & peditum cateruis.
Ad hunc iuuentus masculà militum
Victorioso vertitur impetu,
Olimq; victores Iberos,
Consilio atq; manu reuicit.
Sparsis relucent nauibus æquora,
Vsitæ triremes inuolitant salo,
Et exercatas legiones
Fluctus & vnda rubens resorpsit.
Lymphatus hostis per mare naufragum
Fugit, catenas pollicitus Britan-
no: quo tremendos apparatus
Vana superbia mox redegit?
Hic qui gubernat cuncta Aquilonibus,
Vertit triumphos funeribus nouis,
Et ille fortuna obrius REX,
Vincla Britanne tibi haud parabit.
Fæcunda culpis sæcula sæuius
Vidêre nuper Pontificis scelus,
Iussu Tyranni trux sacerdos
Fraude Valesiadem necauit.
Orbem nefastis cædibus impius
Contaminauit, deniq; pinguior
Iam terra nostro, martyrum q;
(Christe videns pateris) cruore.
Quid non Papalis dira licentia
Audet? resoluit iura, sacrum decus
Mores q; castos, & superbo
Sancta supercilio refringit.
Horum furores, & capitis male
Sani reuincens dogmata fontica,
Impune mortem sperne, fultus
Posteritatis honore firmo.
Vindex fereris, fraudis & hostici
Erroris, ipsi frena Papatui
Hornæq; stirpi Loiolitis
Injiciens, Monachis lupatum.
Viues perennis, Pyramidum situ
Centumq; viues maior adoreis.
Laus non inornatos sileri
Hosce tuos patitur labores.

Anno à Christo nato CIↃ IↃ IXC. 3. Non: Martij.

EPITHALAMIUM

EPITHALAMIVM

IN NVPTIAS

ILLVSTRIS

AC MAGNIFICI DOMINI D. CHRISTOPHORI MONVIDI DOROHOSTAYSKI, MAGNI DVCATVS LITVANIAE INCISORIS, PRAEFECTI VOLCOVISCENSIS &c.

ET

GENEROSISS. ACTILLVSTRIS VIRGINIS D. SOPHIAE CHODKIEVICIAE, COMITISSAE IN Sklovv. & Myſz. Illuſtris memoriæ Dñi D. IOANNIS CHODKIEWICZ Caſtellani Vilnen. &c. &c. FILIAE.

Poëticè expreſſum, à IOANNE RADVANO.

13.789

Vilnæ in Officina Ioannis Kartzani.

ILLVSTRI.

ET

AMPLISSIMO DOMINO.

CHRISTOPHORO

MONVIDO DOROHOSTAYSKI.

MAGNI DVCATVS LITVANIÆ

INCISORI.

PRÆFECTO VOLCOVISCENSI.

SPEI PATRIAE,

ORNAMENTO FAMILIAE,

ET

MOECENATI SVO.

HOC QVALECVNQVE MONVMENTVM.

D. D.

IOANNES RADVANVS.

NOlo putes, MONVIDE, tibi sine numine diuûm
Euenisse sacri fœdera casta thori.
Omnia sunt cœlo prius hæc agitata, supernis
Tandem conciliis hic Hymenæus adest.

CONCILIVM

XVI. Qu. 2950

CONCILIVM DEORVM.

Cœlicolas magnos, & relligioſa Deorum
Conſilia, & diuûm iuſſu connubia pacta
Ingredior, tædaſq; tuas, Mõuide, referre.
Vos quibus imperium vatum, pia numina, Muſæ,
Annuite, & cœpto precor aſpirate labori.
Sit mihi fas audita loqui, populoq; volenti
Pandere res alto cœlo, ſuper æthera, geſtas.
Eſt Iouis in medio celſiſsima regia cœlo,
Templum auratum, ingens, vbi conſultare ſolebant
Iampridem ſuperi, & dubiis de rebus agebant,
Huc pater ipſe Deos cœli, terræq; potentes,
Concilium ſanctum, quos hoc dignatus honore,
Conuocat: olli etenim rerum data ſumma poteſtas.
Nec mora, conuenere: fluunt ad Olympia plenis
Tecta viis, Iunõ, Arcitenens, & Pallas, & omnis
Relligio cœli: mox quando apparuit ingens
Regia, perque polos auri nitida aura refulſit,
Conſedêre Dii, ſua per ſubſellia quiſque.
Quos inter medius ſceptro præſignis honeſto,
Regnator ſuperûm, ſolio conſedit in alto.
Vtque ferunt tùm multa ſuo cum corde volutans,
Talibus exorſus dictis, quibus ille tumultus

 Conciet,

Conciet,& ventos, tempeſtateſq; ſerenat.
Rem nulli obſcuram veſtrûm reor eſſe,quid iſte
Conuentus,quid tanta velint conſulta Deorum.
Gens hominum lati dominos quos fecimus orbis,
Quacunq; omniparens tellus ſe porrigit, & quâ
Oceanus totum fluctu circumfluit orbem,
Arbitrio viuunt, nutuq;, & numine noſtro.
Quare agite humanas mecum cognoſcite mentes,
Quæ leges,quis honor Diuûm, quæ iura ſuperſint,
Quidúe ſtruant,quiſquamne aris imponat honores
Præterea,nec dum fors virgo exceſſerit alma
Vallibus amſanctis Aſtræa, iterumne tenebris
Inuoluens, Auſtros mundo,nymboſq; perennes
Infundam,fluuiis ſceleratam euertere gentem
Iuratus,nec non iaculato è nubibus igne.
At tu iuſſa Deûm quæcunq; faceſſere ſuetus
Fare Atlantiade,nobiſq; ex ordine cuncta
Incipe: tunc toto ſunt facta ſilentia cœlo,
Et ſacer has fudit Cyllenius ore loquelas.
Per varios populos,terrarumq; ardua,diui,
Iactatus redeo,latuſq; per æquora vaſta.
Qui mores hominum? quæ recta vel impia vidi
Quæritis,ardetiſque orbis cognoſcere ſtatum?
Dicam equidem: quamuis, quæ prima exordia ſumã?
Vidimus,ô ſuperi, multa & miranda per orbem.
Et primùm alatis tetigi Capitolia plantis,
Tarpeiáſq; arces,quondam tua,maxime,templa,
Nunc ſine honore iacent ingloria: nullus ad aras
Solennes

Solennes olim fert dona, ſed omnia diuis
Mutarunt aliis, veteres tamen ordine pompas,
Et ſimulachra Deûm, & Bacchi læta orgia ſeruant,
Pontificem, feſtoſq; dies de nomine diuûm,
Hos in vota vocant, & ſanctas thuris acerras
Incendunt: eadem reſtant ſacra, nomine tantùm
Poſthabito noſtro, nec gens reuerentior vlla
Indigetum fuerit: ſed enim quantum Itala terra,
Exuperans inter populos caput extulit omnes,
Religione potens patria: tantum Itala terra,
Ante alias gentes ſcelere eſt imbuta nefando.
Hîc fraudes, & turpis Amor, maleſuada libido,
Mortiferumq; nefas regnant, hîc ſæua venena
Innumeri quibus heroum ſunt morte perempti,
Tot ſcelerum formæ, & variorum monſtra dolorum,
Vrbibus in mediis poſuére cubilia, quantum
Non fuit ex illo cum gens ſæuiſsima, nobis
Appoſuit menſis epulandas, igne ſemiuſtas
Humanas carnes: ergo hinc ex Alpibus altis
Vicinos Italis Francos, & Gallica regna
Contingo, grauida imperiis, magniſq; tryumphis,
Nunc gens infelix, & lamentabile regnum.
Quas clades? quæ bella, pater, bella impia vidi?
Quas acies, quantamq; cient per mutua ſtragem
Vulnera? dum patriæ vertunt in viſcera vires.
Vidi ſexcentas euerſas funditus vrbes,
Et deſolatos funeſtis ignibus agros,
Armariq; duos cognata in prælia fratres.

Nec fuit indignum hoc illis, tot funera cerni,
Lumina tot cecidiſſe ducum, & pingueſcere campos
Sanguine ciuili, fluuioſq; increſcere cœde,
Vnius ob furias Guisi, Latiumq; tyrannum.

Quinetiam ruptis vrbes iam legibus arma,
Arma fremunt, regemq; parant excludere regno,
Fas verſum atque nefas. It Iacobita ſacerdos
Eumenidum furijs Clemens agitatus acerbis,
Tela ſinu, mortemque ferens, ita mente paratus
Sternere Valeſium, & vitam pro cœde paciſci.
Ingreditur ſcelus artificis bona verba locutus,
Et regi dextram tendens pedibuſq; volutans.
Vtque viatori meditans lethum aſpis iniqua,
Serpit humi tacitè, ſinuoſa volumina verſans,
Talis erat monachi ad cœdem venientis imago.
Audi, ô Rex, inquit, nulli vulganda tuorum
Exequar, en arcana tuis fero commoda cœptis,
Sed quæ longa mora eſt fari, cognoſce legendo.
Hæc memorans ferrum Regi ſub pectore condit,
Atque ictus iterat crebros: en dextra fideſq;
Debita Principibus! peſtis bibit alta cruorem,
Vltima iamque legunt Parcæ fila vltima regi.
Auricomus veluti cum flos, quem ſæpe Fauoni
Mulcebant auræ, violento læſus aratro
Langueſcit, ſic Rex pallebat morte futura,
Multa gemens, ambaſq; ferens ad ſydera palmas
Orabat: Pater omnipotens, qui templa beata
Æternis regis imperiis, & regia ſceptra

Das

Das adimiſq; viris fati fundata tenore,
Aſpice magne parens oculis quibus omnia cernis,
Et, ſi nulla tui iuſsit ſacra pagina verbi
Perfidia, ferroq; tuos occidere Chriſtos,
Si immeritus morior, nec vi, nec morte virorum,
Sed ſcelere inuiſæ ſtirpis, ſed fraude meorum,
Eſto nunc mortis vindex, iuſtiſsime, noſtræ.
Tum vos, ô Franci mea gens, atque ornamentum,
Quorum vrbes, & ſceptra modo, ac virtute regebam,
Accipite hæc animis, noſtraſq; audite querelas,
Per ſi qua eſt, quæ reſtat adhuc in pectore Franco
Priſca fides, & regis honor, per vulnera noſtra
Extremùm moriens oro, miſereſcite Regis
Henrici, ſaltem hoc vt ne moriamur inulti.
Sumite vindictam, has voces cum ſanguine fundo.
At tu, Borboni, ſanguis meus, accipe ſceptra,
Tu Rex Gallus eris: manibus date lilia Galli.
Tu nunc vltor eris noſtri: tu vindice dextra
Guiſorum gentem, monachoſq; ſequere cruentos
Cœde mea, vertes vrbem quæ prima rebellis,
Me dulci vita, & regno ſpoliauit auito.
Sed mihi in æternum clauduntur lumina ſomnum,
Viuite felices, non vllo tempore noſtri
Immemores, neu poſt, ciues, concipite bella.
Hic finis tanti regis, quem Sarmata regem
Lituanuſq;, Boryſtheniiq; habuêre feroces.
Felix, heu nimium felix, ſi Guiſia nunquam
Impia, ſic infenſa piis conſulta ſecutus,

Tinxiſſet

Tinxiſſet ſacram ciuili ſanguine dextram.
Parte alia ſociis traxit Guiſanus ab oris
Auxilium, Rex aduerſis inſtructus ad arma
Francigenis, cui iuncta mouet Germania bellum,
Vnanimes, hoſtem vel debellare ſuperbum,
Aut, ſi fata volunt, generoſa occumbere morte.
Ite bonis auibus pia pectora. heu quibus illi
Concurrent animis! ergo fauſto omine pugnam
Committunt, & (quandoquidem pia numina cœlo)
Victores pulchra pro libertate triumphos,
Vindictamq; fero capient ex hoſte decentem.
Quanta ibi tempeſtas, diui, quantuſq; tumultus
Ingruit! o tandem afflicti miſereſcite regni.
Ergo feras linquo gentes, feror ales in altum,
Armoricos, Angloſq; rapax vbi diuidit vnda.
Hinc cum tranaui denſas ſuper æquora nubes,
Excepit feſſum tandem placidiſsima terra,
Inſula diues opum, veteres dixêre Britannam,
At fortes Angli pulſis tenuêre colonis,
Terra potens armis, fortunatiſsima pace.
Hic mihi, (fabor enim) viſum haud mortale virorũ
Imperium, ſed iuſtitia, veraq; tonantis
Relligione vigens, auguſta pace beatum,
Et tamen innumeris felix, diueſq; triumphis.
Imperium Eliſabetha regit fortiſsima virgo,
Conſiliis præſtans, & virginitatis amore,
Perpetuos quem Nympha colit, ſeruatq; per annos.
Quid referam, vt ſæuas claſſes, crudelis Iberi
Contuderit?

Contuderit? queis ille ferox conſtrauerat omnem
Oceanum, cœloq; animum fortaſſe ferebat.
Ecce vehit pelago Martem, bellumq; tremendum,
Trux Iber, excidium portans & vincla Britannis,
Caſtilios, Siculoſque trahit, pubemque Granatæ,
Cantabricaſq; manus, & qui colit arua Sagunti,
Gallicios genus acre uirûm, nitet æquore claſſis
Barbaricis diues ſpoliis, atq; ebria dulci
Fortuna inſultat ponto: conuulſa ſubinde
Æquora tot vaſtis gemuêre oppreſſa carinis.
Iamq; adeò totum permenſi nauibus æquor,
Ardebant viſæ portus irrumpere terræ,
Captiuumq; ſuis regnum vincire catenis,
Cum REgina animum variis exercita curis,
Aſſiduùm lachrymans onerabat ſydera votis.
O pater, ò hominum, cœliq; ſacrata poteſtas,
Qui mentes hominum regis, æternumq; gubernas,
En coniurati veniunt ad bella tyranni,
Bella tibi, Chriſtoq; tuo ſcelerata cientes,
Claſſibus infandis implerunt æquora, regno
Excidium crudele meo, clademque vehentes.
Non ſatis eſt toties gentes ſpoliaſſe quietas,
Terrificaſſe minis orbem veteremq;, nouumq;,
Et ferro populos nil funeſtaſſe merentes
Propter opes: etiamne hoſtes ſe inferre Britannis,
Inſonteſq; volunt Anglos, quibus ipſe beatam
Annueras pacem, lachrymoſo inuoluere bello?
Hiſpanus, Rex omnipotens, atq; impius Aſſur

Hos animos? tua dona ſacræ facit irrita pacis?
At non Aſſyrius Sanherib, priſciúe tyranni
Auſi ſunt impune tuos violaſſe fideles,
Angelico ſiquidem proſtrati Marte, ſub ipſis
Supplicia hauſerunt Solymorum mœnibus altis.
Et nunc à noſtris defendes, optime, regnis
Prædonem, claſſiſq; meæ dux vnicus eſto.
Dixit, & auditas teſtatus ab æthere voces,
Inſonuit, totumq; pater tremefecit Olympum.
Parce metu. Deus ipſe, Deus ſonat æthere ſummo
Claſſica, crebreſcunt venti, ſurguntq; fauentes.
Ecce ferunt, ducente Deo ventiſq; ſecundis,
Igniuomæ puppes, timidis incendia Iberis,
Voluentes atram nubem, denſamq; fauillam,
Flammarumq; globos prorumpunt, vnde reluxit
Mundus, & alta maris: credas innare reuulſos
Ætnei montis ſcopulos, aut igne coruſcum
Veſuuium: monſtrante viam ſuper æquora vento
Inuadunt hoſtes: hinc ruptis nubibus ignes
Præſentem Hiſpanis oſtentant vndiq; mortem.
Tum verò exoritur fragor, atq; miſerrima cædes,
Diffugiunt, quacunque licet, per inhoſpita ſaxa.
Illaque compedibus claſſis vinctura Britannos,
Terga fugæ nudat, tumidarum oblita minarum.
Quò nunc aſpera mens? quò tanta ſuperbia ſæue
Cantaber, atq; animi pleniſſima pectora magni?
Diffugiunt, quantumq; fugit cum ceruus in altis
Montibus Hircanum vidit rugiſſe leonem,

Anglorum

Anglorum tantùm fugiebant ſigna leonum.
At rabies pelagi, ventiq́ inuiſa ſequentes
Agmina iactatos pellebant ſæpe procellis,
Per mare veliuolum: ſed enim ſine more furebat
Ira maris ſæui, tempeſtateſq́ ruebant.
Iamq́ cruentatus ſpumabat languine pontus,
Et freta crudeli Neptunia cœde rubebant.
Pars ſcopulis illiſa perit, pars per mare magnum
Occumbunt tandem longis erroribus acti.
Donec acerba hominum miſeratus fata, procellas
Placat, & ingentem reuocauit tempeſtatem,
Iratoſque Deus iuſſit ſubſidere fluctus.
His quoque turbatum cernens regionibus orbem,
Quærebam terras tranquilla pace fruentes.
Ergo per immenſas nubes, perq́ aëra lapſus,
Enaui, magnis vbi ſe Germania mille
Vrbibus, & latis iactat regionibus: atq́ hic
Neſcio qui bellum, ferrumque laceſſere ſuadent,
Diri Oratores, populi communis Erinnys.
Et ſi forte datum eſt nobis quoque noſſe futura,
Bellum horrendum, ingens, Germania terra videbit,
Iamque iras & corde neces meditatur acerbas.
Heu dubito quàm fauſta dabis præludia belli,
Paciferæ nimium pertæſa AVguſta quietis.
Heu quo nam cœlo quæram te Diua? quibus te
Vrbibus inueniam CONcordia? tu potes ingens
Imperium fundare, tuis Reſpublica conſtat
Conſiliis, tu ſydereas ſanctiſſima terras,

Et diuerſa elementa tuo ſub numine torques,
Redde mihi te, quæſo, meiſq; amplexibus offer.
Hæc dicens fugio, liquidumq; per aëra latus,
Carpathii ſummo requieui in culmine montis.
Hunnos relliquias Thracum florentia quondam
Sceptra videns, armis validos & diuite gleba,
Nunc ſtultis (ô nulla diu mortalia florent)
Regibus exemplum, ſi quos diſcordia vexat.
Aſpicio procul hinc prædiuitis arua Bohemi,
Hercinios ſaltus, diuerſa in parte Polonos,
Magnanimam gentem, priſci de nomine Lecchi,
Et Lituos olim Romano ſanguine cretos.
Namque, velut perhibent, Latia de gente Palæmon,
Italiam fugiens patriam, ſæuumq; Neronem,
Non ſine pace Deûm tandem iſtis redditus oris,
Romanam prolem, atque Itala de gente nepotes
Conſtituit pater, hinc creuit Lituana propago,
Gens inuicta manu, ſtudiis gens aſpera Martis.
Non his deliciæ, non deſidioſa voluptas,
Nec vinum cordi, ſed bello viuere cura,
Ni peregrina ſuis corrumpat moribus illam
Mollities: at Sarmatici præſtantia ſceptri,
Dalmata rex Crupam fluuium, Sclauoſq; relinquens,
Fundamenta prior iecit, primordia Regni.
Littore in Iſtulæo tum LIBERTATIS ALVMNI,
Fertilibus campis primùm ſedêre Poloni,
Quà lætas ſtringens ripas prorumpit in æquor
Iſtula: poſt ad vtrumque maris diffundere littus
Cœperunt

Cœperunt ſeſe longinqui ad marmora Ponti.
Huc feror, & qui ſint homines, quis gentibus ordo
Explorator eo: ſed tum Rex vndique ſacros
Varſouiam proceres magna ad conſulta vocarat.
Adſunt Lecchiadæ fortes, Litauiq; frequentes,
Sarmatiæ flos omnis adeſt: Zamoſcius acer,
Atque HELebouicius, qui ſeruantiſsimus æqui
Tum fuit in Litauis, iam morti debitus, atque
GOrçanus lux Sarmatiæ, ſed fronte ſeuera,
Iam meditans aliquid pro libertate Polona,
Et clades Moſchi fortis RAdiuilus, & alter
Orbe pererrato qui magna & plurima vidit,
Zborouii, KIsca, & Firleiî, & Laſcius ingens,
Magnanimi Patres coëunt, cunctiq; legati,
Queis patriæ commiſſa ſalus, parteſq; labantes.
Hic illum vidi eloquio, fandoq; tonantem
MONVIDVM iuuenem, quo ſe Lituania dudum
Iactat, & ingentem ſibi iam promittit honorem.
Illum condecorant fœcundi pectoris artes,
Relligionis amor veræ, quæ ſedibus altis
Mortales iterum dignata inuiſere terras.
Quàm facies præſtans iuueni! quantũ inſtar in ipſo!
Quãq; manu prõptus: magnorũ haud degener vnquã
Heroum: fando ſi veſtras venit ad aures,
GEDIMINVS erat Litauis clariſsimus oris,
Dux præſtans armis, Italũm generoſa propago,
Primus qui Litauam pugnando reſtituit rem,
Kiiouiam, Branſcumq; ſuis, arceſq; Seweras

Finibus adiecit: Prussorum strauit aceruos.
Imperium extendit: nam fortis Russia centum
Victa (nefas) nodis tracta est miseranda triũpho.
Illius auspiciis, populosæ mœnia VILnæ
Ingentem tollunt fama sub sydera molem.
Huic natus MONVIDVS erat, fortissimus Heros,
Qui tùm Slonimsci populos ditione premebat.
A quo principium magni duxere nepotes.
Hic titulis surgens senior MONVIDVS auorum,
Haud virtutis egens, meritis notissimus heros
In patriam, nuper Moschos ingentibus ausis
Aggressus, cepit Sussam, consedit in ignem
Nescerdum, victis arx & cõmune sepulchrum
Militibus, Neuelam forti obsidione premebat,
Et Stephanum positis iussit venerarier armis.
Per tantam seriem superi, per clara virorum
Nomina CHRISTOPHORVS descendit, credite,
Spes patriæ, spes magna suæ: clementia diuûm, (charæ
Hunc tantùm foueat, longos & seruet in annos.
Conueniunt cũcti proceres, quid publica poscãt
Commoda dicturi, pro libertate parati,
Per varias animam cum vita effundere mortes.
Quo res summa loco? num qua perculsa ruina,
Imperium, pax atq; decus, sceptrumq; laborent.
Bella iubent, queis arma placent, & Martia virtus.
Bella vetant alii, pacemq; ante omnia poscunt,
Etsi fata ferant, Othomani vt signa Polonos
Inuadant, contrà laturos obuia signa
Vnanimes:

Vnanimes: ſed ne pacem turbate ſerenam.
At contra ſurgens præſtans Zamoſcius inſit:
Bellum atrox, ciues, dira cum gente gerendum,
Queis neque ius, neque relligio, nec fœdera curæ,
Sed fera vis, hominumq; cruor, miſereſcite veſtri,
Neu dulcem patriam, natoſq; ad funera Turco
Prodite, ſed MAieſtatem defendite magnæ
Sarmatiæ: per ego has lachrymas, patriamq; cadentẽ,
Oro, maturate nefas auertere tantum.
His lachrymis bellum ſtatuunt, belloq; futuro
Arma parant, aurum, & florentes ære cateruas.
Si tantis deſint nummi, atque pecunia cœptis,
Templorum cultus rapiant, aurumq; deorum.
Quodſi piniferi Atlantis præſcire nepotem,
Augurio ventura licet, muſſataq; noſſe
Conſilia, alta latent funeſtæ ſemina litis,
Iamq; fremunt, & ſæua volat Diſcordia, regnis
Stare negans, totumq; ruens à culmine mundum.
Denique per terras iactatus & æquora cuncta,
Non vidi pacem terras per & æquora cuncta.
Turcia ſola fouet venerandam barbara Diuam,
Qui ſecum vnanimes vertunt diſcordia regna.
Talia cernenti, iamdudum horrore tremebat
Cor charum, timuiq; nefas, atque execror orbem,
Ardeo abire fuga, fonteſq; relinquere terras.
Impia terra vale: mecum ſic ore locutus,
Mortales deſero, patriis vix redditus oris.
Talibus orabat dictis, cunctiſq; cucurrit
Cœlicolis

Cœlicolis irata furor per corda, repoſcunt
Diluuium, ſuadentq; immittere fulmina terris.
Et ni tam ſæuas compeſcat Iupiter iras,
Omnia funeribus vertant, orbemq;, hominesq;.
Sed pater altiſonus diuos ſic orſus ad omnes:
Si mihi promeritas placuiſſet perdere gentes,
Omnia iamdudum pontus, flammæq; tuliſſent.
Sed nobis opus eſt hæc mente videre ſagaci,
Non quid ferre malos, ſed nos ſacra numina cœli,
Quid deceat, quantũq; malos punire deorum.
Officium, tantùm virtuti præmia ferre.
Non impune tamen caput horũ, & cauſsa malorum,
Quiſquis in orbe, feret, iuro per flumina Ditis,
Et ſine Sole domos, hominiq; Deoq; tremendas.
Sed nunc inſignem virtute, & fortibus auſis
MONVIDVM iuuenem, quo tanto munere donem,
Conſulite in medium, VIRtus donata vireſcit,
Accenduntq; magis claras data præmia mentes.
Palladio veluti viuunt ex rore lucernæ,
Ac magis infuſo lucent, ſurguntq; liquore:
Sic virtus neglecta iacet, laudata ſub aſtra
Tollitur, & ſuperis tandem ſe nubibus infert.
Quodſi nullus honor virtuti, nulla laborum
Reddetur merces, ſine lege teterrima quæque
Audebunt, & bella iterum cœleſtibus oris,
Sæua Giganteis cœptis inferre parabunt.
Illa opibus, famaq; ingens R. Eſpublica floret,
Si ſua pœna malis, meritis ſi præmia dantur.

Nunc

Nunc igitur iuuenem dignum quo munere tali
Donemus, mecum faciles exquirite Diui.
Tum ſic orſa loqui magni matrona tonantis:
Rem certè iuſtam, nec multæ mentis egentem
Conſulis, ò coniunx, nec enim nos parcere fas eſt
Flagitiis, nec virtuti ornamenta negamus.
Sed quoniam noſtro, quæ ſit ſententia cordi,
Scire cupis: da ſumme pater ſit magnus honore,
Et regi charus, Lachûm qui ſceptra gubernat.
Nunc Inciſoris præclarum vt munus adeptus,
Tum magis atque magis curſu cumulatus honorum,
Sit tandem Litaui pars ſuſpicienda Senatus.
Hoc ego, nunc, ſemper iuuenem dignabor honore.
Tum ſic alloquitur patrem Tritonia Pallas:
Monuidum primis puerum nos fouimus annis,
Tradidimus Phœbo iuuenem, Muſiſq; docendum,
Hauſit vbi ſacros fœcundo pectore fontes.
Atq; hic Aonidum cernens arcana dearum
Edidicit ſanctas artes, quibus omne vigere
Imperium, florens poſſit, dicíq; beatum.
Imperium omne diu prudens ſapientia ſeruat,
Æternum illa potens, cunctiſq; honorata per orbem,
Omnibus vt ſului precioſa eſt maſſa metalli,
Illa facit brutis homines differre, facitque,
Diîs ſimiles, nitido longè præſtantior auro,
Attalicisq; opibus, quam nec corrumpere poſſit
Longa dies & liuor iners, nec pontus & ignis.
Sed velut auguſtis ponenda in ſedibus vnquam,

Parnaſsis laurus gerit almum frondis honorem
Perpetuò: ſic æternum Sapientia viuit,
Nil hoſtile timens, non vlli obnoxia damno.
Hoc ego, ſumme pater, MONVIDVM, munere læto
Donabo, patriæ quò ſit columenq́, decuſq́,
Conſilijs magnis illum, dulciq́ iuuabo
Eloquio, quibus hic fretus, vel publica gentis
Commoda ſuadere, aut incommoda pellere poſſit.
Hæc Pallas, tùm nata Iouis Venus ora reſoluit:
Dent alij, quæcunq́ volunt, pater optime, dona
HEROI tanto, ſed mî iuſtiſſima cura
Incumbit iuuenum, mihi vincla iugalia curæ,
Vincula quæ ſemper maneant, dum vita manebit.
Illa ego, quæ toto quicquid nunc ſpirat in orbe,
Auxiliis produco meis, animantia cuncta,
Et quæ formoſis viuunt ſpectacula terris,
Et quæcunq́ pio viſuntur numina cœlo.
Per me diuerſi mira eſt Concordia ſexus,
Cum geminas ſancto conſtringo fœdere mentes,
Et pulchrum humana iubeo floreſcere mundum
Gente, quid ô ſine me felix Sapientia poſſet?
Quid ſtrueret? terriſne ſuas, & inanibus oris
Tunc oſtentaret vires, & maxima facta?
Ergo mihi thalami, mihi iura ſacerrima curæ,
Iura, quibus iuuenem cupidum, teneramq́ puellam
Non interrupto coniungo fœdere amantes.
His ego muneribus donaui Pelea ſortem,
Quem Dea ſelici non dedignata cubili,
Amplexuq́

Amplexuq; ſuo: nec mortales hymenæos
Teque Laertiade ſapiens vxore beaui
Penelope, cui forma decens, DOS inſuper ingens
CASTA FIDES, ipſiſq; diis conſtantia nota
Tam fortunatis, & tam felicibus auctum
MONVIDVM faciam tædis, pulchramq; dicabo
Vxorem, ferat hoc à me ſuper omnia munus.
Nunc quî confieri poſſit, pater alme, docebo.
Subdita Mænaliis vrſæ Lituania ſtellis,
Sarmatiæ vicina iacet, notiſſima mundo.
Hîc habitat claro præſtans de ſanguine virgo,
Digna locum veteres HEROidas inter habere,
Sarmatides inter Nymphas pulcherrima virgo,
Et quas Chronon habet cunctis prælata puellis,
Quam non in caſſum SOPhiam dixere parentes.
Magna dote potens, ſed dotatiſſima formæ
Diuitiis: ſedenim quàm candida Luciſer aſtra,
Luciferum quantùm ſuperat fulgore ſereno,
Luna procul radiis lucens argentea puris,
Tanto formoſis formoſior omnibus illa.
Quale decus retinent infectæ Solis ab ictu
Purpureæ nubes, aut quando AVrora reluxit,
Tale decus Sophiæ, quæ laudatiſſima forma,
Multorum fruſtra votis optata virorum,
Monuido ſoli noſtro debetur alumno.
Ipſa ego prima fauens incendam pectus amore
Connubij, tangamq; animos, iungamq; volentes.
Itim de cœlo mittes, mandata deorum

Vt ferat, & Nymphæ pactos edicat amores,
MONVIDVM clarum, clariſq; parentibus ortum,
Concordes diuos illi iuſſiſſe maritum:
Tu virgo decus eximium digniſſima tanti
Eſſe viri coniunx, & te digniſſimus ille.
Ne dubita, mox illa animum, mentemq; benignam,
In talem ſumet iuuenem: tum protinus ire
Præcipe Mercurium, ferat hæc decreta deorum
Et lætos iuueni thalamos: tibi cetera reſtant
Perficienda, potes noſtras ſtabilire loquelas.
Hæc ait: at ſummo cor gaudia pertentabant
Cælicolûm regi, ſurgenſq; his vocibus infit:
Maxima res effecta, dii, quæ munera dentur
Egregio iuueni, Iuno conceſſit honores,
Conſilium Pallas: nitidam Venus aurea Nympham.
Iri decus cœli, magnorum nuncia diuûm:
Labere præpetibus pennis, edice puellæ,
Vt clari iuuenis non dedignetur amores.
Tu quem tantarum poſcunt exordia rerum
Fide puer, iuſſus referes, munusq; deorum
Connubium iuueni, dabitur præclara puella
Heroum ſoboles, diîs æqui paranda decore.
Ipſe velit, Nymphæq; audax ambire fauorem
Incipiat: veniam ipſe mea cum coniuge, cumq;
Diîs ſuperis, & Hymen lætus, Riſuſq;, Iociq;,
Aduenient tædas mecum celebrare iugales.
At vos luctifici procul ô procul eſte Dolores,
Infelix Omen, triſteſq; abſiſtite Diræ.

Ibimus:

Ibimus: assiduæ custodes ætheris Horæ,
Immensi nobis portas recludite cæli.
Sed me plura vetant cœlestes dicere, iam iam
Desine sermones, ò Musa, referre deorum.
At vos par iuuenum, iustissima cura tonantis,
Viuite florentes, atq; aurea viuite secla.
Sic pater omnipotens faciat, sic author Olympi,
Paruulus vt vobis ludat Monuidus in aula,
Et gremio matris ferat oscula blanda parenti,
Tum vix sera dies vestros dissoluat amores.
Hymen ò hymenæe veni, hymen ò hymenæe.

EMBLEMATA CONIVGII.

SAL VITAE AMICICIA.

MAGNES AMORIS AMOR.

DVO IN VNVM.

MEDVLLITVS, ANIMITVS, OCVLITVS.

HOMINI EX HOMINE MATERIA, EX DEO FORMA.

FINIS.

RADIVILIAS

RADIVILIAS.

SIVE,

DE VITA, ET REBVS PRÆCLARISSIME GESTIS, IMMORTALIS MEMORIÆ, ILLVSTRISSIMI PRINCIPIS NICOLAI RADIVILI GEORGII FILII, DVcis in Dubinki ac Bierze, Palatini Vilnensis, &c. ac Exercitruum Magni Ducatus Lituaniæ, Imperatoris Fortissimi. &c.

LIBRI QVATVOR.

IOANNIS RAGVANI LIT:

Iussu & Auctoritate Mag. D. Ioannis Abramovicz, in Worniany, Præsidis Derpatensis, Capitanei Lidensis Vendensis &c.

Additur est Oratio Funebris, Generosi D. Andreæ Volani, Secretarij Sacræ Regiæ Magestatis, & quorundam Auctorum Epigrammata.

VILNÆ METROPOLI LITVANORVM.
Ex Officina Ioannis Kartzani,
CIↃ IↃ IIXC.

ILLVSTRISSIMO AMPLISSIMOQ
PRINCIPI
NICOLAO RADIVILO GEORGII F.
MOSCHOVITICO. LIVONICO.
DVCI IN DVBINKI AC BIERZE.
PALATINO VIENENSI &c.
PRINCIPI SENATVS.
AC
FORTIS FORTVNATIS.Q. IMPERAT EXERCITT.
MAGNI DVCA. LITVA.
OMNIBVS HONORIBVS NITIDE FVNCTO.
HEROI
AD SALVTEM REIPVB. PROPAGATO
PASTORI CIVIVM.
PVBLICO AMORI.
DELICIIS PATRIAE.
OB
REMPVB. BENE GESTAM,
DECVSQ. PATRIAE AMPLIFICATVM.
QVOD
MENTIS MAGNITVDINE, DVCE VIRTVTE.
REMPVB. DE TYRANNO IVSTIS VLTVS
EST ARMIS, OPEIMAQ. SPOLIA CEPIT.
QVOD
CONFOEDERATIONEM. LIBERTATEM.
AVTONOMIAM. OMNESQ PARTES RE
IPVB. CONSILIIS STABILIVERIT.
INSIGNIBVS VIRTVTIBVS. AC MERITIS
EIVS. DOMI FORISQ
H. M. P.
IOANNES ABRAMOVICZ PRAESES DERPATENS.
Salue æternum Maxime Nicolae. S. T. T. ...

HOSPES ET AQVILA.

ndet *A.* Solo. *H.* Quid fers? *A.* nomen. *H.* cuius?
A. Radiuili.
H. Quos? *A.* cœlo *I.* Laudi non satis omnis humus?
Non sat: concha Asiæ, Europæ altera, tertia cantat
Per Lybies: sed ego nomen ad astra fero.
H. Anne feres radios? *A* rhadios. *H.* Sed si petis alta
Forte feres ictus fulmineos: *A.* in eos
H In quos? *A* in diros hostes: *H* quid fiet amicis
Virtuti? *A.* tuti, murus ahenus vti.

† 2 *H* Ergo

H. Ergo nefas RADIVILIS mos extingueret *A.* verè.
H. Præmia virtuti magna parata *A* rata.
H Sed quid corde gerist *A* lituos, *H* quorsùm *A* ad fera bella.
Hac aquilâ, his lituis bella gerunt Litaui.
H Et vincunt *A* quoties Deus Optimus arbiter hæc fiat.
Annuit & solo fausta supercilio.
H. At tu, Sancte, tuo Radiuilos numine serua.
Fac vigeant seclis innumerabilibus.

ALIVD EPIGRAMMA IN AQVI lam insigne Radiuilonium.

Hospes & Aquila.

H. Armigeram te magnanimi Iouis esse vetusta
Fama est. *A.* vera canunt, nam Iouis arma gero.
H. Si Iouis arma geris, quid mirum gente fuisse
De Radiuilorum nomina tanta ducum.

MAGNIFICO ET GENEROSO Domino D. Ioanni Abramowicz, Præsidi Derpatensi, Capitaneo Lidensi, & Vendensi, &c. Domino ac Mecænati suo.

Scæuola de Cicer. Mario.

Innuxisti mihi, Magnifice Domine ac Mecænas, vt Res gestas, Illustrissimi Principis Nicolai Radiuili, Palatini Vilnensis, sanctissimæ recordationis, carmine describerem: vt, cuius res memoriâ Sarmatiæ aluntur, sermonibus crescunt, meis etiam monimentis corroborentur: & canescant seclis innumerabilibus. Conscius equidem sum meæ tenuitatis, cum mea nondum Ascræos norint carmina fontes: Deterrebat & negotiorum moles: & insusurrabat quidam è Poëtarum numero: AMAT VICTORIA CVRAM. Ante oculos erant Iudices: iudicum acumen quo non penetrat, simul ac oculis equitare cœperint? Etiam fabri supra malleum loquuntur: quid facient sapientum octauis atræ procellæ similes incurrent, vt Homerici bellatores: quid verò syncerè docti? Iustissimæ caussæ erant, cur non susciperem laborem. Sed volebas & vrgebas omnino ingenium pigritiam, vt Peplographiam hanc pingerem: & tua, Mecœnas, haud mollia iussa. Ita & subij hunc laborem. Adonios hortos appellabunt docti: necego laudo, & ipse liber conscius in limine offensat: proinde, Persium, inquit, non curo legere, Decimum Lælium amo, qui nempè vt Persio impar, ita æquior futurus. Tuum igitur erit, Magnifice Domine, non modo auctorem scribendi verùm & defensorem legendi libri existere. Quod si fies, iam inuidos illos, quos perfectè nosti, non metuo. Si inuidebunt, forsassis aliquid bonum, concinnum scripsi: magis trepidem, si laudabunt aliquid, forsassis enim aliquid inurnusticè scripsero. Et certè non inutile ab inuidis legi: multa bona in illis, quibus inuident, videre solent: nec magis fœniculum, quam Inuidia visum acuit. Tu autem Magnifice Domine ac Mecœnas, lege, ac tuère. Vilnæ, 8. Martii.

T. M.

Deditissimus Cliens

Ioannes Raduanus Lis.

AD GENEROSISS. ET EXIMIA spe Virtutum, D. Georgium Radiuilum Nicolai F. Palatinidem Nouogrodensem, Capitaneum Moseriscensem. &c.

SI mors vt corpus, sic mentem perderet, ecquid
Vitæ serenem spe labores anxios?
Non ea vis mortis, post fatum viuitur: ecce
Præsentat ingens fama, nec mori sinit.
Viuit auus vester post lucis damna, perenni
Nam Fama p. plo texuit fortem virum.
Illa sedens rerum custos in turribus altis,
Basalte duro signat heroas sacros.
Gratia virtutis nunquam obruta: Gloria namq;
Verum caducis donat æuum gentibus.
Argutis illum sociabunt carmina neruis,
Curæq; vatum secla victuræ omnia.
Et dubitamus adhuc factis extendere vitam,
Hinc transferendi melius in cœli decus.
Ergo Nicolei laudum gratare: sed ipse
Aueto nisi laudibus, puer tuis:
Nam miserum est solâ maiorum crescere famâ,
Extrema nec me forma fortassis beet.
Incipe, Macte Puer, decus affectare parentum,
Et ampliare nomen ingredere tuum.
Crescite virtutum certamine, crescite: solus
Hic ad penates callis amsanctos patet.

AD GENEROSISS. ET EXIMIA spe virtutũ, D. Ioannẽ Radiuilũ, Christophori F. Palatinidem Vilneñ. Capit: Borisouiensem.

MAgne Puer, clari magnum Patris incrementum,
Sume Aganippæi munera blanda chori.

Inego

En ego Castaliis peplum sublime dicaui
Arcibus: & vestræ gesta stupenda domus.
In Radiuilonium ducuntur carmina nomen,
Pagina ne iam sit gratior ulla tibi.
Hæc alimenta sacræ laudis: sic Gloria uatum
Carminibus, propriam ventilat ipsa facem.
Quid Latios mirare duces, Graiosq; parentum
Facta vide, & cernes Græcia quicquid habet.
Miltiades, Cimonie placet, placet inclyta virtus
Curtia, cum Fabiis: cerne, videbis idem,
Laurea formosa est Marii, præclara Camilli
Gloria: Nicoleon cerne, videbis idem.
Quantumcunq; suas [illegible]ndat Græcia chordas.
Vester in hoc princeps ordine viuet auus.

AD GENEROSIS. ET EXCELLENtis. spe virtutum D. Christophorum Radiuilum, Christophori F. Palatinidem Vilneñ. &c.

DVm tibi distinctos flores iam suaue virenti
Gramine, iam croceo, terrena Lubentia fundit,
Inque tuos lusus, ver mille coloribus almum
Ridet, & in blandos præbent se tempora lusus,
Incipe iam proauos, & auos, & facta parentis
Noscere, tum quæ sit virtutis gratia sanctæ,
Tu quoq; Littauiam sustentatura potentem.

Vestrarum Magnificentiarum

Deditißimus.

Ioannes Raduanus Lit

AD GENEROSVM ET MAGNIFI-cum Dominum Ioannem Abramovicz, Me-cœnatem clementiſsimum ſuum.

O & promeritis, ò & pietate, fideq́,
Vir patriæ præſtans, quid me alta ſilentia cogis
Rumpere, & immenſis vrges inſiſtere cœptis?
Raduillum, vir Magne, iubes memorare Camœnas:
Argumentum ingens: renuam: nec iuſſa recuſo,
Sed rerum terret pondus: nam nec mihi rides
Frons Capitolinâ quercu, nec conſcia Muſa
Reſpondet, vellitq́ aures auerſus Apollo:
Paruaſne tam magnis apponere fontibus orâ?
Fluctibus his audes pauidam iactare phaſelum?
Perq́ ſalis campos pandâ inſultare carinâ,
Heroum meritas laudes magno ore canendum,
Quale ſenis, uiuit quo fortunatus Achilles,
Quale erat, AEneas obliuiſcentibus annis
Quo viget ereptus: tu littora tuta laceſſe.
Hæc ait: At venerande pater, Parnaſsie præſes,
Bellerophontei regnator ſumme liquoris,
Si tua ſacra fero, ſi ſum tua caſta ſecutus
Signa cliens, per ego has lauros, & Delphica ſerta,
Per Radiuilonium nomen, ſi quid bene de te
Promeriti, precor, ò dubijs ne defice rebus,
Adſis, ò faciliſq́ iuues, da in carmina vires,
Tu potes, & muto piſci donare canorem
Cygnæum, tu, Rex, magnam mentemq́, animumq́
Inſpirare potes, ſim tantis conditor actis,
Non vt ſyluarum quercus mea fila ſequantur:
Nec meus Orphæas amor affectare querelas.
Non Aſcræa peto, nec culti carmina Caſsi
(Quanquam ò) ſed tamen ire queam per maxima facta
Herois Litaui, ne poſtera fama recondat.
Audiit hæc Phœbus: tum paullum mente moratus

Annuit,

Annuit,& nutu tremefecit templa ſororum,
Cœperuntq; meæ ſublime audere Camœnæ.
Ergo Abramouici, quando hæc te cura remordet,
Et cupis hoc Famæ Radiuilo ponere templum:
Præcipe, quando hæc cunque placent, ego iuſſa capeſſo,
Conderę victuras audax per ſecula curas,
Grynæi nemoris iucunda uireta peragrans,
Quæ ſeriem innumeram prædelaſſare dierum
Eualeant, populiſq; ſonent interprete Muſa.
Deſcribunt alii Mauortia geſta metallo,
Intexuntq; ſuis aulæa ſuperba mæandris,
AEdificant nomen ſtatuas per etalta ſepulchra,
Fors alii cupient uultus effingere in auro,
Oraq; de uiuo ſpirantia marmore ducent,
Stet quicunq; volet curru ſublimis eburno,
Aut Porphyriacâ, aut Lunenſi cochlide ſurgat.
Totus & argento præſignis, totus & auro.
Tu Patrem Patriæ uerſu tranſmittis in aſtra,
Et Mauſolæo potius potiuſq; ſepulchrum
Extruis, immenſumq; pius molire coloſſum,
Cuius apex tangat cœlum, & uolitantibus annis
Arbor ut aſſumat longinquo robur ab æuo,
Quem neq; manantes plenis de nubibus imbres,
Nec fuga ſeclorum parto uiduabit honore.
Altera poſt obitus heroum uiuitur ætas,
Iam Libitinæ expers: ſi quis tamen hæc quoq; ſi quis
Haud alias uulgata leget, tibi debitus ecce
Surgit honos Abramouici, nec te mea verſu
Linquet inornatum, Meccenas optime, Muſa.
Hinc quoq; conſurgent nonnullo ſemine laudes
Iuſtificæ mentis: quid publica commoda poſcant
Callidus, haud metuis maleſani murmuris auras,
Nec te ſpes lucri: nec te circumſterit atrox
Ambitio: & commune malum, PRiuata Cupido,
Aut, quæ nunc regnat, polluta licentia fraudum

Heu

(Heu mores, heu priſca fides!) quæ funditus omnes
Lituanas attriuit opes, decora alta parentum.
O mihi poſt etiam ſi Parca indulſerit annos,
Fabor & hæc, & quæ Phœbo meditante, ſorores
Audiuére: tui modò ſis memor, optime, Vatis.
Et iam tot nomen Radiuili ferre per annos,
Accingar, Litauûm quot abeſt aborigine prima.
Mox vbi prima Fides pelago, & ſpirare ſecundi
Incipient Zephyri Pindo, feror hoſpes in altum.
Porricite exta mari, ſinuoſaq; pandite uela,

RADIVILIAS PRIMA.

SIVE

DE VITA ET REBVS PRÆCLARISSIME GESTIS, IMMORTALIS MEMORIÆ, ILLVSTRISSIMI PRINCIPIS, NICOLAI RADIVILI GEORGI F. DVCIS IN DVBINKI AC BIERZE, PALATINI VILNENSIS, &c. AC EXERCITVVM M. D. L. IMPERATORIS FORTISSIMI. &cet.

LIBER PRIMVS.

VNã alii, Solisq; vias cœleſtia ſcribunt
Argumenta, poli tractus, camposque liquentes,
Et penitus vaſti prima incunabula mundi.
Magnum iter aſcendunt, ſed gloria dulcis honore
Incendit vires, & amor præſtantis olivæ.
Deucalionis aquas ſecli monimenta nefandi
Deſcribant alii, cœlumq; agitata per altum
Bella canant, quis palma placet ſuparma Gigantũ.
Alter Cadmæas clades, Martemq; neſaſtum,
Obſcœnamq; domum Pelopis, cœnamq; Thyeſtæ,
Atq; Semiramias arces, Trojæq; labores,

Omniaq; annosi dicat miracula mundi.
Talia quæ vacuas tenuissent plurima mentes,
Omnia iam vulgata, cedrum meruere, fidem non.

Propositio operis.

At mea perfidiæ non ulla coarguet ætas
Carmina: te RADIVILE, tua & memorãda canemus
Facta Senex, tibi Pierios sacramus honores.
Quãvis (nec dubiũ est) Europam, & barbara regna
Fama tuis, triplici conchá, iam personat actis,
Incipiam nostris intexere, Maxime, chartis,
Martemq; nomenq; tuum, laudesq; perennes.
CALLIOPE, atq; ERATO vestras advertite mẽtes,
Et date quàm virtus ingentem ad sydera vexit
Ductorem Litauũm, dum pace, & Marte secundo
Sistit rem patriam, qualisue effusa per Vlæ
Tempestas ierit campos, per Evanscia rura.
Illius immensis ut laus attonsa Livonum
Consiliis, veluti Scythiamq; represserit heros,
O memorate DEÆ: tum vos date candida cives
Omina, nã tibi surgit opus LITVANIA PRÆSTANS.

Descriptio & laudes Lituaniæ.

TERRA potens armis est, & notissima famá,
Hic vbi se latis pandit LITuania campis,
Magna parens frugum, studio gens aspera belli,
Quam perhibent Italos olim tenuisse colonos,

1. *A fortitudine: & amplitudine imperii Lituanici.*

Martia corda virũm: quis nunc aut forte Libonis
Exsilium nescit, magnosq; Palæmonis ausus?
Vnde venit longá serie Lituana propago,
Gens gravida imperiis: etenim sub Balthica fines
Littora, & Euxinũ mare, famam extendit Olympo.
Illis Campanos saltus, vbi dona Lyæo

Legiferæ certant Cereris, Panchaia Tempe
Alcinoi ſyluas, biferiq; roſaria Pæſti,
Medorumq; volens cultus, riuosq; metalli,
Contentis ferro, prudens Natura negauit.
Sed quales, quantasq; ferunt ſacra Gargara meſſes,
Et victu facilem eſſe dedit per ſecula gentem.
Hic vitreos amnes ſylvarum celſa coronant
Teſqua, decus terris, quæ quantum vertice in aſtra
In Stygios manes tantum radice minantur.
Hic ceruis, alcique domus, ſæuoq; biſonti,
(Setigerâ captos cui mos eſt ſiſtere linguâ,
Incq; leues (tantum robur) iaculari er auras)
Virgatisq; notis maculoſo tegmine lynci,
Et celeri capreæ, nec non ingentibus uris.
Quid fluvios, lacuumq; canam certantia ponto
Æquora? quid piſces? ſunt hic etiam ſua cete.
Quid referam albenti canentia iugera lino?
Aut cur enumerem lucis conceſſa beatis
Dona? latet magnis ingens opulentia ſyluis.
Hic ſeſe liquido diſtendunt nectare quercus,
Arboribus ſpumant puriſſima mella, fauiſq;
Mactant agricolas, iniuſaq; robora ſudant,
Plena Palatinæ fragrantia pocula menſæ.
An tot diuerſis lapſos de fontibus amnes?
Anne Boryſthenios curſus? qui rauca fluenta
Vallibus abruptis vaſto cum murmure ponto
Præcipitat, ſalſasq; maris præduleibus undis
Temperat: hinc autem ſpatiatus flumine Dunas

2. *A frugum copia.*

3. *A victus facilitate.*

4. *A Syluarum commoditate.*

5. *A venationibus & variarũ ferarũ copia.*

6. *Ab opportunitate lacuum.*

7. *A piſcium abundantia.*

8. *A lini copia.*

9. *A mellis & ceræ opibus.*

10. *Ab opportuniſſimis & egregiis fluuiis.*

Olim Rubõ.

Vorticibus rapidis interluit arua Polotti,
Et tandem Venedûm latè prorumpit in æquor.
Nec multũ minor hoc Litauûm liquidíssimus amnis
Iglionum veteres campos, & pinguia ſtringens
Lituaniæ Nerys. Vilia culta ſecat, Vilnáq; ſorore recepta,
Lit: Niemẽ Fratris in amplexus Chronl decurrit amæni,
Chronl, quo nobis non eſt formoſior amnis:
Multæ illum Nymphæ fluviorũ, & Querquetulanæ
Optauêre thoro, ſed habet pulcherrima Suenta,
Itẽ. Axiaces. Bug: Hypanis Boh. Purior electro, quæ per Samogithica labens
Littora, Chrononis fœcundo conditur aluêo.
Hæc eadem Litauos tellus, acresq; Sudinos,
11. *A nationibus variis et antiquis.* Iazygaq; intrepidũ mortis, Nomadesq; Poloucos,
Et veteres PRVSSOS, & fortia pectora Alanos,
Cognatosq; illis Gepidas, populosq; potentes
12. *Ab innumera fortiſſimorũ Regũ, Heroũ, ac Ducum propagine.* Extulit, hæc Erdiuilum, Troydenaq; ſortem,
Mingallumq; Ducem, Scirmontũq; armipotẽtem,
Romontem, Latioq; caput diademate cinctum
Mendogum, Vitenemq; bonũ, plenumq; triumphis
Gedimina patrem, populoſæ mœnia VILNÆ
Cuius ab auſpicio ſurgunt: hinc aſpice natos
Gediminiadas fratres, fortiſſima corda,
Lituani imperauerunt Poloniæ, Bohemiæ, Hungariæ, Sileſiæ &c. Keſtutum, Olgerdum: quin iſta IAGELLONA tellus,
Sarmatiæq; dedit Reges, Hunnoq; potenti
Impoſuit dominos, & Cechi à ſtirpe Bohemis,
Totque duces genuit præſtantia nomina, nec non
Quẽ canimus MAGNVM RADIVILVM, nomẽ & omẽ
Nicolei cui mens dederat præſaga parentum.
GEORgius Radiuilus IPSE Pater clarâ de ſtirpe GEORGIVS, omnem

Implerat patriam factis ingentibus heros,
Egregium sydus generis: sed gente Polonâ
Mater, auis, atauisque potens Colanscia Nympha,
Fœmina quæ veteres Heroidas inter haberi
Digna fuit, talem quæ natum in luminis oras
Eduxit Litauis: sedenim de sanguine tali
Progeniem cuncti venturam voce canebant,
Quæ rem Lituanam sæuo turbante tumultu
Sisteret, & patriis depelleret vrbibus hostem:
Hunc fore, qui ciues magnâ spe tollat, ab hoste
Vedrossæ cladem, direptaque signa reposcat,
Et centum vinctos nodis miseranda triumpho
Ora ducum trahat, & patriæ decus inferat astris.
Huius in aduentum iam nunc Moschouia tellus
Responsis trepidat vatum, Morduæque feroces,
Et posita in tumulo Mosquæ castella tremiscunt.
Heu quantæ clades Moschis fugientibus instant!
Quàm multis puer hic viduabit ciuibus vrbes!
Quas pœnas Iuane dabis! quàm plurima quondã
Scuta virûm, galeasque ruentia flumina voluent.
Nascere magne puer, magnũ patriæ incrementũ,
Digna patris tanti soboles: qui Marte, togâq;
Præcipuus, patriam meritis ingentibus omnem
Implerat, vel cum Lita vis à finibus hostes
Ille Mæoticolas inuictis pelleret armis,
Et Scythicos nostris prohiberet ab arcibus ignes.
Hos dum terga fugæ nudant, agrosq; relinquunt
Iam desolatos, tu CONSTANTINE, tuumq;

Castellanus Vilnen. pater Nicolai Radiuili.

Lituanorũ ad Vedros. fam stuui. clades.

Morduæ ferociss. populi Moschouiæ.

Gesta Georgij Radiuili patris Nicolai.

Auſpicium proceres, vnaq; GEORGIVS acer
Peuciniis campis, per tot deſerta ſecuti
Scytharum & Turcarū 24000. ad Holſanicam fluuiū cæſa à Lituanis. Miſiſtis letho : teſtantur flaua fluenta
Gurgite ſub medio ſtragem indignata virorum
HOLSANICÆ,& faſsæ natorum in funere matres,
Virtutes, Martemq; viri, dextramq; potentem.
Quid memorē quātos Pruſsorū ſtrauit aceruos,
Geor: Radiuil: contra Albertum Pruſſiæ Ducem. Cū ſua Sismundo (quòd Rex,quòd auūculus eſſet
Nil veritus) ſcelerata nepos haud viribus æquis
Arma inferret ouans? Gedani ſub mœnibus altis
Dum cœlum terret bombis, ac fulminat vrbem
Lituanorū Imperator. Impete ferrato, vidit miſeranda ſuorum
Funera,quos Litauus palantes miles agebat,
Et docuit poſitis Regem venerarier armis.
Pro quibus in ſeſe meritis præſtantibus,ardens
Te Patria in media Virtutum mole locare,
Dat Caſtellani nomen Vilnenſis, & vnà
Poſt obitum CONSTANTINI, Reſpublica iuſsit
Cernere militiæ clauam, & ſuccedere tanto
Induperatori, ac bellorum aſsumere curas.
Nec mora victricē dextrā, Martemq; ſecundum
Arma triumphali jam tum præluſtria lauro
Vertis in imbelles Moſchos, vrbesq; Severas.
Funeribus virides campos,atque oppida flammis
Funeſtas,peragrans armis victricibus oras.
Starodubia metropolis Seueriæ. VRBS Antiqua fuit priſcis regnata tyrannis
Ruſsigenûm,celſo Starodubia robore ſtructa,
Quercubus annoſis conſurgens machina cœlo:
Hìc OVCINA ferox, & furtiuis hymenæis

Reginæ elatus, per propugnacula tuta
Bellum acuit, populis, atque altis turribus audax.
Hoc caput eſt belli, huc invicta Georgius arma
Signaq; ferre iubet, manet alto corde repoſta
Læſa Fides, Mars fædifragus, bellumq; nefandum,
Mactatiq; Patres, natiq; ante ora parentum,
Et quæ nec dudum Litauis incendia campis
Miſcuit, irarumq; omnes effudit habenas.
Impune ergo ferus noſtros exuſerit agros
Hoſtis? & immani lætetur cæde meorum?
Ite pii ciues, quos hæc iniuria tangit,
Et ſanctum fœdus, pacemq; repoſcite ferro.
Nec mora: terribiles è fulmineis tormentis
Præcipitant nymbi, vaſto cum turbine ferri,
Mœnibus excidium præſens, populoq; ferentes.
Sed neq; crudeles ictus Starodubia ſentit.
Stat contra: inſultus querceta ingentibus omnes
Expectant animis, eademq; è turribus altis
Bella tonant, vomit arx ferrum, ſonituq; tremiſcũt
Ardua terrarum, donec vis flammea nitri
Intima telluris rimata erumpit in auras,
Fundamenta ruensimis radicibus, unde
Littora diſsultant, & maximus inſonat æther.
Fit via vi: nigroq; vndantem pulvere flammam
Terra ſinu glomerans voluit, penitusq; pateſcunt
Heu malefidæ arces: LITaui per tela, per ignes
Præcipites ivere, oriturq; miſerrima cædes,
Donec in extremos cineres Starodubia præſtans
Sedit,

Owcind tũtor Tyuani Baſilidũ.

Starodubia cuniculis ex pugnatur.

Sedit, & æqua ſolo fumat, flos ille Seuerûm.
Quis tibi nunc Ovcina videnti talia ſenſus?
Quidúe animi? cum dejectas à culmine moles
Aſpiceres, ſparſoſq; ignes, clademq; tuorum.
Quò nunc ille furor? quò vani pectoris orſus?
Et quæ pollicitus captiuo vincula regno:
O dubias Martis ſortes! ò bella pigenda!
Ovcina captus & 60000. Moſchorũ capta, aut cæſa.
Ducitur ora modis dejectus pallida miris,
Et dulces thalamos reminiſcitur, impia furta.
Neſcia mens hominum, cuius Victoria Martem
Coeligena annuerit, cupit altá pace triumphos.
I nunc paciferæ laurum præpone quieti.
Nec verò facile eſt numerare quid egerit illic
Mars Radiuile tuus, cum magnas funditùs arces
Erueres: tu Lituanæ ditionis Homelum
Reſtituis, captos proceres, vinctoſq; catenis
Adducis, te gens Morduæ, te Taurica tellus,
Te Scythici tremuére lacus, te Mancope vaſta,
Te Tanaita ferox, te barbara Volga tremebat.
Quare dum proprios argentea flumina curſus
Corripient, dumq; armipotens Lituania ſtabit,
Fama perennabit tua, laus æterna vireſcet.
NICOLEOS tali patrio de ſanguine cretus
NICOLEOS factis cœli venturus ad axem,
Et patriæ columen, quo ſe Lituania tellus
Iactabit, virtute potens, & fortibus auſis.
Prò ſuperi, ſpes quanta viri! quantum inſtar in ipſo!
Quanta ſeges laudũ! quantos promittit honores.
Ergo

Ergo dum florens ætas, dum mollior eſt mens,
Traditur ingenii ſacris cultoribus: illi
Edoceant claras fœcundi pectoris artes,
Inſtillentq; animo veterum monimenta tenello,
Quæ bona ſint, & quæ fugienda, quid eſſe beatum
Obſcœnũq; putet, quid fas, quid mentem animũq;
Tranquillet, Deus ipſe quid & quid ſãcta repoſcat
Patria: quæ Grajûm, quæ ſit Romana vetuſtas.
Qualis & aërias perfoderit HAnnibal Alpes,
Scipiadas magnos bello, juſtumq; Catonem,
Et Decios, & cum ſocero te maxime Cæſar,
Et Catilina tuas noctes, Sullæq; tumultum,
Atq; triſeclifenem Pylium, doctumq; bimembri
Æaciden, floremq; uirûm quos Græcia laudat.
Talibus hunc olim uox & mens docta magiſtri
Exercet monitis, & fidas conſerit aures
Frugibus ingentis Sophiæ: tum rebus agendis
Eximium pectus præſtanti roborat arte.
Ille ſilet placidus, patientem accomodat aurem
Conſultis, & qui Moſchos terroribus egit,
Pertimuit: metuens uirgę ſic grandis Achilles
Montibus in patriis Centaurica penſa canebat.
His monitis valido Muſarum inſtinctus amore,
Sponte ſuâ quę ſit uitę ſapientia quærit,
Avia Pieridum peragrans loca: ſed via nulla
Inuia quærenti. Gelidus fons prę luit arces
Caſtalias, hìc argutâ ſpatiantur in actâ
Agmina cygnorum: ſed ſuaueolentibus herbis

Nicolaus Radiuilus traditur præceptoribus.

Propter aquas Xyſtus nitet ęternis amaranthis
Diſtinctus lauro : ſummâ Sapientia regnat
Arce, parensq; VSVS, materq; MEMOria canis
Albentes, iuxtà Muſę caſtiſsima corda,
Alternis miranda ſacras meditantur ad undas
Plurima, quę quondam Muſęus, & audiit Orpheus,
Et quos Aonio potauit Muſa liquore.
Huc celerãs uenit RADIVILus numine dextro,
Ecce pii vates euincti tempora lauro,
Adſunt, & lęti circumfunduntur, at illum
Aonas in montes deduxit Terpſichorea,
Ipſa Caballino diuina Polymnia fonte
Proluit ora, caput tęna Parnaſside Clio
Aduelat, poſthæc in longá veſte ſacerdos
Incipit effari Muſæus, & ora reſoluit :

Muſæi ſermo ad Radiuilum.

O lux Sarmatiæ, ſpes ò præclara tuorum,
O nimium magno fili dilecte tonanti,
Veniſti : agnoſco : nec te maleſuada reuicit
Ambitio, aut pellex ad facta nefanda voluptas,
Quin fortunatos ſaltus, ſedesq; beatas
Aſpiceres : ergo quæ nunc ex ordine pandam
Audi, tum memori poſthac in mente reconde.
PRINCIPIÒ, eſse Deum cœli, terræq; potentem
Scis, puer, hũc qui cuncta ſuo ſub numine torquet,
Atq; polos, fibrasq; maris, tenebrasq; ſilentum,
Nil ſinere occultum, uitasq; & crimina prorſus
Cernere, & ulciſci natos, ferosq; nepotes.
Hoc te pæterea vero ſermone moneo,

Vt te

Vt te diis ſimilem, nec morti obnoxia mentis
Semina, ſed tantum corpus, moribunda q̃ membra
Conſtituas, quantumque bonis poſt fata benigne
Lætitiæ, tantum commiſſa piacula ſæuæ
Exercent ſortes, ullo ſine more malorum:
Nec te mundus iners, nec falſi gloria uulgi
Tranſuertat tumidum: vis ſcire quid orbis hic ingẽs
Sit, quà terra patet? mecum cape montis Olympi
Culmina, uel quę tollit Athos: hinc aſpice claram
Hellada, ſi ſupereſt: ubi nunc iacet alma creatrix
Sparta virũm? cur Palladias non cernis Athenas?
Puluis Olympiacus iacet alto puluere tectus.
Littora culta, viden'? ſtatio maletuta carinis,
Et ſeptem portæ, quid nunc? ſine nomine tellus.
Ecce Platæarum locus, en Marathonis: at iſta
Sanguine Barbarico rubuerunt oppida quondam,
Nunc ignota jacent nimis, æternumq̃ jacebunt.
Da mihi centũ urbes Cretæ, bimarẽue Corynthũ,
Et portus & marmorea de rupe theatra.
Heu priſcas ſtrages! heu ſancta cadauera, quondã
Ingentes animis, populisq̃ potentibus urbes
Sed quæcunque ſuo magnus circumuehit æther
Corpore, radice è tenui nituntur in altum,
Tempeſtate ruunt, momento vita tenetur.
Quæcunq̃ uſurpant homines mundiq̃, marisq̃
Omnia mortali fato fundata memento.
Quin tũ, ſi Radiuile cupis cognoſcere mundum,
Mente inſiſte polum, quà ſe candore nivali

Immortalitas animæ, magnus ad virtutem illex.

Lacteus egregiis animis exporrigit orbis.
Ille globus terræ, quantum complectitur ingens
Oceanus, quem uos fertis Magnum Mare, nonne
Insula parua suis in sese nutibus acta?
Partim Sole calet nimio, partimq; pruinâ
Alget, & in gremio uariis animantia formis
Sustinet, humanum genus, humanosq; penates,
Sed quam parva? viden'? nec vestri pœnitet alti
Scilicet imperii, quod uix punctum attigit orbis?
O vanos hominum fastus! o inania corda!
Heu quantum uestris apparet futile rebus?
Gloria nulla hominum, pudet ah, sed gloria nulla
Quin tu cœlestem patriam, cœlestia specta
Præmia, tollere humo: cœlo sunt omnia magnis
Fixa viris, ubi concentu, miroq; canore
Cœlicolûm, Domini facie, sceptrisq; fruuntur.
Quæ si regna placent, iam nunc iter arduus illud
Ingredere, Alcidæ quod duri semita monstrat,
Heroumq; notant vestigia, jamq; parentem,
(Hic tibi dux) imitare, sub hoc tolerare magistro
Militiam, & graue Martis opus, uerosq; labores
Assuescs, decoriq; ejus non deesse memento,
Qui te dat patriæ ciuem, populoq; volenti.
Nunc ego te puerum, mox in florentibus annis
Moxq; virũ cernã, jam nunc tibi Tempvs agi res.
Et iam te fontes Vlæ, iam tecta Polotti
Expectant, jam te labens Respublica dudum
Poscit opem, veniet tempus quo te quoq; factis
Amplifices

Amplifices, nomenq; tuum geminare triumphis
Incipias: MISERVM EST ALIENAE INCVMBERE FAMAE.
En erit illa dies, cum terras priſca reuiſet
Religio Domini, procul ò procul eſte tenebræ,
Cana FIDes præſtò eſt: tũ tu Radiuile memento
Relligionis opus ſtudio defendere forti,
Cum furor arma movens, ſæua pollentius hydra
Infremet, & contra ualidá nitetur opum vi.
Ergo ne ceſsa tantarum cardine rerum,
Sed contra omne nefas pro pace audentior ito,
Iuſticiæ cuſtos, patriæ uigil, auctor honeſti.
Illecebris trahat ipſa ſuis te maxima VIRTUS,
Sis pius, & magnis ſtirpem virtutibus æqua.
Si tibi Medorum imperium fortuna dediſſet,
Nobilitas, ſublime genus, ceræq; uetuſtæ
Sufficerent, at Lituanæ rectoribus aulæ
Non hic mos, Virtute ſolent non ſanguine niti,
Eſſe ſuper titulos, factis anteîre parentes.
Et ne ſis Phaëton Latiis ante omnia cerne.
Sis patriæ fidus, nec cum ad conſulta vocaris,
Subrepat, commune malum, Priuata Voluptas,
Tu ciuem, patremq; geras, patriæq; maritum.
Quæ ſi mens facere eſt, tum ſe tua fama per orbẽ.
Sparget ad Auroræ populos, & littora rubra
Nubigenasq; volans, tranſcendet gloria nymbos.
Antiquos mirare Duces, & jura tuorum
Diſce, puer, primoq; libens mireris ab æuo.
Et quia vix ſeris uſus promanat ab annis,

Radiuilus religionis Chriſtianæ & Euangelicæ defenſor.

Ius patrium diſcendum equiti.

Annales evolve puer, castosq; poëtas,
Qui reges & bella solent intexere chartis.
Æternum cupide legit Pellæus Homerum
Bellator mediis in millibus: ò mea cura,
Hos lege: præterea, qui Suada ingente diserti
Æquarunt Ithaciq; niues, & Nestoris ora
Vnum illud Radiuile tibi, præq; omnibus unū,
Prædicam, & repetens verbis atque atq; monebo.
Ne te corripiat laudum tam dira cupido,
Neu sic uentosæ scandas fastigia famæ,
Pax vna tri umphis innumeris potior. Silius XI.
Speratis pacem ut cupias posserre triumphis.
Ne Martem, ne quære puer, bella horrida bella
Aduenient ultrò: spumantem sanguine cerno
Vlamq;, Dunamq;, novam faciemque laborum,
Æreq; fulgentes acies, tu fræna superbas
Accipere, & Litauis urbes parere iubebis,
Tu populos hostes ingenti Marte triumphas.
Sponte sua volvenda dies en afferet unquam,
Arma tepefacies, Moschorum cæde: quid ultra
Demoror? factis Litavos super æthera tolle.
Talibus orabat vates Musæus, & olli
Nicol: Radiu. usu & experientia prudentiss. & consulti simus belli pacisq; ur sibus.
Incendit pectus famæ præstantis amore.
Ipse SENEX vsvs solio se tollit ab alto,
Et iuveni munus donavit ferre: nec, inquit,
Sedibus his hospes sic indonatus abibis,
En vestes vario textas ex ordine rerum,
Sic ait, ast illum Musæ, simul omnis euntem
Deduxit chorus Heroum trans Hippocrenen.

Dulcis

DVLcis Amor Famę, & ſupremę haud cõſcia legis
Gloria, quæ magnas ſeritis ſub pectore curas,
Qualibus hunc iuuenem ſtimulis agitaſtis ab illo
Tempore, quo veſtri percuſſus vulnere thyrſi,
Nocte, dieq; ſuo laudem cum corde putabat,
In veſtroq; libens iam nomine ſuſpirabat.
Vos propter mortale genus per mille pericla,
Per varias vitam certant effundere mortes:
Veſtra ſpe in ferrum, metuendaq; monſtra ruebat
Alcides, qui nunc fertur MEDIoximus eſſe.
Curtius haud hominum, ſed veſtis viribus actus,
Quadrupedem ſtimulis urget, majoribus ipſe
Vrgetur, manesq; (ò vix credenda!) recluſos
Auſus inauſa petit, patefactaq; Tartara claudit,
Victima quam DITI ſuperi invidère potentes.
Ecce per obſtantes natos, dulcesq; catervas
Regulus ingreditur vitam pro laude paciſci,
Quem nunc & Syrtes, quem nunc MASſilia tellus
Et gens æſtifero Cancri diuerſa ſub orbe
Obloquitur, prohibesq; mori tu FAMA PERENNA.
Vos adeò & veſtros agitans Radiuilus honores
Iampridem magnos orſus molitur, agitq;,
Iamdudum in curas animum diducitur acres,
Et nunc poſcit equos, nunc MArtia ſpicula tendit,
Nunc æquęva trahens per campos agmina ludo
Flectit equos, ineunt curſus, variosq; recurſus,
Et nunc aëripedes ceruos, ſyluasq; fatigant,
Nunc Martis, pugnæq; cient ſimulachra ſub armis,
Exercent

Gloriæ & Famæ ſtimulus.

Exercitia Radiuili in iuuentute.

Exercent ſeſe bello, quo turbine telum
Torqueat, & quo quisq; modo celer exeat haſtam.
Prima ætas bello teritur, Martisq; labore,
Iam bicoloris equi ſodit calcaribus armos,
Et puro fulgens clypeo ſeſe arduus infert,
Ærea crinitur criſtis in vertice caſsis:
Iam curru valido ſpirantes naribus ignem
Ad juga cogit equos, campo bellatur aperto.
Nunc arcus ducit, donec curvata coirent
Inter ſe capita, & læua contingeret oras
Extremi chalybis, dextramq; ſub aure teneret:
Nunc haſta arietans, nunc fulmineum rotat enſem,
Atq; ferox animis, & ſpe jam præcipit hoſtem,
Iam diſcit, quo more acies diffundere campis,
Et quo prima modo tentare pericula belli
Debeat, in turmasq; viros componere tutas,
Armorumq; dolos, & belli concipit artes,
Vt foſſam ducat caſtris, & mœnia vallet,
Vt faciles, durisq; aditus ſuper urbibus altis,
Et, ſi fors infeſta parant concurrere ſigna,
Quo deceat rectæ faciem componere pugnæ,
Inſidiasq; truces crepero ſuperaddere Marti
Iam bellum poſcit, iam Morduæ bella minatur
Bellicarum laudum & Triumphalis lauri amor in Nicol. Rad.
Pernitiēq; grauem, magnos jam mente triumphos
Concipit, & ſæpe hoc affatu ambire parentem:
Mene igitur comitem tantis adjungere bellis
Abnuis? & ſolum te in certa pericula mittam?
Ipſe triumphati properas excindere Moſchi
Roboreas

Roboreas arces,& deplorata colonis
Arua,mihi ad laudes tantas pater ire negabis?
Non ita mî Famæ faſtidia: non ita priſci,
Quorum ſanguis ego quondam fecére parentes.
Eſt hîc, eſt animus lethi contemptor,& illum
Dextra iuvat,ſine militiæ perſerre labores
O pater:his ardens evexit ad æthera Virtus
Clara viros, quorum manus eſt ſpectata per arma.
Sic ciues,patriamq; ſui fecére merendo
Heroës ſemper memorem: ſic itur in aſtra,
Hæc ait: at patrium pertentant gaudia pectus,
Expleri mentem nequit,amplexuq; petivit:
O mea progenies, mea ſola & magna voluptas,
Macte puer virtute tuâ,haud indignus auorum
Eſſe cupis, non te indecorem Radiuile videbo.
Sic pater omnipotens faciat,qui cernit & omne
Fas jubet eſſe ratum, ſic magna incepta ſecundet.
At tu parce puer bello,ſcio quid nova poſsit
Gloria militiæ,quantum certamine primo
Primitiæ,& prædulce decus: ſatis ô tibi reſtat
Armorum,nondum Bellis concludere portam
Fata ſinunt,nondum licet aurea condere ſecla.
Nunc age Regalem Auguſti te confer in aulam, *In Aulâ Regis Auguſti tradiſur.*
Quem tellus Lituana ducem venerabitur,ille
Imperium ſollemne breui regnator habebit,
Auguſtus Litauæ dux Auguſtiſsimus oræ,
Cui tu par ætate,pari vos flore juventas
Condecorat,viridiq; genas lanugine veſtit.

Hic ſuper ipſe tuã moliri laude labores,
Illius ante oculos diſces, exordia honorum
Incipe per medios curſus virtutis habere.
Sed quid ego hæc autẽ referã? quibus artibus ille
Fulſerit, & toti meritis præluxerit aulæ?
Vtq; fidem patriæ, obſequia haud indebita regi
Præſtiterit, iam tum decori florentibus annis.
QVAre Dux Litauus iamdudum talia cernens
Facta viri? & tantis deberi præmia rebus
Inclyta, ſic facie iuvenis ſua lumina figens
Pauca refert: ò famã ingens, ingentior armis
Dux Radivile, tuus quando omnia munera ſupra
Eſt animus, quo te tanto dignemur honore,
Et quæ poſſe rear pulcherrima præmia ſolvi?
Nulla meis ſine te parietur gloria rebus,
Seu pacem ſeu bella geram: tu fortis obibis,
Mox ſimul ac matura virum te fecerit ætas,
Bella aquilã, lituisq; tuis: te pectore toto
Ob merita & virtutes ſit M. D. L. Pocillator. Accipio cupidus, vox & mea dextera teſtis.
Imò ego quæ mihi cunq; Fides, quæ cura ſalutis,
In gremio tibi pono libens, tu pocula nobis
Miſcebis, quando regali ſtructa paratu
Menſa nitet, magnum, fidiſſime, concipe munus.
Contra quem ſatur Radivilus: Maxime regum
Me non ulla dies præclaris arguet auſis
Diſsimilem, ſeu pace velis, ſeu Marte paratum
Cognoſces, quemcunq; ferat ſors aſpera caſum,
Seu mihi luce frui, ſeu certè occumbere morti,
Fat

Fata DEi, cuius nutu moderantis eunt res.
O mihi tam longe maneant volventia vitæ
Tempora, nec citò mors animâ ſeduxerit artus:
Primus ego ingrediar te Dux Auguſte ſub auras
Ætherias inferre (tibi modò vita ſuperſit)
Et nomen laudeſq; tuas extendere factis.
O tantum faueant cœleſtia numina cœptis,
Non me bellando vincet nec Scipio, nomen
Africa cui deuicta dedit, nec callidus Afer
Hannibal, huic Mars ipſe licet, Fors adſiet illi.
Ante tuas, duce me, fugiet Moſchouia turmas,
Ipſe lacus condet ſeſe Regnator in Albos,
Fidentesq; fuga celeri, fractiſq; ſagittis
Trans Tanaim uſq; Scythæ fugiēt ad Caſpia regna.
Iam (ſine) bella gerāt hoſtes, ſed ſanguine Moſcho
Impia peruerſæ gentis perjuria ſoluam.
Ante tuos oculos victæ longo ordine gentes
Incedent, variæ linguis, armisq; virisq;,
Et Caſanum genus, & diſcincti Perreaslavi,
Rezaniiq;, ſagittiferiq; Moromones, atq;
Roſtouii, Tueriiq; truces, fortesq; Sevierj,
Et manus Aſtrachanûm ſpirantes pectore robur,
Extremiq; hominum, ad glacialia marmora Ponti
Errantes Duinæ: magni populiq; ducesq;.
At ſocia ingentes mirata Europa triumphos
Dona feret, nec non ingentes ære columnas
Ducent, ignotusq; tuam laudem audiet orbis:
Mox etiā tellus reuerebitur ipſa Libonis

Bieloleſio-ro arx & lacus tutiſſimum latibulum Moſchi.

Aſtrachanū arx Moſchorū, ſed populi Scythæ, ubi volga in mare Caſpium influit.

Duinæ populi ad mare Glaciale.

Iura tua, Auguſtis ſeges acceſſura triumphis.
Talia Nicoleos regi promittit, & olim
Venturos illi magnos ſpondebat honores.
Auguſti Dominatus in principio tranquillus.
Interea quinos Sol circumvertitur annos,
Pace ſerenanti placidiſsima tempora præſtans.
Quæ maris eſt facies, quando Rex ipſe tridentis,
Per mare velivolum curru dat lora ſecundo,
Æquora lata ſilent, venti poſuére furentes,
Velificantq; citi nautæ ſuper æquora ſumma.
Hic ſtatus in Litavis fuit, & pax alma vigebat,
Cum tutos (ô nulla diu mortalia conſtant)
Fecerat infeſtos fines populator ab ipſo
Euxino fera tempeſtas effuſa peloro,
Terra iacet quondam Gottis habitata Poloucis,
Pontica cæruleis agros vbi ripa frequentat
Fluctibus, armiſono tellus dilecta GR Adiuo,
Tattarorũ & regionis deſcriptio.
Vnde Scythæ gens Caucaſiis e montibus orta,
Innumerum clauſas cautes examen Imai
Exuperans, fertur priſcos pepuliſſe colonos.
Rara ſeges creſcit, raras ibi meſſor ariſtas
Falce ſecat, raro terram molitur aratro,
Hordae ſi natio. ſeu gẽs unaquæ q; Tartarorum: nam di uiduntur in Hordas ſeu populos.
Et penitus nullis crebreſcunt meſsibus agri.
Nec multæ lucent urbes, nec mœnia morti
Prætendunt, capiuntq; leves, magaria tantum
Apparent, erratq; in campis Horda profundis.
Effera ſtirps, cuius nunquam mansueſcere poſsunt
Pace animi, dirâ facie, turpiſsima vultu,
Marsoculis, Mors in pharetra, nam felle ſagittas
Mortifero

Mortifero celeres armant,& tela venenant
Perfida:dii talem Litauis auertite peſtem,
Pars in Mancopioſe exercent æquore,OVIDj
Stagnum alii pulſant (ubi plumbo cernitur ipſo
Æterno paries compactus robore, longè
In mare protenſus) patriam æquiparare ſagittam
Certantes equitum lunatis curſibus: illic
Armentarius Aſophides ſua tecta,laresq́
Bucera ſub plauſtro iungens armenta,patente
Graminis in campo vehit, uxorumq́ cateruam.
Sæuum à ſtirpe genus,prædas amor uſq́ recentes
Conuectare,viget parvo contenta iuventus,
Bellatoris equi tergo,quem ſiue ſenectus,
Sontica ſeu tabes ad limina mortis adegit,
Mactant,ſemuſtæ fruſtis epulantur equinæ
Et læti malis mandunt liuentia membra.
Poſtquã emota fames, mulctris turgentia tendunt
Vbera equæ,tepidoq́ imitantur pocula lacte.
Etgo ubi præda deeſt,& Amor jã Martis inarſit
Pectore, Vollinios denſi vertuntur in agros
More furentis aquæ,magnis quæ rupibus acta
Impete torrenti ruit, hinc vicinia tota
Mugiit,& nemorum ſyluæ intonuêre profundæ.
At poſtquam latos intrarunt milite campos
Hippophagi, fumant crebris incendia villis,
Templa DEi flammis turpantur,cædibus agri,
Nec ſpes ulla fugæ, ſimul audiuêre volantes
Et videre Scythas: veſtigia flammea torquet

Mores Tartarorũ Tauricanorum qui Tauricam occupauuut anno 1211. ex Caucaſiũ montibus exeuntes Aduentum eorũ Cometæ inuſitatæ magnitudinis per 18. dies, Maio menſe apparens prædicebat. Tartari lunatis curſibus prælia ineunt. Hippophagi Tartari & Galactophagi. Volinia tũ M. D. Lit. prouincia obnoxia incurſionibus Scytharum

Ocyor & Coro ſubitas glomerante procellas
Tattarus,& patriis Aquilonibus ocyor,agros
Terrificans armis,& telis aſtra laceſsit.
Vtq; lupi ſi quando datum eſt hædilia noctu
Irruere impaſtis,quos & leuiſomna canum vis
Neſciit intrantes,armillatiq; Moloſsi
Proflantes ſomnum,indicio ſagire nequibant,
Raptores imbelle pecus,mutumq; timore
Proſternunt,ſuadente fame,lacerantq;,trahuntq;:
Sic hoſtes poſtquam tranare Boryſthenis undas
Contigit, irarum laxarunt omnia fræna.

Vilna à Gedimine M. Duce L. ſun data Anno Dñi 1321.

Gediminis opus tum diues Vilna tenebat
Auguſtum, quo conuentu numeroſa coibat
Nobilitas,lætosq; dies ſine fine trahebant,
Cum penitus totam vulgatur Fama per urbem,
Turbatam pacem referens,hoſtisq; furorem,
Iamq; ferè totis miſceri incendia campis:
Dumq; ſacri proceres lenta ad conſulta vocantur,
Ecce uolat juvenis medijs ex hoſtibus ægrè
Incolumis,ſudans & ſaucius ora ſagitta,
Necquicquã telumq; trahens, verſamq; pharetrã,
Ad regem duci poſcit,ſanctumq; Senatum,
Auxilium inclamans palmam tendebat utramq;:
Rex genus egregium,Iagellonidumq; propago,
In te iam ſuprema ſalus, tua poſcimus arma.
Vollinias ſæuus populatur Tattarusoras,
Vrbibus exitium, & villis immittit acerbum,
Iam bona pars terræ cineres conſedit in altos,

Pars

Pars Scythico mucrone jacet, pars colla catenis
Subiecit, captus iam Viſneuecius ipſe,
Pauci ſuſtentant hoſtes, rariq; manipli.
Quàm multæ gentes avium per nubila tranant,
Quando grues reditũ tepidas meditantur in oras:
Tam multi noſtris adſunt in finibus hoſtes.
Nec numerum ſcimus, ſed campos plurima turba
Occulit, & nubes denſiſsimus imber obumbrat
Telorum, vidi, miſſamq; hoc ore ſagittam
Excepi, venio media de morte receptus.
In te Sarmatiæ præſtans regnator avitæ
In te oculos referunt omnes: miſerere tuorum.
At vos ò lenti proceres, quos ſcire decebat
Quid fortuna ferat noſtrũm, quos hoſtis inermes
Deſertos vexat bello, concedite tandem
Hanc libertatem fandi, ſat damna propinquæ
Vidiſtis gentis, iam deſolauimus agros
Funeribus, nec vos, proceres, hæc cura remordet.
Nos animæ viles infleta, & inulta caterua
Euxinum trahimur, vos hic convivia luxu
Ingenti ſtruitis: vos gazam effunditis omnem
In cœnas, hoſtes equitant acuuntq; ſagittas:
Nulla mali finis, patresq; ſenesq; cruentant
Maturos ævi, pueri innuptæq; puellæ
Matribus Aſophidum ducuntur munera belli.
(O patria! heroũ quondã domus inclyta!) quę vos
Accipient terræ miſeros? pars heu mare magnum
Aſpicient, tranſtriſq; manus bello apta teretur.

Querela Equitũ communis.

Pars

Crimum sedes Tartarorum Tauricanorum

Pars Scythiam,& rapidas Crimi venietis ad undas.
Tam veniente die, quam decedente querentur,
Vollinios fines Rhodopes sub rupe dolebunt,
Volliniam ah dulcem transæquora trina vocabũt,
Volliniam liquidis geminabunt flumina ripis.
Vobis desidiæ cordi, perfusaq; vestis
Murice, nec patrię miseretúe pudetúe laborum.
O verè Litauę, neq; enim Litaui, ite choreas

Tartari choreis lunatis ductis præliantur.

Ducite, fors molles sonitus,& tympana vestra,
Audiuere Scythæ, & rapidas duxere choreas.
Quin agite, ò si quid patrii nuc Martis habetis,
Imus in aduersos hostes,& sumimus arma,
Nec tantis mora consiliis, en vivida bello
Turba hominũ, Deus ipse viros animũq; ministrat.
His onerat dictis proceres,& crimen acerbat,
Conticuit tandem, lachrimasq; absterfit ab ore.
Vix ea legatus, variusq; per ora cucurrit
Primorum tremefacta fremor, ceu quando silere
Incipiunt fluctus, nec adhuc, penitusq; sileſcunt.
Vt primum iussi voces posuére frequentes.
Talibus Augustus solio Rex infit ab alto:
Ante quidẽ proceres uellem isthæc scire, priusquã
Barbaricæ terras intrarunt Marte cateruæ,
Non nunc, fort è graui quando perculsa ruinâ
Cuncta iacent, agrosq; insultans obsidet hostis,
E tot sunt homines tenui discrimine lethi.
Vitam ne exanimis poscunt? non si mihi præsens
Iuppiter ipse, queam victos arcessere manes.

Sed

Sed quò relliquias tutemur,& impia ſaltem
Ante obitum miſero ſoluamus vincula civi,
Hic conſulta opus,& matureſacta virorum.
Nunc adeò,quæ ſit noſtræ ſententia menti
Exſequar,& paucis (animos aduertite) dicam.
Eſt mihi Dux præſtãs Radiuilo ſanguine cretus
Nicoleos,genere & factis notiſsimus heros,
Hoc ductore volo,& ſic ſtat ſententia,ferre
Auxilium populis,veſtrum proparare cateruas
Florentes armis,& bello fortia corda.
Dixit,atunanimes regem,regiſq; probarunt
Conſilium proceres,ſimul exhortantur in hoſtem.
Nec mora conueniunt,quibus aut præclara cupido
Bellandi, vel quos ſtimulat vindicta ſuorum.
Erdiuilonià ſeſe innxere ſub arce
Collecti,Nouogroda vetus quæ nomine fertur.
Inde ſpei pleni celerant,caſtellaq; Slucæ
Prætereunt,Moſerum volitantia ſigna ferentes,
Puluereamq; citi nubem ſuper arua ciebant.
Ipſe decus ſummum Radiuilus vertitur ardens
In medio,ſequiturq; acies,& præterit: & jam
Præſentem pugnam campo ſperabat aperto.
Ecce Scythen trepidum penitus de finibus ipſis
Diſceſsiſſe ferunt,& adhuc veſtigia campi
Triſtia cladis habent: eadem impia Fama viciſsim
Detulit aduentum Radiuili, jamq; ſubire
Vollıniam Litauos: ergo gens dira,fugãq;
Aſſuetà fidens,trepidà formidine ſeſe

Nico Radiuilus Dux eligitur in Tartaros anno 1549.

Fama in nouis Imperatoris captis ualidiſsima

Tartari audito aduentu Radiuili, ac exercitus Lituanici fugiunt.

Proripit,in pedibus vitam posuére, lupi ceu
Armentis pasti,quando inter fortia ventum est
Robora custodum,fugiunt pede præpete cuncti.
Indoluit tantâ Radiuilus imagine rerum,
Et stetit obtutu tacito,multusq; recursat
Mente dolor : multis curarum fluctuat undis:
Nec lacrymis caruére genæ, sed conscia virtus
Æstuat,ingenuusq; pudor : nihil omnibus actum
Magnorum impensis operum? quò,perfide,dicit,
Quò diuersus abis iam Tattare,degener hostis?
Heu quid agat: quà Crimicolas perquirat in ora.
Ardet : captiui cives,immitia in ipsis
Funera sunt oculis : non hæc promissa potenti
Discedens dederam regi,sed mille trophæa
Pollicitus : nunc hostimenta rependere sæuo
Non licet Hordigenæ : cœlestia sydera testor,
Nom me pro uobis ullum fugisse periclum,
Quos inimica manus patriis abduxit ob oris,
Nec vitasse vices nimbis hostilibus ullas,
Molirer clades,memet super ipse dedissem:
Sed contra placitũ superis, Deus arbiter hoc vult.
Heu quæ vos terræ? quæ vos sola barbara cives
Expectant! hæc multa manus ad cærula templa
Tendebat dicens, lacrymæq; per ora volutæ.
Nec tamen interea res parua effecta,sed hostis
Vera fugæ iam terga dedit, fassusq; timorem,
Nec potuit Litauis cædes inferre colonis,
Vastificasq; manus latis diffundere campis.

SEV

SEV TERrore dato ceſsit victoria, ſiue
Sorte venit Martis, quis id in ductore requirat?
At REx Auguſtus tantæ virtutis amore
Compenſans meritum, populi committit habenas
Trocenſis, Litavi vt ſit iam pars magna Senatus,
Atq; PAlatini titulum, nomenq; capeſſat:
Et magis atq; magis patriam defendere magnam
Affluescat: ſedenim VIRTVS Donata vireſcit,
ACCEnduntq; magis cláras data præmia mentes.
Palladio véluti vivunt exrore lucernæ,
Ac magis infuſo lucent, ſurguntq; liquore:
Sic, virtus neglecta jacet, laudata ſub aſtra
Tollitur, & ſuperis tandem ſe nubibus infert.
Et jam Fama viri nitens præſtantibus auſis,
Phaſidos ad fluctus, Calcantis & oſtia nigri
Venerat, horrebant fera ſtagna Mæotidos undæ,
Pax iterum pulſis bellorum nubibus alma
Exierat, placidoq; ſinu veneranda fouebat
Sarmatiæ populos, anno cum diuite donis
PACIS ALVMNA CEres, frugum mitiſsima mater
Certabant: pariter lætus frondator ad auras
AVGuſtum ſublime canebat,
Et te promeritum laudes RA Diuile ferebat.
Sed quæ nos oculis ſubitò impia faſcinat Ate?
Atq; diu (res ſi qua diu mortalibus uſquam)
Pace frui Litauis invidit ſæua Dearum?
Terra Liuona patet, ſeptem ſubiecta Trioni,
Frugis honore potens, & ſtagna liquentia diues,

Ob merita et Fidē dōa tur à Rege Palatinatu Trocenſi.

Calcas flu: Tartariæ.

Auguſti regnum felix & diues ac omnium rerumabundāt is affluēs.

Occaſio bel li Liuonici.

Turrigeris latè collucens arcibus: illic
Furſtembergus erat princeps, GERMana propago:
Germani Balthicomari venientes Lotuuos populos longo bello oppreſſere.
Germani victis ſibi tranſcripſere colonis,
Omne ſolum, portuſq; maris, jamq; inde dicatus
Militiæ Cruciger populos ditione premebat,
Stirps inviſa virûm, quis nec ſacra fœdera curæ,
Nec metus, aut regum fuerat reuerentia cordi.
Crucigeri ſuperbi & crudeles, fœdifragi.
Atq; hinc prima mali labes: hæc ipſa ruinæ
Fatali involvit gentem fiducia rerum.
Vilhelmus M. Brandeburgen. Archiepiſcopo Riganſis, à Furſtebergo Magiſtro captus.
Cœperat armipotēs preſſum obſidione MAgiſter
Pontificem Rigæ veteris, pœnisq; luendis
Lacki legatus ad Furſtembergū.
Nullus erat finis, cum duro carcere motus
Auguſtus Fratris, quem BRandeburgica gentis
Inclyta imaginibus luxſuſtentabat avitis,
Hortatur, paſſum tot jam non digna remittat
Pontificem, orator ſuper iſtis Lanſcius ibat,
Pacifico ſermone parans cor flectere ſæuum.
Aſt illaudatus Cruciger, pacemq; peroſus,
Fas omne abrumpit, Lanſcum nil tale merentem
Obruere, (ut fama eſt) ferroq; abſumere iuſsit,
Voluitur hic triſti letho, pulchrosq; per artus
It cruor, incq; humeros cervix moribūda recumbit,
Paciferæq; manu lauri fluxere decorā.
Ora modis referunt comites fœdata malignis
Æthere caſſa pio, tum verò ardentius iræ
Aſſurgunt Litavis, regem obteſtantur, & arma
Arma fremunt, & ſe certatim hortantur in arma.
Stant belli cauſſæ, vindictam numina poſcunt.

SED

SED Regi, quamuis pollutæ munera pacis,
Et foliis oleæ Concordia vincta capillos
Sola placet, cunctos illam fert ante triumphos.
Ergo iter ad tumidum Germana mente Magistrũ,
Legato indicit, delecto ex ordine patrum.
Ni fratrem soluat cuncta irrita fœdera sunto,
Contemptor pacis bellum speretq́, paretq́,
Omne illum (faxo) damnumq́ nefasq́ manebit.
Hæc ubi Pontificis jam Furstembergus ab ore
Audiit (infandum) magnas exarsit in iras,
Et ni Fama virum tutetur & insula, vix iam
Temperet à manibus, tum respondentis ab ore
Absistunt Diræ, digna atq́ indigna relatu
Vociferans, tandemq́ ora indignantia soluit:
Ville Imumñe hominũ quisquam, Diuũmq́ coëgit
Bella sequi? aut hostem terræ se inferre Liuonæ?
Indignum est fratrem Augusti tot acerba ferentem,
Et bello victum retineri carcere nostro:
Quid terras, arcesq́ meas, & sceptra Liuonum
Prodere Sarmatico, Rigam, memetq́ tyranno?
Quid, Curios Prussis, Fratriq́ parare ferendum?
Nos aliquid contra fraudes cœpisse nefandum est?
Haud equidem iustis, vanisq́ assurgitis iris.
Syluis te, Lituane, feras agitare putasti:
Scilicet exitium terris immitis apertum,
Ignarus cui det præpes VICToria palmam.
Bella gerenda? geram: sua cuiq́ exorsa triumphos
Pernitiemq́ ferent, & mî penetrabile ferrum,

Augustus ad bella lentus, nam celeritas infamiã naufragiũ.

Episcopus Samogitiæ Legatus alter ad Liuoniæ Magistrum.

Senec: Thyest: Quã iuuat reges eunt.

Et noſtro ſaliet (ſciat hoc) de vulnere ſanguis,
Nec timor ante tubam languentes occupat artus.
Experiare Cataphractus Germanus in enſem
Vt validus ſurgat, quo turbine tendat in hoſtem:
Nulla mora in Furſtembergo, nec bella tremiſco,
Nec mortẽ horremus, Litauũm nec parcimus ulli.
Hæc Regi Auguſto Cruciger reſponſa remittit.

Crucigeroꝝ rũ Germanorum ſuperbia.

Ille quidẽ hęc tumidus Germano more tonabat,
Neſcius euenti triſtis, ſortiſq; futuræ.
TALIS MEns hominum, quando ad faſtigia ſũma
Fortunæ ventum eſt, ægre conſiſtere poſſunt.
Sed Rex Auguſtus ſedato corde locutus:
Heu ſtirpem inviſam, & nobis per ſæcula gentem
Infenſam, noſtriſq; bonis contraria corda.
Debita Barbariæ, Muſulmannoq; feroci,
Chriſticolam in populum conuertere tela neceſſe.
Hoc temerata Fides cupit, hoc injuria gentis.
Cogimur, heu, pacemq; inviti linquimus, inquit.
Nam mihi certa quies, & Martis abhorret imago.
Sed te Furſtemberge neſas, te triſte manebit
Exitium, ſciat hoc immenſus & audiat orbis.
Tollite jampridem felicia, tollite ſigna
Sauromatæ, reſides bello, veſtite Liuonum
Pinguia culta viris: at tu Radivile tenebis
Imperii ſummam, ducis & tu concipe munus.
Hæc ait, at juvenes Lituanæ robora pubis
Conveniunt, armisq; decentibus agmina jungunt
Prædita: pars pedes ire parat, pars ardua campis,
Infert

Infert ordinibus se dispertita, gementem
Concutiens sonitu tellurem quadrupedanti.
Hos inter simul Augustæ prætoria turmæ
Effulgent, alacres animis, lectusq; viro vir:
Delphinum similes, qui per maria alta secundis
Ludentes glomerantur aquis, sub lumine Solis.
Nomine quenq; vocat RADIuilus, & incitat acres
Ad bellandum animos, tum quæ sit tessera bello,
Herculeâ armatus clauâ dicebat ab alto.
Omnes centenis ardentes millibus ibant
Posuoliam, tacito Martem sub corde cientes.
Parte aliâ sacras acies, Marianaq; signa
Furstembergus agit, Germanorumq; Phalanges
Educit, pictos crucibus, sed vestibus albis.
Commendatores densa inter tela feruntur,
Centauris similes grauibus, post quenq; secutus
Armiger: in medio clarum fulgore magistrum
Cernere erat maculosum auro: cui lumina flãmas
Clara vomunt, Solisq; ardoribus arma corusçant.
Consequitur nimbus peditum, clypeata videres
Agmina densari campis, & feruere Marte
Posuoliam trepido: qualis mellatio cum fit
Exit apum plebs, tale fuit per plana, per æquor
Examen juvenum, melius virtute timendum
Partibus Eois, vel vbi Rhodopeiæ arces.
Sed mediis turmis, volitantia flamine signa
Discernunt acies, sæuit Mars impius, & jam
Signa canit ruptâ gaudens DISCORDia pallâ.
At Pater

Miles corpus, arma, animum paret, cetera Imperatori curæ.
Numerus exercitus Litu, & Pol.
Pugnare te conduximiles, non conuitiari.
30000. exercitus Liuonici.
Equitatus German:

At Pater OMnipotens iram indignatus inanem
Terrigenûm,atq; pari binas libramine lances
Sustinet auratas,huc aspera Fata Liuonæ
Et Litauæ gentis ponens, æterna perennis
Consilia exsequitur: sed Lanx PRONOEA Liuones,
In terram penitus,Litauos ad sydera duxit:
Annuit Omnipotens: Tellus,& Conscius Æther
(Intremuere: at tu dictis GERmane maneres,
Divitis hoc vitium est auri,quod fœdera temnis.)
Iamq; super densas volitans VICTORIA turmas,
Ad Litavos gressum propius flectebat ovantem.
Iamq; acies utrinq; suas,stragesq; cierent,
Ni tua mens superi monitu Radiuile parentis
Exoriens,mallet pulchros sine cœde triumphos.
(O decus,ò nullos Dux elaudande per annos!)
Et tot utrinq; breui miseratus pectore ab imo
Corpora Christiadûm, cladesq; ante ora recentes,
Milliaq; insano jamjam peritura duello,
Ingemuit clemens princeps: quin ipse magister,
Vt propius ventum est,simul agmina circumspexit,
Obstupuit dubiâ turbatus imagine belli,
Estur,& ingenti formidine deficit ipse.
Quæ DVx ante alios prudens cum cerneret,ultrò
Consulit,& tales effudit pectore voces:
Supprimite,ò acies,hæc dû memorabo, sonora
Clasica, dumq; licet nostras audite loquelas:
O fortunatæ gentes, felicia regna,
Quæ vis impellit funesta arcessere bella?

Dei fatalis dispositio Liuoniã affligit, quis scit an non in illorum bonum?

Radiuilus sine cæde et iactura militum Liuoniã M. D. Lituaniæ adiunxit, Dignus triumpho OB CHRISTI ANOS SERVATOS. Nico Radiuilus Liuoniæ Magistro deditionẽ suadet et persuadet. Seneca Oedip: Nõ ex pedit concutere felicem statum.

Quis

Quis vobis oſcen, quis nam perſuaſit haruſpex,
Quæ ſpes AVguſtum populis, terriſq; potentem,
Vinci poſſe manu? quianam fera bella tumeſcunt?
Quid ſtruitis? num vos vana ſpe cærula ducunt
Dorſa maris? pelagò auxilium ſperatis jnane.
Iamq; omnis filo pendebit terra Liuona,
Ni melior vobis mentem ſententia mutat.
At tu quid miſeros in aperta pericula cives
Proiicis, ò fortunâ animis elate MAGiſter
Ira, nefasq; tuum fortaſſe erit ultima cauſſa
Cur propria careant mox libertate Liuones,
Nec nos te, ſed tot perituros Marte dolemus,
Et viduas matres, & belli damna furentis.
Quin vos, quãdo viã dat adhuc fortuna, propinquis
Iungite res veſtras Litauis: agnoſcite REgem,
Quas hinc cernetis vires? quæ ſurgere vobis
Præſidia, in validos hoſtes, Moſchumq; furentem?
Projice tela manu, & Regis venerare coronam,
Hortamur potiùs, quæ cogere poſſumus armis.
Sic ait, & gemitu conſurrexere Livones
Ingenti, poſtquam circumſpexere nitentes
Per Sventæ ripas acies, denſasq; cohortes,
Vnanimes triſtem concordi voce magiſtrum
Circumſtant, pacem poſcunt, pacemq; fatigant,
Ilicet ad Regem veniat, ſuaq; omnia tradat.
Iam Rex magnanimus ſolio conſederat aureô,
Cum Furſtembergus caſtris, fluuioq; ſubibat,
Primores equitum tercentum ex agmine ducens,

Ex Ioue ſtir Reges. Callim.

Transmarina auxilia incertiſſima.

Non licet in bello bis peccare.

Suaſio ab eo qui iubere poteſt, vim neceſſitatis adfert. Tacitus.

Deditio Magistri Liuoniæ & Ordinis totius.

Insignes armis, sacrata veste Liuones:
Ille humilis, supplexq; manus tendebat inermes
Ad Regem, largus lacrymæ, dextramq; precantem.
Hæc dicens: Equidem merui clarissime Regum,
Vtere sorte tua, qui nec miser ipse quieui,
Nec te pace frui permisi, accendere bella
Infelix potui, sed non restinguere fas est.
Quod te per superos, & nostræ fata senectæ,
Quæ mea turparunt infesto tempora casu,
Per si qua est quæ restat adhuc clementia sancta,
Parce precor, Litaui jam me videre precantem.
CEDite jam Latii Ductores, cedite magni
Mopsopii, & Thebæ, nullos de pace triumphos
Sciuistis, currus fœdastis sanguine eburnos,
Primus hic ex letho servatis hostibus ingens,
Æternas lauros, & viva per ora triumphos
Rettulit: hinc senibus narrabit gloria seclis
Virtutem, nomenq; viri, laudesq; perennes:
Consiliis attonsa tuis R A Diuile Liuonum
Gloria, quos neq; trux Vitenes, Doumãtus & acer,
Vinceretum potuit, uictor sin œde triumphas.
Nam quis inexhaustos sit par æquare labores,
Æternare volens Phœbeæ mentis honore?
Iam poteras tantis mortem contemnere factis,
Atq; tuis jam sanguineus Mars iure triumphis
Cesserit, en etiam te gloria tollere certat,
Belligeraq; sacrum caput advelare corona.

Incipere bellum etiam ignauis licet, deponitur cum victores velint. Salustius.

Boni Imperatoris est, sine ciuium iactura vincere.

RADI-

RADIVILIAS ALTERA

ARMA SONANT, arma ecce ſonant, tua Magne Triumphe
(Accipio ſonitum) clareſcunt arma tumultu.
Pars operis ſupereſt, & jam me viribus hauſtis,
Defectũ agnoſco: nunc nũc mihi cãdide Smyntheu
Prolue deſeſſum pectus Permeſside lymphã,
Nũc opus eſt veſtro, mea Melpomenea, cothurno,
Aſpirate Helicone ſacro, cantusq́ movete.
Poſtquam magnanimo ſe permiſere Liuones
Auguſto, idq́ Deo viſum, pax undiq́ fulſit,
Mollia compoſitæ peragebant otia gentes
Defunctæ Litauũm grauibus, belliq́ periclis,
A Moſcho grauiora manent, hoc fata volebant
Heu miſeras gentes crudeli involvere bello.
Sceptra dabat Moſchis atrox Iuanus acerba
Contemptor ſuperũm, portentum hoſtiñe ſuisñe
Sæuius ignotum, ſed inexaturabile pectus
Sanguine, diî talem populis avertite peſtem·
Credibile eſt Diras, aut ſi qua nocentior illis,
Gentibus eſt facies, monſtrum genuiſſe nefandum,
Vberibus Stygiis Diras pauiſſe nocentes,
Et lac Tartareum Furias admoſſe recenti,
Sanguineáq́ ſiti cor & incendiſſe medullas.
Quid memorem inſolitas cœdes, & facta tyranni

Iuani Baſilidis M D. Moſchorũ colores, & tyrannis.

Tyrannus plenos ures ſuſpendit. Diogene:

Effera? mactatos cives, primosq; Senatus,
Obſcœnasq; dapes, lituos, menſasq; cruore
Manantes? aut quid viduatas ciuibus urbes,
Et deſolatos iteratis cœdibus agros.
Mortua quin etiam portis trabibusq; prælatis
Corpora conjugibus ferus appendebat in ore,
Exuperans omnes infanda mente tyrannos,
Nunc comes Aloidum, Stygis inteſtabilis umbra.

Deus tyrannũ ad vitia corrigenda utitur.

Ergo erat in fatis, ut lamentabile regnum
Eruerent Moſchi, nec nobis ſcire tonantis
Fas animum, quibus illa malis exercuit iras
Terra Dei: ille vices orbis mutatq;, regitq;.

Moſchus in Liuoniã mittit exercitus aliquot. anno 1555. & 1556.

Irrumpunt Moſchi numeroſo milite, flammæ
Perſimiles, ſegeti quæ flatibus incidit Auſtri:
Squalet ager vaſtus, populos, urbesq; ſepultas
Obruit uſq; cinis, fruges, camposq; feraces
Flãma metit, Litauoq; imperdita corpora Marte
Occumbunt, ſuperat veſana licentia ferri.

Moſchorũ in Liuonia inaudita ex omnibus hominum memoria crudelitas.

Quis cladem veſtram? quis funera dira, Liuones
Tormentiq; modos, furialia facta tyranni
Explicet? aut poſſit lachrymis æquare dolores?
Nam quid ego inprimis autem, quid deniq; fando
Exſequar? occiſosne querar per vulnera cives?
Anne volutantes natos in ſanguine patrum?
Raptatasq; (nefas) matres, teneraſq; puellas
Direptasq; urbes, populatasq; funditus arua?
Templorumne faces, an diuũm undantia fana
Sanguine, porrectum littus ſudaſſe Rubonis?
Quæ regio in terris veſtri non gnara doloris?

Abductosne gemas lugubris terra colonos,
Deletas acies, totis data funera campis?
Agmina bellantum juvenum, & sub Marte cadentũ,
Impubesne fleas pueros terrore revictos?
Trux vultus pro vulnere erat, complexibus ipsis
Immoriebantur miseri: sic primula veris
Dona cadunt, ventis si quando perhorruit æther.
Addubitant quæ prima gemant: civesne per auras
(Ora indignatos crudelis dira tyranni
Aspicere, ardentes invisam linquere lucem)
Turbine pulvereo magnis de turribus actos,
Quæsitasq́ vias cœdis mortalibus ægris,
Quas etiam Phalaris, quas & Busiridis aræ,
Et populo invisi nunquam sciuere tyranni.
Purpureo passim rorabant sanguine tesqua,
Et visum latos tumulis assurgere campos.
Nec fuit indignum superis, tot mœnia & urbes,
Barbarico capiti crudeli exponere prædæ,
Hæc tua sunt damna Ivane ô sæuissime regum,
Qui vitio facinus, qui cœdem cœde piabas.
Forsitan & magni fuerintquæ Fata Magistri,
Posteritas seris posthac mirabitur annis:
Vt validas arces sub leges misit iniquas
Moschus, & infando prolapsa Liuonia casu,
Nescio quæ mentem turbauit inutilis Ate
Furstembergiadæ, ut sese committeret uni
Felino, & paruâ vellet tutarier arce
Spes gentis, propriumq́ caput: sed perfidus hostis

Vendenses seipsos, supposito Curiæ pulvere tormentario, cum uxoribus ac liberis, interfecerunt metu Tyranni.

Furstembergus in arce Felino captus à Moscho, & in vinculis mortuus.

Dejicit horrendis muros, turresq; procellis.
Heu quo non aurum penetrat, mox panditur hosti
Arx Moscho: irrumpunt illi, primusq; Magister
Canitiem immundo fœdatus puluere prorſus,
Infelix patriis æternum abducitur oris.
Omnibus exemplum quantum Rhamnusia fallax,
Proruat, & pedibus, quæ ſtant, iniuria vertat.

Miserabilis Liuoniæ facies.

Tum verò exoritur totâ regione Liuonum
Luctus, & adductis planxerunt pectora dextris.
Talis erat facies, cum flammis Pyrrhus obarmans
Myrmidonem, Iliacæ præſens inſiſteret urbi,
Hectoreusq; puer turri cecidiſset ab alta
In patriæ cineres, commiſto pulvere cœlum
Stare videbatur, trepidæ ſic mortis imago
Ante oculos, gemitu fremuerunt littora Dunæ,
Atq; fluentiſoni tractus, ſyluæq; profundæ.

Auxilium Liuones ab Augusto et Lituanis petunt.

Mittuntur lecti primorum ex ordine ciues,
Auxilium præſens Regem, Litauosq; rogantes:
O ſate gente pia, magno de ſanguine crete,
Venit pœna ferox & ineluctabilis ira,
Syderea demiſſa domo: ni maxime Regum
Auxilium deditis præſtas nihil abſore crede,
Extremum nobisq; diem, terrisq; Liuonum:
Hinc pelago Sveones, illinc Moſchovia terra,
Bella cient, ſqualent mactatis arua colonis,
Exceſsere ſimul Laus, Libertasq;, Saluſq;,
Famaq; priſcorum quondam decora alta parentũ.
FVNDITVS occidimus, Rex inte Magne recũbunt

Spes

Spes nostræ : satis ò luimus periura prisca,
Fripe nos, Invicte, malis, gentisq́ peremptæ
Res tenues arce letho, miserere tuorum,
(Esse tuos supera astra sciunt) exolve periclis,
Nec patere usq́ tuis Moschum increbrescere terris,
Plebiuorum Regem, populiq́ insontis Erinnym.
At tua per gentes quascunq́ obnubit amictu
Oceanus, vivet laus, Augustusq́ fereris.
Talibus auditis, jam dudum corde volutat
Bella, tot injustæ cœdes, & Moschus in ipsis
Est oculis, licet egregiis pax sacra tryumphis
Sit potior, bellum tamen est pro pace gerendum.
Nulla mora est, rapitur bello Litvania tota,
Auxilium sociis, sedit sententia pugnæ.
Ipsa Fides bellum indicit, portasq́ morantes
Impulit ipsa manu, vindictam ex hoste reposcit.
Ite bonis auibus pia pectora : heu quibus illi
Concurrent animis, si nunc se objecerit hostis
Optatus votis! ergo fausto omine tendunt
Egressi : regit imperii Radiuilus habenas.
Hunc cecinere Ducem Parcæ sua stamina nentes,
Hunc fore Moschorum sciret qui vincere gentes,
Et bello audacem populum compescere posset.
Evenere : novis simul ecce Liuonia fulsit
Agminibus, fugiunt ingloria pectora Moschi.
Tavrvs erat magnis educta arx molibus, ingens
Bellum acuit, fiditq́ viris, & mœnibus altis:
Huc acies Litauûm magnis descendere campis
Incipit,

Nicol: Radiuilus cum Lituanicis exercitibus in Liuoniæ defensionē proficiscitur. Anno 1561.

Oppugnatio munitissimæ arcis Liuoniæ Tauri quā Moschi cœperant.

Incipit, & premere ingenti obſidione capeſsit.

Oratio Radiuili ad Milites.

Hortatur memorans RADIVILUS facta tyranni
Effera: ſat nunquam gentes ſpoliaſse quietas?
Terrificaſse minis agros, urbesq́ potentes?
Et ferro populos nil funeſtaſse merentes?
Lituanis etiamne hoſtem ſe inferre ſit auſus?
Vos etiam cupiat quibus ille POTentior Auctor
Annuerat pacem, rabioſo perdere bello?
Non impune ferat: date tela, ſcandite muros,
Ferte faces, dirumq́ genus ſatiate cruore.
Arcem hanc, ni frænum accipiat, portasq́ recludat,
Quamuis tuta loco, & ferratis tuta procellis,
Eruam, & æqua ſolo ſublimia culmina ponam.
Hæc ait, inſignis ſtellatâ jaſpide clauâ,
Idem omnes ſimul ardor habet, ſub mœnia tendũt
Vnanimes urbem vel debellare ſuperbam,
Aut ſi nulla via eſt generoſâ occumbere morte.
PRINCIPIÒ vaſtis oppugnant molibus arcem,
Atq́ decus muri turres ſub ſydera ductas
Proſternunt crebri, volat immedicabile fulmen.

Oppugnatio Tauri, anno 1561.

Cui fors & ſilices Cyclopica mœnia cedant,
Eruere inter ſe certant, magnoq́ fragore
Dilaniant muros tormenta: it murmur & altè
Conſtrarunt terram concuſso rudere muri,
Ingemuit tellus confunditur arduus æther.
Semineces Moſchi ſumma volvuntur ab arce,
Sævit atrox rabies, miſsorumq́ ira globorum,
(Horreſco referens) quàm ſi cœlum omne ſuperne
Corruat,

Corruat,aut quatiat terras Pater Enoſigæus.
SED neq; fulmineasq; minas,ictusq; tremiſcunt,
Indejectæ arces, ſtant ut CENtaurica ſaxa
Præruptis inſana jugis,ac prælia temnunt
Ventorum,&,quamvis illis obnoxia,fluctus.
Multifidas alii jactant in mœnia tædas,
Atq; aditus fruſtra per denſa pericula quærunt.
Sed non ſub tanto ceſsabant cardine rerum
Pectora Moſchorum morti deuota cruentæ,
Omne genus contra telorum effundere certant,
Abruptosq; globos tormentis grandibus igne
Ejiciunt,nimbumq; grauem ſine more feneſtris,
Fuſileq; obſcuro plumbum miſere tumultu.
Multa virûm letho dant fortia corpora, multos
Demiſere neci ſtantes pro turribus altis:
Et quantum Litavi connixi viribus arcem
Expugnare manu,ſummaq; evertere opum vi
Ardebant, tantum Moſchi defendere contra.
Abſumptæ in Moſchos vires,exhauſtaq; belli
Inſtrumenta,ſubeſt VIRTVS BENESVADA,vetatq;
Deſperare, NOVANT MARSET FORTVNA REGRESSV,
Splendidiorq; venit, PER MVLTOS FAMA LABORES:
Troja rates Danaûm decimũ remorata ſub annũ,
Spartanisq; dedit MESSENE obſeſsa nepotes:
Meñe decet victum bello deſiſtere cœpto?
Ergo caput dirum ſtrages impune cruentas
Ediderit? ſocios vita ſpoliauerit ille?
Non hoc tot curis,& tota mente petiui.

Moſchi pertiſſimi propugnandarum urbium.

Non deſperandum in bello.

Hæc alternanti Radivilo nocte, dieq;,
Consilium præsens subiit, tellure sub imâ
Percontari aditus: hæc tentamenta superstant
Vnicâ (nam quid non mortalia pectora cogis,
Cuniculi Taurus apetitur. Laudum sancta sitis!) terra rimantur in ipsa,
Quâ via nulla, vias: itum est in viscera terræ,
Turrifragoq; uterum complerunt pulvere furtim.
Quò simul ac ductus depascens flamma cucurrit,
Infremuit tellus, gemitumq; dedisse profundum
Visa, immugit humus, totusq; perhorruit aër,
Ora soli donec vastâ convulsa ruinâ
Dissiluêre: simul laxa compage dehiscunt
Mœnia, cumq; viris lato proiecta fragore.
Panditur arx omnis, nova res oblata timorem
In bello primum oculi vincuntur. Injicit inprimis oculis, formidine capti
Perquirunt latebras, presisse ad pectora natos
Perculsæ matres, tum fœmineo ululatu
Omnia complerunt. sed dudum mortis amici
Arma manu capiunt, nec jam sat mentis in armis.
Densa corona virûm celsis pro turribus astant,
Arrectis frons prima hastis, longisq; verutis,
Ante oculos mors est, cogit labor ultimus omnes:
Moschi reparârunt hi actum. Pars trepidant flammis populata refundere tecta,
Dumq; finit compressa licentia tormentorum,
Explebant sylvis, & cæso robore muros
Instaurant, faciemq; novam ostendere laborum.
Incurrunt Litavi pedites, ruptamque sub arcem
Vnâ omnes fecêre pedem, similesque procellæ
Adsunt,

Adſunt, per ſcalas turres nituntur in ipſas,
Plurima perq́ vices inter ſe vulnera miſcent,
Ac penitus ſummas arces evincere certant.
At fortes Moſchi, moles, quercusq́ præuſtas,
Subjectosq́ humeris lapides devolvere crebri
Incipiunt, bello dat ſignum buccina triſtis,
Et roboant peditum trepidantia tympana campis. *Tympanorum ſonitus.*
Cor mentemq́ decus ſtimulat, pugna aſpera ſurgit,
Et magis ardeſcunt animis diſcordibus iræ,
Dant ſtrepitum flictu galeæ, miſcentur in ipſis
Funera liminibus, tum ſanguine fervere latè
Aſpiceres, terramq́ premi tot utrinq́ cadentum
Agminibus: medio quo tunc ardente tumultu
(Non equidem magnos auſus, tuaq́, optime, facta, *Modrevii Centurionis egregij ſortitudo*
Non mortem, nec te juvenis memorande ſilebo)
Modrevius cupidus laudem, nomenq́ referre,
Eximiiq́ ſimul juvenum MAVORtia corda,
Dant cuneum, & rapidâ ſub muros mole feruntur,
Multaq́ Moſchorum demittunt corpora letho.
Quo nos, quò, juvenes, campo decet usq́ teneri? *Contempſit omnes ille qui mortem prius Senec. in Herc. Oëte.*
Ite per obſtantes adverſo pectore muros.
Modrevius primis ardens in millibus hoſtes
Enſe metit valido, crebros bellator acervos
Exſtruit, accenditq́ viros ad MARtia facta.
Tandem Ductores Moſchi tot acerba videntes
Funera, confertis denſantur viribus, uni,
Vni, odiisq́ viro, & magnis clamoribus inſtant,
Vltima iamq́ illi Parcæ fila ultima ducunt,

Vnum omnes gladiisq; petunt, unoq; morantur
Modrevio: sed non gladio vitam ille dedisset,
Donec ab aerato pestis delata chelydro,
Transiit antevolans: aspirat pulvis eunti,
Cædes Modrouij. Moxq; animæ latebras, allapsa glande, resolvit.
Vt flos auricomus fragrantibus altus in hortis,
Quem mulcent nitidi Soles, quemq; educat imber,
Defloresc it humi, violento pollice mesus:
Talis erat fortis Modrevi morientis imago,
Dum ruit, & dulcem posuit sub limine vitam:
Exanimem fidi comites in castra ferebant
Ductorem, flentes, heu, magno vulnere victum.
Clucouius ad Taurum strenuè se gessit. Tum Mars Clvcovio, charũ sub pectore robur
Addidit, & stimulos ingentes suscitat armis.
Irruit, & quà tela volant densissima fertur,
Non illum medias inter currentia turmas
Sistere tela valent, & tot miseranda virorum
Funera, sed laudem per densa pericula quærit.
Ilicet obruitur telis, & molibus altis,
Et licet arcebat ferrato tegmine nimbos,
Procubuit tandem fossa prolapsus in ima
Semianimis, tenui liber discrimine lethi.
Fama virtutũ præmiũ. Fortunati ambo, si præmia justa supersunt
Egregiis animis, & vos per secla secunda
Fama uehet, curruq; suo dignabitur ire.
Interea ad pictos adytus, delubraq; diuûm
Religio Moschorum idolatrica. Suppliciter mœstæ matres, ceramq; ferentes
Ibant, ora Deũm Panchæo thure vaporant,
Orantes

Orantes pacem: muſsant ignara juvandi
Numina, perq́ Notos votum ſparſere procellæ.
Sed Volminſcus eques, manui pręfectus equeſtri,
Æreus, eximiis juvenum comitatus, in hoſtem
Irruit, & clypeo fulgens ut fortimanus MARS.
Me duce, me juvenes, aquilam, RADivilia ſigna,
Ferte ſub hoſtiles muros, telisq́ cavernas
Scrutemur, quem tota cohors imitata relictis
Ad terram deſcendit equis, glomerantq́ ſub ipſo
Veſtibulo uſq́ manus bellis, obſtantia vellunt
Robora, munitoq́ effultas obice moles
Rumpunt, & Moſchos certantes irrita cuncta
Præcipites pellunt, ſumma & dominantur in arce.

Ioan: Volminſcii qui nunc eſt Palati: Smolenſc: forti, tudo & equitũ eius.

Hic verò vaſto miſcentur mœnia luctu,
Et denſi captam Litavi infundnntur in arcem:
Illa dies victis Moſchis, extremaq́ TAVRo
Lux fuit, & miſeris arx illa infeſta colonis
Vertitur ima ſolo, cuncta hoſticus abſtulit enſis.

Cædes Moſchorum in arce à Radiuilo capta. anno 1561.

EN MARTIS CAMPOS! en quò Diſcordia demens
CHRiſtiadas egit furiis? ut vota ſecundum
Barbara nos proprio tandem ſub Marte cadamus.
Sanguine Moſchorũ & Litavo ditabere poſthac,
O nimium rigidis agitata Livonia fatis:
Propter te fortes populi lacrymabile bellum
Experti: tibi SAVromatûm generoſa juventus
Oppetiit, tepidusq́ cruor per vulnera manans
Imbuit egregios agros, camposq́ nitentes.
Ad tua venerunt, potorq́ Boryſthenis arma,

Livonia magni cõſtitit M. D. Lituaniæ. Pomum Eridis.

f iij Vaſtator

Vaſtatorq́ Scythes,& bellis aſpera virtus
Hunnorum, promptiq́ manu Chrononis alumni,
Quiq́ fretum cernunt glaciali compede vinctum,
Quiq́ colunt Sveonũ terram, Angermanica ſaxa:
Livoniæ ſanguine Litua no empta. Te propter Litavus magnam pervertit opum vim,
Dum ſociis ardet depellere finibus hoſtis
Funeſtas acies,& ſe contra omnia vertit,
Prodigus ipſe ſui: fons hinc atque illa malorum
Litvania 70 & aliquot annos deſẽdit Livoniã quod ea ipſa agnoſcit. Cauſſa fuit Litavis, incendia prima tumultus,
Hinc fata luctifici cum Moſcho crimina belli,
Excitiq́ animis in mutua funera reges.
Horrida tempeſtas utrinq́ effuſa cucurrit,
Atq́ recentatis caluerunt cædibus agri.
Vtq́ mari magno cum velivolantibus Auſter
Navibus imbricitor, portis immiſsus apertis,
Confligit Boreæ, ventorumq́ omnia Ponto
Prælia concurrunt, nimbisq́ nigrantibus omne
Eripitur cœlum, ruptis e nubibus ipſe
Fulminat omnipotens, & ſæua licentia Ponti
Perfurit, ac vexant ventorum examina puppes,
Ah pavidos nautas ſtrauit timor acris, & imus
Haurit corda pavor, mentemq́ expectorat omnẽ:
Interea fertur pelago indignante carina
In ſcopulos, ventura feræ ludibria Scyllæ:
Non aliter poſtquam longinqui incendia belli
Belli effectus. Orta, ſemelq́ ferox MARtis conatus inarſit,
Auditæq́ procul voces clangore tubarum,
Flagrat inextinctis gens tota furoribus, & jam
Direxère

Direxere acies, immissis fertur habenis,
In longumq́ diem Mars imbuit arma cruore.
Fas mistum atq́ nefas, euersaq́ sæcula retrò
Et divinus honos, & cuncta humana referri,
Intereunt leges, & ruptis legibus adsunt,
Innumeræ scelerum facies, Luctusq́, Furorq́,
Et Dolus, & malesuada Fames, & tetra Libido,
Et Consanguineus Dolor ipse Libidinis, omnes
Hos peperit bello comites Discordia prægnans.

Non cessabitis nobis gladio accinctis leges prædicare.

Vetꝰ dictũ: Miles nisi impius sit, parũ miles.

Et jam Moschorum populos hæc didita Fama
Contigerat, cœsas acies, TAVrumq́ canebat
Procubuisse solo, Litavos exaggerat acres:
Teq́ adeò RADIVILE ferens, tua fortia facta:
Exoritur mœstus nemorosa per avia luctus,
Pars gemit amissos patres, pars pignora chara
Plorat, & ereptos aliæ fleuere maritos:
Sed non clade suâ Moschûm regnator acerbus
Ingemuit dirus PRinceps, interq́ dolores,
Et populi lamenta, nefas quod præstitit ipse
Non doluit, lachrymasúe dedit, sed turbidus irâ
Vindictam spirans, sub pectore bella coquebat.

Moschus nil dolet cladẽ suorum.

Ac velut vrsus atrox, homines, armentaq́ pastus,
Trux, niger, informis, sylvarum antiquus alumnus,
Sole procul latitans inter spelæa profunda
Piniferi nemoris, tabum, semesaq́ tauri
Membra super recubans, inventus forte molossis,
Tollit se lustro egrediens, & inhorruit armos,
Atq́ huc, atq́ illuc oculis circumtulit ignes,

Iam

Iam rabiem meditans: vicinia tota rudentem
Horruit,& valles reſpondent: unde remiſsas
Ah pavidæ Nymphæ,& Satyri ſolvere choreas:
Sic ferus humano iampridem ſangvine paſtum
Prodigium,Ivanus,percepta clade ſuorum
Inſremuit,calidoſq; irarum concipit æſtus,
Nec iam ſe capit,& furiata mente redundat,
Terrarum vaſtator iners,atq; ira ſupremi
Divipotis,tantum populos conſumere natus,
Peſtis acerba ſuis. Prò Iuppiter,ibit hic ergo
Impune?& noſtras Radivilus verterit arces?
Ille mihi Moſchos,aut me viciſse feretur.
Non iſthuc iſthac ibit: ſin: fulmine ad umbras
Mox adigar: nondum meafeſsa potentia Tauro
Subſedit: celerate meis de finibus, ite,
Ite viri,non parcetis mortalibus ullis
Non tectis,longos flammarum ſpargite tractus
Per Litavos: videã reſidens trans flumina Volgæ:
Illo quæretur generoſa Livonia pacto.
Nec mora,ductores Moſchorum iuſsa capeſsũt,
Moſchus Lituaniæfines veſtat. Diffundunt celeres paſsim lacrymabile bellum,
Riphæasq; acies ducunt in Littava regna,
Arua Rubonicolûm, cultamq; Boryſthenis oram
Infeſti peragant,fumant incendia campis,
Dombrouno arx Hlebutiorũ munita. Hic ubi Dombraunæ arx, Olgerdoniæq; Vitebæ,
Deſpectant geminæ,lambentem ſaxa Vitebam,
Et campos ubi ſanguineum Cropienna colorem
Traxerat,ac Moſchis ager oſsibus albuit olim,
Orſam

Orſam præterea fluvio cognomine dictam,
Orſam ſemirutis cui pendent mœnia muris,
Et Chotcheuitium Sclouum, atq; Copiſsia tecta
Incendunt circum, pomœria victa feruntur
Vulcano populante, ſed indefenſa fauillæ
Rura domosque procul rapidas vexere ſub auras.
Qui ſimul ut Litauûm rumor pervenit ad aures,
Iamdudum cupidi terras, camposq; levare
Inviſæ gentis properabant milite: quonam
Vſq; ſuper Litavos equitare licentius agros
O Radivile fines Moſchos? ſed in hoc mora nulla,
Finitimas validis ſtipatus millibus oras
Agmen agit celerans: veſtigia cernit, at hoſtis
Copia nulla ſuper: malefortia pectora furto
Bella operata, fugæ tutiſsima terga dedere,
Quà loca perpetuis horrent creberrima ſyluis.
Quid faciat? raptis quò rebus clariget orbe?
Vos tamen interea juſtam mihi ſolvite pœnam
Barbaricæ terræ: vos turba dolenda coloni,
Marte petam ſimili: dictum probat exitus ingens
Audita è ſylvis ignoti murmuris æra,
Arua repentinis equitum ſonuere catervis,
More furentis aquæ, cum per ſata læta, viasq;
Aggeribus ruptis torrenti exuberat unda,
Obſtantesq; domos proturbat, & oppida ſternit:
Fulſerunt enſes, trepidumq; hauſere cruorem,
Horrificusq; fragor trepidas circumſonat arces.
Fumat opimus ager, colles clamore reſultant,

Orſiza fluuius in Boryſthenem illabitur.

Syluæ ingentes Moſchorum propugnaculum.

Radivilus vaſtat Smolenſc. agrũ.

Excitasq; neces dives Smolenſcia deflet.
Lituani Veliſienſem agrum populantur. Interea Litaui diuerſa in parte Veliſi
Fœcundos populantur agros, hominesq; cruentãt.
Non mihi ſi centum linguæ, ſi ferrea vox ſit,
Innumeras clades Moſchorum evolvere poſſem,
Mars quibus armipotens illis deſæuiit oris.
At non propoſito, bellive averſus amore
Trux animus, placidâ nec pacem mente petiuit
Fœdifragus Princeps, ſuperi contemptor honoris.
Vindictam penitus ſpirat de pectore, plenus
Irarum: furor ipſe nefas, belloq; miniſtrat
Conſilium præceps. ingenti mole reſumit
Moſchi apparatus ad Bellum Poloticum. Bella, ferox populis, & pollens viribus uſq;,
Excit immenſas duris rumoribus urbes,
Et quascunq; tenet Moſchouia ninguida gentes.
Iamq; exercentur vaſtis incudibus enſes,
Arma novant, ſubiguntq; leues in cote ſagittas.
Martia jam ſonitu conſpirant cornua triſti.
Oka fluuius Moſc: Venit ab extremis habitator finibus Ocæ,
Et Tuerii, Permlq; viri, Branſcana juventus,
Oby flu: in Iugaria in mare glacia le influens: tanta latitudine vt tota die vix tranſeatur. Quiq; colunt Solonan, & qui glacialibus Obym
Fluctibus infuſum, quo non eſt latior amnis,
Aſtrachani, Cafanesq; leves, Hungriq; remoti,
Vicini Perſis Sibyres, gens aſpera bello,
Propter Achęmenias urbes ſua rura colentes,
Atq; Aſiæ populi qui ſunt trans littora Volgæ,
Et Tanaim, Europam atq; Aſiam qui limite findit,
Conueniunt magno numero, namq; inde ducentis
Millibus

Millibus obſcuram glomerabant pulvere nubem,
Æripedes equitum ſuper æquora lata cateruæ.
Inde manus peditum miſtæ ſola nuda replebant,
Poſcentes aciem, ſed millibus octoginta.
Fluctuat & tellus, & flumina pota dehiſcunt,
Subſeditq; gemens tormentis terra ducentis.
Quàm multa in ſylvis volitãt, cum decutit Auſtro
Acris hyems, folia: aut formicæ farra tumultu
Invaſere, niger populus, ſub ceſpite molli:
Quàm multi fluctus ſurgunt turbata per alta:
Tali ſe numero Moſchorum turba ferebat,
Excidium præſens tibi magne Polotte vehentes.

Moſchorũ 200000. Equitum. 80000. peditũ. 200. Tormenta.

Vrbs antiqua, viris populoſa crepidine Dunæ
Erigitur, tum colle nitet fundata vetuſto,
Arx olim Ruſsis, Litavis regnata deinde,
Diues opum, gazisq; potens, dum fata ſinebant.
Huic tum florenti Moſchus, dum fœdera fingit,
Improuiſus adeſt, & circumfuſa premebat
Mœnia, quà rapidusq; Rubon præterfluit, & quà
Roſida præcipiti decurrit valle Polotta,
Roboreumq; ſuæ vallum præcingitur arci.
Nec requies: Moſchus præceps ſine fine ruebat,
Incutiens bellum flammatâ mole, modisq;
Quos Mars cunq; dabat ſolers belli atq; tumultus,
Alitibusq; globis urbs & concuſsa tremebant
Fundamenta, ruunt antiqui tecta Polotti.
Interea lambunt properantia mœnia flammæ,
Vrbs incenſa cadit, lateq; excanduit atris

Polottus.

Exuritur à Palatino Polocenſi urbs Polottus.

Ignibus, intus alunt ſtuppam querceta fauillis
Cõmutanda breui: nec enim fera flamma quieuit,
Donec collapſi cineres, arx ſola remanſit:
Quam rabidi magnis impugnant viribus hoſtes,
Saucia murali ferientes mœnia ferro,
Quod neq; nubiferis deductæ montibus orni,
Nec pinus ſyluæ ſoboles antiqua decentis,
Suſtentare queunt, nec mœnia dura refutant,
Objectu laterum nexo, ſed victa fatiſcunt.
At non idcirco Litavis per chara cucurrit
Oſsa tremor, neq; ſic ſternuntur corda pauore,
Pectoribus portas intercluſere patentes,
Quamuis nec pugnare pares, & ſpiſsa corona.
Hlebouicius fortiſsimè defendit Po lottum.
Non ego te tacitum juvenis fortiſsime mittam
Verſibus: ò Helebouiciæ lux unica gentis,
In Litavis ſydus, cuius clariſsima virtus
Et bello, & medio toties ſpectata Senatu,
Conſiliis ſanctis: invita fatebitur ipſa
Inuidia, & franget dentem ſi illidere tentet.
O vir, ò merito poſthac venturus in ora.
Ecce ruunt hoſtes, Parcamq;, necemq; ferentes,
Atq; aditu lato condenſi irrumpere certant,
Dumq; alii trepidant, dum terror & error ubiq;,
Pars referare iubent arcem, pars tendere contra:
Hic Deus omnipotens vires & laudis amorem
Subdidit, & ſtimulos Hlebovicl corde ſubegit,
Emicat hic alacer: prò noſtrum dedecus ingens!
Quis metus ò ſocii? quidnam cunctatio ſignat?
Atq;

Atq; pavo..quæue iſta repens vecordia ſurgit?
Quò vobis mentes, olim quæ ſtare ſolebant
Inuictæ, pavido ſe convertere tumultu?
State viri, per vos & fortia facta parentum,
Per Ducis Auguſti nomen, per ſi quid honoris
Debetis patriæ, nunc oro oſtendite robur.
En quid inaudaces geritis tela irrita? quidúe
Signat eques Litauûm bellis inſigne vetuſtum?
Sed quę vos latebræ accipient? quò tendere vultis?
Sic ait, & ſocios dictis accendit ad arma.
Tum pariter clamore ruunt, cuneisq; coactis
Agglomerant, ardentq; mori pro mœnibus altis.
Acer Holubicius, Corſacorumq; juventus,
Et Dorohoſtaidum PEtrus de gente, ſimulq;
Nemirii fortes, nec non Dovoyna Polotti
Rector, & Heſmanni: comes his de gente Polona
Verchlinius, mortem cupidus pro laude paciſci,
Atque Polottiadæ reliqui, generoſa propago,
In medias mortes pro libertate ruebant,
Haud multi numero, ſed belli nodus, in omne
Quos feret eximios bona Fama volubilis ævum.
Conſeruére manus pugnæ, Moſchosq; ſub ipſo
Confertos aditu, ſtrictis mucronibus urgent,
Miſsilibus denſis agitur penitusq; regreſsum
Eripiunt acies ſtrictæ ſternitq; virum vir.
Deniq; præruptas moles cum turbine volvunt,
Quæ Moſchos late ſternunt: tum glandibus igni
Effuſis, & mortifera pepulere procella.

Nobiles qui erant in arce Polotti.

Vis consilij expers moleruit suâ.

Spumat ubiq́ cruor Moschus, pars dente mõordit
Tormentis lacerata solum, pars ense perempta,
Pars in præcipites fossas, Dunæq́ fluenta
Voluitur, & cumulis angustauere Polottam
Cœsorum juvenum: visus traxisse cruorem
Amnis, & absorptas in Dunam ferre cateruas.
At Litavi, pulchrum læti Pæana canentes,
Ingeminant, post tot curas, Martisq́ labores,
Ignari penitus quid sera crepuscula, vel quid
Postera lux oritura vehat de sede Tonantis.
Quid tibi tunc animi fuit ò Ivane videnti
Funera? mactatasq́ acies sub mœnibus altis?
Defessasq́ tuas vires, irrisaq́ sceptra?
Nunc nunc jam sæuo gliscit violentia Moscho,
Ira, pudorq́ subit, totoq́ furentis ab ore
Scintillæ absistunt, & ni reverentia prosit,
Iamdudum sacrum fregisset fuste Nicolam.

D. Nicolaus quidam patronus Moschorũ.

Siccine me patriis abductum deseris oris
Proditor? ò pro me, pro Moscha gente precator
Futilis! an potius vis res curare Latinas.
Idcircone tuis Panchæa adolemus acerris
Munera thuricremis, ceramq́ liquamus, & ignem
Vrimus æternum, Regnis penetralia nostris
Te numerosa manent, festoq́ à nomine Soles
Indicit nobis tua picta ante ora sacerdos?
Disce juvare tuos, & nos reverere vicissim:
Vtq́ erat iratus proceres sic infit ad omnes
Voce Megistanes: O Moschi semper inertes,
Et mal

Et maleforte genus! quis tantum copia fandi
Ventosa in lingua, quoties pugnare necesse,
At MARS in pedibus, fugitis me cuncta videntes?
Et pasim caditis plebs immiserabilis ense.
At non in Bacchum segnes, cevereq; lumbis,
Cum lyra, vel resonans induxit tibia saltus.
Vos (nisi morti estis damnati) aduertite mentē:
Viribus armorum haud datur expugnare Polottū,
At fesos lenta magis obsidione domate.
Nocte, dieq; ferant duros sine fine labores,
Sæpe domat tempus, quos non violentia fregit.
Hic mihi vos fortes date, nunc est viribus usus,
Huic aliud mercedis erit, qui fervidus urbis
Distulit excidium, breviter nostra arma moratus.
At Radivilus opus magnū sub corde mouebat,
Clarorum felix operum, fomenta retentans
Curarum, seu SOL supra, seu curreret infra.
Namq; videns pacis Moschum promissa procellæ
Linquere, & insolito turbatus pectora motu,
Quamvis densa videt populis horrentia castra,
Afflictis trepidat succurrere civibus, acrem
Militiamq; parat: qualis raptoris in ora,
Caspia fœta iacens armento tygris, ab antro
Exilit Hircano: sic laudis adorea postquam
Et laudis stimulavit Amor, Radivilus in hostem
Fertur: at officium simul intendebat in arma,
Alter Nicoleos RADIVILI nominis heros,
Qui te, Vilna decens, rexit rumore secundo.

Moschorū mores.

Radivilus obsidionem Polotti tentabat soluere.

Nicol: Radiuilus Ioan: F. Dux in Olyka & Nieswiez Pala: Viln: &c. patruelis Nic Radiu Georgiad. pientiss. simus Princeps.

Cuius

Cuius apud Litavos hac tempeſtate vigebat
Inclyta relligio, monſtris pia templa vetuſtis
Purgauit, purosque Dei promouit honores.
Ille etiam Rigam Litavis, gentique propinquæ
Conſiliis iunxit te Dux Gottarde volentem,
At properata virum ſuſcepit regia cœli,
Et jam perpetui miratur limen Olympi.
Sed fuit in fatis, excindi lata Polotti
Mœnia, non ſolitæ coëunt in bella cohortes,
Nec ſupplementum legionibus additur vllum,
Et fruſtra tua cura fuit Radivile volentis,
Prædabunda tamen non ſecius agmina ferro
Compeſcis, lateque ſtruis bellator acervos:
Caſtra metu rapido, tutas acieſque fatigas?
Pellere non æquis connitens viribus hoſtem,
Ipſe Deus Moſchos in prælia concitat acres.

Moſchus Polotton ſi præſidio nullâ requiem cõcedit.

Ex illo ſemper muros circumſonat hoſtis,
Nulla datur requies belli, non ulla laborum
Hora caret, nunc horrendis inſultibus inſtant,
Nunc tormenta boant, gemit arx, omnesq; labore
Deficiunt, nec tot molles ſufferre poteſtas.
Nulla mali finis, nec cum lux alma reſurgit,
Phœbus Atlantæo flagrans de gurgite, nec cum
Sol ruit, atque dieî nox intempeſta laborem
Porrigit, avertunt ſomnos de corde pericla.
Sexaginta illos perhibent noctesq; diesque,
Armiſonas acies, cunctosq; tuliſſe furores.

Iurenditur arx Polotti.

Hæc ubi fruſtra hoſtes cernunt, incendia latè
Turribus

Turribus injiciunt, tedis fumantibus acta.
Ilicet arx immisso æstu comprensa reluxit.
Nec prohibere licet flammas, aut fundere lymphas
Mœnia adesa super: nam quá densissimus vndam
Fumus agit, quæ Vulcano pars æstuat, illuc
Insanùm tormenta furúnt, lethumq; minantur.
At medias inter strages Holubicius ingens
Exultat, fidens animi, ac corpore sudans,
Fundebat rabidis necquicquam flumina flammis.
Olli mors infensa caput circum volat alis
Impia, dumq; mares animos in Martia bella
Fervidus exacuit, solus magni agminis instar,
Fortia voce monens opponere pectora rebus.
Ecce globus ferri tormento missus in arcem
Mœnia dilacerat: tum perfida dissiluére
Robora, fragmentumq; tulit vis magna trabale,
Te letho solum quærens, te magne Holubici.
Namq; tibi duro transfixit turbine pectus
Fragmen, & exitium præsens immisit adactum,
Confundens juvenile caput, sparsumq; cerebrum.
Occidis armatæ quem non potuére phalanges
Sternere, Moschigenæ lectissima robora pubis,
Sanguineosq; vomis rivos de pectore toto.
Ah infelici moriens se in pulvere versat,
Dignus cui plures annos rata vita maneret,
Indole digna viri: tamen est post fata superstes:
Felix, o nimium felix, qui morte ruinam
Anticipas patriæ, quamuis nec lumina mater

Holubicius fortissimus Centurio.

Occiditur Holubicius.

Clauſit, at urbe jaces ingenti membra ſepultus.
Te nemorum Nymphæ, vitreiq; fluenta Rubonis,
Te liquidi raucis amnes fleuere querelis.
Conſurgunt gemitu comites, & pectora palmis
Planxerunt, gemuit tota arx concuſsa tumultu,
Et quamvis Helebovicius defendere ſuadet,
Dum ſpes ulla ſubeſt, dum ſunt in corpore vires,
Verchliniusq; mori vellet pro limine primo:
Dovoyna & Epiſcopus Vrbis Græca Fide, arcem dediderunt.
Deficit ingenti princeps Dovoyna timore,
Antiſtesq; ſimul: ſedenim Mavorte ſecundo
Ingruit Ivanus, nec reſpirare ſinebat,
Nocte dieq; ferox, & portas pandere cogit.
Tum verò exoritur Dunæ per littora fletus
Linquentum patrios fines, dulcesq; penates.
Ducuntur primi proceres, equitesq; Polotto,
Et miſeri cives, bis denis millibus agmen
Servitio trahitur: gazæ rapiuntur avitæ
Occultumq; aurum, facta atq; infecta talenta,
IO. ANNES Hlebouicius captus in urbe Moſchouiam abducitur.
Cum Dominis pariter Moſchas portantur in oras.
Atq; illos Helebovicius fortiſsimus inter,
Os, humerosq; decens, multis è millibus extans
Ducitur, evinctas arcebant vincula palmas.
Iamq; propinquabat terris hoſtilibus, almos
In patriæ referens ardentia lumina fines,
Talibus ingemuit: iam iam ſalvete penates,
(Quis ſcit an æternũ) Litavi: neq; enim reor unquã
Perfidiæ reus eſſe volam, ſacra numina teſtor.
Non me pro dulci patriâ, non terruit hoſtis,
Libauitũ

Libavitúe & Fidem, nec me pellacia Moſchi
Præcipitem vertit, nunc, heu, toleranda tyranni
Tædia miſta minis ò crudeliſsime Regum,
Meńe Polottiacis pugnantem occumbere campis
Non potuiſse, tuiſq́ animam hanc amittere teliſ?
Turbine ſtratus ubi moriens Holubicius ingens
Occubuit, galæq́ virûm per lævia murmur
Saxa cient, & clara iacent ſpectacula Martis
Indomiti, & natis fleti cecidere parentes.
Non ego nunc Moſchi faſtus, atq́ ora viderem
Læta parum, non facta trucis præfanda tyranni.
Talia voce refert, oculos tellure paternâ
Nuſquam dimittens, donec nemora ardua ſylvis
Proſpectu erepto fines texere paternos.
Mosche, quid exultas? quæ te tam læta ruinâ
Præcipitat fortuna? nec illa impune fauore
Arriſit Dea vana tibi, ſed culmine ſummo
Vt traheret, ſimiliq́ manu quem ſuſtulit auſert.
Tuńe ſacram violaſſe Fidem lætabere ſemper
Impie? tempus erit quando quæ temnis, auebis
Illibata tibi donari fœdera pacis,
Et magno redimes captiui buſta Polotti.

Fortuna vitrea eſt. tum cum ſplẽdet frangitur.

En nova progenies cœlo manare profundo
Incipiet Chriſoſtephanos Magnusq́ Bathorheus.
Iamq́ alii Soles, & ſecli naſcitur ordo
Aureus, & priſcum mos omnis abibit in aurum,
Protinus atq́ dies oſtendent fata benignos.
Qui ſimul ac Litauûm regnandum acceperit orbẽ,

Stephanus Bathorheus Fatalis Moſchici Belli Dux.

Sistet res lapsas, spoliis insignis ab hoste,
Restituet captas vrbes, Diumq; Polottum,
Sarmatiamq; tua victor formidine solvet.
Interea largas Radivilo sanguine pœnas
Persolves, tecumq; dabit Moschovia luctus.

Ivanum Sathanas in bullũ incitat & descriptio Sathanæ Poëtica.

AT fera Dirarum nigris fœcunda venenis
Alecto, nunquam cessans, segnisve malorum,
Egelidæ monstrum Stygis, umbrarumq; potentis
Dira canis, scelerum venatrix pollet odore,
Hæc apprime nefas, & noxia bella, dolosq;
Callet, & innumeris fœdissima pullulat hydris,
Gorgoneisq; caput vallat torquata colubris.
Tota Acherontine Stygiá pulligine squalens,
Sed potis omnigená miracula ludere formá,
Mille adjtus scelerum, millena piacula nouit,
Mille mali stimulos, & fulguris ocyor alis,
Nare per alta potest, odium superûmq;, hominũq;.
Atq; ea tum linquens nigri spiracula Regis,
Illunes tractus, & Solis inania regna,
Spinturnix veluti cita, vel prærupta procella,
Labitur in terras, & tempus nacta nocendi,
Criminibus mentes hominum, & versare venenis,
Aëra per liquidum, nemorensia rura superne
Despectans, Moschas præceps enauit ad Arctos,
Et summo Kitai stridens in culmine sedit,
Ter pavidas arces circumvolitavit, & alta
Tecta magisteriis auis importuna venenat.
Exin Moschorum in penetralia celsa tyranni
Intrat,

Intrat,& Ivano quem tum ſuper horrida bella
Pectore fixa graui iamdudum cura premebat,
Vipereis unum vibrat de crinibus anguem
In medium pectus,ſerpens per membra volutus
Fit torquis rutilans,quem Vlodimirus ab hoſte
Detraxit ſpolium: primos hoc tollere faſces
Omen habẽt Moſchi Reges,hoc ſceptra capeſsunt.
Tartareum inſpirans ſenſum,mentemq; pererrans.
Accendit facibus,furiatq; nocentibus omnem
Conſiliis animum,quò bellum poſcat,ametq;,
Stringatur ferrum,multos eat ira per annos,
Exercere velint odiis genus omne,doliſq;,
Arma fremant,armis concurrant protinus arma,
Principis armetur manus in civesq;,ſuosq;,
Armenturq; manus in gnati fata parentis,
Aſsiduá caleant de cæde cruore penates,
Mille viis ſcelerum certetur,nec modus adſit.
Talibus inſpirat monitis,acuitq; furores
Dira, ſitim belli totis molita medullis.
Olli mox præceps inſania Martis inarſit,
Bella ferox,mera bella,ſonat,miſcetq; penates,
Luctificam exſomnis pugnam,ſtragesq; requirit,
Turbidus,arma ſuper: vultum ferus,aſper,anhelans
Sanguineam torquens aciem, mora ſuſcitat iras.
Vtq; ferox Vmber,quem turba Diania fortem
Miratur, ſtabuli ſcrutatus odoribus hoſtem,
Aut procul eduro firmantem robore coſtas
Vidit aprum,quamuis loro,nodisq; tenetur,

Torquẽ Vlodimiri Monãchi. quẽ Græco provocanti detraxit, duello cõgreſſus

Ivanus filiũ natu maiorẽ occidit.

Nititur, ac totâ pugnat cervice morantem
Antevolans Dominum, micat auribus, atq; recluſis
Dentibus, ac tenues morſu convulnerat auras,
Eripuit tandem ſeſe, ferturq; patenti
Extenſus campo, tum ſyluas perſonat ore,
Et centum geminis complet latratibus agros:
Haud aliter Moſchus princeps in bella ruebat,
Sævus, acerba tuens, furiis ingentibus actus,
Infelix exul mentis, qui ſtulta pararet
Cuius fortũ nam Deus mutat, conſilia corrũpit. Funera Sarmatiæ forti, Litavoq; ruinam.
Quamvis ingentem cladem vitare monebant
Terribiles rerum formæ, ſignisq; frequentans
Primipotens genitor, cœlo, terrisq; canebat.
Hic tamen invito bellum vel numine anhelat,
Duo ingentes exercitus in Lituaniam Moſchus mittit anno 1564. Dedecorum plenus Rex, peſtis acerba ſuorum.
Nec multum reſides populos rumoribus acres
Exciuit, ſtupet inſanis fulgoribus illic
Armipotens acies, hoc tendunt agmine turmæ
Lethifero, peditum, ſpargentes turbine plumbum.
Hac properat brevibus pubes armata ſariſsis,
Hac numeroſa manus, velites, habilesq; pharetras
Succincti, campis veſtigia flammea miſcent.
Parte aliâ clypeata cohors ardentibus haſtis.
Incendunt agros equites, ac pulvere nubem.
Qualis equûm Medvs gtex formoſiſsimus, herbis
Paſcitur Hippoboton, ubi millia quinquaginta
Caucaſias implent crebris hinnitibus oras:
Tale fuit denſis Moſchûm legionibus agmen,

Vt

Vt varium linguis, ita verſicoloribus armis.
Inde bipartitò in Litavos converſa tulere
Signa, Serebrinus Cropiennæ littus ad Orſam
Obſedit, Mahometicolæ ſocia arma, virosq́ Iunxerunt Caſanes, forti ductante Murato.
Parte aliá triginta equitum, peditumq́ Polotto
Millia ducebat ſub Evanſcia Soyſcius arva,
Soyſcius illuſtri ferrugine clarus, & auro
Intertexta gerens, & claris arma mæandris.
At non Lituanæ defendere cuſpidis ictum
Sic valuit, quando fuit irrevocabilis hora.
Protinus ignotæ facies, vexilla tremenda
Fulſerunt, Xerampelino uibrantia fuco,
Sanguineo lugubre rubent, Xanthoq́ colore,
Sarranoq́ nitent, latis ſpectacula campis:
Sic circumfuſis Moſchûm gens invia ſylvis,
In Litauûm terras peſtem, flammasq́ ferebat.
Quæ bonus aſpiciēs Radivilus, & horrida bella
Surgere, terroremq́ dari, flammasq́ per agros,
Indoluit caſu patriæ concuſsus acerbo.
Nocte, dieq́ animum nunc huc nunc dividit illuc,
Et nunquam anxiferas curas requiete relaxat.
Conveniunt pauci proceres, quid publica poſcant
Commoda dicturi: quibus hæc Radivilius heros:
Quò res ſumma loco, vobis manifeſtius ipſis
Quos ferus inſequitur princeps crudelibus armis.
Bellum atrox cives dirâ cum gente gerendum,
Queis neq́ ius neq́ religio, neq́ fœdera curæ

Præfectis exercituum Moſchouiti eorum, Serebrinus & Petrus Soyſcius.

Radivilus in Moſchos tendit.

Sed

Sed fera vis hominumq; cruor, miſereſcite veſtri,
Neu dulcem patriam, natosq; ad funera Moſcho
In Radivilo providentia ad auxiliũ patriæ. Prodite, ſed Maieſtatem defendite magnæ
Litta viæ, per ego has lacrymas, patriamq; cadentẽ
Oro, maturate nefas avertere tantum.
Aſsenſere omnes, & quid facundia poſset
Tum patuit: veniunt bello ſpectata juventus
Et famuli Martis, numero PAuciq;, boniq;,
Sed conferre manum, & ferro decernere prompti,
Flos Litauûm, roburq; virûm: ſonuere tremenda
Claſsica, conſpirant juvenes, Martemq; fatigant
Lituanorum exiguus, ſed fortis in Moſchos exercitus Anno 1564. Indomitum, dolor ipſe viros incendit in hoſtem.
Arma novant, recoquuntq; patrum iam deſita tela,
Hic arcum rapit oſtentans artemq;, decusq;,
Pars clypeos terget, veteri rubigine ferrum
Exuit, ac criſtis galeas ornare comantes
Invigilant, accuuntque leves in cote ſagittas,
Viſceribusque trahũt graveolentia nitra ſyphonũ.
Arte laboratas, electreoq; rigentes
Robore loricas poliunt, ſolidantque refracta.
Illi quadrupedem qui curſu provocet auras,
Ardua colla ferat, volvat ſub naribus ignem,
Inſtituunt, lituosque pati, pedibusque ſonare,
Et propere injiciunt in equos ſua corpora ſaltu,
Caſtigantque moras avidi: nec tempus agendi
Suppeditat, raucus ſedenim canor, atq; tubarum
Ingeminant fracti ſonitus, ſimul ipſa vocat res.
Tum verò celerant iter ad prætoria celſa,
Concurſus

Concurſusq; virûm, fremitusq; ardeſcit equorum.
Condenſæ veniunt acies, exercitus acer,
Dives equis, dives turmis florentibus auro,
Compellant alacres Radivilum vocibus iſtis:
Maxime Littaviæ ductor, quo ſoſpite nobis
Nil deſperandum, præſtans tutela tuorum,
Te Duce Luciferum nos, Auroramq; ſequemur
Tellurisúe feros juvenes ſine lege Deoq;,
Te Duce perfuſas Mauro ſale, Marte petemus,
Afrorum terras, Dacosq; erepta bilingues
Signa repoſcemus, duc, quo nos cunq; placebit,
Quem Belli Fortuna ſuis circumvolat alis.
Nam te non alius Martis tenet aptius artes.
Hinc tua te pennâ ſolvi metuente ſuperſtes
Fama feret, dabit æternos ſacra laurus honores.
Præcipe ſigna citus ferri, ſimul utere promptis.
Et nos ad laudes Virtutis tramite duro,
Graſsari cupimus, per tela inimica, per ignes.

Polonorum & Lituano rum copiæ ornatiſſimæ ſunt.

Auctoritas Radiuili

Fortuna & felicitas Radiuili.

Scientia rei militaris.

RADIVILIAS TERTIA.

NVNC OPVS, & ſtudiũ, magno nunc ore ſonandum,
Si quid Hyanthæi latices, & In Aones almæ,
Rupibus amſanctis in carmina juris habetis:
Tuq; chori Princeps, Augur Delphuſie, tuq;

i O Argen-

O Argentipedum multiſcia Dia Dearum
Calliope, tum quicquid adhuc in montibus illis
Relligionis ineſt: mea nunc precor orſa referte
Magna ſonaturi, fortesq́ evolvite mecum
Lituoidas, quibus illa viris tum floruit ora,
Qui lecti heroës in prælia ſæua ruebant.
Dicite nunc Muſæ Cyrrhea theatra colentes,
Namq́ virum in viridi laudes Adamante notatis.

Catalogus optimatũ & ductorum, qui ad Ivanſcium præliũ venerãt.

PRINCIPIO Chodchevicio de ſanguine creti
Magnanimi Fratres, famâ & præſtantibus armis
Inſignes, ambo patriæ par ornamentum,
Spes geminæ Litauûm, magnæ duo lumina gentis,
Agmen agunt late fulgens horrentibus haſtis,
Atq́ acie denſos, ipſi magni agminis inſtar:
Ceu duo Nubigenæ quando Rhetusq́, Pholusq́,
Monte ruunt, dat ſylua locum, ſalicesq́ procũbunt.
Gregorius turmas acies præcedere ſuetus,
Primus in adverſas hoſtis ſe ferre cohortes,
Eximium robur ſpirans, hic fortia bello
Pectora fulmineos juvenes rapit: alter in hoſtem,

Ioann: Chodkiewicz Comes in myſs & sklow Caſtellanus Vilnen: peditatũ Lit: rexit. Sclopetta. Oborski.

IOANNES animo exultans, & prælia poſcens,
Iamdudum juvenes florentes ære ciebat.
Aſt illi ex humeris pardorum terga retorquent:
Et tormenta ſimul rexit, peditumq́ phalangem,
Quis Lacedæmonio tunicæ de more rubeſcunt,
Falcatos enſes, plumboq́ gravata gerebant
Inſtrumenta necis, mors unde volatilis exit:
Hos tum Ioannes rexit, ſed Oborſcius illi

Legatus

Legatus variis inſtigat vocibus alas.
Poſt illos ingens animis, & maximus acri,
Zenoides bello, nitidis fulgebat in armis,
Æreus, immanem quaſſabat feruidus haſtam,
Armatos ductans juvenes, contisq; ſcienter
Vtentes, agmen præſtans inſignibus armis.
Flos Martis rapidi ſequitur Volminſcius acer,
Haſtatos equites regit, æratamq; catervam,
Eximius belli Ductor, ſolersq; laborum.
Nec mihi Sanguſco præſtans indictus abibis,
In reliquis virtute pari, ſed dispare ferro,
Moſchorum terror, debellatorq; Scytharum,
Cui genus á primis Litaûm Ductoribus, atq;
Gedimine venis priſco, clarusq; vetuſtas
Marte refers proauûm laudes, accerrimus armis
Forte pharetrati populi rapis agmen: at illi
Carbaſeum de more ſuo velamen habebant,
Fidentes arcu lento, volucriq; ſagitta,
Vollinià lecti juvenes degente virorum.
Nec veteri Litauum de ſtirpe Georgius armis
Defuit Hoſticus: nec dux Corecius alto
Lætus equo: aſt illi ſonat auro intexta pharetra.
Hinc Solomericio Bogdanus ſanguine cretus,
Hoſtibus haud tergo, ſed pectore notus, & armis,
Fertur equo glomerans, & flammea crura reponit.
Te quoq; Caſnicii campi videre Sapicha
Nicoleos, alas equitum rexiſſe feroces,
Pulvereamq; ſolo nubem, Martemq; cientem.

Georg. Zenouicius Caſtell. Smolenſcenſis.

Ioann. Volminſki Palat. Smolen.

Dux Sanguſko.

Georg. Hoſcik Palat. Miciſlauienſis.

Bogdanus Dux Solomerucki.

Nicolaus Sapicha.

Philo Kmita peritißimus rei militariæ.

Et tu Cmita Philo, quem parvũ maxima virtus
Amplificat, ſolers belli, Martiſq́ laborum
Igneus involitas magno æquore, quem levis ala
Inſequitur velitum, certis metuenda ſagittis.

Bacæ fratres.

Ecce Bacæ validi tranſuerſis caſside criſtis,
Direxere acies, acuuntq́ in bella cohortes.

Georgius Tiskouitz.

Te quoq́ ſangvineo bello præclare GEorgi,
Te Tiſcheviti iungit tuus ardor, equeſtres
Ducentem turmas, inſignem fortibus auſis.

Borcolabus

Ibat & ingentes Moſchûm ſtraturus acervos
Sanguine Corſacio deſcendens Borcollabus,
Cuius olorinæ ſurgunt in vertice pennæ,
Vincere ſiue mori præſens, in utrumq́ paratus.

Sueikowski

Agmina Sueicouius celerans extrema coërcet
Expertá belli juvenum comitante catervá,

Cozacy.

Quis ſonat ex humeris corytus, & horrifer arcus
Maſcula vis, qui te DOMINVM RADIVILE canebant.

Nicol: Radivilus Imperator Exercitus.

Hos INTER medius RADIVILVS vertitur, ipſe,
Qui belli ſummæ præerat, ſine fine fatigans
Conſiliis animum, licet experientia Martis
Adjuuet, eventusq́ Deus mentemq́ ſecundet:
Illum Thrax pullus generoſo de grege portat
Arduus, & pugnat frænis, aurumq́ remordet:
Ingreditur, Fortuna virum circumvolat ingens.
Sed galea ornatus capitis flagrabat, & acre
Solis inardeſcit radiis obverſus ad aſtra.

Deſcriptio clypei Radiuilonii.

At lævem clypeum ſeries longiſsima rerum
Auro inſignibat, fulvo diſtincta metallo.

Illic

Illic res Litavas, antiquorumq; triumphos
Cernere erat: veluti per Balthica dorſa, LIBONIS
Contigit ambifluæ Plotellæ claſsis arenam,
Non ſine mente Dei, terras advecta recentes:
Vtq; Libo multum terra jactatus, & alto,
Allapſus ripis, ubi tum ſtabula alta ferarum
Horrebant, velutiq; ITALÛM manus emicat, atq;
Sternit humi cervos, vrosq; feroſq; biſontes,
Ædificantq; NOVAM ROMAM, ſub culta Dubiſsæ
Oſtia cæruleæ, veteris ſolatia ROMÆ.
Hæc penes aſtabant reges ex ordine ſancti
Inſignes lituo, atq; ardentia ſceptra tenentes.
Quos inter bis ſex radiis clarabat in alto
Vertice MINDOCVS, Latium Diadema gerebat
Rex Litavûm: geminasq; tremenda tributa ſagittas
Fortem ERDIVILLVM Scythico miſiſſe tyranno:
Nec procul aſpiceres trũcatos mẽbra Scytharũ
Legatos, hæc SCIRMVNTUS reſponſa remiſit
Sæva Balaclaio: ſubito hinc conſurgere bellum,
Et Koydanovios rubefactos ſanguine ſaltus.
Et rapidum VITENEM, Leſconis Marte revictũ,
Victoremq; iterum, & proſtratos Marte Polonos:
At Litavus miles captos immitis agebat
Viginti juvenes ſortitò quisq; Polonos.
Hic choreæ, cantusq; vigent, Ledamq; ciebant
Victores, & Iò lætos Iò hiare putares.
Antyge in extrema colles, ululataq; montis
Summa lupo, æratáq; lupum compage nitentem

Lituani à P. Liboro Italo quem Palæmonem alij vocant, originem inditatam trahunt.

Nova Roma in Samogitiæ & Lituniæ finibus ædificatur ab hoſpitibus Italis, nunc Novogrodno.

Mindotus à Pont: Rom Rex Lituaniæ creatus.

Anno 1293 ad Sochaczeviam.

Expoliit,cupiens ſpiranti effingere ſigno
Docta manus,ſed centenis fera vaſta remugit
Ventre lupis:claram hinc urbem Liſdeycius augur
Portendit: quanto conſurgit ab omine Vilna
Omnigeni nutrix populi! quam maxima Vilna
Opprobrio quondam fuit,& magaria,nunc jam
Vrbibus æquauit Lituana potentia magnis.
Ducitur ad thalamos pulcherrima Lituanine
Primordiũ & q. omen vnionũ Polonorum & Litu. Aldonis Caſimire tuos: hanc Littava pubes,
Flos veterum,roburq; virûm,metuenda ſagittis,
Ex humeris tegmen torquens immane biſontis
Terribili ravum ſetâ,atq; Polottidis urſæ,
Dos Lituanæ Duciſſæ 20000. captiu. Polonorum d Litu: manumiſſorum. Dotalesq; ſimul ducebant agmine dènſo
Lecchiadæ,horrentes intonſis crinibus,atq;
Iam læti,iam cum pileo,vinclisq; carentes.
Iamq; duas gentes,paribus ſine fine regendas
Auſpiciis,adamas fatorum lege tenebat.
Hinc pacem æternam pactis florere hymeneis,
Cernere erat, totâ ſuperi quod mente petebant.
Sint Litavi,atq; decus,pro majeſtate, perenne,
Atq; Dvcis MAGNI vigeat per ſæcula nomen,
Vnanimes regem populi venerentur eundem,
Vnanimes pugnent,& eant ſuper æthera famâ.
Hic Brandburgiacos vaſtabat milite campos,
Dux Gedimines: en denſa volumina fumi.
Hic domuit Pruſsos acres,Hordasq; Scytharum
Trans Tanaim victor perfecta cœde fugauit.
Lituani bellum inferũt Ludo- Et quàm per Litavos ſæuis effuſa Boruſsis
Tempeſtas

Tempestas jerit campos, Dusumerus vt audax,
Prussiam, & ad bellum traxit, Regemq; Bohemũ,
Pannoniumq; simul, nam frons radiabat utriq;,
Et Moravos, Danosq; truces, Gallosq;, Britãnosq;,
(Aurea cæsaries ollis) Germania bellum
Tota movet Litavæ genti, Rhenusq; tricornis
Consпirat: sed quos non possunt viribus, astu
Olgerdus cum Keystuto fregere, fameq;
Vasta relinquentes late loca cuncta, vicissim
In cinerem redigunt Prussos, arcesque Livonas.
Hos indignantum similes, similesque furentum
Aspiceres, quoties infandæ stragis acervos
Deflerent: demens: tua sunt hæc damna Magister.
Parte aliâ Moscho vivas in fomite flammas
Olgerdus mittebat: adhuc fumare putares:
Iscelerans urbi Mosquæ imminet, atque jacenti
Dicebat Mosco: Qvis MATVTINVS AD ARMA
SVRGIT? PARCE MINIS: simul hastam illisit ad arcẽ.
Ecce Iagello potens, & libertatis alumni
Sauromatæ, Litavique viri, Germana refringunt
Agmina, telorum densissimus imber inundat.
Cum subitò, aut hostes ingloria terga dedere,
Sauromatumúe manu validâ cecidere perempti.
Sanguine Grinualdum natat: ipse Magister arenâ
Vitam exhalabat, jacuitque exangue cadaver.
Hinc Tamerlanas acies incurrit ouantes
Vittoudus: satis est ausum concurrere laudi.
Ecce nitent vario convivia longa paratu
Luciciis

Ludouicus Rex Hungariæ, Ioan. Bohemiæ: Carolus Moraviæ Marchio qui post Imperator Carolus 4. dictus Dux Saxoniæ, Dux Pomerã: Marchio Brandeburg: Gallica & Anglica auxilia: nam Pontifex in bellũ sacrũ Bullis et cruciatis omnes conciuerat. Olgerdus et Keystutus Lituaniã vastã reddunt & hospites nouos fame conficiunt. Anno 1331. 50000 Germanorũ cæsa.

Conuiuium Vitoldi Lu-

Luciciis campis, ubi Cæſar, tresq; ſuperbi
Reges, & Moſchus princeps, amboq; Magiſtri,
Totq; Duces epulas celebrant, convivia læta.
Adventusq; virum fremit, & concentibus auræ
Mulcentur (nequeunt expleri lumina viſu)
Cœde tepebat humus ſemper pecudum atq; ferarũ
Et paſſim populi diverſæ gentis inerrant.
Hic quoq; belligerã manus informaverat Holhã.
Paſſeribus tribus arcem debellaſſe potentem,
Et Svantoſlavum, qui nunc proſtrarat Achivos
(Heu caſus!) Litavi dextra cecidiſſe Cvretis,
E capite abſciſo carcheſia pocula fecit
Hoſtis, & inſcripſit: QVAERENS ALIENA PERISTI.
Ecce Zavichoſtum denſus de fuſtibus imber
Complebat, clypeumq; incendit flamma nitentem.
Hæc inter vix iam fluctus Cropienna trahebat,
Funeribus gentis Moſchæ gravis: inde triumpho,
Compedibus vincti proceresq;, Ducesq; trahũtur.
Qualis inardeſcit radiis cum Lucifer, ante
Quàm croceum ſpargat lumen rota fervida Solis,
Atq; renidenti colles illuminat ore,
Conveſtitq; ſuo terrarum anfracta nitore.
Tali ſe claro Radivilus tegmine clepit.
† HVIC ABRAMOVICIVS fidiſſimus ibat Achates,
Perpetuò affixus lateri, variosq; ferebant
Sermones, hunc ipſe ſibi Radivilus amicum
Delegit, pacisq; bonæ, belliq; miniſtrum:
Ipſe viri poterat mentem, conſultaq; noſſe,

Iuxta

cicæ Volini. orum 7. hebdomadum, quotidie 7 00. boves, agni 1400. 100. biſontes, totidem cervi, alces, apri &c. occidebantur: & quotidie 1400. vaſa medonũ. Et vini cuiuſq; generis 100. cupæ abſumebantur. Ad Cropivnam fluv. 80000 Moſchorũ partim cæſa partim fugata. Anno 1514.

† Ioan: Abramowici, Capitaneus Liden. &c. Præſes Dorpatenſis: Nicol. Radiuili Intimus & particeps conſiliorum.

Iuxta Stabrovius nulli virtute ſecundus,
Poneciusq́,ſimul juvenum Mauortia pubes.
Ibant per ſyluas,quà proxima meta viarum,
Compoſiti in turmas,Radivilia ſigna ferentes,
Expanſas Aquilæ pennas:hanc lumine ſævo,
Vngue feram,infeſtam Moſchis properare putares.
Tum pulſu concuſsa pedum ſonat undiq́ tellus,
Inarime veluti gemuit pulſata tremendis
Fulminibus, pater altitonans cum nixus Olympo,
Spargit in horrendi ſua tela cubile Typhôei.
At virides Nymphæ blandiſsima numina ſylvis
Hinc atq́ hinc pariter glomerantur,& invia divæ,
Luſtra Rubonêides peragrant,tum fulgida ſigna
Flagrantesq́ virûm vultus nimis admirantur.
Miratur nemus inſvetum,ripæq́ ſilentes,
Quàm ſeſe ore ferant, quã pulchro lumine & ore.
Inſanæ juvenes ſpectant,ardentq́ tuendo,
Prorſus in hoſpitibus tam lætis ſuſpirantes.
Præcipue Dryadasq́, & Oreadas abſtulit omnes,
Tanquam ſola foret Radivili fortis imago.
Omne nemus ferro,& nitidis haſtilibus horret,
Sole laceſsitus ſplendor diverberat auras.
Cum ſubitum,augurioq́ omen mirabile corda
Addidit,& melius rebus confidere iuſsit,
Namq́ per ingentes ſylvas exercitus omnis
Dum ruit, ecce manus vinctum poſt terga trahebãt
Exploratorem,juvenes,de ſanguine Moſcho:
Quem ſimul ac ſonipes Radivili vidit,in altum

Aquila nigra inſigne Principum Radiuilorum.

Omen. Equus Radiuili exploratorem Moſchum dentibus arripuit.

Emicat, arrectisq; fremens cervicibus, illum
Arripuit morsu, liquidasq; inimica per auras
Membra jacit, velutiq; pilam jaculatus inanem.
At Litaui sacrum læti Pæana canebant
Formosis similes cygnis ad rura Caystri,
Multaq; porriciunt in cœlum vota tonanti:
Annueret, sineretq; manus prædonis arenæ
Sternere Casnicias, justasq; reposcere pœnas
Pollutæ pacis, tum bella secunda redonet,
Mox pugnæ curant & equos, & corpora duræ.
Vertitur interea cœlum, densasq; vehebant
Noctis equi tenebras, & decedentia certis
Tempora momentis sessum Phaëtonta lavabant
Marmore Atlantæo: Phœbe nocturna nitebat
Evictis radians nimbis, lateq; trahebant
Sollicitæ gentes jucunda oblivia vitæ,
Et pictæ volucres, & gens Neptunia pisces:
Te quoq; curarum dulci fomenta sopore
Somnii Nicolai Radivili. Perfundunt, seramq; dabas per membra quietam,
Sub love nymboso RADIVILE, & tegmine cœli,
Quamvis sæpe leves ruperunt classica somnos:
Cum facies Kestutiadæ sine corpore vita,
Elisiis visa est campis delapsa Vitoudi,
Qualis erat quando Grinvaldo victor, onustus
Almannis spoliis, Litavas veniebat in oras:
Cum subitò tales Radivilo effundere voces:
Sedibus Elisiis fortuna indigna meorum
Excit, ac Litauæ movit me injuria gentis:
Sensimus

Senſimus hæc dudum, ſed facta an ficta putarem
Haud ſcivi, damnis contraria fata rependens,
Quæ ſine fine meis, ſine metá & tempore ſceptra
Annuerant: hoc occaſus triſtemq; ruinam
Solabar Litauûm, fore poſt voluentibus annis
Hunc populũ late Regem, qui Balthica quicquid
Littora, & Euxinum, Volgæq; interjacet undas,
Imperio, & magná ſemper ditione tenerent,
Et ferrent Litauúm ſublimia nomen in aſtra.
Nunc haud antiquæ laudis mihi fama ſub imos
Pervenit manes, hoſtem crebreſcere noſtro
Imperio, & Moſchis victos parére nepotes,
Quos ego ſub Pontum Mithridateumq; pelorum
Extuleram, exiguis Litavos equitare per agros.
Idcirconé ſumus bellando vulnera paſsi,
Et fruſtrá ſpoliis cives patriamq; triumphis
Ah infelices atavi decoravimus? eheu
Diſsimiles nobis, ignavi ſanguinis ætas:
At non idcirco Narimuntius emicat armis
Acer eques, ſic ut ceſsent in bella minores.
At non ille minas ulciſci Olgerdus inanes
Diſtu[illegible]it: vobis gens hæc tot bella per annos
Terroresq; feros, cladesq; incuſsit inultas?
Non talis pubes hoſtes, vicinaq; regna
Contudit, & famâ ſublimia ſydera adivit.
Non arces, non vallus erat, ſed fortia corda
Murus erant, quibus egregias disjecimus arces.
Pro tunicis aliquot, totidemq; ſecuribus olim, †

Litúan inſigne Eques Cataphractus.

† *Vitoldus Moſcho pro tribus tunicis & ſecuribus, acmelíu aliquot vaſis, & totidem equis bellum intulerat.*

Geſimus in Moſchos ingentia bella, nec unquam
DESIDIA in bellum me diſtulit IMPROBA SIREN.
Veterem ſcrendo iniuriam, inviteas nouam. Hoſtis habet veſtras urbes impune, colitq́
Nec vos accendit vel laus, vel dedecus ingens.
AT TV SPES Litauum, lux ò fidiſsima noſtri
Imperii, qui res fluxas, ſublapſaq́ue prompte
Reſtituis, quantumq́ue potes tam noxia ſecla
Diffingis: ſuccurre tuis, & ſterne ruinâ
Imbelles Moſchos: ſolus qui vincere poſsis
Et reor, & ſi quid certi mens augurat, opto.
Craſtina lux cernet Moſchorum funera campo.
O mihi quàm blandè, quam molliter oſsa quieſcãt,
Veſtra meos olim cum ſuſtentabit honores
Virtus, egregiasq́ue animas, laudesq́ue parentum.
Nunc vince, hæc ſumma eſt: at te poſt vltima fata
Fama ſepulchri expers longo dignabitur æuo,
Pergelibens, quò te VIRTVS agit ALMA, iubetq́ue
Conſulere Hiſtoriæ Litauûm, decoriq́ parentum.
His incendebat dictis in bella Vitoudus
Heroëm, aſt illum nox intempeſta reliquit,
Surgit, & has Ductor ſic matutinus ad aſtra
Fundebat voces: O QVI noctisq́ue, dieq́ue
Annua conficiens labentia lumina cœlo,
Æterno torques nutu fulgentia ſigna,
Solivagumq́ regis genus, humanosq́ labores,
Halmyraq́ OCEANI vada, juraq́ ſæua ſilentum,
Sis bonus ò felixq́ tuis, & publica vota
Non quia promeriti, ſed nos quod amasq́ fovesq́,
Suſcipe

Suſcipe: da deinde auxilium fulgentis Olympi,
Meque velis, civesq; meos arcere periclis.
Dixit,& auditas teſtatus ab æthere voces
Inſonuit,totumq; Parens tremefecit Olympum,
Concuſsitq; ſonans argentea ſydera mundus.
Parce metu,DEus,ipſeDeus,ſonat æthere ſummo
Claſsica: jamq; novo Sole irrorabat Eous
Æthereo e nimbo terras,camposq; virentes.
(O ueneranda dies! Sol ô laudande!) vehebat
Sol ſuper aſtra diem ſolatia magna ferentem.
In numerum Ductor turmas diſponit ovantes.
Soyſcius in ſyluis,& Moſchi tuta tenebant
Caſtra loco,pictis acies clarabat in armis.
Hoſtis adeſt: eja,nunc nunc quod ſæpe petiſtis,
Quod votis optaſtis adeſt, oſtendite dextris
Haud linguá Martem: nunc fortia iſq; parentũ
Facta refer,patriæq; memor,natúmq;, bonæq;
Coniugis: en laudis campus,nunc viribus uſus.
Sic Radivilus ait,tum claro murmure paſsim
Incinuére tubæ, ferit aurea ſydera clamor,
Atq; alacres penitus fervent ad prælia turmæ.
Vmbrãtur mõtes jam veſpere:nec morapugnę,
Zenoides fortis juvenes ſic infit ad acres:
Ecquis erit mecum,ſocii,qui primus in hoſtem
Irruat? en primus cupio me credere campo:
Erumpunt alacres: concurritur: ingruit imber
Ferreus,atq; fragor ruptis ſonat editus haſtis.
Nec minus adverſo concurrunt agmine Moſchi,

Signũ prælio datur.

Pugna ſub veſperam cõmittitur.

Adductisq; simul protendunt pectore dextris
Fraxineas hastas: mediis in millibus alti
Ductores Moschorũ. Ductores volitant, ZACHARINVS, & acer OSIPHVS,
BYCOVIVS pinis patriis, & quercubus æquus,
Ferreus, & cristis caput altum immane coruscans,
Martem acuit, transitq; acies, & vertice supra est,
Ponderamenta ferox galeæ, setasq; renutans,
Invadit turmas Litauũm violentus: at illi
Fagina Zenoidæ tantos tremit hasta per armos,
Transfixitq; virum specus atri vulneris undam,
Cumq; animá vomuit, cadit & superintonat alto
Lapsus equo, multaq; jacet protensus arená.
Quanta Polottiacis antiqua in montibus ornus,
Cum caditEdonIs euicta Aquilonibus, ingens
Fit sonus, & nemorum syluæ, ripæq; resultant.
Cui Litauus Mo[illegible]ende jace, quam Marte petisti
Litta viam metire ja[illegible]s: Dat plurima letho
Corpora, nec minor est cõitũ furor: agmine facto
Incurrunt hastis, oriturq; acerrima pugna
Marte resistentum valido, contraq; ruentum.
Ductores Moschi tantas impune cientem
Zenoidem strages armis sine more videntes,
Vnum omnes circumsistunt, unum agmine circum
Densantur, glomerantq; manum, ceu turba leonẽ,
Multa cruentantem campis armenta, fatigant,
Sanguineum tamen os, & lumina sæva retorquet:
Haud aliter juvenis telis urgetur, & ictus
Sustinet innumeros, pugná congressus iniquá.
Obruitur

Obruitur nimbo,& partem verſatur in omnem.
Ac tum fraude locũ Moſchus ſpeculatus, in enſem
Conſurgit,ferit,ingeminant clamore frequentes
Moſchigenæ: ſed non trepidis præcordia fibris
Turbatus,neq; tu lætabere vulnere noſtro
Hoſtis,ait,tum fulmineum præceps rotat enſem,
Et Moſchi fruſtrà clamantis condidit ore.
Zenowij vulneratur.
Hic fidens Mordvis immani corpore vaſtus,
Trux Seremetvs adeſt Ivani nomine dictus,
Inclyta quem Martis ſublimem gloria tollit.
Tum LEO magnanimus qui debellare feroces,
Hordigenas ſuerat,jam morti debitus,atq;
Paleciigemini, David Scuntoria proles,
Promouere leves cuneos & quà datur: illac
Adnixi ſummis concurrunt viribus,omnes
Infortunatis fortaſse parentibus orti.
Eminus hi feriunt,decernunt cominus illi.
Implicuere acies,turbataq; quadrupedantum
Pectora pectoribus frangunt: creberq; viro vir
Denſatur,magno erudeſcit pugna tumultu:
Sicut inæquales cum turbauére procellæ,
Vulturno Boreáue fero querceta laborant,
Ventorumq; gemunt ſyluæ ſtridentibus alis.
Sternitur infelix Seremetus,& ore momordit
Tellurem, & moriens dulcem reminiſcitur Ocam.
Nil illum patriæ Ceremiſsia tela ſagittæ,
Nil validæ juvere manus,emiſsa furentem
Glans petit, & rapidum ſervat prorupta tenorem,
Quam

Quã nec ab ære rigens thorax, nec lubricat umbo,
In membris donec moribundi corporis hæsit.
Secunda acies. At Chotcheuitii fratres, duo fulmina belli,
Et Sanguſco manu præſtans, ac nobilis hoſtem
Sternere, tum Litauûm delecti rurſus inundant:
Fit ſonitus: miſcent ſic alternantia Martis
Prælia, & ingentem pugnam, ceu nulla virorum
Bella forent, nulli diverſa parte ruentes.
Delectat bella atra cruor, formoſaq; cauſsa
Firmat & attollit geminas in pectore vires:
Atq; hic ſe Litavis magnâ comitante catervâ
Kelicjow. Moſchus. Colicides offert, ſpargitq; volatile plumbum,
In RADiviloniasacies, bellum integrat ardens,
Et furit, aſpirat fallax fortuna labori,
Pars gladio metit adverſos, pars maxima glandes
Liventis plumbi, ſævis miſere chelydris,
Pars gravibus quoq; corytis vallata, ſagittis
Innumerabilibus fulgentia ſydera obumbrant.
Colicides mediis exultat millibus, acri
Moſchorũ equi ſciſſũ naribus. Quadrupede involitãs, flammã vomit ille repãdis
Naribus, elatisq; fremit cervicibus altè.
Quem primũ gladio juvenis? quem præpete ferro
Dejicis? inſtaurans acies præſtantibus auſis.
Non tulit hoc forti comitatus robore pubis
Tempora Sanguſco veſtitus flore juventæ,
Sed contra ire parat: manet ille, & mole ſuâ ſtat.
Aut ego nunc, inquit, ſpoliis ero dives opimis,
Aut letho forti, tum lumine menſus, acerbam
Turbineam

Turbineam miſit glandem, quam per nemus omne
Cum ſonitu vis dura tulit, quercumq́ vetuſtam
Sauciat, hoſtilíq́ nihil de corpore ſtrinxit.
At Sanguſco ferox vaginá diripit enſem,
Enſem fulmineum falcato robore ferri
Per galeam, tegmen capitis, cerebrũ haurit apertũ.
Quem ſuper aſsiſtens victor, truncumq́ tepentem
Provoluens fatur: Moſchi, gens dira, referte
Hunc bellatorem veſtrum, ni ſub Iove mavult,
Alitibus cibus eſse feris, ſolatia terræ
Permitto, dextrá tamen hac cecidiſse feretur.
Hinc Baſilī natum fortem petit enſe Simonem.
Fedorumq́ Ducem, Cimophæa, trucemq́ Boriſsũ.
Ecce Porozouiũ primũ agmen in arma vocantẽ
Conſpicit, et, ſi quæ eſt in Moſcho pectore virtus,
Incipe: vibrantíq́ virum mox occupat harpa
Fervidus: aſt illi langueſcunt lumina morte,
Barbaricumq́ iacens in ſanguine purpurat aurum.
Sic animis Moſchûm pavor additus, undíq́ campis
Palantes fugiunt, tamen undíq́ mortis imago
Apparet, nec ineſt pedibus ſpes certa ſalutis.
Soyscivs ut vidit Litavo dare terga ſequaci,
Infractos Moſchos, firmat malefortia corda,
Et ſimul ad ſocios: quò nũc? quæ deinde ſequemur
Tuta fuga? patriumne ſolum, Ivanícq́ ſequemur
Ora, minasq́ Ducis noſtri pœnasq́ feremus?
Quò fugitis Moſchûm pubes? ſeu mortis honores,
Seu vitam cupitis, campo quærantur aperto.

Heroës apud Poëtas concedunt occiſos humari.

Soyſciuspũgnam inſtaurat.

Mors timidiſſimum quenq́ ſequitur.

Fidite ne pedibus, fugienti veriùs inſtant
Fata: ſed huc quà nos globus hic denſiſsimus urget
Vertite ſigna: ſimul ſiſtit totum agmen: at illi
Agglomerant denſi cuneis ſe quiſq; coactis.
Vtq; leves muſcæ circum cava cymbia lactis
Denſantur: ſic Moſchigenæ ſimul agmina iungunt.
Non proïici endus clypeus. Suadet inire fugam pavor, at Pudor uſq; retentat.
Quos ubi confertos vidit R A Divilius heros,
Atq; moram tenuem Litavis ſupereſſe triumpho
Agnovit, fatur: Soboles mavortia mecum
Affectum annixi jam profligate laborem:
Et date quæſitá Moſchis tellure potiri.
Sic ait: & torrentis aquæ, vel turbinis inſtar,
Infuſiq; velut calamis cum grandine nimbi,
Dilapidant ſata læta, nec exercere diem fas
Agricolis, tantus furor & violentia cœli:
Sic ruit adverſos alacer R A Divilus in hoſtes
Fit ſonitus, chalybem ſublatum quiſq; coruſcat.
Tertia tum poſtquam ventũ eſt in prælia, totas
Implicuére manus, & per fera vulnera mortes
Edebant, fævo ſollemnia munera bello.
Denſa ſenum ac juvenũ miſcentur funera campo:
Deſcriptio Tumultus Bellici & Imago. Per medias acies, ferro cælatus, & ære
Mars homicida ruens totum ſe cœde colorat,
Sanguine luxurians, roreſq; † covinus in altum
† *Currus bellicus falcatus.* Sanguineos ſpargit: currum Diſcordia demens
Præcipitat per ſtrata cadavera, multa flagello
Sanguineo reſonans, ſpargitq; volatile ferrum
Omnigenan

Omnigenam in partem, vastum clamante tyranno,
Cuius ut infandi bijuges TERRORQ́, METVSQ́.
Audivére sonos, quamvis sudore per artus
Sanguineo fumant, diris hinnitibus illò
Corripuére viam, quá se condensa movere
Turba virûm, prohibet: quorũ ille pavore timentũ
Corda virûm sternit, mentẽ hic expectorat omnẽ,
Objiciens oculis monstrum Formidinis atræ,
Terribilemq́ Fugam, propter Diræq́, Doliq́,
Insidiæq́ simul, Belli comitatus, aguntur:

Dimos & Phobos equi Martis.

At Formidatæ facies Acherontis alumnæ,
Pallida Tisiphone, ac BELLona sororia iungit
Agmina, nil miserans LIBitina, & cœdis anhelans
MORta, tremendarum pestes atq́ ora Dearum,
Contra Iustitiam, Fas, & Decus, atq́ Salutem,
Atq́ serenantem vultu mala bellica PACEM,
Tela tenent, lethumq́ viris, & funera miscent.

At superas inter nubes Victoria pennis
Fulgurat auratis, in avis collecta figuram,
Hæc paribus nitens alis ventosa per auras
Ambiguo lapsu gyros ducebat, & infra
Astra, solumq́ super vario se tramite librat,
Nunc illis propior, nunc his, ita fertq́, refertq́
Sæpe vias, modò dependens, dubitare putares
Cui faveat parti, cui se sacer annuat ales.

Victoria rectè antiquorum poëtis cœligena dicta.

Tum verò sese constipauere phalanges,
Extremiq́ negant primis, mediisq́ regressum.
Hæret enim pede pes, mucro mucrone, viro vir,

Ingerit æratos paſsim manus horrida nimbos.
Nunc demum extremi Martis certamina: pugnant
Quantũ animis, quãtũ arte valẽt, ac vulnera crebrá
Dantq́ ferũntq́ manu, gemitu ſonat undiq́ luctus,
Semineces q́ viri ſtridentia vulnera propter,
Difficiles obitus gemitu teſtantur amaro:
Oſiph & Skuntorow cæſi. Occidit Oſsiphus præſtans Theodoria proles,
Sternitur & natus Scuntori trux Davides,
Horrendus clauá juvenis, curvaq́ ſariſsa.
Cui medios inter pugnanti fortiter, ecce
Improviſa venit glans, quam non nunciat ante
Adventum ſtridor, quàm candida pectora rupit.
Palecii fratres Moſchi occiduntur. Vos quoq́ PALecii Litavis jacuiſtis in arvis,
Ivanus cum fratre Simone, ſimillima proles,
Nunc lacrymoſa dedit vobis diſcrimina Fatum,
Nam tibi Sarmaticus vitam Simon, enſis ademit,
Cui caput ex humero dextro cervice pependit.
Te miſerande caput moriens, Ivane, requirit.
Mikyta Romanowici occiditur. Te quoq́ Romani ſoboles præclare Micyta,
Viderunt ſyluæ morientem, glande recepta
Ad terram non ſponte ruis, pars magna Senatus,
Alitibus data præda jaces, miſerande Micyta.
Dextera nec tua te Moſchûm fortiſsime Coſma,
Nec tua te Selivone feris aſsuete necandis,
Eripuit letho, nec te præclare Demetri.
Cui deiectum uno iacuit longè caput ictu,
Vos quoq́ Cuntori, Sila, fortisq́ Micyta,
Mortales magnæ laudis, belliq́ labore
Eximios,

Eximios, Scythicis imperdita corpora telis,
In Litauûm terris, & belli finis, & ævi
(Sic viſum eſt ſuperis) manſit, nec veſtra parentes
Lumina clauſerunt nimio defecta dolore,
Impubesúe genas lacrymis ſparſere caducis.
Quis rabiem duri Martis, quis funera fando
Explicet, aut poſsit Bellonæ æquare furorem
Dicendo? tum Martis equi terrore paventes,
Affharunt Moſchos: primum circumſtetit horror
Soyſciaden, fugit amiſsis legionibus, & jam
Clara per horrendos nemorum ſua lumina ſaltus
Auriiugis fundebat equis puriſsima Luna,
Et nox umbranti contriſtans omnia pallâ,
Horrida pandebat trepidis velamina Moſchis.
Sæpe Libyſsinis immergi clara Selene
Fluctibus, anfractus voluitq; reviſere lapſos,
Et ferrugineum fruſtrâ meditata colorem,
Aut matutini radiis occurrere fratris
Optauit, tantos hominum miſerata dolores.
Solivagæ nemorũ Nymphæ, Panesq; per umbras
Semiferi, totas (ſi mens non cæca fuiſset)
Pandebant ſylvas, latebræ frondentis amictus.
Relliquias Moſchûm, nec non dilabida letho
Agmina, ſi quæ fata ſinant, ſervare volentes.
At deſolatos Litavorum turba maniplos
Aſsiduè impellens, telis ferroq; premebat:
Ipſe Ducis fungens RA Divilus munus, & acris
Militis, ut graciles campeſtris meſsor ariſtas,

Cerũm Ducem ſequuntur galeati lepores.

Moſchorũ 30000. occiſa è 50000 Lituan:

Arva metit matura, licet ſub luce maligná
Moſchorum juvenum ſternebat corpora ferro,
Per collucatum nemus, & vix ſufficit ipſa
Iam Libitina neci: nec iam trux portitor umbras
Transvectare poteſt Stygiæ vada liuida ripæ.
Dumq́ lupum veluti cervi per devia vitant
Graminis immemores, ſic Moſchos abſtulit error,
Pars amnem præceps Vlæ, turbante tumultu,
Irruit, & ſolitos retinebant agmine lapſus.
Arma, virosq́ trahens, miſtosq́ ancilibus arcus
Vla fluxe-fertus cadá ueribus. VLA, moramentis impervia præterlabi,
Cæruleos Nymphe roratos ſanguine vultus
Extulit, atq́ videns miſcentem littore turmas,
Talibus alloquitur Radivilum vocibus ultrò:
Vnice Littaviæ Ductor, quem te tua clava
Arguit, horrendum Moſchis, fortemq́ duello,
Parce verecundos ultra temerare liquores,
Parce precor: ſat me condenſa cadavera turbant,
Semianimesq́ gravant tenuem ſine more catervæ.
Vidimus en ſaltus longè, lateq́ vacantes,
Innumerasq́ neces duris eluximus annis:
Sed ſatis infidos hoſtes ulciſcimur, enſis
Incaluit, tandem laxata licentia frænos,
Deſinat infontem fluvium inceſtare cruore,
Vla peregrinis ſi non ſum è fontibus, atq́ hæc
Lympha Palæmonios ubertim frigerat agros.
Hæc ait, ac tremulo criſpans in gurgite fluctus
Cinxit arundineá vitro par corpus in alga.
Et cœlum

Et cœlum in nimbo nox intempeſta premebat.
Hac pugnata tenus ſub Evanſci limite bella.
Nunc quoq; perfuſi pingueſcunt ſanguine ſaltus,
Oſſaq; denſa virúm preſſo feriuntur aratro,
Omnia poſt genitæ quondam miracula genti.
Soyſcius interea ſylvis latitabat in altis
Errabunda trahens veſtigia, iamq; ſequentes
Per gladios, per tela vias evaſerat omnes,
Victima ruricolæ crudo ſine laude futurus.
PINEa ſylva fuit quam rara ceciderat ætas,
Aſpera, pinaſtris ſylveſcens undiq; denſis,
Parva per incultos tendebat ſemita calles,
Pauperis hanc ægrè triuit poſſeſſor agelli,
Soyſcius hîc latitans, dumisq; ſilentibus errans.
Plangentes vento ramos, aurasq; timebat.
Viſus adeſſe hominum ſonitus, caput extulit, atq;
Hîc frondatorum ſonat icta ſecuribus ingens
Quercus: ad hos poſitá formidine Soyſcius infit:
Siſtite me quæſo, mitiſsima corda Polotto,
Atq; animam hanc ſervate mihi, ſunt multa talenta
Parta mihi, magnumq; argenti pondus, & auri,
Iſta dabo vobis: ſed vos me reddite ſaluum
Prædulci patriæ: ſic vobis plurima pingat
Meſsis agros, cornuq; ſuum bona Copia ſolvat
Omnigenam in frugum faciem: ſic dixit: at illis
Haud perſuaſit opus: iactanti talia namq;
Non nemo ſævam librans immane bipennim,
Orantis, nec non promittere plura parantis,

In campo Ivanſcio nũc ingens acervus oſſium humanorũ.

Soyſcius in ſyluis latitat.

Soyſcius à Ruſtico occiditur ſecuri.

Altior

Altior insurgens, ingenti linquit in armo:
Scilicet incolumis redeas tot causa malorum,
In patriam? & nostros infandum exusseris agros?
Et Litauûm toties sudarit sanguine littus?
Non ita: proinde tuis natis hæc parce talenta,
Nunc morere, & cineres & funera nostra repende.
Mox alii multo lapsantem vulnere fœdant,
Ast illi calido liquuntur sanguine rivi.
Voluitur infelix magnis male viribus usus,
Et formidatus populis, velutiq; lucernæ
Defecto lychnis tandem moriuntur olivo:
Talis erat Soiscl iam iam morientis imago,
Lurida terribilis cum lumina pallor obibat,
Æternæq; leves oculos texere tenebræ.

Soyscius Vilnæ in tẽplo B. Mariæ Græcæ Religiosepultus.

Sedibus hunc retulere suis, & mortis honore
Dignati Litavi: Moscis hic editus oris,
Casnicii rapuere, tenet nunc Vilna sepultum.

Alter Moschorum exercitus ad Orsam.

Interea Moschi diuersa in parte furentes,
Ingenti numero campos populantur opimos,
Iamq; Polottiacis Soiscl legionibus arma
Iungere, & infesti convertere signa parabant,
In medias Litauûm terras, Vilnæq; sub arces.

Radivili stratagema quo Serebrini exercitum fugauit.

Quis Litavis, Musæ, tam sæva incendia terris
Avertit, diros quis depulit arcibus ignes?
Ille idem solers operum Radivilius heros,
Audacem misit iuvenem, qui tenderet hostes
Per medios, ferretq; bono, quæ gesta Philoni,
Cunctaq; captivus quærenti ediserat hosti.

Comprobat

Comprobat eventus factum, clademq; recludit
Moschorum, dextrá Litauûm, cecidisse Phalanges.
Quæ postquam trepidas fando pervenit ad aures
Fama volans, tantæ Moschis prænuncia cladis:
Terga fugæ celeri nudant, saltusq; per omnes
Diffugiunt, quantumque fugit cum ceruus in altis
Montibus Hircanum vidit rugisse leonem:
Tantum Moschigenæ fugiunt: nec fama nec ulla
Sæva morantur iter magni præcepta tyranni:
Stulti quis pedibus subijt sperare salutem.
Quæ iam præcipiens animo Radivilus, in hostẽ
Te generose Philo Cmitarum gente, simulque
Hosticum misit belli Martisque peritos.
Castra inimica petunt, trepidantia terga fatigant
Cœdibus assiduis: pars ad diuortia nota
Objiciunt sese Moschis fugientibus, illi
Alta Borysthenij complebant littora fluctus,
Humiferam mortem lethæa fluenta bibentes,
Cœruleosq; specus Neptunia regna petebant,
Gurgite turbineo spumosis fluctibus undæ
Supplicia hauserunt, involvit equosq; virosq;
Purpureus vortex ibi mortis honore carentes.
At Litaui gazas, opulentaq; castra rapinis
Tota ferunt, magno super ornamenta triumpho.
Salue magna parens, Littavûm clarissima tellus:
Ecce tibi gentes victæ spolia ampla dedére
Summisitq; manus Moschus, regnumq; superbũ.
Hæc semiplena fidens legione peregit

Philo Cmita cum Georg: Hosciũ Moschos fugientes cædunt.

Castra latissima & opulenta à Litauis capta.

Nicoleos, quando ſævo colliſa duello
Moſchia Littaviæ, perſolvit ſanguine pœnas
Purpureo: teſtis celer Vla, Boryſtheneoſq;
Vnda, lacunantes ingenti ſanguine ripæ.

Nil ſibi fortuna de virtute decerpit.

Hæc tua ſunt: nec ſe tantis fortuna periclis
Bruta facit comitem, Radiuile, tuiq; laboris
Ferre negat precium, placido licet illa videret
Lumine te, nec fixa oculos averſa teneret,
Atq; ſerenato clemens arriſerit ore.
Sed te præſtantem facit experientia belli

Experientia belli & labor Radivili.

Maxima, quam tu non cupiens ignobilis otI,
Non inter luxus, ſed Martia bella viroſq;,
Nec cogens, potius monſtrans tolerare labores,
Aſſveſcis: non ulla mali, facieſq; pericli
Terruit innumeris exercita pectora curis
Militiæ: hinc veteres ingentia nomina vincis,
Quod patriæ tellus, & ſceptris libera noſtris

Fama Nicolai Radivili.

Diſsidet Europæ quæcunque fatebitur ora:
Invidiam rabie veſanam ſpernis, inersque
Iudicium temnis: nec nos tam dira cupido
Laudis agat, quæramus uti ſuffragia turpis
Invidiæ, ſatis eſt quod cum odit, laudat abundè.
Non ego virtutes, quibus aurea ſydera adibas
Enumerare queam: quàm ſi complexa prehend
Semina terra ſinu, mulcetque ſalutifer ignis,
Vitali vegetans animá, fit meſsis opima:
Sic tua mens teneris olim nutrita ſub annis,
Indole præclará, magnis ingentior actis,
Amplific

Amplificat nomenq́ tuum, laudesq́ prælatas.
Quæ neque longa dies, venturorumque nepotum
Posteritas, tempusque volubile nesciet, atq́
Musa licet tantis defessa haud sufficit actis,
Historiæ unanimes antestabuntur honori,
Semper eris, quid te iam nunc mortalibus æquo?
Inde viro gravitas ingens efloruit, inde
Hostibus & sociis laus suspicienda, Fidesq́.
Quin etiam Litavûm iurati excindere gentem,
Admirabantur Moschi, justumq́, piumq́,
Et nostro hunc stupuére solo lucescere Solem.
Hunc pietate grauem ac meritis Moschouia tellus
Suspexit, mirata virum, seu bella secundis
Vinceret auspicijs, seu cum prodiret utrinq́
Pacifer, & sesis populis componeret arma.
Hosti etiam reuerendus erat: nec vincere possunt
Cujus amant laudes: ò formosissima rerum
Et meritò Virtus, quid non mortalibus adfers?
Tu volucres tardas & fati & temporis alas,
Tu, dea, tu quodcunq́ bonum, quodcunq́ beatum
Concilias, tu das sceptris accedere diuûm,
Et laude, & superûm vitâ æternante potiri.
Ad te confugimus, tua nos sub jura clientes
Mittimus, atq́ ævum decus adveneramur in omne.
CVR pscius auctorũ descendens sanguine prisco
Rusigenũm, fuit in Moschis fortissimus unus,
Præsidium gentis, quo se tum barbara tellus
Iactabat, meritusque manu, factisq́ decoris

Auctoritas Radivili apud cives & hostes, ut illius Fidei urbes dederẽt

Digressio ad laudem Virtutis.

Dux Andreas Curpski, inter Moschos peritus rei militaris Lituanis se coniungit anno 1565.

Inclytus, & titulis auctus perſæpe Scytharum,
In ſpem tollebat Moſchos, atq; omnis in illum
Accenſus plebiſq; favor, ſpes ipſa tyranni
Deſtinat hunc Litauis hoſtem, Mars fortis abundè
Solertem dederat belli rationibus artem.
Ergo iterum cernens recidiuo ſurgere bello
Infractos populos, Martemq; reſurgere ſævum.
Integrat aſſvetos patriæ pater uſq; labores,
Quid ſtruat his cœptis iterum temerarius hoſtis.
Vt cum longinquo conſpirant terminẽ mundi,
Pollentes Auſtri ventoſa per æquora, contra
Alpini Boreæ perflant tranſverſa procellis,
Tùm nimbi, & medio cœlum ruit omne peloro.
Iamq; fremens propius littus ſonat horror ad altũ,
Palleſcunt populi, dabit ah habit iſta ruinam
Vrbibus undarum moles, ruet omnia latè
Cumq; ſatis, trahet & villas, & tecta ferarum:
Sic pater aſsiduo Radivilus pectore fixam,
Verſabat curam, ſurgentem ſæpius imbrem
Sangvineum volvens, ſparſurumq; omnia cœde.
Talia volventi, ſubijt pulcherrima tandem
Cura, virum ſortem Litauis adjungere rebus,
Caput belli tollendum aut corrum-pendum.
Atq; caput belli Moſchis quandoq; futurum
Demere, tum monitis hæc ſcripta fidelibus addit:
Inclyte Moſchigenûm, quia nã non deſinis illis
Non profecturas ſpes, conatuſq; fovere?
Ecquid vbi ſtrages cernisúe, audisúe tuorum
Vlterius ſperas? juvenum tot millia cœſa,
Vidi-

Vidiſti,& virides pingveſcere ſangvine campos.
Turpe ſolum proceres mento tetigere ſuperbi.
Quæ regio veſtro non ſanguine decolor? aut quæ
Expers cladis erat pars Moſchovitidos oræ?
Quid ſtruis? aut quâ ſpe te hoſtẽ victoribus addis?
Teq́ iterum unda fretis incerta in bella reſorbet,
In medio nuper verſantem turbine lethi.
Nempe triumphalis bene geſto Marte corona,
Te populo oſtendet: vel, rem corruperis, atræ
Eripiére neci? mores hucuſq́ tyranni
Neſcis? te populus venerabitur, oderit ille.
Viceris, aſt illi magnum, te vincere, probrum.
Et fortunati nimium (ſcis ipſe) timendi
Regibus eſſe ſolent, quicquid ſuper eminet, horrẽt.
Nec fidei ſervare veto ſanctiſsima jura,
Sed te poplivori nolim Ducis eſſe miniſtrum,
Infandi capitis: vim noſtram expertus es olim,
Nunc in amicitiæ ius accipiére vocatus,
Ipſe velis, nec te rabidi ſperata tyranni
Munera detineant: certis hunc deſtinat aris,
Sæuus opimauit multo quem tempore Princeps.
Talibvs admonitis RADiuili Curpſcius ultro
Paret, & illius nomen, Famamq́ ſecutus,
Adjunxit ſeſe Litauis Rhæ littora linquens.
Sed mihi vel ſtellas, & inenarrabile cœli
Agmen, Erythręæ numerum comprendere arenæ,
Sit prius, annales quàm poſsim evolvere verſu,
Et benefacta viri humero ſubducere certo.

Ægrũ oculũ tyranni aſpiciunt popularitatem.

Andreas Curpſcius ſe Lituanis iungit.

Nicol Radiuilus ob merita donatur ab Augusto Palatinatu Vilnensi.

Quæ pater Augustus cernens, fastigia donat
Sacra, Palatini magnum Vilnensis honorem,
Post obitum fratris, similes qui rexit habenas.
Alter ab undecimo fuit annus tempore ab illo
Quo tetigit decoris tanti fastigia: iam tum
Sarmaticũ Stephanus regnandum acceperat orbẽ
Batthoreûs, ævi decus & prudentia nostri.
Cuius in adventum jam tum Mæotidos undæ
Horrebant fluctus, trepidat Moschovia diris
Prodigia et signa quæ Moschicladem portendebant.
Ominibus, jam terrebat sublimis Olympi
Relligio pavidos, iam conscia murmura terræ.
Signa dabat cœlum, cœlum quis dicere falsum
Audeat? & mœstum rubuerunt sangvine nubes.
Sangvinei toties lugubre arsere cometæ,
Nuncia fax tristis belli, cladisq; cruentæ.
Tum formidatæ facies, tremulæq; columnæ,
Horrificiq; ignes, bellum pestemq; monebant
Vitare ingentem: vos ò clarissima mundi
Lumina, quæ sine fine diem discernitis almum,
Præscia venturæ cladis procul illacrymastis.
Et pater altitonans nutu, signisq; frequentans,
Et cœlo, & terris (heu) funera dira canebat:
Nam modo terribilis Sol contristabat Olympum,
Cicero de Diuinatiõe.
Lurida sollicitis ostentans lumina terris.
Nunc fulgente domo Latonia nocte perempta,
Occuluit sancti decus immortale pudoris.
Bellorum sonitum toto Moschovia cœlo,
Audiit, & vidit fera pila minantia pilis,

Astraq;

Aſtraq; puniceo horrendum ſuffuſa rubore.
O quoties & quæ vel tempeſtate ſerenâ
Multiplicata pari numero, per regna Trionum
A veſpertinis ſonuerunt fulmina terris,
Fulmina luctifici prorſus bene conſcia caſus,
Et nil veſanum motura tonitrua regem:
Tum quoq; (ſi quid habet fidei genus altivolantũ)
Obſcœnæ remores, parræq;, ſtrigesq; nefandæ,
Præmonuere malum, ſi mens non læva fuiſſet.
Tempore quanquã illo tellus quoq; plurima ſignis
Flebilibus doluit, cupiitq; ſacerrima clades
Has arcere parens: montes, ſyluæq; per omnes
Inſolitis ſubitò gemuere tremoribus oras.
Vox quoq; ſemiferûm luco exaudita ſilenti,
Et Mauſolæis, & per nemoralia fana,
Et mœſtùm (ſi vera ferunt) lacrymaſse Nicolam,
Nocturnisq; canum latratam ululatibus urbem.
Sylvifragis nemorum quoties Aquilonibus alta
Vſq; laborabant, minitanti murmure venti.
Ah quoties rerum ſimulachra novata tyrannum
Sollicitaverunt: nihil ille, nec aſtra, nec ullos
Præmonitus audit præſagi durus Olympi.
O ſilices cordis! velutiq; Boryſthene cautes
Tunditur in medio, dorſum implacabile nautis:
Irrita ſic prorſus rerum monimenta: tyrannus
Haud minus obnixo bellum ſub corde premebat.
Vnum adeò penitusq; fuit mirabile monſtrum:
(Horreſco referens): hibernis ſolibus ibant
Moſquam

Quod erat auguribus Roman. infortunii aut cladũ ſignum

Remores aues malæ et infortunii ſpõdentes.

In Boryſthenium oſtium Cataracta ubi Nizouii habitant. Porohi.

Verum & inſigne portentum.

Moſquam conjugibus cum Moſchovitides: atq; hic
Excita ventorum rabies, molesq; coorta,
Eripit ex oculis cœlum: cum turbine multo,
Lapis quadratus, sanguine ſparſus, incognitis literis ſcriptus vento defertur
Quadratum, variis mæandris marmor aratum,
Sanguine purpureo ſparſum cadit, atq; ruinâ
Oppreſsit Moſchos: Moſchæ terrore, nec auræ
Necq; ſui memores, vix tandem mente receptâ,
Implerunt totam queſtu & rumoribus urbem.
Signa loci, ſanguis: juvat ire, & monſtra tonantis
Cernere, quid ſignent: trepidusq; per oſsa cucurrit
Dura tremor populi: ſatis horum morte piantor
Hæc Deus, ajebant: at inenarrabile ſcriptum,
Ivanus cernens, ſtupet, ægreſcitq; tuendo.
Tum primum Moſchum populi videre paventē
Religione rei: neq; mos hæc gentibus, inquit,
Nec natura facit, nec ineſt hic caſus & error
Fortunæ incertus, Deus eſt Deus auctor: adeſte
Sollicito monſtris, quisquis fruiturúe ſilentum
Colloquio, diuûmúe animo inſpiratur abunde,
Callidus ambages venturi pandere ſecli,
Quid tantæ rerum ſortes, quid deniq; monſtrant
Scripta peregrinis lapidis ludibria ſignis.
Continuò antiſtes: nec inenarrabile carmen
Fas mihi perlegere eſt, nec ſum quid carmina ſignēt
Neſcius, eventus nobis portendere diros.
Eheu quantus adeſt ſudor, quæ funera ſpondent
Fata tuæ genti! nos hæc nos omina tangunt:
Heu quanti à Litavis impendent finibus imbres!
DI meliora

DI meliora velint, & fatum hoc hoſtibus eſſe.
Hæc ait, atq; eadẽ populus ſimul ingravat omnis.
Talia dicentem jamdudum ridet & odit
Ivanus ſuperûm temptor, ſunt & mea contra
Fata mihi, ferro gentes vaſtare, nec iſthæc
Famina, vel portenta ſuis terroribus obſtant.
Ne qua meis dictis eſto mora: Moſchica pubes
Quàmprimùm in terras mecum celerate Livonũ.
Heu vani monitus, fruſtraq; cauentia regnis
Prodigia, inclinant quò fata, voluntq; ſequẽdum.
Vrbs Codani vicina ſinus, atq; oſtia propter
Fluminis Iſtulei, Gedanum cognomine dicta,
Lecchiadæ coluere viri, Germana propago,
Poſt tenuit, tutos habitare accommoda portus.
Hanc tum bellantem fruſtrà, nec viribus æquis,
Sarmatiæ magnâ Rex obſidione premebat,
Agmina proſternens Gedanẽſia Marte ſecundo.
Cum ſubitò infelix perfertur nuncius, hoſtem
Feruere cœde novâ, lateq; inferre per agros
Excidium præſens, & debellare Livonum
Oppida, non ullis crudelem parcere rebus,
Omnia miſceri luctu, totamq; tumultu
Littauiam, & terras penitus trepidare Livonum.
Quid faciat? quibus ille modis auertat ab oris
Barbaricas acies? indeptam deſerat urbem?
I, Radiuile, tuus labor eſt hæc monſtra domare.
Nec mora Selborcum verſus fulgentia duxit
Agmina, & in ferrum patriæ pro laude ruebat.

Qvæ fato manent, quamuis ſignificata nõ vitantur. Tacit. 1. Hiſtor: Fatũ agimur, cedite fatũ. Sen: Trag.

Gedanum emporium ad Codanũ Sinũ à Stephano Rege oppugnabatur, interea Moſchus in Liuõiã graſſatur anno 1576.

n Iamque

Moſchus fugit venientem Radivilo, et tormenta proiicit.

Iamq; fluentiſonas Dunæ veniebat ad oras,
Cum trepidans hoſtis (Moſchi iſta negabitis olim)
Oblitus decorisq; ſui, quondamq; minarum,
Terga dat, expertæ metuens occurrere dextræ,
Furari ſolitus bellum, tormenta pavore,
Mole fugam celerem fortaſse morantia liquit,
Nec te ſævorum ſæviſsime iure tyrannûm
Dedecuit, qui nunc animum cœlo uſq; ferebas,
Fæminei generis domitor, captiua virorum
Agmina per varias mortes evincere fortis,
Accelerare fugam, ſylvisq; latére profundis.

Magnus Daniæ Regis Frater Livoniæ Patris.

Vnus erat Dano deſcendens ſangvine Magnus,
Regia progenies, regnis extorris avitis,
Excierat longo cives in bella tumultu,
Quid memorẽ ut Marte egregias corruperit arces
Infelix, regnumq; agitans in mente Livonum, (fe
Multa bono haud cupiẽda, viro haud tolerãda tuli

Ad Moſchum genibus inceſſit ſupplex.

Dicitur, infandá dum proditione tyrannum
Mulcet, & idcirco digna atq; indigna relatu
Perpetitur, fruſtrá jaculatus plurima bello,
Atq; dolis: ſedenim hæc cernẽs Radivilus, ab hoſte
Evocat inviſo, ſvadetq; relinquere Moſchum.
Paruit, & Stephani vixit felicior oris.

Venda in Eſtlandia, Litvanis Kieſ, ubi 24000. Moſchorũ à Litvanis

Turrigeræ bello Vendenis mœnia Moſchus
Pulſabat, latè proſternens, jamq; refractos
Innumero aſsidue ſcandebat milite muros.
Hìc mentem Sapihæ Mars fortem immiſit, & acrẽ,
Accenditq; virum majoris imagine pugnæ,

Iret

Iret ut ad Moſchos, caſtriſq; adverteret agmen
Ocyus, & trepidæ rerum ſuccurreret arci.
Ergo ſtatim ſociis armari edicit: ad hoſtem
Quá cuneo, denſaq; ad muros mole feruntur,
Intrepidi celerant: hìc illætabile murmur
Attonitæ pubis reſonat: nam mutua Mavors
Funera miſcebat, ſuper infuſæq; phalanges
Agmine condenſo, duræ certamina pugnæ
Contulerant, cæco Litvani Marte reſiſtunt
Defeſsi, & medio poſiti ſub turbine mortis.
Heu mihi nunc horror miſcetur plurimus urbe
Confuſa, nunc eſt animis ingentibus uſus.
O ſocii, Moſchos turbemus clade feroces,
Nec numerate viros, ipſo ſed ut ordine ſtabunt,
Perlegite, audaces præſens Deus adjuvat, & nunc
Tu mihi ſis pugnę princeps magni arbiter orbis.
Signa canunt: rapido concurritur impete, quàm ſi
Aerio abruptus vaſto lapis horrifer actu
Monte ruat, præceps ventis, ſylvasq; refringat.
Sic Litauûm feſtina virûm manus ingruit hoſti,
Perfregitq; acies validas: Victoria noſtris
Fulſit, & extemplò ceſsit fiducia Moſcho,
Præcipitesq; petunt pulſæ loca tuta cohortes.
Inſtant vi patriá Litavi, latoq; ſequuntur
Æquore palantes: nox pugnæ finis acerbæ.
At mediis ingens cœdes apparuit agris
Moſchorum, ſtructi juvenum calcantur acervi,
Arq; ſuo nimium ſtagnarunt caſtra cruore.

eis equitibus paucis cæſa, et plurima turmæ ta bellica ingenti mole copia.

Andreas Sapieha Cancellarius Orſanen. Legatus Nicolai Radivili profligauit Moſchos.

Præcipuè Martis trux fulmen, ahenea prædæ
Tormenta, & capti proceresq́, ducesq́ trahuntur
Legato, Radivile, tuo, Deus ipse triumphum
Annuit, & magnos cœlo concessit honores.
Sed quid ego hîc autē memorem? quid gesserit illic
Magnanimus princeps, quæ bella exhausta peregit,
Iam senior, vires vltra, sortemq́ senectæ.

RADIVILIAS QVARTA.

ET IAM tempus erat magni haud sine mente tonantis,
Vt Stephanus terras, captasq́ reposceret arces,
Te, Radivile, suis, Moschis exercite fatis
Consiliis comitem capit, armorumq́ labori,
Multa super Moschis rogitans, & Principe sæuo,
Et quando non tarda tenet te, magne, senectus,
In Litavas gentes belli te iussit inire
Imperium, cuius semper victoria castris
Sic assueta fuit, vix ut tunc fulserit unquam
Te sine tot bellis: ergo quod celsa Polotti
Mœnia turrigeri nostro haud rubuére cruore,
Gloria vera tua est: jam mœnia flamma tenebat
Vorticibus rapidis undans, & pestifer ignis:
Ingruit infensus miles, propiusq́ propinquat
Vis Litavûm: at fortes Moschi, quos vltima bello
Fata

Nicol: Radivilus iam senex Imperatoriū munus strenuè obibat.

Fata vocant, magnis acuunt fervoribus iras,
Arma parant, dolor & virtus miſcentur in unum.
Tormentiſq; procul reſpondent undiq; ſyluæ.
Tantæ molis erat moribundos vincere Moſchos.
Chriſtiadûm clades miſeratus, & horrida gentis
Funera, conſvadet pacem fortiſsimus heros:
Moſchigenæ miſeri, Stephaniñe reſiſtere dextrę
Speratis? tantûmq; animi temeraria virtus?
Pręſentem vobis intentant omnia mortem,
Expectatis adhuc ut inundent ſangvine foſſę,
Cum liceat parvo peſtem hanc evadere belli.
Quod ni vos miſeri melior ſententia vertit,
Vltima jam veniet malè ſani meta furoris.
Quin potius, ſi non vos in mala funera veſtrę
Pręcipitant culpę, Stephani ſub jura potentis
Cedite, ſiq; placet regi obſeruate Polono
Vos quoq;, neu noſtras acies & ſigna timete,
Mecum erit iſte labor, mihi tam pia cura recũbit.
Vix ea fatus erat, cum Moſchi iuſſa faceſſunt,
Admonitus Radiuile tuos, nomenq; ſecuti,
Vnanimes regi diuina humanaq; tradunt.
Quid repetam Luci cineres atq; oſſa perempti,
Sollicitaſq; viri curas? ut rexerit arma
Auſpiciis Litvana ſuis, ut Marte ſecundo
Velicolucanas victor combuſſerit arces.
Nam qvid ego, heu, diro currentes ſanguine riuos,
Et delibutas ingenti cœde cohortes
Adſpicio? triſtiſq; meas ſe luctus ad auras

Radiuilus perſuadet præſidio Polottico deditionem.

Polottus recuperatur anno 1579.

Expugnata Velicoluca. na arce 7. millia cæſa Moſchorũ.

Iam magis atq; magis profert, per Luccia Tempe
Heu quia nam tanto miſcentur littora planctu?
Fallor? an infando fulſerunt arma furore?
Atq; renidenti tellus ſacra fluctuat ære?
Sic eſt: en horret gladiis denſiſsimus imber.
Ah metuo, quò ſe tam dira procella? quid autem
Hæc miſerãda manus campo iuvenumq;, ſenumq
Semianimeſq; volunt pueri, & tremebunda puell
Ter, quater, adductá plangentes pectora dextrá,
Atq; cruentantes os, & laniata capillos
Agmina, natalem lacrymis miſerantur iniquum.
Fl. ad Velicolucum. Velica Reca ſinus trepidis pandebat, at illi
Ter voluere fugam, ter non potuere: querelis
Diſsultant ripæ, ferit horridus æthera clamor.
Ioan: Zamoſcius Imperator Exercitus Regni Pol. fortiſs. Pater patriæ. Incendit rapidas acies, Zamoſcius acer,
Quo non eſt alius validis ingentior armis.
Cœleſtem, pater alme, fidem! non fulmina tan
Rupta tonant, quantum fremitusq; furorq; ruen
Ardeſcit juvenum: mora nulla, ut cœdis abunda
Campus, & oppoſiti rubuerunt ſangvine clivi.
Sangvine Pannonium ſaturabant agmina ferrur
Et teneri, ſoboles non inficianda parentum,
Diluvio pueri, patrumq; cruore volutant.
En Martis ludos! en quo temeraria belli
Conſilia, ob noxam populos egere tyranni,
Per tantos æſtus belli, cladesq;, vicesq;.
Vix ſupereſt urbis locus: & quæ mœnia robur
Ipſa ſuum mirata, polum petiere favilla.

E

Ergo aliis fumaſse Polottum flebile viſum,
Pars lacrymis cineres Luci, gemituq; frequentat,
Fors quoq; poſt geniti ſua fundamenta requirent
Vrbibus: & campis, ubi mœnia celſa fuere,
Pingue ſolum ignarus cum findet Moſchus aratro,
Grandia priſcorum rimabitur oſsa virorum,
Et deſolatas ululabit civibus urbes.
Hæc, Radivile, tui pars eſt præclara laboris,
Cui Rex Ductoris Litauûm conceſsit honores.

Aut quid inacceſsas arces memorẽ, atq; fluentis
Armatas? te pertimuere Oſeriſcia tecta,
Quæ circumvectu lacus, atq; obeuntia cingunt
Æquora: bis ſeptem præſtanti robore turres
Porrexêre tibi famulas ulnasq; manusq;,
Quamvis innantes vaſtis in fluctibus, hoſtem
Deſpiciunt: ſed quò non præſentiſsima virtus
Vſq; penetrauit? Socolinum mittis ad hoſtes
Druciaden, Moſchi parent, arcemq; relinquunt
Invictam, juſsiſq; tuis haud mollibus ad ſunt.

Oſeriſcia arx in finibus Lituan. maxima, 14 turribus inſanis & opere artificioſo munita, ingenti lacu circumfluo.

Aut quid piſcoſum referam acceſsiſſe triumphis
Vſvviatum, quem non vires, aciesq; Polonæ,
Diraq; terribili prorupta tonitrua ferro
Devicêre, tuis, fortiſsime, colla catenis
Porrigit: ò quæ te, Princeps, tam læta tulerunt
Sæcula, qui monitis muros, urbeſq; revincis!
Sed neq; tam pacem placidam, nec fœdera ſeruãt
Fors alii, quàm tu peragis ſine ſangvine bella.

Vſwiatæ ad lacus piſcoſiſsimos quondã Ducatus Vitepſcenſis caput.

Non hyemes duræ, tempeſtatumq; potentes

Non labor ipſe viæ,non inclementia cœli
Vlla morabatur,populos in bella trahentem,
Aut firmas arces,aut agmina tota ruentem.
Quamvis eximiis meritis defuncta ſenectus,
Annorum ſerie, Martem prohiberet obire.
Nam ruit intereá ruit irrevocabilis hora,
Atq; ſubit tacito pede præcipitata ſenectus,
Viſa prius ſubitò,quam poſse venire putares.
Ille tamen felix,& terq; quaterq; beatus,
Sera dies quem non damnatum ignobilis otI
Invenit, meritisq; gravem, dignumq; ſenectá.
Sed licet hoc ævo tua ſit digniſsima vita,
Serior illa tamen tibi debuit eſse ſenectus.
At tu parce ſenex bello,fortiſsime parce.
Nam neq; iam Stephanus te, nam neq; patria feſ
Poſcebat tantæ bellorum pondera molis:
Sat patriæ,Regiq; tuo, Radivile, dediſti,
Dicebant cives, nam quid te præſide belli
Geſsimus,amplecti numero non poſsumus, & ja
Parce tibi,ſit jam tantorum meta laborum.

Radivilii re ſponſum illu qui iter Pleſcouiam diſſuade bant.

Vincit amor patriæ,nec perſvadetur amicis
Vocibus,&: procul hoc magni regnator Olympi
Aufer,ait,nec mî canentia lumina ſolvant
Otia, ſed moriar pugnando morte virorum
Millibus in mediis,ſalvis legionibus, aut me
In patriæ inventum curis mors corpore ſolvat.
O ego quàm felix,quantum ſolamen habebo,
Sic moriens! ne vos noſtris ne quæſo talentis

Conſulit

Conſulite: his parcam, qui non mihi denicq; parco?
Vērum ad ſupremum eſt, ego multa viatica quærā?
Proînde aliis fulvi gazas ſuadete metalli,
Nos laudem præferre decet, patriæq; ſalutem.
Hæ mihi divitiæ, conchaq; nitentior omni
Gloria, ſola gravi prohibens torpere veterno.
Arma humeris, comites, quācunq; tremētibus ævo,
Et pheretrum curru ſuprema reponite dona.
Ergo iterum Litavos in Martia bella fatigat,
Et Regem Stephanū in Moſchos comitatur euntē,
Hic ubi Pleſcoviæ arx triná ſe ſubjicit arce,
Projectasq; procul turres, ad ſydera tollit,
Obice murorum, & duræ tutiſsima rupis,
ILmeniusq; lacus tacito agmine prænatat urbem.
Huc patrias, genus acrevirûm rapit ille catervas.
Armātur prompti pedites, equitumq; procellæ:
Qui Vilnam, qui culta tenent tua rura Cunaſse,
Et qui littora habent, quà Nerys conditur ingens
In vada Chrononis valles diffuſa per imas,
Et qui Trocorum campos, forteſq; Vitebas
Late habitant, qui ſunt Orſæ florentis in arvis,
Qui nemorum ſaltus denſos, agrosq; frequentant,
Quà Bereſina nitens prætexit arundine ripas,
Quoſq; vetus paſcit fortiſsima corda Polottus.
Qui priſcam Gartyna viri, quiq; æquora Minſci
Lata colunt, Lidamq; legunt, Vacamq; liquentem,
Erdivilonios & qui (gens Martia) campos,
Qui terras Mohilæe tuas, vicinaq; vertunt

Ponite mihi uno in curu arma & pheretrum.

Ad Pleſco. viam Radivilus Litua: Exerc: Imperator.

Cunaſſus nunc Couna. Wilna. Litva. Nerys.

Grodna. Gartyn olim.

Æquora, deſpectant & quos Orſanſcia tecta,
Atq; quaterdenis Ozeriſcia turribus audax,
Fluctus inacceſsam late hanc circumſonat undis
Non ego tranſierim felicis mœnia Breſtæ,
Et priſcos tractus, & parvæ tecta Recitzæ.
Quos Homella viros alit, & quos Moſeris, & qu
Duratos pugnis belli videt Oſter amœnus.
Quid loquar Oſmenios populos? Laſtaya legen
Littora, qui procul hinc flavi Nemenis ad altas
Rura colunt valles, Cobriniaq; æquora, pulchru
Axiacenque bibunt, ubi ſunt pinguiſsima rura.
Egregiis paſcit quos agris Mſciſlaus, & quos
Vla viros, iam tum Moſchorum ſanguine inundâ
Oſsibus humanis campusq; Ivanſcius albens,
Keyſtutiq; necis Crevus veſtigia ſervans:
Slonimiiq; viri, Volcoviſcumq; colentes,
Lazyges nũc Podlaſsia. Et Ruſsi, & mortem haud metuentes lazyges, oli
Caniciem galeâ premere, armis pectora ſueti.
Qui vitreæ valles exercent vomere Suentæ,
Et quos dives apum, & Cereris Samogetia miſit,
Volcomeræq; manus, nec non Braſlavia pubes.
Multæ præterea gentes, populiq; feroces,
Quos tunc Batthorheus magnâ ditione regebat.
Sic volat alituum denſis exercitus alis,
Aëra per liquidum nantes, cum florida prata
Rimatæ, præter ſolitum dulcedine læti,
Gutture ovant, cantusq; exercent aëre crebros.
Sed Radiviliaden patriæ ſanctiſsimus ardor,
Tel

Tela inter media, atq; infestos detinet hostes.
Ille etiam quoties nox intempesta silebat,
Excubias egit senior, pro Rege, suisq;.
Passus & acre gelu, & spirantes frigora Cauros:
Hostica ne qua manus subitò se attolleret oris,
Incustoditos aditusve recluderet urbi.
O patriæ custos famá memorande perenni!
Ille per infestas nimbis hostilibus oras,
Deduxit tuto Regem, Litauosq; receptu.
Et jam Moschorum lento collisa duello,
Ante pedes Stephani jacuit miserabilis ora:
Qui Vilnæ invectus lætanti tecta triumpho,
Aurea condebat Lituanæ sæcula genti,
Aptabatq; pater signum immortale perenni
Vexillum famá, templi laquearibus aureis,
Fœdere composito, victæ formidine gentis
Clauduntur belli portæ: miteſcere priscis
Sæcula tum primum cœperunt aspera bellis.
Vt cum prospiciens orbis moderator ab alto
Vasta, supercilio ventos & temperat undas,
Æquora tuta silent, tanta est clementia cœli:
Sic, Rex magne, tuo pax est inventa labore.
En unquam placidam longo post tempore Pacem
(Quod nec spes patrum promitteret affore tēpus)
Arva redonantem benepinguia vidimus: en jam
Bellorum antiquus cecidit fragor: optime Regum
Ore serenato fera sæcula tranquillasti!
Nulla tuum nobis ætas abolebit amorem.

Radivilii vigiliæ & labores in ætate propè decursa.

REX Stephanus Moschos ad pacem petendam coëgit.

Bellū Moschouiticum Iwani ferè 30. annis Lituaniam exercuit.

Magnus in æternum noſtrá celebrabere mente,
Donec erit Litauûm tellus, & Lacchia, donec
Ardeſcet priſco noſtrum Diadema metallo.
SED mihi principium Radivilus, deſinet illo
Muſa: quid Elyſiæ, mea maxima cura, puellæ,
Et pace & vitá Radivilus præſtitit omni?
Dicite quæ fuerit virtutis gratia ſanctæ.
Nicolai Radiuili ceteræ virtutes Togatæ.
Aut quibus excoluit memorandis artibus ævum.
Inſtitit ille viam magno quæ ducit Olympo,
Vnica quæ ſuperat miſeris mortalibus uſquam
Immortale decus, laudum momenta ſecutus,
Egregium magnis nomen virtutibus æquans.
Religio puriſſima.
Numinis ætherei vix hoc metuentior ullus,
Aut Evangelii cultor reverentior, ex quo
Priſca Fides iterum dignata inviſere terras.
Sic olim patres ævo vixere, malignum
Ante nefas, quos hæc Virgo direxit, & ante,
Impia Romuleum quàm gens venerata tyrannum
In patriam Fides.
Ille nec externis patriam divendidit auro
Regibus, aut dominum patriæ impoſuiſſe potent
Concupiit, victus donis, & victus opum vi.
Conſtantia in publicis rebus.
Non illum vulgi levis inconſtantia traxit
Præcipitem, vitiis infandum obſeſſa, doliſq;
Curia: non patriæ natrix privata Cupido
Ambitione carebat.
Abſtulit, Ambitio nec ſævá tabe peredit,
Ambitio legum & Regnorũ immane ſepulchrum,
Iuſtitiæ ne prius mirer, pacisne beatæ
Pectus amans? Nunquam patrias in viſcera vires
Verter

Vertere, nec voluit placida otia rumpere terris,
Conſvaſitúe ſuis ciues concurrere ſignis,
Seditione leves: tempeſtatemq; ſonoram,
Æolus in noſtris procul hinc quam miſcuit agris,
Conſiliis Heros, & ſanctis diſtulit auſis.
Impia civilis nam ſacramenta peroſus
Militiæ, verſasq; manus in mutua bella:
Sed ſanctum fœdus, iuramentumq; tremendum
Erubuit, Litavis iubar immortale, decusq;.
Qualis honor mundi quando ſub luce malignâ,
Lucifer exoriens, humentes purpurat umbras
Plurimus, unde aſtri per nubes aura refulſit,
Aura laceſsitos quæ montes verberat, & ſe
Inſinuat penitus rebus, mundumq; retexit.
Nec fixit precio leges, precioúe reſixit.
Imperiis illum Patriæ ſanctiſsima cura
Egit, & eximium pectus formavit ad ungvem
Ingenio haud vultu, potius bonus eſſe, videri
Quàm voluit: Regi fidus, nec conſcius his qui
Forte rebellare, quàm ſunt bellare potentes.
Belli ingens, modicusq; domi, ſemperq; modeſtus.
Per varios uſus mentem experientia doctam
Fecerat, haud ſapiens in ferrea iura, niſi quod
Scire Senatorem par: & prudentia dextrâ
Ingenti ſemper potior ſibi dia ſacratum
Legerat hic templum, coniunctaq; Svadâ diſerta:
Flexanimæ lingvæ præſtans dulcedine, dictus
Flos delibutus populis, & pectora mulcens

Pacũ & cõ fœderatiõũ cuſtos.

Regi & patriæ Fidus, Cæſare.

Prudentia inſigni, diſertus, & eloquens.

Eloquio, tum consiliis non futilis Auctor.
Nam cui nascenti Sapientia lumine dextro,
Consilium & lingvæ sanctos aspirat honores,
Ille regit dictis populos, fas omne, nefasq́
Discernit, verbis augusta senacula muleens.
Sarmatiæ ille foro cum dulcia solveret ora,
Nec vox illa hominem, nec lingva diserta sonabat
Orabat Pylias ęquans dicendo loquelas.
Pondere consilii, & nitidę dulcedine lingvæ
Sæpe reluctantis ducebat corda Senatus.
Nec tamen ille DIES RERVM per verba terebat,
Dicere consilium non contradicere svetus.

Priuati commodi negligens.

Quid loquar, ut tua te nunquã, sed publica gẽtis
Commoda moverunt? ut magno urgente tumultu,

Regi Augusto dono dedit 800. minas argenti.

Regificum mensis Argenti pondus, & aurum,
Arte laboratas lances, catinosq́, simulq́
Crateras longo cęlatos argumento,
Et chrisendeta, depictosq́ lebethas acantho,
Arabiumq́ decus signis extantibus ingens,
Augusto dederis contentus simplice mensa.
Vicino facilis, non fraus innexa clienti.

Lucri, quod in omni Senatore turpissimum, detemptor.

Non lucro, quod vel Saturno Rege placebat,
Insanus, fas atq́ nefas inamabile vertit.
Quales nunc homines aulæ mala pabula gignunt,
Palantesq́ procul recto de tramite pellunt.
Atq́ Themistocli miratus præmia palmæ,
Scipiadasq́ duos, everforemq́ Latini
Nominis Hannibalem, priscorum gesta parentum
Rettulit

Rettulit, invidiæ livor teſtabitur ipſe,
Æquatas paciſq; artes, belliq; labores.
Vtq; ſub adverſis rerum immerſabilis undis,
Experta eſt latis audax Moſchovia terris,
Atq; triumphatæ Volgę ſub littore gentes,
Cum pater eximium factis, dextraq; potentem
CHRISTOPHORŪ ſobolē præclarā immitteret hoſti.
Nate, parentis honor, quò te tua fervida virtus
Incitat, í factis fer nos trans littora Volgę.
Conſiliis pectus, virtus ſpectata per arma,
Per varios æſtus belli tolerantia rerum,
In dulci patriá pietas, in milite cura
Iuſtitiæ, partiſq; modeſtia clara triumphis,
Pacis Amor bello ſolá pro pace recepto
Apparet: neq; enim, Ductor fortiſsime, bellum
Geſsiſti, niſi ne fierent immania bella.
Tū quoq; cū gremio populos pax alma foueret,
Hoc agitabat opus, patriæ quod profore credat.
Tempeſtate procul veluti non ſegnis arator,
Plurima maturat cœlo properanda ſereno,
Vomeris aut dentem cudit, vel flectit aratrum,
Aut igni torret fruges, aut alite ſaxo
Frāgit, & ante memor certo ordine cūcta reponit.
Quid mororr? in cōmune bonus quæſivit amati,
Nullius in fraudem, cunctis prodeſſe paratus.
Ille nec oppreſsit violentá lege clientem,
Nec dulces agros patrii monimenta laboris,
Eripuit Litvano Equiti, mitiſsimus Heros.

Belli domiq; clariſs.

Nico: Filius Chriſtophorus Radiuilus Moſchouiam longè lateq; funeſtauit.

Pacis amās

Omnibus clemens & benignus. Miſer ut pater erat.

Externiq;

Externiq; etiam dextram ſenſere benignam.
Non oſtentator: veluti Sol aureus exit
Arce poli ſummá, tenues nec duplicat umbras:
Sic tibi conſcia mens fuerat præluſtre theatrum.
Ah mea quod meritis ſunt ora minora ſacrati
Herois: quid ego tam longa exorſa ſecutus,
Enumerare velim laudatos Principis actus?
Non ſi me revirens iterum Parnaſsia templis
Centũ agitet, lauruſq; ſacras, & Hyãthida lympham
Sufficiat, totidemq; animos inſpiret abundè,
Geſta viri Aſcræo melius meditanda cothurno
Exequar: amplecti ſed qui velit omnia cantu,
Littore Cyniphio citius numerarit arenam,
Carpatias ve niues, & divite Gargara gleba.
Haud tamẽ interpres laudũ pulcherrima Fam
Linquet inoratos, nec laus ſyncera labores.
Te patriæ benefacta imis infixa medullis
Hinc iam defendent ullis aboleſcere ſeclis,
Nec tot ſuſceptos noctes q; dies q; labores,
Totq; ſuper magnos auſus, tot bella, tot enſes,
Hauſerit una dies: ipſo cum tempore viuent.
Vt Porphyriacá præſtans de rupe columna,
Aut Amathunteo, Paphioúe refuſa metallo,
Dædalei moles operis, cum ſiſtitur arce
Ornamentum ingens Capitoli: denſa iuventus
Circumfuſa ruit, ſtatuamq; attollit opum vi:
Illa Polum ſcandens ſemel vt caput intulit aſtris,
Fert æterna ſitu longinquo robur ab ævo,
Non

Sol quo alti or hoc mino res umbras habet.

Non profecturos Auſtros & fulmina ſpernit.
Et jam bis ſeptem quiquennia vixerat, atque
Addiderat binos exactis menſibus annos,
Iam dudum nobis invidit Regia cœli
Heroem, mirata hominum curare triumphos,
Advenit tandem lux ac ceptiſsima ſemper
Nicoleo, Litauis triſtiſsima: namq; ſorores
Pollice fatali iam fila extrema legebant,
Argutáq; manu ruperunt ſtamina fuſi.
O dolor! ô vulnus perculſis civibus ingens!
Debuerat longum eſse tuis virtutibus ævum,
Dux Radiviliade: ſed ineluctabile tempus,
Optima quæq; rapit: nec matutina ſenectus
Vt diuturnus eas per tot benefacta pepercit.
Nempe etiam cervis, nempe alitibusq;, ferisq;,
Longior annorum ſeries conceditur: vni
Vni hominum generi tanta eſt injuria vitæ.
Heu fragiles hominum vitas, ah ferrea iura!
An fragiles hominum vitæ? num ferrea fata,
Neſcia flebilibus manſueſcere fata querelis?
Ferrea fata, ſed et vitæ fragilesq;, brevesq;.
Ventum ad ſupremũ eſt: non te tua plurima virtus
Eripuit fatis haud inficianda perenni
Tempore, nec ſævæ pietas indebita morti.
Iniecére manus parcæ: mors ſpicula plebis
Sanguine jam dudum fruſtra indignata perire,
Direxit certo iaculum lethale tenore,
In Radiviliaden, quod nec merita vlla, nec olim

Radiuilus annos 72. vixit, moritur 1584.

Curriculũ vitæ exiguũ terminũ circumſcriptum.

Vitarunt ſacri Reges, ſangviſq; Deorum
Ille velut moribundus olor canentia pallens
Lumina claudebat, dulci defecta calore,
Laſſaq; marmoreâ iam iam cervice fluebant
Colla: quid avditum toties mirante Senatu
Os memorem? penitus palleſcens morte futura.
Cum tremebunda ſenex ad ſydera lumina tollens
Atq; arces, atq; aſtra Dei ſine fine vocabat,
Pro patriâ, pro Rege, onerabat ſydera votis:
Nico. Radi. vili moritu. ri Oratio ad Deum.
O Pater æquævæ Sobolis, qui ſydera nutu
Ardua, tellurem q; tuâ ditione gubernas,
Es bonus, haud ſenſum, famamúe fovemus inan
Accipito hunc animum, meq̃ue hoc exolve labor
Da deinde egregium decus, æternamq; Salutem
Quã niſi das tu, nulla dabit ſpes divûm, hominũú
Vixi, & quos dederas curſus hucusq; peregi,
Defendi patriam, pœnas ex hoſte recepi,
Et nunc linquo libens curas, hominumq; labore
At tu magne Parens, Litavos miſerate, potenti
Annue Littaviæ ſceptrum, laudemq;, decusq;.
Hæc ait, & toto ceſſerunt corpore ſenſus:
O dolor, ò noſtrum decus! ut te fata tulére,
Occidit omne decus nobis, penitusq; tumultus,
Et civile nefas, fraudes dominantur acerbæ,
Cognatæ inter ſe polluto fœdere gentes
Concurrunt, victæ leges, Diſcordia demens
Regnat, & illicitis ſævit Mars impius armis,
In patriam cives armant ſua tela, ſuisq;
Debella

Debellare parant (heu fecla!) furoribus æuum.
Vltima Sauromatas Concordia Diva reliquit,
Et priſcus Candor, Pietas devicta, Fidesq́.
In quorum uenére locum portenta peregré,
Inſidiæ, fraudesq́, & vis maleſuada, Doliq́.
Conſpiraſse putes omnes, ita regnat Erinnys.
Tẽpore quanquã illo fluctus quoq́ certa futuri
Signa dabant luctus: nam gurgite Vilia flavo,
Saxoſumq́ ſonans Vilna impleuere querelis
Vicinos montes, ripas, nemorumq́ receſsus.
Illi etiam extincto miſerati Principe Vilnam,
Increvére ſacri lacrymis & luctibus amnes,
Littoraq́ inſolitis mœſti planxére querelis.
Vilia ſpumifero convolvens vortice ſylvas,
Cum domibus ripas, & montes hauſit apertos,
Impiaq́ inſanos timuerunt mœnia fluctus.
Tunc quoq́ inexpletũ lacrymãs mœſtiſsima Vilna,
Saxa per & lapides, ah lamentabile murmur
Edebat, ſine fine gemens, laceransq́ capillos,
Inferias Radivile tibi, profuſaq́ morti
Munera, ab vberibus manarunt flumina ocellis.
Illam etiam perhibent totos ex ordine Soles,
Monte ſub aério celſa ad monumenta Beceſsi
Fleviſse, & lacrymis inconſolabile vulnus
Dum mœret, penitus corpus tenuaſse liquore.
Nunc quoq́ Viliacas quà vix prorepit in undas
Arida, conſeruat priſcæ veſtigia cladis.

In Sarmatia nunc magna diſſidiorum ſemina

Ante obitũ Nicolai Rádivili Vilia increvit, et magnã ſtragem ædificiorum ac ſylvarũ fecit.

Duorũ Beſkeſiorũ fratrum ſepulchrum, & turricula in altiſsimo ſuper cilio montis ad Vilnam.

At teneræ Nimphæ, ſylvatica numina, quæq́
Centum habitant ſylvas, centeni fontis alumnæ,
Ter quater extinctum Radivilum voce vocarunt,
Ter quater amiſsum, nec te Radivile repertum,
Ingemuere nimis, picturataſq́ corollas
Diripuiſse ferunt, & depopulaſse capillos,
Indignumq́ caput ſaxis planxiſse pereſis,
Halcyonum lamenta Deas, cygnosq́ ſequentes,
Atq́ hyali veſtes ſaturas laceraſse colore.
Flerunt & montes, flerunt & triſtia buſta
Sanctorogi, geminæq́ arces, atq́ ardua Turi,
Altaq́ ſylvarum & Litauûm Mavortia tellus.
Auia longa ſonant, & per ſua confraga longæ
Reſponſant ripæ, vocesq́ ſub æthera iactant
Cum villis nemora: hev bonus ille, bonus fuit ille.
Quale decus Troiæ fuit Hector in arce Scamãdri,
Graja premẽs ratibus cũ impingeret agmina celſis,
Et patriæ vellet properantia flectere fata:
Qualis amor Romę, referens pia ſigna Camillus,
Cum Brennus quatiens Capitoli immobile ſaxum,
Sanguine Romanum victus perſolveret aurum:
Tale decus nobis Radivilus, maximus armis,
Maximus arte togæ, lux & decus omne ſuorum.

Lituania deflevit mortem Nico: Radivil: Patriæ Patriæ.

Ah quoties lacrymas, quoties Lituania ſparſit,
Et conclamavit triſtes ſine fine querelas,
Marmore funeſto genitus ſignavit, & AIAI.
Inſcripſit: Quis te noſtris complexibus arcet,
O Radi-

O Radivile? ita nos pater ò pater optime linquis?
Purpureis veluti modulans Philomela roſetis,
Quam pulleſcenti viduavit prole repertam
Caprigeni pecoris cuſtos, hæc flebile carmen
Sæpius inſtaurans gemit inſolabile vulnus.
Pampineáue ſedens lugubris acanthis in umbrá
Concinit, unde Itylo Itylo nemus omne reſultat.
Raduillum populi, Raduillum Rexq́, Patresq́,
Raduillum Litauæ referebat nnomine gentes.
Quid facerent? aut quo rerum tabularia pacto
Fixa morarentur duro fundata baſalte?
Quoue modo retinere queant, exelſa viarum
Cœlo affectantem, ſuperumq́ ad limen euntem?
Aſt illum ſancti Fratres, divina propago,
Ætherei ſenſus, quibus eſt cœleſtis origo,
Excepere virum cœtu lætante, ſimulq́
Concilium in medium ducunt, ubi celſa tonantis
Regia ab Vraniis fulget diſtincta ſmaragdis.
Hic illi propius, propiusq́ reſultat imago
Trina Dei, ſed idemq́ & inenarrabile numen
Omnipotens, circum innumeri populiq́, choriq́
Denſantur, nullis obnoxia ſemina membris
Terrenæ ſortis, vigor immortalis, honosq́,
Nec mortale ſonant votum, cantuq́ perenni
Adſunt, æternumq́ Dei meditantur honorem.
Felices animi, mundi melioris alumni:
Annuit hunc cœtum Radivilo Rector Olympi.

Nic. Rad: tot laboribus ex hauſtis Regno cœleſti potitus eſt.

Tum poſtliminio ſuſcepit Olympia Virgo,
Cana Fides animam reducem, gremioq; reponit,
Ore renarrantem ingentes quos paſsa labores.
Et nunc ille colens aurati ſydera cœli,
Inter adorantes animas, oblitus acerbi
Temporis, ambroſiáq; animatus mente, triumphat
Æternùm, Chriſti meritis inuectus Olympo.
Atq; poli campis latus exporrectus amœnis,
Floribus æternis cœleſtes libat odores,
Lætitiamq; hilarat per mille canoribus hymnos.
Exuperansq; mali properanda pericula mundi,
Exuuias liquit nobis, populataq; letho,
Et nunquam defleta ſatis frigentia membra.
Parte ſui potiore viget, maiorq; videtur
Cœleſti portu, ſanctá gravitate verendus.

Phœnix ſeſe reſemi-nat.

Vtq; novam meditans Phœnix poſt funera vitã,
Matutina rubens ubi Sol accendit amœna,
Arabiam ſcandit nutante cacumine palmam,
Tum caſiam imponens, calituraq; cynnama nido,
Et liquidam ſtacten, fragmentaq; ramea turis,
Atq; coloratos nardi ſuper addit honores,
Luxuriemq; ſoli: tandem languore pereſus,
Subtrahitur terrâ, membrisq; haud inſcius æſtum
Accipit æthereum, iamq; igne medullitùs acri
Eſtur, & auricomum ſeſe ipſe reſeminat ales,
Scintillatq; decens miſto ſpadicis honore.
Corpore ſic poſtquam Radiuilus liber, in arces
Sydereas

Sydereas abiit: ſoboles digniſsima tanti
Herois, patriſq; viam, patrioſq; labores
Affectans, Litavos ornat viſenda: ſed alter
Nicoleos tantum nobis oſtenſus: haberes
Magnã opere in tãto (fineret dolor) optime partẽ.
Vnica ſpes Litauûm ſupereſt, ingensq; columna
CHRISTOPHORVS, qui per tẽplũ VIRTVTIS, HONORIS
Ingreſsus ſacros adytus, & præmia celſa.
Quẽ nunc & Moſchi, quẽ nunc & Volga tremiſcit,
Corpore cæruleo mœrens, jam non ſemel acris
Faſsa viri laudes, famulas & porrigit ulnas,
Pleſcouiæq; lacus, molliſq; Boryſthenis amnis,
Smolenſcumq; vocat, diveſq; Severia poſcit
Auxilium, Deus hæc illi præclara trophæa
Deſtinat: & patriæ veneratur maxima tellus,
Dum ſua per populos reddit conſulta faventes,
Res Litavas armis tutatur, legibus ornat.
O maris, ò terræ, cœliq;, hominumq; repertor,
Qui regis & terras, operoſaq; ſydera torques,
Quem te porta tonat cœli, & teſtatur Olympus
Æternum famá, ſtudium cui Regna tueri:
Sis fortunatus poſthac, ſtantemq; columnam,
Proruere haud permitte, ſimul concede benignus,
Chriſtophorum ſaltem rebus ſuccurrere lapſis,
Conſulere huic ſummæ rerum, populoq; potenti.
Fallor! an hæc nubes nigro ſe tollit ab alto:
An terræ, adnamus? ſalve gratiſsima tellus,

Nicolai Radiuili Palat: Vilnen. duo filii. Nicolaus Pal: Nouogrodæ: Magni conſilij Princeps, obijt. Chriſtophorus Radi: Paterno honori ſucceſſit.

Conſita

Conſita Hyanthæis legimus freta plurima terris,
Aoniaq; diu remos lenta vimus unda.
Ecce inventa quies: rareſcunt littoris undæ,
Ac propius ripæ fidis allabimur oris.
Et jam feſsa ratis, pelagoq; exercita prono,
Ritè coronatá lætans ſubit oſtia prorá.

FINIS RADIVILIADIS.

EXPVGNATIO MVNITISSIMÆ arcis, TAVRI. Ioan: Radu.

TAurus erat camuris armatus cornibus, ignes
Ore vomens, trepidis ſontica peſtis agris,
Ira Deûm monſtrum hoc noſtris immiſerat oris,
Horror erat populis terra Livona tuis.
Sæpe greges ovium teneros, armentaq; ſtravit,
Cumq; ſuis ſegetes igne peremit heris.
I, Radivile, tuus labor eſt fera monſtra domare,
Quæ genuit tellus Moſchis obuſta gelu.
Nec mora pro ſociis corpus Radivilius heros
Projicit: & monſtrum ſolus adire parat.
Mox dextram clauæ præfignis robore obarmat,
Et validam telis occupat uſq; feram.
Ille quidem in vacuas vaſtis mugitibus auras
Sæviit, arietans ictibus horriferis,
Et capite obſtipo, cornuq; lacefsiit auras,
Et pede pulvereum ſparſit abunde ſolum.
Fruſtrà: namq; illum Radivilus fudit arenâ,
Mugiit extremum bos moribundus humo.

DE EODEM EIVSDEM EGCO-miaſticum homonymiâ & enumeratione Tauri, ac partium eius.

POſtquam Moſchigenas hauſit Radivilius enſis,
Et penitus Litavo Taurus conſedit ab igni,

Audii

Audiit hæc Taurus Radivili gesta potentis
Nubifer, ad Tauri muros dum Marte secundo
Fulminat: atq; gemens magnis mugitibus auras
Terruit, hoc casu Fratris concussus acerbo,
Irritaq; in superos iactabat cornua Taurus,
Non aliter quàm cum summo jaculatur Olympo
Iupiter, in rabidis luctantia culmina ventis,
Aut Subsolaná mons ipse perhorruit aurá:
Ter quater intremuit Taurus, vicinaq; saxa
Adtonuit, montesq; feros: rescivit IMAus,
Hinc Egidisq;, Paropamisusq;, & Circius ingens,
Altaq; Cambadis, Pharphariadesq;, Choatras
Asitus huic, & qui post Caspia tentat Oreges
Marmora: quin eadem famá percepit Orates
Arduus, hinc Tygri trux præcipitante Niphates.
Caucasus obstupuit (quatiebant brachia quercus
Aëriæ) nec non mons Zagrius, atq; propinquus
Sarpedon, post hunc Coraceius, & Cragus, atq;
Anticragus viridis, cuncti gemuére, patrisq;
Narrarunt luctus Hircanis montibus, atq;
Armeniis, quis sæpe polo super ingerit ignes
Vejovis, hinc Pariedrus, Amazonicusq;: sed ex his
Moschius audivit, qui post (ut gesta) Coraci
Porrigit, ille statim Scythico, hinc aliiq;, aliiq;
Rescivere super, totusq; Ceraunius ingens
Audiit, & Tauri casum, & Radivilia bella,
Audiit, & cunctos iubet hæc edisscere montes,

Virtutem, nomenq; viri, cœſasq; cohortes
Moſchorum juvenum, victiq; incendia TAuri.
IAMq; hinc Fama volans ad Finem Solis, ab Ortu,
Arma virumq; tulit, ſurgentis littora Phœbi
Evolvunt, Oriensq; dies, ac noctifer, & quo
Veſpertina tepet regio miratur laus.
Auſtrorum, Boreæq; domus ſtupefiet honores
Eximios, toto crebreſcet gloria mundo.
Iam tercentenas exples rumoribus urbes,
Atq; ubi ſunt Solis fontes, gryphesq; bimembres
Cœliferi Atlantis projecta cacumina ſupra,
Extra anni, Solisq; vias: ævoq; ſequenti
Nulla decus tantum Radivili oblivia tollent.
Te vigiles curæ, te vatum littera dives
Poſt genitis tradet, te ſancta odæa ſororum
Alite Phœbeæ mentis ſine fine ſonabunt,
Atq; tuos ſemper Fama inſtaurabit honores
Temporibus luctans, donec Sol aureus ingens
Arquato cœlum ſignabit tramite menſus,
Omnia dum current annoſi lumina mundi,
Semper eris: quid te fruſtrà mortalibus æquo?

ILLV-

DE EADEM PVGNA.
IOAN. RADV.

Dicebas: vincam terdenis millibus, iſta
Millia quinq́, tuis falſus ab auſpiciis.
Cum Litavûm pauci, ſed bello vivida virtus,
Sternunt haud vanis te, miſer, auſpiciis.
Ex illo campis conferre ingloria ſigna,
Cum Litavis trepidas, Magne Boryſthenida.
Moſche, alios alii de te retulére triumphos,
Eripuit RADIVIL, cor tibi belligerum.

EIVSDEM DE AMPLITVDINE & præſtantia Familiæ Radiuiloniæ.

QVid mirum, ſi tota domus Radivilia floret,
Divitiis, factis, nobilitate, bonis,
Ales hic immenſæ decus inſuperabile gentis,
Si parit in gremio, Iupiter alme, tuo.

Slawá.

EILĖRAŠČIAI
IŠ ĮVAIRIŲ LEIDINIŲ

AMŽINO ATMINIMO ŠVIESIAUSIO DIDIKO IR PONO,
pono Mikalojaus Radvilos,
Dubingių ir Biržų kunigaikščio, Vilniaus vaivados ir t.t.,
ir t.t., herbui[1]

Mirus didikui tokiam, dabar, karališkas Paukšti[2],
skrisk į dangų ir jo garbę nunešk lig žvaigždžių!
Savo sparnus jau išskleisk ir didžią tėvynę apsaugok –
bijo maskvėnas tingus, žaibas ir smakas tavęs!
Nagi, Trimite skambus! – Vakarinė žvaigždė, tau prabilus,
stulbsta, kai girdi garsus – ženklą, kad greit stos aušra.
Girdi Kaukazas taip pat ir liepia jį girioms išmokti;
Libijos ugnys ir net Tauras apstulbsta nuo jo.
Gaudžiant Trimitui, ir jūs, Jerichono sienos, bijokit –
toji girta ir nuožmi kekšė tegu sau sugrius!

Vilnietis Jonas Radvanovijus

[1] Eilėraštis išspausdintas kn.: Andreas Volanus, *Oratio funebris in laudem illustrissimi principis, Nicolai Radivili, ducis in Dubinki ac Birze* (Vilnius: Danieliaus Lenčickio spaustuvė, 1584).

[2] Velionio Vilniaus vaivados herbą sudarė aukso skyde pavaizduotas juodos spalvos Šventosios Romos Imperijos Erelis, ant krūtinės laikęs mėlyną skydą su trimis Trimitais. Šiame kūrinėlyje poetas kalba, kad herbinių Trimitų balsas skamba nuo Vakarų iki Rytų. Neatsitiktinai jo pabaigoje minimos Libijos ugnys (Afrika) ir Tauras (Azija). Pastarasis toponimas žymi kalnyną, stūksantį Mažosios Azijos pusiasalio pietuose. Kaip ir Kaukazo, taip ir jo vardas nepasikeitė nuo Antikos iki mūsų dienų.

PRAKILNIOJO PONO
Venclovo Šemetos herbui[3]

Skelbė Samietis kadai, kad Gulbė niekina mirtį[4]:
ji, dangun skrisdama, gieda, kad bus amžinai.
Tu, prakilnusis, taip pat elgies, ir Dorybė, kurią tu
garbini, amžiais tave neš virš aukščiausių žvaigždžių.
Mat ji skaisčiu baltumu tarsi Gulbė kokia spinduliuoja;
tavo kūnas kilniu pienu penėtas taip pat.
Kaip plėšikus erelius ji paniekinus veja į šalį,
taip tu, bajore narsus, priešus tėvynės sumušk!
Taigi smagus paaukok tu Dievui narsiausiąją širdį
savo, ir tau prasidės aukso nuostabūs laikai!

J. R.

[3] Eilėraštis išspausdintas kn.: Andrzej Chrząstowski, *Obrona taiemnice krztu prawosławnego Chreścijaństwa* (Vilnius: Jono Karcano spaustuvė, 1584). *Venclovas Šemeta* – Albertas Kojalavičius-Vijūkas mini du šios giminės atstovus Venclovus, Merkelio ir Jono Šemetų sūnus. Merkelio sūnus Venclovas Šemeta buvo Raseinių seniūnas, vėliau – Smolensko kaštelionas. Merkelio sūnaus Jono sūnus Venclovas Šemeta, pasak Kojalavičiaus, minimas 1610 dokumentuose, žr.: Albertas Kojalavičius-Vijūkas, *Divis angelis Lituaniae custodibus et sanctis eiusdem patronis Sacer nomenclator familiarum et stemmatum Magni Ducatus Lituaniae et provinciarum ad eum pertinentium* (rankraštis Lenkijos nac. muz. Čartoriskių b-koje (ms 1352 IV), rankraščio kopija (mikrofilmas) Lenkijos nac. b-koje; toliau komentaruose – *Nomenclator*), p. 310.

[4] Samietis – Samo saloje, Polikrato rūmuose, gyvenęs poetas Anakreontas (ar Archilochas). Šemetos herbą *Łabędź* sudarė baltos spalvos Gulbė, pavaizduota ant raudono skydo.

EPIGRAMA[5]

Sveikas, narsiausiasis! Būk pasveikintas, tėvo didysis
vaike! Tu baubas esi maskviškiams ir karo perkūnas,
priešams – tikra pragaištis, o tėvynei – išganymas – bailūs
bėgo nesyk nuo tavęs, neįveikiamo mūšy, maskviškiai!

Jono Radvanijaus

[5] Eilėraštis išspausdintas kn.: Andrius Rimša, *Δεκέτηρος ἀκρόαμα, to iest Dziesięćroczna powieść woiennych spraw oświeconego książęcia y pana, pana Krysztofa Radziwiła* (Vilnius: Danieliaus Lenčickio spaustuvė, 1585).

EPIGRAMA ANDRIAUS VOLANO AUREOLEI PRIEŠ EMANUELIO VEGOS KNYGĄ[6]

Saulės kamuolį, jos spindulingą dvikinkį ir visą
ją pasitikdamas, aš kartą stovėjau, ir štai,
rytmečio saulė pačiu krašteliu vos suspindo, ir greitai
skleidė spindulius jau visas ryškus šviesulys,
apšvietė savo liepsnom kuo plačiausiai žemės paviršių
ir jau mirgiąsias ugnis draugiškai žarstė visur.
Klystu? Ar šviečia žvaigždė? – Neklystame: šviečia į šviesią
žvaigždę labai panašus kitas gražus šviesulys.
Kas jis? – O buvo pati Religija ten ir Dorybė,
tad pasiklausiau aš jų: „Deivės, sakykit, kas tai?" –
Jos maloningai abi į klausimą mano atsakė:
„Tai, kas čia laurų šviesa taip spinduliuoja – knyga". –
„Man jūs, vieningos širdim, bendramintės deivės, sakykit,
Kas ją sudėjo?" – „O ją kvapas sudėjo saldus!" –
„Kas toks?" – „Šventoji ugnis, pašventintas Viešpaties protas,
Visa valdąs, na, ir mes knygą parašėme šią". –
„Kas iš tiesų?" – „Pamaldus senolis Volanas – tikrasis
Dievo mylėtojas ir jūsų žemės šlovė!"
„Koks jis?" – „Iš autoriaus šią jo knygą pažinsi geriausiai:
Ji – ir kedro verta, ir nestokoja garbės,
ir įspūdinga tema dovanoja gyvenimą ilgą,
didį vardą ir dar amžiną šlovę su juo.
„O apie ką ji? Ar ji patvirtina autoriaus garbę?" –
„Ji demaskuoja visus amžiaus šio paklydimus," –
sako jos man, – „ir todėl atneškit našlaičių bei laurų
ir Eliziejaus žiedais ją apkaišykit dabar!
Kvepiančio kedro čia dar atneškit – šlovė tedidės jos;
garso neprarasdama, ji tegyvuos amžinai!
Neškite pilnas rankas baltų lelijų, kad tokio
autoriaus galvą šventa puoštų nuo šiol karūna!
Rožių iš Pesto, žiedų iš Tempėjų čia neškit ir pinkit
jūs nugalėtojui jau šitam naujam vainikus!

[6] Eilėraštis išspausdintas kn.: Andrius Volanas, *Assertionum de Eucharistia falsarum, cum doctrina Apostolica et sententia veteris Ecclesiae pugnantium ab Immanuele Vega Vilnensi Iesuita publicatarum confutatio* (Vilnius, 1586). Šiame kūrinyje poetas liaupsina Volano veikalą ir pranašauja jam amžiną gyvenimą. Todėl jame pasitelkiamos kai kurios nuo Antikos vartotos amžinybei apibūdinti metaforos. Pavyzdžiui, eil. 20 minimas kedras. Kad negadintų kenkėjai, antikinės knygos būdavo saugomos kedro dežėse. Taip jas būdavo galima išlaikyti ilgus metus. Eil. 26 minimas Eliziejus – palaimintų vėlių buveinė antikinėje mitologijoje, įsivaizduojama kaip žydinčių pievų, sodų, pavėsingų miškelių kraštas.

Šaukit: „Pajanai, valio!“, – nes Skaga jau veidu į žemę
puolė. „Pajanai, valio!“ šaukit, nes griūna Vega[7].
Mokytas vyre, gyvuok ir priimk dovanų gausų gyrių:
skiria Religija tau jį su Dorybe kartu.
Prie pagarbos tau taip pat Tėvynė prisideda irgi,
padėką tau dovanų siunčia Bažnyčia taip pat.
Neša Religija tau su pačia Dorybe vainiką –
patys žvaigždynai net tau siūlosi į tėvynes!

Jonas Radvanas

[7] Pajanas – himnas Apolonui. Sakydamas „Pajanai, valio!“, poetas pareiškia, kad skamba iškilmingas, Apolono įkvėptas himnas, skirtas Volano pergalei. Šiame dvieilyje dar minimi du garsūs Volano oponentai, neseniai įsteigtos jėzuitų Vilniaus akademijos profesoriai: Petras Skarga (*1535 II 2–†1612 IX 27) ir Emanuelis de Vega (*1553–†1640 I 27).

ŠVIESIŲ IR PRAKILNIŲ PONŲ, pono Mikalojaus Manvydo-Dorohostaiskio, Polocko vaivados ir t.t., ir pono Kristupo Manvydo-Dorohostaiskio, sūnaus, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos raikytojo, Valkavysko, Šerešovo ir kt. seniūno, herbui[8]

JONAS RADVANAS

Žvaigžde ir Mėnesi?!.. Tu, gražioji Žvaigždele, ant didžio
skliauto švieti ir apiė aūšrą įspėji visus;
tu, Mėneséli, skleidi prie Žemės rutulio šviesą! –
Jūs Manvydų giminės esat trofėjai abu!
Žvelkit, dangaus šviesuliai, į lietuvių gyvenamą kraštą,
virš Palemono šalies skleiskite šviesą visad!
Kol tu, Mėnuli, imi iš didingosios Saulės šviesybę,
tau eklipsė jokia niekaip negali pakenkt.
Kol tu, Žvaigždele, tvirtai į Kristaus pagrindą remsies,
tol nenukrisi žemyn – liksi per amžius šviesi.

[8] Eilėraštis išspausdintas kn.: Grzegorz z Żarnowca, *Obrona postille ewanielickiey* (Vilnius: S. Tiškevičiaus išleidimas, 1591). Mikalojus Dorohostaiskis (*apie 1530–†1597 I 28) – Polocko vaivada, pasižymėjęs karaliaus Stepono Batoro žygiuose prieš Maskvą, ypač – Polocko kampanijoje (1579). 1566–1576 buvo LDK stalininkas, o nuo 1576 – Polocko vaivada. Dalyvavo Lietuvos Statuto taisymo komisijos darbe. Trumpą, tačiau išsamią ir iškalbingą jo asmenybės charakteristiką pateikė, apibendrinęs archyvinius duomenis ir mokslinę literatūrą, lenkų istorikas Janas Seredyka. Štai ką jis rašo: „Jo būta įdomios asmenybės. Mikalojus pasižymėjo ir kaip karys (ypač per Stepono Batoro žygius prieš Maskvą), ir kaip daugelio seimų deputatas bei aktyvus tuose seimuose sudarytų komisijų narys. Taip pat jo būta gero savo valdų šeimininko. Iš pajamų, kurios jam suplaukdavo iš valdų, jis teikė paskolų netgi karaliui. Mikalojus pasisakė už toli siekiančią valstybės reformą. Apie tai iškalbingai byloja tas faktas, kad 1577 m. jis Loske išleido Andriejaus Fryczo-Modrzewskio veikalo vertimą į lenkų kalbą. Jį prisiminė Janas Matejko, įtraukęs jo atvaizdą (tiesa, imaginacinį) į garsųjį paveikslą *Batoras prie Pskovo*. Tuo pat metu jo būta ir neeilinio bylininko, stačiai avantiūristo, besivaidijusio su Polocko bajorais bei miestelėnais, nekalbant apie jėzuitus, kurių atkaklus priešininkas jis, tikratikis kalvinistas, visąlaik buvo. Mikalojus turėjo būti sunkaus būdo, jeigu juo savo korespondencijoje skundėsi ir Kristupas" (veikale *Księżniczka i chudopachołek: Zofia z Radziwiłłów Dorohostajska–Stanisław Tymiński*, Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, 1995, p. 13–14).

Kristupas Dorohostaiskis (*1562 III 2–†1615 VIII 3), žymus Lietuvos valstybės veikėjas, pagarsėjęs karys ir evangelikų reformatų globėjas. Iš pradžių mokėsi Strasbūro ir Fribūro gimnazijose, vėliau didikui būtino išsilavinimo siekė Italijoje (Venecijoje, Ferароje, Bolonijoje ir Neapolyje). Karo įgūdžių sėmėsi kariaudamas imperatoriaus gvardijoje Nyderlanduose. 1588–1590 ėjo LDK stalininko, 1590–1592 – raikytojo, 1592–1596 – pataurininkio pareigas, 1596–1597 buvo LDK rūmų, o 1597–1615 – didysis maršalka. Pasižymėjo mūšyje ties Kuoknese (1601) ir Smolensko apguloje (1610–1611), buvo vienas iš pirmųjų, įsiveržusių į Smolensko pilį. Paraše vertingą veikalą apie žirgus *Hippica, to jest O koniach księgi* (1-as leid. 1603; vert. į liet. k. 2008), daugsyk leista iki XIX a. pabaigos. Minėtasis Seredyka taip jį charakterizuoja: „Būtina pabrėžti, kad jo asmenybė buvo viena iš pačių įžymiausių – ir tai ne tik savu metu, bet apskritai per visą senosios Lenkijos laikotarpį, nusipelnanti, be abejonės, atskiros išsamios biografijos, o taip pat kitokų pagarbos abiejų tautų atmintyje reiškimo formų" (*Księżniczka i chudopachołek*, p. 17).

[9] Dorohostaiskių herbą *Leliwa* sudarė šešiakampė geltonos spalvos Žvaigždė tarp jauno tos pačios spalvos Mėnulio ragų, nukreiptų į viršų, ant mėlyno skydo.

Nieko maraus virš jūsų nėra – tai po kojomis jūsų
lieka tai, kas maru, kas pasibaigti turės.
Tad nė mirties valanda neatims iš Manvydo nieko –
vieno ir antro šlovė titulais kils virš žvaigždžių.
Taigi sveiki, amžinieji dangaus bekraščio žibintai!
Skleiskit lietuviams abu amžiną šviesą visad!

DANGAUS SKLIAUTAS MĖNULIUI, TO PATIES[10]

Jei užtemimo bijai, Mėnuli, aš tau apsakysiu,
ką dovanos tau lemtis.
Kelią per dangų, kurį ekliptikos ruožu vadina,
turi aukštybių dievai.
Tau ir Saulės žirgams gamta ir pasaulio Kūrėjas
bėgti paliepė juo.
Tik pasisaugok, skaistusis Mėnuli, kad neatsirastum
Saulei ant kelio kada.
Mat jei paskubinsi tu savo žingsnį ir prieš Heliadžių[11]
tėvą išeisi kada,
tau ir tavo skaistiems spinduliams užtemimą ir bėdą
išpranašauti galiu:
žemė kūgiu didžiu prieš tave atsistos, ir šešėliai
jos ant tavęs atsiguls.
Tad jei toks laikas ateis, o tu nebūsi užmiršęs
šio patarimo puikaus
ir jei norėsi visad gražiame danguje sau žibėti
su palyda – Aušrine,
tai aš maldauju tavęs neateiti priešpriešiais Saulei –
ja tau bus Kristus visad!

[10] Eilėraštis išspausdintas kn.: Grzegorz z Żarnowca, *Obrona postille ewanielickiey* (Vilnius: S. Tiškevičiaus išleidimas, 1591).

[11] Heliadės – saulės dievo Helijo dukterys. Helijas graikų mitologijoje važiuoja per dangų žirgais pakinkytu kovos vežimu.

JONO RADVANO ODĖ
Gžegožui iš Žarnovco, *Apologijos* autoriui[12]

Tie, ką senovėj dainiai eilėm savom
išgarbstė, argi patys savu metu
nebuvo niekšai, nusipelnę
mirti bei užmaršty prasmegti?

Tave, Žarnovco dainiau, čia giedantį
švenčiausią giesmę ir pranašų žodžius
krikščionims, mano Melpomenė
nuo giltinės nagų apsaugos!

Idant nei metai, nei užmarštis tavęs
nenugramzdintų amžiams gilion tylon,
nuo šiol tu, Vakarų tirono[13]
tramdytojau, jau gyvuosi amžiais!

Tu nuo krikščionių gėdą pašalini,
tu Griausmavaldžio pamokas primeni
seniems erezijų skleidėjams[14],
trokšti liepi geresnių dalykų,

kai atmeti ar popiežių nuodėmes
ar atremi jų šlykštųjį mokymą
bei visa, ką baisaus pasauliui
priešas Antikristas vis pamėto.

Šventoves kraupą varančiom apeigom,
negailestingais Marso kardais karalijas
nuniokojo jisai, išdrįsęs
sostus šventus geležim išniekint.

[12] Eilėraštis išspausdintas kn.: Grzegorz z Żarnowca, *Obrona postille ewanielickiey* (Vilnius: S. Tiškevičiaus išleidimas, 1591). Gžegožas iš Žarnovco (Grzegorz z Żarnowca, *apie 1528–†1601) – žinomas Abiejų Tautų Respublikoje kalvinistų teologas, garsus pamokslinikas, produktyvus religinių ir poleminių raštų autorius. 1570 metais dalyvavo Sandomirc, o 1578 – Petrikavo sinode. Spėjama, kad vienu metu buvo Lietuvos kalvinistų sambūrio senjoras.

[13] Tironu čia vadinamas popiežius Sikstas V (Felice Peretti di Montalto, *1521 XII 13–†1590 VIII 27), Apaštališkąjį Sostą valdęs 1585–1590. Užsienio politikoje Sikstas V rėmė Prancūzijos karalių Henriką III, taip pat Ispanijos planus bei bandymą užkariauti Anglija. Minimas taip pat *Epitalamijuje*.

[14] T.y. katalikams. Originalo frazę išvertę pažodžiui, turime: „Tu erezijų patriarchus mokai šventų Griausmavaldžio minčių", tai yra tu mokai pajusti Griausmavaldžio žaibą ir kirtį. Poetas Griausmavaldžiu įvardija Dievą ir čia nori pasakyti, kad Jis nutrenkia eretikus.

Ar maža švento kraujo pralieta jau
per šitiek mūšių, brolžudiškų karų?
Bet ne – ir vėl prie ginklų veržias
popiežius draug su žyniais kitokiais

ne tam, kad Turko grasymus išdidžius
atremtų narsiai, vėliavas, iš tėvų
pagróbtas, iš Otomano rūmų
išreikalautų ir sugrąžintų, –

ne kad su šita barbarų gentimi
susidorotų kartą visiems laikams
jis kardus kala – kad trikdytų
varganu sumišimu krikščionis,

ir kad saviškių įtūžis atgrasus
krikščionių visą kraštą palaidotų,
kaip noris Turkui, kurs jau tina
budėm strėles ir skraidina žirgus! –

Žiaurus Kantabras, pražūtį neseniai
suruošęs Britui[15], iškasė duobę sau:
jis siuntė per marias laivyną,
baisų žvaigždėms ir pasaulio miestams.

Šiurpus dalykas: Sikstui palaiminus,
Iberas plukdė jūra Britanijon
du tūkstančius baisių pabūklų,
grasė laivynais, pulkais kareivių.

Tačiau bebaimiai britų jauni kariai
puolimą savo pergalingą prieš jį
nukreipę, dar nenugalėtą
jį nugalėjo protu ir ginklais.

Sužimba jūra nuo paskleistų laivų –
triremos plaukia degdamos per bangas,
ir bangos bei vanduo paraudęs
pasmerktus legionus praryja.

[15] Kantabrija – regionas Ispanijos šiaurėje, tad Kantabras čia, kaip ir Iberas toliau įvardija ispaną ir Ispaniją. Minima Anglijos laivyno pergalė prieš ispanų Nenugalimąją armadą Lamanšo sąsiauryje 1588 VII 31–VIII 8, pakirtusi Ispanijos jūrų galią.

Pamišęs priešas, Britą sukaustyti
žadėjęs, bėga per nelabas marias –
kuo ką tik tuščias išdidumas
pavertė jo baisuolius padargus?!

Tai Tas, kurs valdo vėjais visus šiauriais,
triumfą priešų pavertė žlugimu,
o džiaugęsis sėkme karalius
tau nebekals grandinių, Brite!

Nusikaltimų pilnas laikotarpis
regėjo kitą popiežiaus nuodėmę:
nužudė Valua klastingai
kunigas[16], lieptas šio tirono.

Begėdis šitas žudymais nelabais
pasaulį visą suteršė, tad krauju
ir mūs, ir kankinių paplūdo
žemė – kentėtum išvydęs, Kristau!

Ar ko bijotų popiežius užgaidus? –
Jis žlugdo dorą, laužo įstatymus
ir savo išdidžia puikybe
visa, kas šventa, tiktai pražudo!

Jo pasiutimą ir nesveikos galvos
baisias dogmas narsiai įveikdamas,
paniekink mirtį, pasiklioves
teksiančia ainių garbe tvirčiausia!

Vadins apgaulės ir svetimos klaidos
baudėju patį, popiežiams – žabokles,
vienuoliams ir Lojolos genčiai
žąslus uždėjusį tvirčiausius.

Gyvensi amžiais, reikšme piramides
ir daug garsiausių pergalių viršijęs –
šlovė neleidžia nutylėti
šitų darbų tavo kuo puikiausių!

1591 metais nuo Kristaus gimimo, 3 dieną iki kovo Nonų

[16] Kalbama apie vienuolį Žaką Klementą (Jacques Clément, †1589 VII 31), Paryžiaus apgulos metu sunkiai sužeidusį Prancūzijos karalių Henriką III Valua ir kritusį nuo sargybinių rankos. Karalius mirė kitą dieną.

EPITALAMIJAS

EPITALAMIJAS

ŠVIESAUS IR PRAKILNAUS PONO KRISTUPO MANVYDO-DOROHOSTAISKIO, LIETUVOS DIDŽIOSIOS KUNIGAIKŠTIJOS RAIKYTOJO, VALKAVYSKO IR T. T. SENIŪNO, IR KILMINGIAUSIOS BEI ŠVIESIAUSIOS PANELĖS SOFIJOS CHODKEVIČIŪTĖS, ŠKLOVO IR MYŠO GRAFAITĖS, ŠVIESAUS ATMINIMO PONO JONO CHODKEVIČIAUS, VILNIAUS KAŠTELIONO IR T. T., DUKTERS, VESTUVĖMS, POETIŠKAI PAVAIZDUOTAS JONO RADVANO[1]

[IŠSPAUSDINTA] VILNIUJE, JONO KARCANO ĮMONĖJE

[1] Ši poema išėjo greičiausiai 1590 metais Vilniuje, Jono Karcano spaustuvėje.

ŠVIESIAM
IR
DIDŽIAI PRAKILNIAM PONUI
KRISTUPUI
MANVYDUI-DOROHOSTAISKIUI[2],
LIETUVOS DIDŽIOSIOS KUNIGAIKŠTIJOS RAIKYTOJUI,
VALKAVYSKO SENIŪNUI,
TĖVYNĖS VILČIAI,
GIMINĖS PAPUOŠALUI
IR SAVO MECENATUI,
ŠĮ KAD IR MENKĄ KŪRINĮ
AUKOJA IR SKIRIA

JONAS RADVANAS

Noriu, kad, MANVYDAI, tu negalvotum, jog tyras šventosios santuokos saitas pačiam teko be valios dievų. Viskas buvo prieš tai danguje apsvarstyta, kadangi tik dangaus sprendimu čia Himenėjas[3] ateis.

[2] Apie Kristupą Manvydą-Drohostaiskį žr. 8 komentarą p. 200.
[3] Graikų mitologijoje – santuokos dievas.

Pradedu giesmę apie dangaus gyventojų būrį,
šventą sueigą jų, dangiečių valia sudarytą
vieną santuoką aš – šias, Manvydai, tavo vedybas.
Šventosios deivės, kurioms paklūsta kiekvienas poetas!
Būkit palankios ir man įkvėpimo poemai suteikit!
Leiskit girdėta atskleist ir smalsuoliams papasakot visa,
kas ką tik virš debesų aukštame danguje atsitiko.
Stovi dangaus vidury aukščiausi Jupiterio rūmai –
aukso šventovė didi, kurioje nuo seno dangiečiai
dėl neaiškių reikalų visàd susirenka tartis.
Sykį Jupiteris čia į šventąjį susirinkimą
žemės ir viso dangaus valdovus dievus suvadina,
šitaip pagerbdamas juos, nes aukščiausia valdžia jam priklausė.
Pradeda rinktis kaip mat, keliais link Olimpo paplūsta
daugel dievų: Junona, Apolonas, Paladė bei kitos;
greit pasirodo visiems didingi karališki rūmai –
jų auksiniai skliautai skaisčiausia šviesa žaižaruoja, –
tad jie sueina vidun ir ant savo krėslų susėda.
Pats valdovas dievų, laikydamas girtiną skeptrą,
oriai visų vidury ant aukšto sosto sėdėjo.
Daug visokiausių minčių jis turėjo galvoj, tad prabilo
tokiais žodžiais, kuriais bet kokius bruzdėjimus stabdo,
tramdo vėjus stiprius ir baisiausias audras nuramina:
– Regis, nėra paslaptis nė vienam iš jūsų, ką šitas
pasitarimas ir ką dievų nutarimai šie reiškia.
Mūsų valia, sprendimu ir iš mūsų malonės gyvena
žemėj žmonių giminė, nes padarėme juos šeimininkais
šitos visos sausumos, kiek tik driekiasi motina žemė –
lig pakraštėlių, kuriuos skalauja vilnim Okeanas.
Tad sužinokit kartu su manim, ką žmonės galvoja,
kiek ten tvarkos, pagarbos dievams ir įstatymų likę,
ką jie beveikia, ar dar ten ant aukuro kas beaukoja,
kol iš Ampsankto slėnių maloninga mergelė Astrėja[4]
dar neišėjo, o aš, dar sykį tamsą užleidęs,
vėtromis ir baisiomis liūtimis neužtvindžiau pasaulio,
paleistomis iš dangaus liepsnomis ir srautais vandeningais
vėl sunaikinti žmonių nuodėmingą gentį prisiekęs.

[4] Astrėja – Dzeuso ir Temidės duktė, palikusi Žemę, prasidėjus vadinamajam geležies amžiui. Kartais jos vardu buvo vadinamas Mergelės žvaigždynas.

Ką gi, tad imk mums dabar ir išklok, Atlanto vaikaiti[5],
pratęs visokius dievų įsakymus vykdyti, viską! –
Stojo tyla visame danguje, o Kilėnės dievaitis
burną pravėrė ir jiems štai tokiais žodžiais kalbėjo:
– Ašen, dievai, sugrįžtu, įvairias tautas apkeliavęs,
kopęs žemės skardžiais ir didžiulėmis mariomis plaukęs.
Kokie žmonių papročiai? Ką ten gera ir bloga regėjau?
Baisiai išgirsti apie pasaulio padėtį norit? –
Tuoj apsakysiu. Tik štai, nuo ko pradėti turėčiau?
Ašen pasauly, dievai, regėjau daug keistenybių!
Pėdą sparnuotą pirma pastačiau ant Tarpėjos viršūnių
ir Kapitolijaus, kur šventyklos stovėjo kadaise
tavo, Didysis; dabar be garbės jos nežinomos guli.
Prie įprastų aukurų jau niekas seniai neaukoja –
viskas kitokiems dievams atiduota, tačiau išlaikytos
senosios pompos, dievų atvaizdai ir Bakcho linksmybės.
Aukštus žynius ir šventes, dievybių vardais pavadintas,
ten tebekviečia maldon, smilkalai tebesmilksta smilkyklėj –
taigi tie patys šventi dalykai ir aukos išliko[6],
nors ir be mūsų vardų, nes labiau dievota už šitą
vietinių tautą lig tol negyveno... Deja, kiek italų
žemė, galinga anksčiau tėvų tikėjimu, galvą
laikė iškėlus aukščiau virš visų tautų, tiek ta žemė
šiandien labiau už kitas neapsakomom ydom apėjus!
Čia karaliauja tvirtai apgavystės, ištvirkusi meilė,
dorą iš kelio vedąs geidulys, mirštama neteisybė;
čia dar – siaubingi nuodai, nuo kurių jau be skaičiaus gyvųjų
mirė herojų mirtim... Kiek čia smurto, baisiausių kankynių
miestų pačiam vidury lizdus susisuko! – Nebuvo
šitiek dar jų nuo tada, kai ana giminė kietaširdė
padavė valgyti mums ant ugnies pakepus žmogienos[7]!..
Tad palieku italus, nuo Alpių aukštų pas kaimynus
jų prancūzus jau suku ir tuoj nuskrendu į Prancūziją –
šalį, kadaise valdžia ir didžiuliais triumfais didingą,
bet nelaimingą didžiai ir beveik apgailėtiną šiandien. –

[5] Taip vadinamas Hermis (romėnų mitologijoje Merkurijus). Jo motina buvo kalnų nimfa Maja, vyriausia iš septynių Atlanto ir Plejonės dukterų (Plejadžių). Dar jis būdavo vadinamas Kilėnės dievaičiu, nes buvo gimęs Kilėnės kalno oloje Arkadijoje.

[6] Protestantai kaltino katalikus senameldiškų apeigų išsaugojimu, pagoniškų stabų garbinimu ir kitais dalykais. Jonas Radvanas buvo evangelikas reformatas, todėl šie jo žodžiai laikytini anaiptol ne pagyrimu senovės papročius išsaugojusiai katalikiškajai Romai.

[7] Primenama Mikėnų karaliaus Atrėjo piktadarystė: pasikvietęs su juo dėl sosto besivaržiusį brolį Tiestą neva susitaikyti, Atrėjas pavaišino jį ir puotoje dalyvavusius dievus Tiesto vaikų mėsa.

Kokias, tėve, bėdas ir nedorus karus ten išvydau[8]!
Kokias kovas, skerdynes, žeisdami vienas kitą, ten žmonės
kelia, prieš savo pačių tėvynę ginklu užsimoję! –
Ten aš regėjau šešis šimtus sunaikintų jų miestų,
dar – pragaištingų liepsnų ištuštintus pasėlio plotus
ir besiruošiančius stot į brolžudį karą du brolius[9]...
Nejautė gėdos abu, kad matosi tiek kapinynų,
šitiek vadų į aną pasaulį nuėjo, tiek dirvų
plūdo gentainių krauju ir tvino nuo kraujo tiek upių
tik dėl Gizo[10] kaltės ir tirono Lacijaus soste[11]!
Pradeda žvangint ginklus pamynę įstatymą miestai –
jie iš karaliaus bet kaip – teisėtai arba neteisėtai –
ruošiasi sostą atimt, ir štai, į areną išeina
Žakas Klementas[12], žiauraus Eumenidžių[13] šėlo apsėstas,
su geležim ir mirtim po skvernu, o krūtinėj – su siekiais
žemėn parblokšt Valua ir gyvybę už tai paaukoti.
Žengia Kūrėjo bausmė prie karaliaus, kreipias maloniai,
tiesia dešinę jam ir valdovui puola po kojom.
Tad kaip gyvatė, kuri, sugalvojusi kirst keliauninkui,
tyliai prišliaužia žeme, raitydama kilpomis kūną,
lygiai atrodė ir tas jo atėjęs žudyti vienuolis...
Taręs: „Karaliau, klausyk! Tuoj atskleisiu, ko nieks iš taviškių
šiukštu neturi žinot, nes slaptos naudos tavo žygiams
siūlau, tik truktų ilgai man išdėstyti – perskaityk šitai!“ –
kunigas smeigia durklu karaliui kartą į širdį,
beda dar kartą ir dar... Nejau nusipelno valdovai
ištikimybės tokios ir tokios dešinės?! – Ta nelaimė

[8] Poemos pasirodymo metais Prancūzijoje nebuvo pasibaigę religiniai karai (vyko 1562–1598).

[9] Čia veikiausiai minimas Prancūzijos karalius Henrikas III (Henri de Valois, *1551 IX 19–†1589 VIII 2; Lenkiją ir Lietuvą valdė 1573–1575, Prancūziją – 1575–1589) ir Navaros karalius Henrikas (*1553 XII 13–†1610 III 14; Navarą valdęs 1572–1589, Prancūziją – 1589–1610; Burbonų dinastijos pradininkas), vėliau soste pakeitęs Valua ir tapęs Henriku IV. Šią vietą aiškintume 1588–1589 metų įvykiais. 1576 Henrikas III sudarė taikos sutartį su hugenotais ir trumpam užbaigė religinius karus. Radikalieji prancūzų didikai katalikai susivienijo į Šventąją lygą ir ėmė kovoti prieš karalių, ketindami į sostą pasodinti Lygai vadovavusį Anri de Gizą (žr. 10 komentarą). 1588 V Lygos šalininkai užėmė Paryžių, o karalius Henrikas III pasitraukė į provinciją; jam paliepus, tų metų gruodžio mėnesį buvo nužudytas Lygos vadovas Anri de Gizas. Tada Henrikas III sudarė sąjungą su hugenotams vadovavusiu Navaros karaliumi ir apsiautė sukilusį Paryžių.

[10] Greičiausiai čia minimas tuo metu įtakingiausias tos garsios giminės atstovas Šarlis de Gizas (Charles de Lorraine de Guise, *1554–†1611), poemos pasirodymo metais kovojęs prieš teisėtą Prancūzijos karalių Henriką IV. Kadangi autorius nenurodo vardo, būtina paminėti Šarlio brolį Anri (Henri de Lorraine de Guise, *1550–†1588), vieną iš Baltramiejaus nakties organizatorių, ilgą laiką vadovavusį katalikų diduomenę kovai prieš hugenotus ir Burbonus telkusiai Šventajai lygai. Iš vyresnės kartos Gizų minėtinas kardinolas Šarlis (Charles de Lorraine de Guise, *1524–†1574) ir gabus karo vadas Fransua (François de Lorraine de Guise, *1519–†1563).

[11] Greičiausiai čia minimas popiežius Sikstas V (žr. 13 komentarą p. 202).

[12] Žakas Klementas – žr. 16 komentarą p. 204.

[13] Eumenidės graikų mitologijoje ir literatūroje – keršto deivės; keršto personifikacija.

minta krauju, ir gijas jam paskiausias Parkos suverpia...
Lyg auksažiedė gėlė, kuri, visą laiką Favonų
glostyta, kartą, žiauriam noragui užkliudžius, nuvyto,
lygiai taip pat nuo mirties būsimos ir karaliaus skruostrai išbalo...
Skaudžiai dejuodamas, jis maldavo, delnus iškėlęs:
„Ak,Visagali, kuris per amžius laikai palaimingas
šventvietes savo valdžioj, karalių skeptrus dovanoji
ir vėl pasiimi juos, mirtimi pamatútotus, iš vyrų!
Tėve, pažvelk akimis, kuriomis Tu visa aprėpi
ir, jei jokia tik vieta su Tavo Žodžiu neįsakė
nuo geležies ir klastos Tavo Kristums galvas padėti,
jei tik mirštù nekaltai, ne garbingai nuo karžygio rankos,
o dėl saviškių klastos ir nekenčiamo klano kaltybės,
Tu, teisingiausiasis, pats už mūsų mirtį atkeršyk!
Na, o dabar aš kviečiu, mano tauta ir garbe – prancūzai,
jus, kurių miestus valdžiau perpus su saiku ir dorybe,
šitą žodį išgirst ir mano skundus išklausyti:
jei tik prancūzo širdy ligi šios valandos dar senosios
ištikimybės yra, pagarbos karaliui dar liko,
šių sužeidimų vardu paskutinio dalyko maldauju:
pasigailėkit manęs – neatkeršytam mirti neleiskit!
Plūstant kraujui, tariu šiuos žodžius: įvykdykit kerštą!
Ką gi, perimk skeptrus, Burbonai, mano gentaini[14]:
būsi karaliumi Galu! – Lelijas atiduokit jam Galo!
Tu atsiteisi už mus, tad baudžiančia dešine keršyk
Gizams bei mano krauju suteršusiems luomą vienuoliams,
pulk ir sugriauk prieš mane maištauti pakilusį pirmą
miestą, atėmusį man gyvybę ir protėvių sostą!
Ką gi, jau merkias lėtai amžinajam miegui man akys...
Būkit laimingi, manęs niekada neužmirškit, gentainiai,
ir nebeskelbkit paskui jau niekad kruvino karo!“ –
Toks to valdovo, kurį sarmatas, lietuvis ir Dnepro
įnamiai narsūs anksčiau turėjo karaliumi, galas.
Ak, koks laimingas jisai būtų buvęs, jei, sekdamas Gizų
dievobaimingiems žmonėms pavojingais, blogais patarimais,
būtų šventos dešinės sau gentainių krauju nesuteršęs!..
Sutelkė Gizų žmogus[15] iš draugiškų žemių pagalbą,
tad į karą išvien su priešiškais Gizams prancūzais
stojo karalius[16], kurį susivieniję vokiečiai puolė,
pilnas ryžto arba nugalėt pasipūtusį priešą,

[14] Minimas Navaros karalius Henrikas Burbonas.
[15] Minėtas Šarlis de Gizas, žr. 10 komentarą.
[16] Minėtas Henrikas IV, žr. 9 komentarą.

ar – jei likimas norės – garbingai mūšyje žūti!
Ženkit, ir karo sėkmė jus, dievotosios širdys, telydi!
Ak, kaip narsiai jie puls! – Jie stos į mūšį laimingai
ir, kadangi danguj jiems bus dievai gailestingi,
tai jie triumfo sulauks, už prakilniąją laisvę laimėję,
ir atsilygins visiems žiauriems užpuolėjams lig galo.
Taigi kokia audra, koks sąmyšis kils ten netrukus! –
Pasigailėkit, dievai, šitos varganos karalystės!
Tąsyk tautas atšiaurias palieku ir plasnoju per dangų
ten, kur jūra srauni Armoriką[17] ir Angliją skiria.
Debesis tirštus viršum vandenų nugalėjus sutiko
šičia bejėgį mane didžiai maloninga pakrantė –
pertekus turtų sala, vadinta Britanija andai.
Narsūs anglai paskui ją užvaldė, išstūmę jos žmones.
Ginklais stipri ir didžiai dėl taikos laiminga ši žemė.
Šičia tai aš pamačiau nemarią kariūnų valstybę,
teisingumu ir tikru Visagalio tikėjimu tvirtą,
klestinčią sau didžioje taikoje, o kartu – pasakysiu –
baisiai turtingą ligšiol pelnytų triumfų gausybe.
Valdžią ten turi tokia Elzbieta[18], narsingiausia mergelė,
lenkianti daugel kitų išmintim ir meile skaistybei
(gerbia ir saugoja ją ši mergelė nuo kūdikio metų).
Ar man priminti, kaip ji siaubingiausią Ispano laivyną
sumušė[19]? – Priešas tada vandenyno visą paviršių
uždengė savo laivais, o puikybe pasiekė dangų...
Štai, jau Iberas rūstus baisingiausią karą per jūrą
plukdo, gabendamas draug grandines ir pražūtį britams.
Čia – kastiliečiai, greta – siciliečiai, Granados vaikinai,
tie, kas Sagunto laukuos gyvena, Kantabrijos vyrai,
čia – galisiečių narsi padermė atžygiuoja[20], nuo ginklų
sutviska jūroj laivai; armada, apsvaigus iš laimės,
neria į saldžias bangas, ir prispaustas iš karto daugybės
kilių didžiulių dusliai sudejuoja platus vandenynas...
Ir jau kareiviai, laivais išmatavę kelią per jūrą,
veržėsi pult akyse jiems iškilusios Anglijos uostus
ir grandinėm surišt į nelaisvę paimtą šalį,
kai karalienė, širdy visokiems rūpesčiams ėdant,
dangų maldom verkdama be perstojo ėmė graudinti:

[17] Armorikas – šiandieninėje Bretanėsje, tarp Senos ir Luaros, gyvenusių genčių teritorija.
[18] Elzbieta I (*1533 IX 7–†1603 III 23), Anglijos karalienė 1558–1603.
[19] Minima Anglijos laivyno pergalė prieš ispanų Nenugalimąją armadą, žr. 15 komentarą p. 203.
[20] Vardinamos tuometinės Ispanijos sritys ir miestai.

– Tėve mūsų – dangaus ir žmonijos švenčiausia galybe,
valdanti protus žmonių ir rikiuojanti amžiną būtį!
Štai, atkeliauja čionai tironų gauja, susimokius
dėl nuodėmingų karų prieš Tave ir Tavąjį Kristų!
Dar neregėtais laivais jie užtvindė jūrą, siaubingą
pražūtį čia nešdami ir nelaimes mano valstybei!
Jiems neužteko tieksyk taikingas tautas apiplėšti,
šiurpinti žodžiais grasiais ir seną, ir naują pasaulį
ir dėl turtų ginklu nekaltus gyventojus siaubti!
Negi užpulti britus šis nedoras priešas panūdo?
Negi panūdo jisai į sukelsiantį ašarų daugel
karą įstumti niekuō jam nenusikaltusius mano
anglus, kuriems Tu esi pažadėjęs palaimintą taiką?
Negi Ispanas įstengs, visagali Karaliau, paversti
niekais šias sielas ir šias taikingas dovanas Tavo?
Juk joks tironas anksčiau – net Asirijos Sinaheribas[21] –
šiukštu nedrįso tavų tikinčiųjų begėdiškai skriausti,
nes susilaukdavo tuoj bausmės ties Jeruzalės bokštais,
kai juos sumušdavo ten pats angeliškasis Arėjas.
Tad ir šiandien apgink, Aukščiausiasis, mus nuo grobiko,
būti vieninteliu mūs laivyno vadu apsiėmęs! –
Taip ji maldavo, o Jis, patvirtinęs, kàd ją išgirdo,
trenkė perkūnu, kad net sudrebėjo visas Olimpas.
Tik nesibaimink! – Juk taī ne kas kitas, o pats Visagalis
davė tau ženklą aukštai, ir jau pučia vėjai palankūs!..
Leidžiasi, Dievo pirmyn vedami ir skraidinami vėjų,
spjaudantys ugnį laivai, gabendami mirtį iberams;
debesis juodus kartu su žiežirbų spiečiais paritę,
spjaudyt ugnies kamuoliais jie pradeda taip, kad nušvinta
jūros gelmė ir dangus, versdami galvoti, kad šičia
plaukia atskilus Etna ar ugningos Vezuvijaus žiotys...
Kelią virš jūros bangų teberodant tinkamam vėjui,
puola priešus laivai, ir pro dūmus pažirusios ugnys
ima staigia mirtimi iš visur grasinti ispanams.
Kyla garsus bildesys, prasideda kraupios žudynės,
per nesvetingas uolas jie pasklinda po jūrą, kur gali,
ir ketinęs britus grandinėm apkalti laivynas
gręžiasi sprukti patsai, į grasinimus ranką numojęs.
Kur gi, Kantabre, dabar storžieviškas tavo protelis?
Tavo puikybė, didžios narsybės sklidinos širdys? –
Priešai pasprunka taip pat, kaip į kojas kad leidžiasi elniai,

[21] Sinaheribas – Asirijos karalius, valstybę valdęs VIII a. pr.Kr.; tuo metu asirai intensyviai kariavo su kaimynais.

ant hirkanų kalnų išvydę staugiantį liūtą, –
Šitaip jie nešdinos sau nuo Anglijos liūtų puolimo.
Blaškomą štormų dažnai, neapkenčiamą priešų armadą
vėjo ir jūrų galia per burių raižomą jūrą
vijo ir talžė toliau, nes žiauraus vandenyno rūstybė
siautėjo be paliovos, ir juos nuolat užgriūdavo audros.
Veikiai nuo kraujo visa vandenyno pakrantė putojo,
visas sąsiauris ten nuo žudynių kraupių raudonavo –
žuvo kai kas vandeny, laivams į uolas atsitrenkus;
jūroj nuskendo kiti, kai pavargo po ją klydinėti...
Tad pagailėjęs galop rūstaus tų vyrų likimo,
Dievas nurimdo audras, sutramdo baisionišką štormą
ir įtūžimo pilnoms bangoms įsako nurimti...
Taigi pamatęs, kokia pasaulio dalis ši audringa,
aš palaiminga taika besidžiaugiančio krašto ieškojau.
Skrisdamas per didžiulius debesų masyvus, galiausiai
pasiekiau vietą, kuria dėl tūkstančio klestinčių miestų
ir kuo plačiausių sričių Vokietijos kraštas didžiuojas.
Ragino griebti ginklus ir kilti į brolžudį karą
ten demagogai pikti – įprastiniai Erinijos bendrai.
Tad jei bus leidžiama mums ateities dalykus sužinoti,
karas, didis, baisus, Vokietijos žemių dar laukia,
nes jos galvoja apie kraupias žudynes ir rūstybę. –
Tik abejoju, ar tu, prakilnī Vokietija, ramybe
pasibodėjus taikia, net pradėsi tą karą laimingai...
Ak, ir kuriam danguje man tavęs beieškoti, dievaite?
Santarve, ak, kurioje šalyje man pačią surasti?
Tu gi įstengi viena sutvirtinti valdymą ilgą,
laikos valstybės tavais patarimais, ir tavo malone
darniai žvaigždėtas dangus ir visi elementai sau juda.
Grįžk pas mane ir dar leisk man tave apkabinti, maldauju! –
Šitai pasakęs, kylù ir skrendu per vaiskią padangę,
kol pailstu ir tupiu ant aukštos Karpatų viršūnės.
Huną iš čia pamatau ir tai, kas paliko iš trakų
klestinčios žemės, kadaĩ ir ginklu, ir turtais galingos;
šiandien – ilgai juk jokia mirtingųjų valdžia neišlieka –
ji – pavyzdys apimtiems nesantaikos mulkiams karaliams.
Vis tik iš čia pamatau dar miškingus Hercinijos kalnus,
turčiaus Bohemo laukus, plačiai pasiskleidusius lenkus –
protėvio Lecho vardu[22] pavadintą prakilniąją tautą,
ir lietuvius – kitados iš romėnų paėjusią kiltį.

[22] Poetas turi omeny padavimus apie slavų tautų kilmę: čekų, lenkų ir rusų protėviai buvę broliai Čekas (čia įvardytas Bohemu), Lechas bei Rusas.

Žmonės byloja, kad toks romėnų kilmės Palemonas,
kai nuo Nerono žiauraus iš Italijos kartą pabėgo,
ne be dievų paramos į tuos kraštus nusigavęs,
kartą romėnus savus ir itališko kraujo vaikaičius
pats apgyvendino ten, o iš jų išaugo lietuviai –
žmonės, nenugalimi ir kieti bei įgudę karyboj.
Jiems nerūpi nėmaž malonumai, tingėjimas, vynas;
vienu rūpesčiu jie tegyvena – kaip karą kariauti,
jeigu tiktai nepalauš savo įpročiais jų ištižimas. –
Kalbant apie sarmatus ir sarmatų puikųjį skeptrą,
reikia žinoti, kad jų karalystę kadaise įkūrė,
Krupą ir savo slavus palikęs, karalius dalmatas[23].
Taigi nuo Vyslos versmių iki žiočių laisvės alumnai
lenkai, derlingus laukus aptūpę, nuo seno gyveno –
bėga sau Vysla tenai tarp krantų žavingų į jūrą.
Ilgainiui lenkų tauta nuo visų tos jūros pakrančių
ligi pat Ponto krantų pradėjo po truputį sklisti.
Čia aš galiausiai skrendu ir bandau sužinot, kas jie tokie
ir kokia ten tvarka. Lyg tyčia tada jų karalius
savo ponus iš visur vadino į Varšuvą tartis[24],
tad aš visą tenai Sarmatijos žiedą išvydau –
Lecho sūnus narsius ir didelį būrį lietuvių.
Buvo Zamoiskis[25] tarp jų ir teisybei didžiai atsidavęs
Jonas Glebavičius[26] (jis šiuo metu su mirtim galynėjas),

[23] Radvanas atskiria pagal kilmę dvi politines Abiejų Tautų Respublikos tautas – lietuvius ir lenkus, nurodydamas, kad pirmieji kilę iš romėnų, o antrieji – iš slavų. Nėra visiškai aišku, kokią realią upę Radvanas turėjo galvoje, paminėjęs Krupos pavadinimą. Kroatijoje teka Kupa (Savos intakas) ir Krka (įteka į Adrijos jūrą). Kalbėdamas apie lenkų kilmę, Krupą mini Motiejus iš Mechovo ir nurodo, kad ji skirianti Kroatiją ir Slovėniją, žr.: Maciej Miechowita, *Chronica Polonorum*, Impressum Craccovię: per Hieronymu[m] Vietore[m], 1521, p. 1–2 (toliau komentruose – *Chron. Pol.*)

[24] Minimas karalius Zigmantas III Vaza (*1566 VI 20–†1632 IV 30). Kai kurios detalės rodytų, kad poetas čia mini 1590 metų seimą. Jo metu buvo oficialiai pranešta, jog Turkijos sultonas nutraukia taikos sutartį, todėl nuspręsta rinkti mokesčius, telkti kariuomenę ir ruoštis atremti būsimą agresiją.

[25] Janas Zamoiskis (*1542 III 19–†1605 VI 3), Lenkijos didysis kancleris (nuo 1578) ir didysis etmonas (nuo 1581). Minimas 1590 metų Varšuvos seimo nutarimuose, žr.: *Constitucie seymu walnego warszawskiego roku Bozego MDXC*, W Krakowie: W drukarni Mikolaia Szarffenbergera, [1590] (toliau komentaruose – *Constitucie*), p. 27.

[26] Jonas Glebavičius (†1593; mirties data nurodyta pagal: Urszula Augustyniak, *Testamenty ewangelików reformowanych w Wielkim Księstwie Litewskim*, Warszawa: Semper, 1992, p. 60), Trakų vaivada (nuo 1586), Livonijos kare išgarsėjęs didikas, evangelikų reformatų rėmėjas. Teksto vieta svarbi šiai poemai datuoti. Žinoma, kad 1590 metų liepos 28 dieną Vilniuje surašė testamentą, todėl manytina, kad *Epitalamijas* galėjo išeiti antroje 1590 pusėje, bet ne vėliau kaip 1591 imtinai, kadangi tuo metu greičiausiai jau buvo kuriama svarbiausia ir didžiausia Radvano poema – *Radviliada* (išėjo 1592). Minimas 1590 metų Varšuvos seimo nutarimuose, žr.: *Constitucie*, p. 6, 11. Kai kurie istorikai nurodo kitą jo mirties datą – 1590 m. liepos mėn., žr.: Anna Filipczak-Kocur, „Pośmiertne problemy podskarbich litewskich Ławryna Wojny i Jana Hlebowicza", in: *Litwa w epoce Wazów*, pod redakcją Wojciecha Kriegseisena i Andrzeja Rachuby, Warszawa: Wydawnictwo Neriton; Instytut Historii PAN, 2006, p. 69.

buvo sarmatų žvaigždė – pats Gurka[27], rimtuolišku veidu
mąstęs kažką apie tai, kas naudinga lenkiškai laisvei,
Radvilos: vienas – Maskvos pražūtis, o kitas – pasauly
daug įstabiausių daiktų regėjęs garsus keliauninkas[28];
buvo Zborovskiai[29], Kiška[30], Firlėjai[31], didingasis Laskis[32]...
Rinkos prakilnūs tėvai ir visokie legatai – jų valiai
buvo šalies ateitis ir krinką pakraščiai patikėti.
Čia aš išvydau skardaus iškalbingo balso jaunuolį
Manvydą[33] – vyrą, kuriuo Lietuva nuo seno didžiuojas
ir su kuriuo didelės garbės susilaukti jau tikis.
Manvydą puošia visi talentingo charakterio bruožai,
tikro tikėjimo, kurs iš aukštybių buveinės dar sykį
čia, į mirtingas žemes, sugrįžti teikėsi, meilė.
Kokio jis veido raiškaus! Ir kokio didingo jis gymio!
O ir ranka jo smarki – jis tikrai iš didingų herojų
kilęs, jei jūs kada nors apie tokius tik esat girdėję!
Pats garsiausias visoj Lietuvoj yra Gediminas –
tikras italų kilmės kunigaikštis, ginklu išgarsėjęs:
jis pats pirmas kovom lietuvių valstybę atstatė,
Kijevą, Brianską, taip pat severskiečių pilis prisijungė,
privertė per kautynes didžiausius kalnus kryžiuočių.
Išplėtė savo valdas, ir šimtais mazgų surakintą
narsiąją Rusią prie jo per triumfą vedė lietuviai.
Tai Gedimino valia gausingo gyventojų Vilniaus
mūrai galingi ligi padangių šiandien garsėja.

[27] Stanislovas Gurka (Górka, *1538–†1592 X 23), Poznanės vaivada (nuo 1576), iškili anų laikų politikos figūra.

[28] Minimi Kristupas Radvila Perkūnas (*1547–†1603 XI 20), Vilniaus vaivada (nuo 1584) ir LDK didysis etmonas (nuo 1589), ir Mikalojus Kristupas Radvila Našlaitėlis (*1549 VII 2 ar VIII 2–†1616 II 28), Vilniaus vaivada (nuo 1604), pasibaigus Livonijos karui atlikęs piligriminę kelionę į Šventąją Žemę ir Egiptą (1582–1584).

[29] Čia minimiems Zborovskiams tuo metu atstovavo iškiliausias giminės atstovas Janas Zborovskis († 1604 ar 1605), Gniezno kaštelionas (nuo 1576).

[30] Jonas Kiška (*1547–†1592), Vilniaus kaštelionas (nuo 1588), pasižymėjęs Vielikije Lukų kampanijoje (1580). Vilniaus „ponas" Jonas Kiška minimas 1590 metų Varšuvos seimo nutarimuose, žr.: *Constitucie*, p. 6.

[31] Mikalojus Firlėjus (Firlej, †1601), Krokuvos vaivada (nuo 1589), iškili anų metų valstybės politikos figūra. Minimas 1590 metų Varšuvos seimo nutarimuose, žr.: *Constitucie*, p. 6, 11.

[32] Albrechtas Laskis (Olbracht Łaski, *1536–†1605), Seradzo vaivada (nuo 1566), iškili tų metų valstybės politikos figūra. Žinoma, kad dalyvavo 1590 metų seime, žr.: Roman Żelewski, „Łaski Olbracht h. Korab", in: *Polski słownik biograficzny*, t. 18/2, zesz. 77: *Lutostański Seweryn-Łąpiński Stanisław*, Wrocław [i in.]: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1973, p. 247.

[33] Kojalavičius lotyniškame Lietuvos herbyne pateikė štai tokią šio asmens biogramą: „Kristupas Dorohostaiskis, Mikalojaus sūnus, kaip husarų kuopos vadas dalyvavo 1601 m. pergalingame Kuoknesės mūšyje. Vėliau jis buvo paskirtas LDK maršalka. Su Zigmantu III narsiai kovėsi prie Smolensko. Piaseckio liudijimu, jis su [karaliaus] gvardijos kuopa pirmas užkopė ant [Smolensko] mūrų ir užėmė [miesto] aikštę", žr.: Albertas Kojalavičius-Vijūkas, *Nomenclator*, p. 80.

Šičia ir gimė seniau toks Manvydas, tikras herojus,
savo galingoj valdžioj turėjęs Slanimo žmones[34].
Ilgainiui kilo iš jo gausybė didžių palikuonių.
Protėvių žygiais narsiais iškilęs Manvydo tėvas[35],
pats nestokojęs drąsos ir nuopelnais savo tėvynei
pats pagarsėjęs plačiai, neseniai gražiai pasirodė
žygiuos prieš Maskvą, kai jo lietuviai užėmė Sušą[36],
Neščardą padegė – ji kapu nugalėtiesiems virto[37],
Nevelio pilį drąsaus apgulimo gniaužtuose spaudė
ir jai sudėjus ginklus pasiduoti Steponui liepė[38].
Tad patikėkit, dievai: iš tokios giminės ir tokių štai
baisiai garsių karžygių paeina Kristupas šitas –
savo tėvynės viltis, ir tegu jį dievų palankumas
lydi visad bei visur ir ilgus metus dar globoja!..

[34] Radvanas visai neatsitiktinai Dorohostaiskių giminės pradžią sieja su Gediminu ir Vilniumi. XVI a antros pusės–XVII a. vidurio literatūroje kalbėta apie šios giminės ryšius su Gediminaičiais ir Lietuvos sostine. Kojalavičius lotyniškame Lietuvos herbyne pateikė štai tokį Dorohostaiskių aprašymą: „Dorohostaiskių giminė Lietuvoje šiuo metu [lotyniškas herbynas rašytas XVII a. šeštame–septintame dešimtmečiais – S.N. past.] jau užgesusi. Ji kilusi iš Vilniaus vaivados Manvydo, kuris Horodlės seime gavo Lelivos herbą. Vėliau jie visi turėjo šitą herbą. [Ji] privalo sudaryti auksinis Mėnulio pusrutulis su viršum jo esančia aukso spalvos Žvaigžde raudoname lauke; ant šalmo karūnos – povo uodega su tokiu pačiu herbu. Okolskis ir Paprockis laiko, kad šitas Manvydas buvo Algirdo brolis (atrodo, kad tai jie bus paėmę iš Strijkovskio) ir tvirtina, jog buvę du broliai: Mantivydas ir Manvydas. Iš pirmojo kilę Zaberezinskiai, Ižikevičiai, Dorohostaiskiai, o iš antrojo – Glebavičiai ir Viaževičiai. Aš nepatvirtinu nei vieno, nei antro [liudijimo]. Mat kaip man dažnai pasitaikydavo [įvairiuose šaltiniuose] perskaityti, dėl nevienodo tarimo vieni [žmonės Manvydą] vadina Manvydu, kiti – Mantvydu, nors tai yra tas pats asmuo. Tad galiausiai, nors visos [aukščiau minėtos] giminės turi Lelivos herbą, bet nurodyta, kad tik vienas Manvydas herbų suteikimo rašte gavo Lelivą, todėl esu tikras, kad Manvydas neturėjo jokio brolio, o visos šitos giminės yra kilusios ir to paties Manvydo (todėl jos visos raštu įvardijamos Manvydais). Jeigu jis būtų turėjęs brolį Mantivydą, ten pat irgi gavusį Lelivos herbą, [tai Horodlės rašte] būtų prie Manvydo būtų pridėta: „Manivydas (ar Manvydas) su broliu Mantivydu gavo Lelivos herbą", kaip skaitome nurodyta, vardijant kitus [asmenis]. Dar neatrodo, kad Manvydas būtų buvęs vyresnis Algirdo brolis, gyvenęs ilgiau už Kęstutį ir Algirdą, kadangi Lietuvos istorijoje niekur nėra apie jį jokio paminėjimo. Aš spėju, kad jau greičiau jis buvo Kernavės kunigaikščio Manvydo sūnus, 1414 m. gavęs Lelivos herbą, o kiti jo vardą užrašydavę dar ir Mantivydu", žr.: Albertas Kojalavičius-Vijūkas, *Nomenclator*, p. 79. Apie tai dar žr.: Jan Seredyka, *Księżniczka i chudopachołek: Zofia z Radziwiłłów Dorohostajska–Stanisław Tymiński*, p. 13.

[35] Apie Mikalojų Drohostaiskį žr. 8 komentarą p. 200. Kojalavičius Lietuvos herbyne pateikė štai tokią šio asmens biogramą: „Mikalojus Aleknaitis Dorohostaiskis, LDK stalininkas, liaudiškai – *stolnikas*, prie [Žygimanto] Augusto 1569 m. buvo paskirtas į Statuto taisymo [komisiją]. Vėliau, [kai jis] jau buvo Polocko vaivada, 1577 ir 1591 m. jį paskyrė žymėti Palenkės sienų. Strijkovskis jam dedikavo *Kronikos* kn. 6, skyr. 1. Jis vadina jį Aleknaičiu (galbūt jis taip elgiasi, turėdamas galvoje prosenelį Alekną). Pranciškaus Žuko pastangomis šitas Mikalojus 1580 [!1579] m. privertė pasiduoti Sušos pilį. Jis visada dalyvaudavo karaliaus Stepono žygiuose į Maskviją. [1579] gruodžio 13 d. jis su savo pulku netikėtai užpuolė ir sudegino Neščardos pilį, į nelaisvę išsivarė tūkstantį maskvėnų, o du tūkstančius – išguldė geležimi. [Dar] jis su saviškiais bei Polocko bajorų pajėgomis po ilgos apgulos privertė pasiduoti Nevelio pilį. Karalius jį apdovanojo Valkavysko, Gandingos [ir] Šerešovo seniūnijomis", žr.: Albertas Kojalavičius-Vijūkas, *Nomenclator*, p. 80.

[36] Pasak Strijkovskio, tai atsitiko 1579 metų spalio 6 dieną, žr.: Motiejus Strijkovskis, *Ktora przedtym nigdy świata nie widziała, Kronika Polska, Litewska, Zmodzka y wszystkiey Rusi*, W Krolewcu: U Jerzego Osterbergera, 1582 (toliau komentaruose – *Kron.*), p. 785.

[37] Pasak Strijkovskio, tai atsitiko 1579 metų gruodžio 13 dieną, žr.: *Kron.* 785 [! 786].

[38] Pasak Strijkovskio, tai atsitiko 1580 metų rugpjūčio mėnesį (apgultis prasidėjo rugpjūčio 8 dieną), žr.: *Kron.* 789.

Taigi pareikšti žodžiu, ko griebtis valstybės gerovei,
renkas senato nariai, pasiruošę už laisvę padėti
galvas, kad ir kokia mirtimi jiems reiktų numirti.
Kur svarbiausia vieta? Arba kur, užgriūta pragaištingo
antpuolio, šlyja taika, valstybė, jos grožis ir skeptras?
Siūlo karą vieni, kam ginklai ir Marsas patinka.
Draudžia karą kiti, pirmiausia taikos reikalauja;
net jei, užpuolus staiga Otomano vėliavoms lenkus[39],
tektų kariauti, vis vien jie priešui kelią pastoti
troškusius mygo: „Tiktai šviesiausios taikos netrikdykit!" –
Bet, prieštaraudamas jiems, įžymusis Zamoiskis pasako:
– Mums, piliečiai, reikės prieš nuožmiausią tautą kariauti.
Gerbia ne sutartis ji, ne tikėjimą, teisę – jai rūpi
smurtas ir kraujas žmonių! Tad saveș bent jau pasigailėkit,
Turkui žudyti vaikų ir brangiausios tėvynės neduokit,
ginkit iš paskutinių didžiosios Sarmatijos garbę –
to aš dėl ašarų šių ir dėl žūstančios mūsų tėvynės
jūsų maldauju, visi paskubėkim tą blogį atremti!
Ašarų tų paveikti, jie nutaria stoti į karą,
ruošia ginkluotę, variu galingus pulkus ir daug aukso.
Jeigu tam reikalui jiems pinigų ir išteklių stigtų,
nutaria auksą dievų ir šventyklų turtą pagrobti...
Jei tik dar leidžiama man, titano Atlanto vaikaičiui,
taikliai nuspėti, kas bus, ir neaiškius planus numatyti,
regis, kad glūdi giliai pražūtingų rietenų versmės,
šniokšdamos ten, o žiauri Nesantaika skraido, valstybėms
atsilaikyt drausdama ir naikindama visą pasaulį.
Tad apkeliaveș visas žemes ir visus vandenynus,
niekur – nei žemėj, anei vandenyne – taikos neregėjau.
Barbarė Turkija vien tą garbingą deivę globoja,
tad nevieningas šalis jie sugriaus dar, išlikę vieningi.
Regint man tuos dalykus, krūtinė iš baimės virpėjo;
išsigandau aš bėdos ir, prakeikęs visą pasaulį,
troškau iš jo jau pasprukt ir palikt nusikaltusią žemę.
Tad pasakęs pats sau: „Lik sveika, nedorėle žeme!", –
žmones galop palikau ir grįžau štai į gimtąjį kraštą.
Tokias jis dėstė godas, ir visiems dangaus namininkams
užvirė apimtose rūstybės krūtinėse pyktis.

[39] 1590 metų Varšuvos seimo (pasibaigusio balandžio mėn.) nutarimuose daugiausia kalbama apie tai, jog Turkijos sultonui nutraukus taikos sutartį su Abiejų Tautų Respublika, būtina rinkti lėšas būsimam karui, samdyti kariuomenę ir ruoštis atremti priešo puolimą (*Constitucie*, skyriuje „Constitucie seymu walnego Warszawskiego, roku Bozego MDXC", p. 6; skyriuje „Pobor poglowny, na seymie walnym koronnym warszawskim, roku 1590 uchwalony", p. 1; „Uniwersal poborowy, roku MDXC", lap. A recto, ir kt.).

Jie reikalavo tvanu ir žaibais apipilti pasaulį,
Ir, jei Jupiteris jų rūstybės nebūtų numaldęs,
būtų pavertę kapais jie viską – ir žemę, ir žmones...
Kreipės tada į dievus iš aukštybių griaudžiantis Tėvas:
– Jeigu aš būčiau anksčiau įsigeidęs kaltus sunaikinti,
būtų vanduo ir ugnis seniai jau viską nušlavę.
Vis dėlto mums privalu skvarbiu protu nustatyti,
kas ne piktadariams, o mums, dangiečiams, pritiktų,
nes juk dievų pareiga ne tik kaltuosius nubausti –
mums privalu ir vertų dovanų paskirti dorybei.
Joks kaltininkas dėl šių bėdų ir nelaimių – prisiekiu
Dito šventais vandenim – nepabėgs nuo atpildo niekur:
baisūs žmonėms ir dievams kaltininko namai liks be Saulės.
Na, o dabar mes viešai pasitarkim, kuo apdovanoti
man tą drąsuolio darbais ir dorybe įžymų vaikiną –
Manvydą, nes juk nuo to tik stiprėja vyro dorybė,
nuo dovanų tik skaičiau įsižiebia prakilnios jo mintys.
Kaip nuo Paladės lašų žibintai įgauna gyvybės,
šviečia ir kyla aukštyn, kai į juos kas įpila skysčio,
taip ir dorybė: jinai neprižiūrint suglemba – pagyrus
kyla lig padebesių ir dangaus aukštybes pasiekia.
Bet jeigu ji už vargus pagerbimo ir atlygio jokio
čia nesulauks, tai patiems baisiausiems dalykams jau ryšis
ir susiruoš vienąsyk, kaip kadaise gigantai padarė,
žiaurų karą ir vėl prieš dangaus karaliją pradėti.
Turtais ir aukštu vardu galinga šalis dėl dorybės
klesti, jei baudžia kaltus, o garbe nusipelniusiems moka!
Tad, sumanieji dievai, su manim dabar apsvarstykit,
kuo atsilyginti šiam nusipelniusiam vyrui galėčiau?
Ėmus kalbėti pirma, Griausmavaldžio žmona jam pasakė:
– Vyre, teisingo ir daug išminties neprašančio daikto
mūsų teiraujies, nes mums nevalia begėdysčių nebausti,
o dorybės darbų – be garbės vainiko palikti.
Ką gi, kadangi geidi sužinoti, ką mes dėl šio vyro
mąstome savo širdy, – padaryk, aukščiausiasis tėve,
kad jis iškiltų aukštai, raikytojo pareigas gavęs,
pasidarytų brangus karaliui, valdančiam lenkus,
ir kad, aukštų pareigų laipteliais užkopęs į viršų,
taptų garbiu Lietuvos Senato nariu jau galiausiai.
Jį šių aukštų pareigų visada vertu aš laikysiu!
Kreipės į tėvą tada štai taip Tritonietė[40] Paladė:
– Mažąjį Manvydą mes nuo vaiko metų globojom,

[40] Pasak graikų mitologijos, Atėnė gimė prie Tritono ežero (arba upės) Libijoje.

jauną išleidom vėliau į mokslus pas Febą ir Mūzas,
kur iš šventųjų versmių jis dėkingu protu atsigėrė.
Nuo Aonidžių slapties nenuleisdamas žvilgsnio, išmoko
čia jis menų, dėl kurių kiekviena suklestėjus valstybė
gali klestėti toliau ir toliau vadintis laiminga.
Amžiais gili išmintis kiekvieną valdžią išlaiko;
ji – galinga visad, gerbiama kiekvieno pasauly;
ją brangina visi ne mažiau už geltoną metalą.
Duoda ji progą žmonėms nuo bukų gyvulių atsisikirti,
artina mus prie dievų, būdama vertingesnė už auksą
ir už Atalo[41] turtus, tad tegu neįstengs sunaikinti
jos nei ugnis, nei vanduo, nei amžių eilė, nei pavydas!
Tad kaip užkeltas kadai į šventąsias Parnaso buveines
lauras vainiko gaiva su visais per amžius dalijas,
taip numojus ranka į bet kokį priešą ir jokio
nuostolio nebūgdama, išmintis gyvuoja per amžius.
Šitą dovaną jam, aukščiausiasis tėve, paskirsiu,
kad jis nuo šiol kolona ir puošmena taptų tėvynei,
apdovanosiu svariais sprendimais ir iškalba saldžia,
kad, pasikliaudamas jais, jis galėtų įtikinti tautą
rinktis, kas gera visiems, o tai, kas žalinga, atmesti.
Baigus Paladei, kita jo duktė Venera taip prabilo:
– Brangus tėveli, tegu jau kiti dovanoja, ką patys
trokšta, herojui tokiam, o štai man teisėtai priklauso
rūpintis ir jaunimu, ir jaunuolių vedybiniais saitais –
saitais, kurie amžinai čia gyvuos, kol gyvuos ir gyvybė!
Juk savo priemonėm čia aš sukūriau kiekvieną būtybę,
kiek jų dabar visame pasaulyje oru kvėpuoja –
tuos stebuklus, kiek tik jų ant gražiosios žemės gyvena,
ir tas dievybes, kiek jų šventame danguje egzistuoja.
Pakeri mano dėka skirtingų lyčių sutarimas,
kai aš šventuoju saitu sujungiu artimas širdis
ir įsakau žmonėmis pražysti puikiąją žemę –
ką gi nuveikti pati išmintis be manęs čia galėtų?
Ką padarytų viena? Ir kokią galybę ar kokius
didelius darbus jinai parodytų jūrai ir žemei?..
Rūpi vedybos užtai, o su jom ir švenčiausioji teisė –
teisė, kuria aš viena nenutrūkstamais saitais sujungiu
ir užvaldytą aistros vaikiną, ir glėžną mergaitę.
Apdovanojau aš šiom dovanom narsuolį Pelėją,
ir neatsakė jau jam nei laimingo guolio ar glėbio,

[41] Pergamo karalius.

nei pažymėtų mirtim vedybų deivė Tetidė[42].
Tau, Laerto sūnau išmintingas, daviau Penelopę –
žmoną, garsią grožiu ir didingu kraičiu: jį sudarė
ištikimybė ir mums pažįstamas jos pastovumas.
Manvydą ašen taip pat ir laimiom, ir dalingom vedybom
noriu išaukštint ir jam gražuolę žmoną paskirti –
te jisai gaus iš manęs šią dovaną pačią didžiausią!
Brangus tėveli! Dabar pasakysiu, kas turi nutikti.
Guli tokia Lietuva po Didžiaisiais Grįžulo Ratais;
liečia Sarmatiją ji – ta pasauliui pažįstama žemė.
Šičia gyvena viena didžiai kilminga mergaitė,
galinti vietą šalia narsiausių senovės mergelių
ir tarp sarmatų pačių gražiausių moterų gauti,
nes ji pralenkia grožiu visas, kiek prie Chrono[43] gyvena.
Sofijos vardą tėvai jai visai ne be reikalo davė.
Nors ji garsėja kraičiu, bet dar garsesnis jos grožis:
kaip skaisčiausias žvaigždes pranoksta skaisčioji Aušrinė,
kaip Aušrinę didžiu spindėjimu lenkia sidabro
Mėnuo, aplinkui plačiai spinduliuojantis ryškiąją šviesą,
taip ir visas gražuoles gražumu ta mergaitė nustelbia.[44]
Lygiai kaip grožį, kurį danguje neliesti purpuriniai
debesys saugo, kada ar Aušrinė, ar Saulė pašviečia,
taip savo grožį, kurio, nusipelniusio tiek pagyrimų,
šitiek jaunikių tuščiai maldomis ir prašymais siekė,
Sofija saugo tiktai vieninteliam Manvydui mūsų.
Tad aš vedybų noru uždegsiu kiekvieno krūtinę,
širdis paliesiu ir juos palankiai nuteikus suvesiu.
Reiktų Iridę nusiųst, kad praneštų skaisčiai mergelei
mūsų sprendimą ir kas dėl meilės dievų suderėta, –
kad mes jai liepiam visi vieningai imti į vyrus
Manvydą – šitą garsių gimdytojų garsųjį sūnų:
„Tu, pagarsėjus grožiu mergele, esi tinkamiausia
būti šiam vyrui žmona, o Manvydas – būti tau vyru".
Nėr abejonių, kad ji į tokį jaunuolį palankią
mintį ir širdį nukreips, tad pas jį Merkurijui vykti
liepk kuo greičiau, kad jisai ir dievų nutarimą, ir džiugią
žinią apie vestuves jam nuneštų, o tu čia užbaigti

[42] Pelėjas – Tesalijos herojus, Achilo tėvas, vedęs nimfą Tetidę.

[43] Chronas – Nemuno pavadinimas, vartotas graikiškai rašiusių autorių, o iš jų kūrinių perėjęs į lotyniškąją raštiją.

[44] Apie Sofiją Chodkevičiūtę-Dorohoskaiskienę (†1596) daug žinių neturime. Tikrai žinoma ją buvus Jono Karolio Chodkevičiaus seserimi, tvirtų įsitikinimų kalviniste, atnešusia su savimi turtingą kraitį. Atrodo, kad *Epitalamijas* yra vienitelis šaltinis, pabrėžiantis jaunos moters grožį, daugiau žr.: Jan Seredyka, *Księżniczka i chudopachołek: Zofia z Radziwiłłów Dorohostajska-Stanisław Tymiński*, p. 18–20.

likusius darbus ir šias mūs kalbas paremti galėsi! –
Taip ji kalbėjo. Tada aukščiausiam dangiečių karaliui
džiaugsmo priplūdo širdin, ir jis tarė, pakilęs nuo sosto:
– Taigi nuspręsta, dievai, ką šiam nusipelniusiam vyrui
duosim dabar dovanų: nuovokumą paskyrė Paladė,
aukštas vietas – Junona, o mergelę – brangi Afroditė.
Pažiba aukšto dangaus, dievų žygūne Iride,
lėk ant greitųjų sparnų ir nedelsiant pamokyk mergelę
meilės šio vyro garsaus nepaniekinti ir neatstumti! –
Ištikimasis sūnau! Kadangi dalykai šie tavo
prašosi pradedami, jam nunešk šį sprendimą ir mūsų
dovaną – santuoką jo su pačia gražiausia mergaite –
didvyrių aine tikra, grožiu prilygstančia deivėms!
Teima siekti drąsus iš mergelės tos sau palankumo –
švęsti vestuvių smagių aš pats ateisiu su žmona,
na, o aukštieji dievai atlydės į pokylį mudu
su Himenėjum smagiu, su Juoku ir linksmuolėm Išdaigom...
Jūsų, liūdnieji Skausmai, paprašysiu tenai neateiti,
vysiu šalin ir tave, nelaimę lemiantis Ženkle!
Ką gi, jau eisim! Dangaus nuolatinės sargybinės Horos,
mums šių beribių erdvių vartus kuo greičiausiai atverkit!
Na, bet dangaus gaivalai man jau draudžia daugiau bekalbėti,
tad nustok jau dievų kalbas man bepasakot, Mūza!
Judu, pora jauna, Griausmavaldžio rūpesti tikras!
Aukso amžių nuo šiol gyvenkit abu ir klestėkit!
Tepasirūpins patsai Visagalis, Olimpo valdovas,
kad išdykautų pas jus jau greit Manvydėlis mažiukas,
ir kad motulės glėby jis bučiuotų švelniai tėvelį –
jūsų meilės tada nesusilpnins laikas per amžius!
Eikš, Himenėjau, pas mus! Ateik, Himenėjau, Himenai!

RADVILIADA

RADVILIADA,

ARBA

KETURIŲ DALIŲ GIESMĖ

APIE GYVENIMĄ IR GARSIAUSIUS ŽYGIUS
AMŽINO ATMINIMO ŠVIESIAUSIO KUNIGAIKŠČIO
MIKALOJAUS RADVILOS,
JURGIO SŪNAUS, DUBINGIŲ IR BIRŽŲ
KUNIGAIKŠČIO,
VILNIAUS VAIVADOS IR T.T.,
IR NARSIAUSIO LIETUVOS DIDŽIOSIOS
KUNIGAIKŠTIJOS KARIUOMENĖS
ETMONO IR T.T.
GIESMĘ KILMINGO PONO JONO ABRAMAVIČIAUS
IŠ VARNĖNŲ, TARTU VALDYTOJO,
LYDOS, CĖSIŲ IR T.T. SENIŪNO,
ĮSAKYMU IR VALIA SUDĖJO
JONAS RADVANAS LIETUVIS

Prie jos pridėta prakilnaus pono Andriaus Volano,
šventosios karališkosios didenybės sekretoriaus, kalba,
pasakyta laidojant kunigaikštį Mikalojų Radvilą,
ir kai kurių autorių epigramos

LIETUVIŲ SOSTINĖ VILNIUS,
Jono Karcano spaustuvė
1592

PAŠVENTINIMAS
SVETIMŠALIS IR ERELIS[1]

S. Sveikas! Iš kur? *E.* Iš žemės. *S.* Su kuo? *E.* Su vardu. *S.* Kieno gi?
E. Radvilo. *S.* Kur taip? *E.* Dangun. *S.* Žemės jo šlovei permaž?
E. Taip, nes Trys jo Ragai ir Europoj, ir Azijoj gaudžia,
gaudžia ir Libijoj. Aš – vardą į dangų nešu!
S. Gal tu neši spindulių? *E.* Ir jų. *S.* Jei į dangų plasnoji,
gal gabeni ir žaibų? *E.* Taip, gabenu jų kai kam.
S. Kam gi? *E.* Priešams žiauriems. *S.* O draugams ir Dorybei kas lieka?
E. Lieka saugūs draugai – tarsi mūrai tvirti.
S. Taigi jo palikuonims nepristigs jo charakterio? *E.* Taigi.
S. Ar didelių dovanų laukia Dorybės? *E.* Žinia.
S. Ką ant krūtinės neši? *E.* Jo Ragus. *S.* Tai kam gi ? *E.* Jie – karui.
Su jo Paukščiu ir Ragais kaunas lietuviai kare.
S. Nugali? *E.* Taip, nes tieksyk geriausias teisėjas – pats Dievas
šitaip norėjo ir taip lėmė iš aukšto dangaus.
S. Ką gi, šventasis, tarnauk ir toliau taip gerai jo vaikaičiams!
Tavo malone tegu Radvilai amžius gyvens!

KITA EPIGRAMA ERELIUI, RADVILOS HERBUI
SVETIMŠALIS IR ERELIS

S. Sklinda gandas seniai, kad esi didžiadvasiško Jovio[2]
ginklanešys. *E.* Taip, tikrai jam aš nešioju ginklus.
S. Jei jam nešioji ginklus, tai neverta stebėtis, kad šitiek
didvyrių kilo iš štai šios Radvilų giminės!

[1] Šie eilėraščiai ir kiti toliau esantys tekstai išspausdinti kn.: Jonas Radvanas, *Radivilias, sive, De vita, et rebus praeclarissime gestis, immortalis memoriae, illustrissimi principis Nicolai Radivili Georgii filii, ducis in Dubinki ac Bierze* [...] *libri quatuor,* Ioannis Radvani Lit[uani]; iussu ac auctoritate mag. d. Ioannis Abramowicz, in Worniany (Vilnius: Jono Karcano spaustuvė, 1592).

[2] T.y. Jupiterio (lot. vnsk. vard. *Iuppiter*, kilm. *Iovis*).

PRAKILNIAM IR KILMINGAM PONUI
Jonui Abramavičiui, Tartu vietininkui,
Lydos, Cėsių ir t.t. seniūnui, savo ponui ir mecenatui

Prakilnus pone ir mano mecenate, pavedei man giesme apdainuoti švenčiausio atminimo šviesiausio pono Vilniaus vaivados Mikalojaus Radvilos žygius, idant dalykai, šiandien dar gaunantys peno iš Sarmatijos atminties ir dar augantys iš pasakojimų, per mano kūrinius įgautų tvirtybės ir galėtų sau senti kartu su nesuskaičiuojamais amžiais. Žinoma, aš puikiai suvokiu savo silpnumą, nors mano giesmės ir yra pažinusios Askros versmes[3]. Mane gąsdino pavesto darbo sunkenybė; be to, kai kas iš poetų būrio man pašnabždėjo: „Pergalė mėgsta, kad ja pasirūpintų". Priešais akis buvo teisėjai – o kurgi neprasiskverbia akylas teisėjų žvilgsnis, kai tik jie pradeda ką nors varstyti akimis? Taip pat ir kalviai kalba virš kūjo: ką aštuntieji iš išminčių bepadarys? Jie užgriūna panašiai kaip šiurpios audros – kaip Homėro kariauninkai; bet tik ar jie pakankamai išsilavinę?.. Taigi buvo labai teisingų priežasčių man nesiimti šio darbo. Tačiau tu to norėjai ir visaip mygai įgimtą tinginį, kad aš pavaizduočiau šitą peplografiją[4]. Tokie buvo tavo, mecenate, nevisai švelnūs liepimai. Taip aš ėmiausi to darbo. Mokyti vyrai jį pavadins Adonio sodais[5]; aš jo negiriu, ir bendrininkė knyga ant slenksčio mikčioja, sakydama: „Man nerūpi skaityti Persijaus, aš mėgstu Decimą Lelijų, kuris, neprilygdamas Persijui[6], ateity bus [laikomas] teisingesniu". Taigi, prakilnusis pone, tavo pareiga bus tapti ne tik dar vienu rašomos knygos autoriumi, bet ir skaitomo kūrinio gynėju. Jeigu taip atsitiks, aš nebebijosiu nė tų pavyduolių, apie kuriuos tu puikiai žinai. Jei jau jie pavydės, aš galvosiu, kad sukūriau kažką gero ir skambaus. Aš labiau bijočiau, jeigu jie ką nors girtų, nes tada galvočiau parašęs kažką negražaus. Iš tiesų, nėra toks jau blogas dalykas, jei tave skaito pavyduoliai: jie paprastai pamato daug gero tuose kūriniuose, kurių pavydi, – juk ne tiek krapai, kiek pavydas išaštrina žvilgsnį. Taigi tu, prakilnusis pone, dabar jau skaityk ir saugok. Vilniuje, [1592 metų] kovo 8 dieną.

Ištikimiausias tavo malonybės klientas
Jonas Radvanas Lietuvis

[3] Askros versmės – čia įkvėpimo šaltiniai. Askra – pirmo tikro, o ne legendinio senovės Graikijos, taigi ir visos Europos poeto Hėsiodo (*apie 700 pr. Kr.) gimtinės pavadinimas.

[4] Peplas – Romos imperijos laikais puošnus paradinis vyrų drabužis. Taigi čia *peplografija* – pasižymėjusių vyrų ir jų žygių aprašymas.

[5] Adonis – mirštančios ir atgimstančios gamtos dievas. Atlikdamos apeigas Adonio garbei, senovės graikės statydavo vazeles su greitai pražystančiomis ir nuvystančiomis gėlytėmis. Jos ir buvo vadinamos „Adonio sodais", turėjusiais priminti trumpą dievo gyvenimą (įvairiuose pasakojimo variantuose šis dievas miršta jaunas ir tragiškai). Minėdamas Adonio sodus, Radvanas sąmoningai menkina savo nuopelnus.

[6] Persijus (Aulus Persius Flaccus, *34–†62 po Kr.) – romėnų poetas, labai įmantriu stiliumi kūręs satyras. Decimas Lelijus (Decimus Laelius, I a. pr. Kr.) – politikas, liaudies tribūnas, Pompėjaus šalininkas, senosios Respublikos politinių idealų gynėjas.

PRAKILNIAUSIAM, DAUGIAUSIA VILČIŲ
dėl dorybių teikiančiam ponui Jurgiui Radvilai[7],
Mikalojaus sūnui, Naugarduko vaivadaičiui,
Mozyriaus ir kt. seniūnui

Jeigu taip dvasią mirtis pražudytų kaip kūną, tai negi
gyvenimo viltim šį vargą skaidrinčiau?
Mirčiai tai nepavaldu; po mirties dar gyvenama – šitai
didi šlovė įrodo, ji neleidžia mirt.
Jūsų senelis toliau po mirties gyvena, kadangi
Šlovė narsuolį aprengė tvariu peplu.
Bokštuos aukštuos būdama, ši istorijos sargė įrašo
kietam bazalte didvyrių šventus vardus.
Niekad didžiulė narsa nepradings, nes tikrą amžinybę
marias tautas aprūpina Šlovė.
Giesmės stygom skambiom amžinybei talkina – dainiai
Šlove per amžių amžius rūpinsis.
Delsiam mes, žmonės, lig šiol pratęsti gyvenimą žygiais –
dangaus grožybe juos paverst geriau iš čia.
Ką gi, pasveikink dabar Mikalojaus šlovę, bet pats tu,
jaunuoli, remtis siek tiktai sava garbe.
Vien iš senolių šlovės išaugti žmogui per menka –
manęs nedžiugink gal kraštutiniu grožiu.
Stenkis senolių garbės, šlovingas jaunuoli, pasiekti
ir garsinti pradėk tu savo vardą pats.
Aukit, vaikai, tarp savęs dorybėm varžydamies, aukit!
Tik toks takelis jus pas protėvius nuves!

[7] Epigrama skirta vyriausio Radvilos Rudojo sūnaus Naugarduko vaivados Mikalojaus Radvilos (*apie 1545–†1589) vienintelliam sūnui Jurgiui (*1578–†1613).

PRAKILNIAUSIAM, DAUGIAUSIA VILČIŲ
dėl dorybių teikiančiam ponui Jonušui Radvilai[8], Kristupo sūnui, Vilniaus vaivadaičiui, Borisovo seniūnui

Didis vaikine, garsaus gimdytojo atžala brangi,
šias Aganipės[9] būrių dovanas meiliai priimk!
Aš Kastalijos kalvoms paskyriau šį peplą prakilnų –
šiuos įspūdingus žygius jūsų garsios giminės.
Vardui garsiam Radvilų sukurtos šios giesmės – lai niekad
kito lapo už šį tau malonesnio nebus!
Tai – šventosios Garbės pats tikriausias penas; be to, juk
savo veidą Šlovė dainių vėduoja giesmėm.
Kam tau dar graikų vadais stebėtis? Į protėvių darbus
žvelk, ir surasi patsai visa, kas graikuos yra.
Tau Miltiadas arba Kimonas patinka? Patinka
Kurtijaus ryžtas arba Fabijai[10]? – Rasi tą pat!
Gal tau Kamilo šlovė ar Marijaus laurų vainikas[11]
gražūs? Juos rasi, tiktai į Mikalojų pažvelk!
Kàd ir kíek čia stygas mums Graikija girtų savąsias,
pirmas vadų eilėje jūsų senelis gyvens!

[8] Epigrama dedikuota vyresniajam Vilniaus vaivados Kristupo Radvilos Perkūno (*1547–†1603) sūnui Jonušui (*1579–†1620), tapusiam žymiu valstybės veikėju ir Reformatų Bažnyčios reikalų gynėju. 1599–1618 jis ėjo Lietuvos tauryininko, o 1618–1620 – Vilniaus pilininko pareigas.

[9] Aganipe vadintas šaltinis Bojotijoje, teikiantis poetams įkvėpimą.

[10] Miltiadas ir Kimonas – graikų vadai per graikų-persų karus. Miltiadas vadovavo graikų kariuomenei Maratono kautynėse 490 m. pr. Kr. Miltiado sūnus Kimonas kovojo prieš persus Trakijos, Karijos bei Likijos pakrantėse ir 466 m. pr. Kr. nugalėjo juos kautynėse prie Eurimedonto. Kurtijus – anot legendos, jaunas romėnas, kuris raitas šoko į Romoje atsivėrusią bedugnę ir paaukojo gyvybę, kad išgelbėtų miestą. Jo vardu buvo vadinamas žemės plyšys Forume (*Lacus Curtius*). Ši istorija, skirtingais variantais papasakota Graikijos istorikų, buvo populiari neolotyniškojoje literatūroje. Fabijai – garsi Romos giminė, davusi daug karo didvyrių ir valstybės vyrų.

[11] Poetas mini Marką Furijų Kamilą (*Marcus Furius Camillus*, V–IV a. pr. Kr.), kuris, būdamas plebėjų kilmės, pelnė karvedžio šlovę, tapo konsulu, o vėliau ir Romos diktatoriumi. Gajus Marijus (*Gaius Marius*, *156–†86 m. pr. Kr.) – Romos politikas ir karvedys, net septynis kartus išrinktas konsulu. Romą puldinėjusių kimbrų ir teutonų nugalėtojas.

PRAKILNIAUSIAM, PRAKILNIAUSIŲ VILČIŲ
dėl dorybių teikiančiam ponui Kristupui
Radvilai[12], Kristupo sūnui, Vilniaus vaivadaičiui
ir t.t.

Kol įvairiausiais žiedais, žolynams ir krokams žaliuojant,
žemiškas puošia tave ir dabina dabar Malonumas,
kol miriadais spalvų Pavasaris tavo žaidimams
šypsos, o Metų laikai žavingais linksmina pokštais,
pažintį su nemariais ir senolių, ir bočių, ir tėvo
žygiais pradėk, sužinok, kokią garbę teikia Dorybė,
tu, kurs ir pats kada nors galingąją Lietuvą remsi!

Jūsų malonybėms ištikimiausias
Jonas Radvanas Lietuvis

[12] Epigrama dedikuota antrajam – jauniausiam – Radvilos Perkūno sūnui Kristupui (*1585–†1640 IV), vėliau tapusiam žymiu karvedžiu, įtakingu valstybės veikėju, Reformatų Bažnyčios ir lietuvių kultūros rėmėju. Gyvenimo pabaigoje jis užėmė tėvo turėtus postus: 1635–1640 buvo didysis Lietuvos etmonas, o 1633–1640 – Vilniaus vaivada.

KILMINGAM IR PRAKILNIAM PONUI
Jonui Abramavičiui[13], savo išmintingiausiam mecenatui

Nuopelnais, pamaldumu ir ištikimybe Tėvynei
žinomas vyre, kodėl tu mane sulaužyti gilią
tylą spiri ir verti pradėti didelius darbus?
Didvyri! Tu gi liepi apdainuoti Radvilą Mūzoms!
Tai – sudėtinga tema. Nors liepimo neatmetu, visgi
gąsdina ši užduotis – Kapitolijaus ąžuolo lapai
man nesišypso; be to, neatsako talkintoja Mūza,
nedega noru taip pat nusukęs ausis Apolonas.
Ar tik per menkos nėra galingoms srovėms šitos žiotys?
Argi leisi bangoms daužyti nedrąsią valtelę?
Leisi jai riestu kiliu šokinėti per jūros platybes?
Didvyriams turi liaupses didingos lūpos giedoti –
tokios, kaip Senio, kuris įamžino narsų Achilą,
ar kaip Poeto, kuris iš laikų užmaršties išvadavo
tėvą Enėją[14]! Su juo tu ir plauk į saugią pakrantę!
„Gerbiamas tėve", – taip jo paprašo, – „Parnaso globėjau,
Belerofonto versmės aukščiausias valdove ir pone,
jeigu man lemta šventus tavo žymenis nešt, jei sekiau jais
ištikimai, tai vardan šių laurų bei Delfų vainikų
ir Radvilų, jei tik jie ką nors gera yra tau padarę,
į šiuos sunkius dalykus meldžiu ranka nenumoti.
Eikš ir – juk lengva – padėk, ir pripildyk šias giesmes stiprybės!
Tu gi gulbės balsu nebylią žuvį įstengi
apdovanoti, gali įkvėpti, valdove, didingos
dvasios bet kam, tad mane įkvėpk šiai užduočiai sunkiai.
Kam man, kad mano stygas ąžuolai galiūnai sekiotų?
Kam Orfėjo raudų mano meilei norėti? Netrokštu
Askros poeto[15] eilių, nesitaikau į Kasijaus[16] grakščią
giesmę, o noriu tiktai apdainuoti lietuvio herojaus
darbus didingus, kad jų nepalaidotų būsimos kalbos!"
Fėbas išgirdo maldas ir teikėsi, kiek palūkėjęs,
linkterėt man, o tada sudrebėjo Mūzų šventovė,
ir mano Mūzos galop išdrįso siekti viršūnių.
Tad, Abramavičiau, jei dar šis rūpestis tebekankina,
jei tebetrokšti sukurt tu Radvilai tokią šventovę,

[13] Jonas Abramavičius († 1602) – Lydos, vėliau Cėsių seniūnas, Minsko ir Smolensko vaivada. Palaikė Radvilos Rudojo politines pažiūras. Raštijos mecenatas.

[14] Radvanas kalba apie Homėro ir Vergilijaus poemas *Iliada* ir *Eneida*.

[15] T.y. Hėsiodo.

[16] Gajus Kasijus (*Gaius Cassius Longinus*, † 42 m. pr. Kr.) – romėnų valstybės veikėjas, senosios Respublikos politinių idealų gynėjas, vienas iš sąmokslo prieš Julijų Cezarį dalyvių.

liepk, ko tik nori, o aš jau imuosi įsakymus vykdyt,
drįsdamas rūpestį šį, gyvuosiantį amžius, įamžint
ir vaikštinėdamas sau po Grinėjo žalumą mielą!
Lai pristabdyti dienų nesuskaitomą eilę pajėgia
giesmės, lai skamba žmonėms jos, o Mūza lai padeda šitam!
Kitas gal Marso žygius geriau ant metalo vaizduoja,
gobelene prabangiam juos savo meandrais išrašo,
vardą įamžina ar statulom, ar antkapių smailėm.
Kitas labiau gal norės iš aukso galvas nulieti
kals gal iš gyvo akmens kvėpuojančius veidus dar kitas;
stačias lai stovi, kas skris, virš dramblio kaulo vežimo
ar lai sau kyla viršun nuo mėnulio ar purpuro kriauklių,
auksu arba sidabru tviskėdamas visas lig kojų!
Tu skraidini eilėmis Tėvynės tėvą į dangų,
jam paminklą statai, už Mauzòlo kapą[17] tvirtesnį.
Tu dorovingas kuri neapsakomo dydžio kolosą –
lai jo viršūnė iškils lig dangaus, o pats jis, keičiantis metams,
tarsi koks ąžuolas gaus vis daugiau stiprybės iš amžių,
ir nei liūtis iš pilnų debesų, nei metų bėgimas
nebenuplaus niekada jau garbės nuo šito koloso!
Tik po herojų mirties ateina kita – Libitinai
nepavaldi[18] – epocha, tad jei kas apie žinomus žmones
perskaitys šias eilutes, pastebės, kad jos reiškia pelnytą
pagarbą ne kam kitam – Abramavičiui, nes mano Mūza
neapdainavus tavęs nepaliks, geriausias Globėjau!
Tad iš teisingos minties paskatų prasideda šičia
jo pagyrimas. – Tai tu, numanydamas puikiai, ko reikia
viešai gerovei, piktų apkalbų nėsyk nebijojai!
Pelno viltis ir garbės troškimas tavęs neapstojo,
ir asmeninės naudos siekimas – visuotinis blogis,
ir pasileidus klastų savivalė (ji šiandien valdo!
Ak, kur senoji dabar ištikimybė!..), kuri sunaikino
ir turtus Lietuvos, ir protėvių aukštas vertybes!
Jei tik man Parka paskui dovanos dar gyvenimo metų,
aš apdainuosiu ir tai, ir dar tai, ką Kamenos, globojant
Fėbui, girdėjo, tik tu neužmiršk poeto, Globėjau!
Tad aš ruošiuosi jau nešt Mikalojaus vardą per šitiek
metų, kiek jų nuo pačios lietuvių praėjo,
kai tik nuo Pindo papūs palankūs Zefyrai, o jūra
pasitikėjimą kels. Per marias aš, keleivis, jau plauksiu!
Jūrai sudėkit aukas ir bures jau skleiskit gaubtąsias!

[17] Halikarnaso mieste (Mažojoje Azijoje) stovėjęs monumentalus antkapis, kurį sau ir žmonai pastatydino karalius Mauzolas. Vienas iš septynių senovės pasaulio stebuklų.

[18] T.y. gyvenimas po mirties. Libitina – romėnų mirties, laidotuvių deivė.

RADVILIADA,

ARBA

GIESMĖ APIE GYVENIMĄ IR GARSIAUSIUS ŽYGIUS AMŽINO ATMINIMO ŠVIESIAUSIO KUNIGAIKŠČIO MIKALOJAUS RADVILOS, JURGIO SŪNAUS, DUBINGIŲ IR BIRŽŲ KUNIGAIKŠČIO VILNIAUS VAIVADOS, LDK KARIUOMENĖS NARSIAUSIO ETMONO IR T.T.

PIRMA DALIS

Dangiškom temom rašą kūriniuos pavaizduoja mėnulį,
saulės slinkimą dangum ir padangių erdves, vandenynus
ir kitados ištisai negyvenamos žemės gimimą.
Jie užsimoja plačiai, bet poetams stiprybės vis teikia
atpildas saldžia garbe ir alyvų vainiko siekimas...
Deukaliono marias[19] – atminimą nelemtojo amžiaus –
dainiai kiti teminės, apdainuos per aukštąsias padanges
ėjusį karą ir tuos, kas laimėjo kovas prieš gigantus.
Trečias visus stebuklus ilgaamžio pasaulio tegarbsto:
negandas Kadmo[20] šeimos ir nelaimę atnešusį karą,
baisis Pelopo namais nelabaisiais ir vaišėm Tiesto,
Semiramidės pilis apdainuoja[21] ir įvykius Trojoj.
Galvas tuščias paprastai težavėdami, žinomi daugiur,
šie padavimai visi nusipelnė tik kedro – ne lyros.
Vis dėlto mano giesmėms neprikiš žodlaužystės joks amžius!..
Radvila! Patį dabar apdainuosiu, atmintinus darbus
tavo, Senoli, ir tau šią pierišką auką aukosiu.
Nors apie tavo žygius po Europą ir barbarų kraštą
garsas skersai išilgai iš trilypio rago pasklido,
ryšiuosi savo giesmėn vis viena, Didysis, sudėti
tavo garbingus vardus ir karus, ir šlovę nemarią.

[19] Dzeusas, supykęs ant žmonių padermės, sukėlė tvaną, bet pagailėjo dorojo Deukaliono ir jo žmonos Piros. Deukalionas su Pira išsigelbėjo; mitologijoje jie laikomi graikų protėviais.

[20] Kadmas – finikiečių karaliaus sūnus, Dzeuso pagrobtos Europos tėvas. Kadmui priskiriamas Tėbų įkūrimas; taip pat laikoma, kad jis įvedęs raidžių raštą.

[21] Pelopas – Tantalo sūnus, kurio mėsą tėvas patiekė valgyti dievams. Dievai prikėlė Pelopą, o Tantalą nubaudė. Tiestas – Olimpijos karaliaus sūnus, kurį jo brolis Atrėjas pavaišino jo paties vaikų mėsa. Semiramidė – legendinė Asirijos karalienė.

Man dėmesinga pabūk, Kaliope, ir tujen, Erata,
ir apsakyk, kaip narsa lig žvaigždynų iškėlė šį didį
vadą lietuvį, kai jis ar taika, ar karu, taip sėkmingu,
gynė tėvynės žemes, ir pasakok, koks pragaištingas
viesulas siautė laukuos prie Ulos bei Ivansko dirvonuos.
Deivės! Priminkite man, kaip Livonijos garbę pakando
jo patarimai geri ir kaip Skitiją tramdė herojus!
Na o, mergelės, tada jūs ženklais palankiais palydėkit
kūrinį šį, nes jis tau, įžymioji Lietuva, gimsta!
Ginklais galinga yra ir šlove išgarsėjusi žemė
čia, plačiuose laukuose, per kuriuos Lietuva nusidriekus –
motina derlių skalsių ir gentis, įgudus kariauti.
Sako, kad ją kitados nukariavo Italijos sūnūs[22] –
vyrai karingom širdim. (Ar yra toks žmogus, kurs nežino
šiandien Libono tremties, Palemono[23] didvyriškų žygių?)
Virtine ilga iš jos atsiranda ainybė lietuvių –
šita valdovų gentis; juk nuo Baltijos iki Juodosios
valdo lietuviai žemes, o šlove ir Olimpą pasiekia.
Ginklais patenkintiems, jiems išmintinga gamta pašykštėjo
klonių Kampanijos, kur Cerera, įstatymų motė,
varžos gausa su Bakchu, nepaskyrė Panchajos Tempėjų
nei Alkinojo miškų, nei derlingojo Pesto rožynų,
nedavė persų laukų ar upokšnių, turtingų metalo.
Derlių, kokį šventi dovanoja Gargarai, skyrė
jiems užtatai ir žemes, kur per amžius lengva išmisti.
Tyras kaip stiklas upes vainikuoja ta žemės grožybė –
girių aukštų karūna; jos viršūnėmis šičia žvaigždynus
remia, o medžių šaknim ligi Stikso vėlių nusileidžia.
Šičia atranda namus sau elniai, briedis ir stumbras
(šitas galiūnas yra sulaikyti, ką nutveria, pratęs
savo šiurkščiu liežuviu ir aukštai į orą išmesti[24]),
šičia ir lūšis dėmėm išmargintu apdaru glaudžias,
randa namus ten žvitri stirnelė ir didelis tauras.
Kam man upes ir vandens didumu prilygstančius marioms
ežerus girti? Žuvis? Čia netrūksta didžuvių irgi.

[22] Lietuvių kilmės iš romėnų įvairius variantus pasakoja Strijkovskis *Kron.* 41–42, 45–46, 47–56 ir toliau.

[23] Romos istorijoje žinomas Lucijus Skribonijus Libonas (*Lucius Scribonius Libo*) vadovavo Pompėjaus laivynui karo veiksmuose prieš Cezarį. Strijkovskio atpasakojamose lietuvių kilmės legendose romėnus į Lietuvą atvedęs Publijus Libonas, Pompėjaus laivyno vadas, žr. *Kron.* 22, 37, 41, 50, 56, 57–59, 62–77 ir toliau. Kitą legendinį lietuvių protėvį Palemoną Strijkovskis daugiur tapatina su Publijumi Libonu, žr. *Kron.* 14, 22, 23, 37, 47, 49–50, 57–59, 62–79 ir toliau.

[24] Apie tai, kad stumbras lengvai išmeta oran raitelį su žirgu, pasakoja Mikalojus Husovianas *Giesmėje apie stumbrą*, eil. 591–594 ir toliau, o apie tai, kad stumbras liežuviu gali pražudyti žmogų, – eil. 962 ir toliau.

Kam apdainuoti žilus jugerus baltuojančio lino?
Argi išvardinčiau tai, kas palaimintoms čia dovanota
girioms? – Gūdūs miškai čia turtus neapsakomus slepia.
Čia ąžuolynai pilni bitučių skysto nektaro:
medžiais tyriausias medus putodamas bėga, valstiečiai
gauna korių dovanai, čia rasoja ir patys kamienai,
ir ant vaivados skobnių kvepėdamos sklidinos taurės.
Kiekgi čia upių, kurias vis skirtingi šaltiniai pagirdo?
Štai Boristenis[25] sravus: prasiveržę pro kaukarus, duslūs
vandenys jo su triukšmu neapsakomu krinta į plačią
jūrą ir sūrias bangas vilnimis atmiešia saldžiausiom.
Štai Dauguva[26], aukštupy upeliu į kelionę išbėgus,
Polocko žemėm veržliais sūkuriais sūkuriuodama skuba,
kol pagaliau taip plati į Venedų marias[27] įsilieja.
Tik ne mažesnė už ją ta lietuvių skaidriausioji upė –
Vilija, tekanti ten, kur kadai iglionams[28] priklausė
žemės ir našūs laukai; pasiėmusi seserį Vilnią,
Vilija[29] leidžias žemyn į brolelio Nemuno glėbį,
Nemuno – to, už kurį gražesnės mes neturime upės!
Daugelis deivių, kurios ąžuolynuos ir upės gyvena,
geidė jo meilės, tačiau jos sulaukė vien tik gražuolė –
upė Šventoji, kuri – skaistesnė už gintarą – srūva
per Žemaitijos laukus ir į Nemuną įteka našų[30].
Šitos štai žemės vaikai – lietuviai, ryžtingi sūduviai,
jotvingiai – žmonės, mirties nebiją, poloviečiai klajokliai,
prūsų sena giminė, narsiaširdžių krūtinių alanai,

[25] Graikiškas Dnepro pavadinimas.

[26] Originalo tekste šioje vietoje Radvanas pamini abu lotyniškuose raštuose sutinkamus Dauguvos vardus: *Duna* (poemos tekste) ir *Rubon* (paraštėje).

[27] Baltija senovėje dar buvo vadinama Venedų jūra. XVI–XVII a. lotyniškuose raštuose pasitaiko įvairių jūros pavadinimų; dažnesni iš jų buvo *Mare Balteum, Balticum* ir *Germanicum*.

[28] Iglionus, arba igilionus, mini graikų geografas Klaudijas Ptolemajas (Claudius Ptolemaeus, *apie 90–†168) Sarmatijos europinės dalies aprašyme. XVI a. antros pusės–XVII a. Ptolemajo *Geografijos* leidimuose iglionai lokalizuoti maždaug Neries ir Nemuno tarpupyje. Be to, ano meto Ptolemajo *Geografijos* leidimuose iglionų apgyventuose anksčiau plotuose nurodytas miestas Saras – maždaug dabartinės Kernavės vietoje. Radvanas iglionus mini, greičiausiai remdamasis Ptolemajo *Geografija*, o ne ją atpasakojusiu Strijkovskiu. Pastarasis, *Kron.* 24 išvardijęs gentis, kurios Ptolemajo laikais gyvenusios Lietuvoje, iglionų nemini. Žr. dar *Kron.* 43, 46.

[29] Originalo teksto paraštėje pažymėtas lietuviškas atitikmuo *Nerys* rodytų, kad Radvanas jau užmiršęs baltišką hidronimo Vilija kilmę. Be to, forma *Nerys* turbūt liudija ir tai, kad Radvanas buvo atstovas to ploto, kuriame ilginami trumpi kirčiuoti balsiai galūnėje, t.y. aukštaitis vilniškis.

[30] Nėra visai aišku, apie kokią Šventąją čia Radvanas kalba. Aukštaičių upė, kuriai geriau tiktų epitetas *skaistesnė už gintarą*, neteka per Žemaitiją ir nejteka į Nemuną, kaip kad apdainuoja šią upę poetas. Tuo tarpu per Žemaitiją tekanti (*srūva per Žemaitijos laukus*) Šventoji įteka ne į Nemuną, o į Baltijos jūrą. Frazė galbūt turėtų prasmę, jeigu Nemuno tęsiniu laikytume Kuršių marias, anksčiau vadintas Nemuno jūra, žr. *Kron.* 49.

vieno kilimo su jais gepidai ir kitos dar tautos[31].
Čia Erdivilo lopšys ir gimtinė narsuolio Traidenio[32],
Skirmanto, ginklais stipraus, ir narsaus kunigaikščio Mingailos[33],
Romanto, Mindaugo, kurs ant galvos užsidėjo vainiką[34]
Romos, Vytenio kilnaus ir atšventusio pergalių daugel
tėvo visos Lietuvos Gedimino[35], kuriam vadovaujant
mūrai iškilo aukšti tirštai apgyvendinto Vilniaus.
Čia pamatysi abu Gedimino vaikus narsiaširdžius –
Algirdą su Kęstučiu[36]; ši Jogailą pagimdžiusi žemė
davė sarmatų kraštams karalius, valdovus dovanojo
hunui galingam, taip pat ir bohemams iš Čeko šeimynos.
Šitiek šlovingų vadų čia gimė!.. Ir vienas jų buvo
mūsų giesmės Radvila Didysis, kuriam Mikalojaus
vardą ir lemtį tėvų pranašingas numanymas davė.
Visą tėvynę pilte apipylė žygdarbiais Jurgis,
tėvas jo, kilęs ir pats iš šlovingos šeimos, ir ryškiausia
buvęs žvaigždė giminėj; Mikalojaus motina buvo
lenkų kilimo garsi senoliais mergelė Kolianska.
Ji nusipelnė garbės su garsiosiom senovės herojėm
būti sykiu minima, nes per ją atsirado pasauly
Lietuvai šitoks sūnus!.. Dar prieš gimstant jų vaikui, aplinkui
tvirtino garsiai visi, kad ši santuoka duos palikuonį,

[31] Čia nurodomos gentys labai primena tą genčių sąrašą, kuris yra *Kron.* 24, 43. Įotvingius panašiai apibūdina Strijkovskis *Kron.* 339. Lotyniškų gentivardžių *lazyx* XVI a. buvo vadinami ir jazigai, vienos sarmatų genties žmonės, kadaise gyvenę Dunojaus žemupyje, ir įotvingiai. Strijkovskis *Kron.* 27 jazigus (*Jatwiezy*) lokalizuoja vietose, „kur šiandien Lietuvos Brasta, Liublinas ir Palieše", t.y. įotvingių iš tikrųjų senovėje apgyventose žemėse. Klajoklius poloviečius (Radvano *Nomadesque Poloucos*) Strijkovskis laiko arba gimininga lietuviams gentimi, žr. *Kron.* 13, 24–25, 27, 35, 129, 186–187, 260–261 ir toliau, arba net lietuvių protėviais, žr. *Kron.* 14, 44. Sarmatų gentį alanus Strijkovskis irgi laiko lietuvių protėviais, žr. *Kron.* 16, 18, 23, 24, 37–39 ir toliau, taip pat ir gepidus, žr. *Kron.* 16, 18, 23, 24, 25, 27–37 ir toliau.

[32] Su Žemaičių kunigaikščio Montvilos sūnumi Erdvilu legendos sieja Naugarduko atstatymą po totorių antplūdžio 1212 m., Kijevo Rusios nukariavimo pradžią ir pirmąsias pergales prieš totorius. Apie tai plačiau žr. Strijkovskio *Kron.* 247, 258, 265–270, 271. Apie Lietuvos didįjį kunigaikštį Traidenį, narsiai gynusį Lietuvą nuo kryžiuočių ir lenkų, plačiai rašo Strijkovskis *Kron.* 279, 351, 354, 356–357, 359, 360–365, 385.

[33] Erdvilo sūnus Naugarduko kunigaikštis Mingaila pirmasis iš lietuvių užėmė Polocką; apie tai žr. Strijkovskio *Kron.* 271–272, 273. Mingailos sūnus Naugarduko kunigaikštis Skirmantas pirmasis lietuvių istorijoje užėmė Pinską ir Turovą ir 1221 m. laimėjo mūšį prieš totorių chaną Balaklają. Šiuos įvykius plačiau aprašo Strijkovskis *Kron.* 273, 276–277, 280–282.

[34] Strijkovskis kunigaikštį Romaną ar Romuntą, Giligino sūnų, Traidenio tėvą, plačiau aprašo *Kron.* 351–352. Apie Lietuvos karalių Mindaugą Strijkovskis plačiai rašo *Kron.* 287, 326–329, 331–337, 338, 339, 344, 383.

[35] Apie Lietuvos didįjį kunigaikštį Vytenį Strijkovskis plačiai pasakoja *Kron.* 305, 308, 312–313, 315–316, 365, 366–367, 371–373, 378, 381–386, 387. Didžiojo kunigaikščio Gedimino gyvenimas nušviečiamas *Kron.* 321–323, 379–380, 385–386, 387–411, 412, 413, 414, 415, 426, 431, 437, 444, 461.

[36] Lietuvos didysis kunigaikštis Kęstutis buvo vienas iš nedaugelio valdovų, apie kuriuos Strijkovskis rašė su neslepiamu susižavėjimu, žr. *Kron.* 407–408, 410–411, 412–414, 425, 429, 431–432, 435, 437–440, 441–443, 445–446, 447–451, 453–455, 457, 458–468, 470. Lietuvos didysis kunigaikštis Algirdas (Radvano *Olgerdum*) Strijkovskio plačiai vaizduojamas *Kron.* 407–408, 410–411, 412–415, 417–418, 420–425, 427–428, 431–433, 435, 438, 439–440, 441, 445–446, 447–448, 451, 455, 459–463.

kurs sumišimuos rūsčiuos Lietuvos neapleis, jos valstybę
stiprins ir priešų pulkus nuvaikys nuo sienų tėvynės.
„Bus tai vyras, kuris piliečius vėl padrąsins ir priešų
atimtas vėliavas mums sugrąžins, atsiteis už Vedrošą[37],
vesis triumfan veidais apgailėtinais suristus pančiais
karvedžius ir lig žvaigždžių tėvynės garbę išaukštins!"
Nūn, sužinojus apie jo gimimą per pranašus, tirta
Rusų valstybė visa, jos gyventojai mordviai laukiniai[38],
virpa šiurpu Maskvoje sumišimo apimtos pilys.
Kas per žudynės dabar jos gyventojų bėgančių laukia!
Kiek šis berniukas paliks be piliečių Moskovijos miestų!
Kokios, Ivanai[39], tavęs neapsakomos bausmės jau tyko!
Upės ilgai dar plukdys nugalėtųjų šalmus su skydais!
Gimki, didysis berniuk, tu, tėvynės didingasai ūgli,
atžala, tėvo verta!.. Tavo tėvas, plačiai pagarsėjęs
ir senate, ir kare, apipylė didžiom labdarystėm
visą tėvynę tada, kai meotų šaly išaugintus
priešus iš žemės tėvų nugalėtojo ginklais išvarė
ir ant lietuvių pilių totorių ugnis užgesino.
Tąkart, palikę tuščius arimus, užpuolikai jau traukės,
bet, Konstantinai, ir tu, ir paties vadovaujami ponai
(Jurgis narsuolis tarp jų) padneprės lygumom ir bekraštėm
stepėm vis vien įpėdžiui pasiviję jiems galą padarėt[40].
Jurgio narsumą kare ir galingą dešinę ranką
mena dar rudas vanduo, kurį ligi pat Olšanicos
vidurio suteršė ten išžudytų vyrų lavonai,
mena ir motinos jų, nežinančios, kur jų kapeliai.
Argi pamiršo kas nors, kaip jis kupetom vokiečius klojo?
Tai atsitiko, kada prieš Žygimantą – savo karalių,
dėdę! – triukšmingai ginklus nusikalstamus kėlė sūnėnas[41],
bet neprilygo jėgom... Kai prie Gdansko mūrų magistras
šiurpino šūvių triukšmu padangę ir apsiaustą miestą
daužė ketaus sviediniais, apgailėtiną savo kareivių

[37] 1500 m. liepos 14 d. prie Vedrošos upės netoli Dorogobužo LDK kariuomenė, vadovaujama Konstantino Ostrogiškio, pralaimėjo mūšį Maskvos kariuomenei. Apie tai rašoma Strijkovskio *Kron.* 680.

[38] Paulius Oderbornas *Maskvos didžiojo kunigaikščio Ivano Vasiljevičiaus gyvenime* aprašo mordvius, pažymėdamas, kad jie geri kariai, žr.: Paulius Oderbornas, *Ioannis Basilidis Magni Moscoviae Ducis vita*, Witebergae: Excudebant heredes Ioannis Cratonis, 1585 (toliau komentaruose – Oderbornas), f. A_8 recto, B_1 verso.

[39] Čia minimas Maskvos didysis kunigaikštis Ivanas IV Rūstusis.

[40] Čia apdainuojamos kautynės įvyko 1527 m. sausio 27 d. prie Olšanicos kaimo tarp LDK kariuomenės, vadovaujamos Konstantino Ostrogiškio, ir Krymo totorių. Radvanas neteisingai nurodo, kad mūšis įvyko prie Olšanicos upės. Mūšį plačiau aprašo Strijkovskis *Kron.* 754–755.

[41] Kalbama apie Vokiečių ordino magistrą Albrechtą, kuris buvo Žygimanto Senojo sesers Sofijos sūnus, vadinasi, Lenkijos karaliaus seserėnas.

žūtį išvydo, kai juos Lietuvos kariuomenė vijos
ir, jiems sudėjus ginklus, dar pamokė, kaip gerbti karalių[42].
Nuopelnus tavo didžius gerbdama ir norėdama baisiai
rūmuos dorybių visų, kunigaikšti, tave įtaisyti,
paskiria tau Lietuva iš pradžių kašteliono tarnybą[43]
Vilniuj; o vos tik akis Konstantinas užmerkė[44], valstybė
buožę etmono tau atiduoda[45] ir liepia į vietą
šitokio karvedžio stot ir karybos vargams atsidėti.
Beregint tu prieš lepius maskviečius ir Severijos miestus
atsuki mūšiuos visad neįveikiamą ranką[46], palankų
Marsą ir savo ginklus, pagarsėjusius pergalių laurais;
garbę iš plotų žalių pakasynom, gaisrais – iš jos miestų
atimi, kai tas žemes su laimėtojais ginklais apvaikštai.
Buvo žiloj praeity savavalių rusų valdovų
valdomas miestas, vardu Starodubas, iš rąstų galingų
suręstas, dangų remiąs ąžuolais šimtamečiais pastolis.
Šičia aršus Ovčina, už vedybų džiaugsmus karalienės
pagerbtas aukšta vieta[47], iš tvirtovės saugios vadovavo
karo veiksmams, žmonėmis ir bokštais aukštais apsistatęs.
Šičia – to karo širdis, ir pulkus neįveikiamus Jurgis
liepia sutraukti prie jos. Sužalotas Tikėjimas, Marsas,
laužantis žodį, patsai nusikalstamas karas, didikai,
žuvę nuo priešų, vaikai, tėvų akyse nužudyti,
ir neseni dar gaisrai Lietuvos laukuose tebespaudė
etmonui širdį, ir jis rūstybei leido pratrūkti:
„Argi nenubaustas liks už žemes išdegintas mūsų
priešas? Nejaugi baisiom jis mūsiškių žudynėm dar džiaugsis?
Ženkit, maldingi kariai, kuriuos neteisybė užgauna,
sutartį šventą meldžiu geležim atstatyti ir taiką".
Beregint pradeda virst iš pabūklų perkūniškų žiočių

[42] 1519 m., kai Vokiečių ordino magistras Albrechtas pradėjo karo veiksmus prieš Žygimantą Senąjį, į Prūsiją patraukė Lenkijos karalystės kariuomenė. Žygyje dalyvavo ir lietuviai, vadovaujami Jurgio Radvilos. 1520 m. Radvila dalyvavo Gdansko gynyboje, kartu su lenkais sumušė ir išvaikė apsiautusius Gdanską kryžiuočius. Apie tai plačiau žr. Strijkovskio *Kron.* 753.

[43] Jurgis Radvila Vilniaus kaštelionu tapo 1527 m. antroje pusėje ar 1528 m. pradžioje.

[44] LDK didysis etmonas Konstantinas Ostrogiškis mirė 1530 m., greičiausiai rugpjūčio 10 d.

[45] Jurgis Radvila 1531 m. kovo 20 d. tapo LDK didžiuoju etmonu.

[46] 1535 m. Maskvos kariuomenei nusiaubus LDK, Lietuvos ir Lenkijos kariuomenė, vadovaujama Jurgio Radvilos, puolė Seversko žemę ir užėmė Gomelį ir Starodubą. Strijkovskis apie tai rašo *Kron.* 758.

[47] Starodubo gynybai vadovavo Ivanas Fiodorovičius Ovčina-Obolenskis-Telepnevas. Apie Maskvos didžiojo kunigaikščio našlės Jelenos palankumą Ovčinai anuo metu Maskvos valstybėje buvo labai plačiai kalbama. Oderbornas f. D_3 recto–D_4 recto irgi aprašo Jelenos ir jos favorito Ovčinos ryšius, taip pat pažymi, kad jie labai temdė Ivano IV Rūsčiojo kilmę ir tuo pačiu leido lietuviams atremti Rūsčiojo, kildinusio save iš mitinio kunigaikščio Prūso, pretenzijas į valdžią Baltijos kraštuose. Apie Jelenos ir Ovčinos ryšius žr. taip pat *Kron.* 740, 758.

debesys dūmų šiurpių su lietum pragaištingo metalo,
mūrams pilies ir žmonėms nešdami neišvengiamą mirtį.
Tik Starodubas nėmaž nenukenčia nuo smūgių beširdžių.
Stovi tvirtai ir visus puolimus ąžuolinė galybė
atmuša drąsiai, piktai iš padanges remiančių bokštų
griaudžia pabūklais pilis ir liaukoja metalą, o mūšio
garsas kiloja skardžius, kol galiausiai ugninė galybė
parako žemėj landas padarytas plačiai atidaro,
pilį pačiuos pamatuos suardydama taip, kad net upė
šoka iš savo krantų ir aukštybės padangių subilda.
Savo padaro jėga. Per krūtinę voliodama, žemė
dulkėse plukdo liepsnas, ir pilis prieš visus kaip ant delno
štai pasirodo. Tada per šūvius ir per ugnį lietuviai
puola pirmyn urduliais, įsižiebia niūriausios kirstynės,
kol pagaliau iš puikaus Starodubo telieka degėsiai,
ir severskiečių puošmuo, sumaišytas su žemėm, parūksta.
Ką gi, Ovčina, dabar begalvoji, kai šitai išvydai?
Ką gi krūtinėj jauti, iš aukštybių nuvirtusius mūrus,
šokančią ugnį aplink ir saviškių žuvimą pamatęs?
Kur įkvėpimas dabar ir širdies tuščiagarbiai siekimai?
Kurgi grandinės, kuriom grasinai užkariausimam kraštui?
Ak, tie gėdingi karai, apgaulingi orakulai Marso!
Veda akim nuleistom, nematyta dar povyza, baltą
jį, ir vedybų džiaugsmus – nepadorų laimikį – jis mena.
Žmogui neduota jokiam numatyti, kam Marsą palankų
dangiška Pergalė skirs ir triumfų linkės maloningai.
Ką gi, keliauk ir dabar atsidėk jau taikingai ramybei!
Varganas darbas nūnai suskaičiuoti, ką Marsas tavasis,
Radvila, nuveikė dar, kai tu aukštas pilis ligi slenksčio
griovei!.. Tu Gomely vėl įtvirtinai valdžią lietuvių,
parvedei mūsų ponus, surakintus nelaisvės grandinėm.
Mordviai baisėjos tavęs, prieš tave drebėjo Tauridė,
skitų krašte ežerai ir plačiai nusidriekęs Mangupas[48],
baimę donietis žiaurus ir laukinis nuo Volgos tau jautė.
Kol tik plukdys į marias sidabriniai sraumenys upių
vilnį ir ginklais smarki Lietuva tik stovės, tol per amžius
vardas tavasis garsės ir gyvuos garbė amžinybę.
Šitokio tėvo sūnum į pasaulį ateis Mikalojus,
šlovę darbais sau pelnys po toliausias šalis Mikalojus,

[48] Apie Mangupą XVI a. istoriografai žinių turėjo dar iš gotų buvimo Kryme laikų. Mangupą – paskutinę gotų tvirtovę Kryme didžiojo tautų kraustymosi metais – įdomiai aprašė Motiejus iš Mechovo, žr.: Maciej Miechowita, *Chronica Polonorum*, Impressum Cracovię: Per Hieronymum Vietorem, 1521, f. C i verso, D ij recto-verso, D iiij recto. Mangupą įvairiomis progomis ne sykį mini ir Strijkovskis *Kron.*

taps Mikalojus stulpu, į kurį Lietuva, jo tėvynė,
remsis, galinga narsa ir vertais didžiavyrių žygiais.
Dieve, kaip laukiama jo! Ir koksai jo paties didingumas!
Kiek ateity jam šlovės! Ir kokių pagerbimų jis žada!
Tad atiduoda garbiems prigimties ugdytojams sūnų,
kol pagavi jo mintis ir lyg žiedas skleidžiasi amžius:
meno dalykų, kurie praturtina dvasią, temokys,
vaiko širdelėj jautrioj teįdiegs praeities patyrimo,
ką gi jis laiko geru, o nuo ko vadina į šalį,
kas prakilnu ir bjauru, o kas širdį ir dvasią paguodžia,
ko Visagalis ir ko iš žmogaus reikalauja tėvynė,
na ir galiausiai kokia romėnų bei graikų senovė.
„Toks – Hanibalas, kuris nugalėjo viršukalnes Alpių,
toks – Katonas, tokie – pagarsėję karuos Scipionai,
šitokie – Decijai, toks – Pompėjus, o Cezaris – šitoks,
va, Katilinos naktis, suirutė, kilus per Sulą[49],
štai pragyvenęs žmonių tris kartas senelis iš Pilo,
va, Ajakidas ir tie, kuriuos taip Graikija giria".
Ugdė kadaise tokiais pavyzdžiais išmanus pedagogo
mokymas jį, į ausis patiklias nuostabaus mokytumo
sėklą bėrė ir jo talentingoj krūtinėj brandino
gaires veiklos būsimos sumaniom pedagogo gudrybėm.
Tyli romus mokinys, kantriomis ausimis dėmesingai
pamokas seka – tasai, prieš kurį sudrebėjo maskviškiai,
miršta iš baimės nūn pats: taip lazdos išsigandęs Achilas
ėjo gimtuosiuos kalnuos kadaise kentauriškus mokslus.
Šių pamokų įkvėpta, jo krūtinė užsidegė meile
Mūzoms karšta, ir jisai pieriečių gyvenamom vietom
leidžias ieškot išminties: juk kas ieško, tas randa galiausiai.
Čia, kur ledinė versmė Kastalijos viršūnės skalauja,
kur sukinėjas pulkai po triukšmingą pamarį gulbių –
čia tarp žolynų kvapių amarantuos ir lauruose skendi
ksistas, dengta terasa su kolonom. Virš jo viešpatauja
kalno pačiam viršuje Išmintis, o su ja – Patyrimas
ir nemari Atmintis, abudu tėvai žilagalviai.
Dukros devynios šalia – širdimis skaisčiausiomis Mūzos –
pina prie švento vandens pakaitom neapsakomo grožio
gaidą, kurią kitados tik Mūsajas[50], Orfėjas ir dainiai,

[49] Radvanas mini Romos karvedžius ir politikus. Lucijus Sergijus Katilina (*Lucius Sergius Catilina*, *108–62 pr. Kr.) – Romos politikas, labiausiai žinomas dėl dviejų sąmokslų prieš senato valdžią. Lucijus Kornelius Sula (*Lucius Cornelius Sula*, *138–78 pr.Kr.) – romėnų karvedys, konsulas ir diktatorius, pagarsėjęs kovomis dėl valdžios.

[50] Dainius, minimas Homėro.

Mūzos pagirdyti ten Hipokrėnės versme, tegirdėjo.
Laiminant dangui tuojau Mikalojus ir atskuba šičia.
Smilkinius laurais šventais pasipuošę, palaiminti dainiai
jį pasitiko džiugiai ir apstojo ratu, bet iš rato
jį Terpsichorė aukštyn į Ajonijos kalnus palydi,
čia Hipokrėnės rasa Polihimnija veidą nuprausia,
smilkinius juosta kita parnasietė Klėja padabina.
Tąkart stoja prieš ją vilkėdamas ilgą vaidilos
rūbą Mūsajas žynys ir jaunuoliui šitaip prabyla:
„Štai ir išvydom tave, Sarmatijos saule! Sulaukėm,
tautai šviesiausia viltie! Griausmavaldžio sūnau mylimiausias!
Aš sužinojau dabar, kad jokia apgaulinga puikybė
nė lengvabūdė aistra nusikalstamus darbus daryti
kelio į kalnus prie šių palaimingų tarpeklių ir klonių
tau nesutrukdė. Užtat išklausyk atidžiai, ką tau noriu
tarti, ir mano žodžius įsidėk kuo giliausiai į širdį.
Vaike, jokios paslapties neatskleisiu, kad dangų ir žemę
valdo Aukščiausias ir Jo liepimu čia sukasi viskas:
žemė ir marių gelmė, ir nutilusių amžiams patamsiai.
Nieko Jam slapto nėra, Jis kaltes ir gyvenimus mūsų
regi gerai ir kerštu vaikams bei vaikaičiams atmoka.
Tikrą teisybę tokia štai kalba iš pradžių apsakysiu,
kad pamatytum: esi į dievus panašus, ir tik kūnas
tavo mirtingas – dvasia nepriklauso mirties viešpatystei;
kiek širdingų džiaugsmų po mirties nusipelno gerasis,
lygiai likimas žiaurus bėdomis ir nelaimėmis šičia
vargina žmones gerus, nors ne taip, kaip nedorėlis moka.
Tad nei vangi žmonija, o juoba nei veidmainiškos liaudies
liaupsės tavęs išdidžiu tegu nepavers!.. Ar žinoti
nori, sūnau, kas yra iš tiesų šis didžiulis pasaulis?
Kopkim drauge lig pačių ar Olimpo viršūnių, ar Ato!
Žvelk, kur garsi Helada kadaise plytėjo. Matai ją?
Kurgi Atėnai dabar ir kur didvyrių motina Sparta?
Guli po žemėm giliai šventosios Olimpijos dulkės.
Kur tie derlingi krantai ir laivybai netinkamas uostas?
Kur septynvartė pilis? Nė žymės anei vardo nelikę!
Šičia Platajų vieta, o ana – Maratonas... Juk šitų
miestų, raudonų kadai nuo pralieto barbarų kraujo,
niekas nebemini nūn ir per amžius daugiau neminės jų!
Šimtą Kretos pilių man parodyk, parodyk Korintą,
merkiamą jūrų dviejų, jo akmens teatrus ir jo uostus!
Vargas senovės aukoms! Ir griuvėsiams palaimintiems vargas!
Miestai, gyvybės pilni ir šlovingi piliečių stiprybe,

auga iš menko želmens, kol pasiekę galybės viršūnę
žlunga, bėdos ištikti, kaip ir visa, ką supa ant žemės
eterio didžio erdvė, ir būtis jų akimirksnį trunka[51].
Visa, kiek gali žmogus ir pasauly, ir jūroj turėti,
visa – gerai atsmink! – į mirtingą remiasi pradą.
Jeigu tik, Radvila, tau pasaulį dar knieti išvysti,
stok mintyse ant dangaus, kur blizgus nelyginant gruodas
Paukščių Takas plačiai šviesulais nusidriekia paskliautėj.
Argi nėra tik menka salelė, kurią Okeanas,
jūsų vadinamas dar ir Didžiosiomis Mariomis, plauna,
žemių visybė, pati vien savu traukimu susidarius?
Žemė nuo saulės kaitrios čia įšyla, čia šąla nuo speigo,
glaudžia glėby savame įvairiausių pavidalų gyvius,
žmones visų giminių ir dievus – žmonijos globėjus.
Tik ar matai, kad sala – mažulytė? Ir argi neliūdna
jums dėl savosios valdžios, teaprėpiančios žemės dalelę?
Kas per žmonijos tuščia didystė ir širdys išpuikę!
Varge, kokia menkysta pasirodo siekimuose jūsų!
Žmonės visai be garbės... Be garbės, kad ir kaip būtų gėda!
Na, o dabar pažiūrėk į dangaus karalystę gimtinę,
žemės trauką įveik ir išvysk, ką dangus dovanoja.
Didvyrių turtas – danguj, kur giesmėm angelų jie sau gėris,
žavis Aukščiausio valdžia ir džiaugiasi Viešpaties veidu.
Jeigu patinka tau ši karalystė, nedelsdamas leiskis
žygin į ją tuo keliu, kurį dar Hėraklis pramynė[52].
Pėdos herojų kitų tam kely dar matyti: tu tėvu
sek (jis geriausias vedlys!). Vadovaujamas jo, kareivystės
naštą pakelk, apsiprask su arėjišku darbu, įvertink
tikrąjį vargą, tačiau atsimink: nuo tavęs tepareina
liaupsės vyro, tave išauginusio gimtajai žemei.
Tu dar berniukas esi, bet netrukus tave pamatysiu
amžiaus sulaukus brandaus, tad dabar pats METAS PRADĖTI.
Jau ir šaltiniai Ulos, jau Polocko sienos ir bokštai
laukia tavęs, jau seniai Lietuva bėdoje reikalauja
tavo pagalbos... Ateis valanda, kai už karvedžio darbus
šlovę pelnysi ir pats apipinsi dvigubai savo

[51] Pagrįsdamas istorijos reikšmę, panašiai senovės Graikijos miestų ir valstybių likimą apibūdino Strijkovskis *Kron.*, f. X_3 recto.

[52] Panašiai apie kelią į Dievo dukterų Dorybės, Šlovės ir Minervos, arba Žinijos, rūmus ant aukštos uolos rašo Strijkovskis: *Cięszka tam droga, lecz ktory wniść może || Już sie wspomoże* (Motiejus Strijkovskis, *Goniec Cnothy, do prawych Slachciczow przez Matysa Strykowiusa uczyniony*, W Krakowie: Drukowano u Macyeya Wirzbięty, 1574; toliau komentaruose – *Gon.*), f. Biij verso– Biiij recto. Strijkovskiui Hėraklis taip pat buvo vienu iš sektino dorybingumo pavyzdžių, žr. *Gon.*, f. Ciij verso: *Herkules mężny tych Cnot część wyprawił* ir toliau; f. E iiij recto.

vardą triumfais: MIEGOT ANT ŠLOVĖS SVETIMOS – NEGARBINGA.
Ak, ir ateis ta diena, kai senasis tikėjimas Kristaus
žemę iš naujo regės! Tad greičiau sklaidykitės, tamsos:
žilas Tikėjimas grįš, o jau, Radvila, tąkart laikykis!
Kristaus tikėjimą gink, negailėdamas savo sveikatos[53]:
Įsiūtis karą pradės ir tarytum hidra kietaširdė
gąsdins ir šnypš dar garsiau, ir visom pajėgom pasipriešins.
Taigi nelik nuošaly nuo tokių dalykų verpeto,
grumkis ramybės vardan, teisingumo sargybini, sarge
žemės gimtosios, šlovės pavyzdy, su visom neteisybėm!
Didis Narsumas tave pagundom savom tevilioja,
būk pamaldus ir prilyk didelėm dorybėm senoliams!
Jeigu likimas tave pasodinęs į Persijos sostą
būtų, užtektų tada kilmingumo, karališko kraujo,
bočių vaškinių veidų; tik nepratę lietuvių valdovai
šitaip pelnyti garbės: ne krauju, o dorybe jie remias,
rangais nevaržo savęs ir gimdytojus žygiais pranoksta[54].
Venk Faetonto[55] dalios, o žiūrėk Lietuvos kuo pirmiausia!
Savo tėvynei tarnauk, ir tegu, kai pakvies į Tarybą,
tavo širdin nejšliauš ta bėda – Pasipelnymo Geismas;
gimtajai žemei tu būk sūnumi, sužadėtiniu, tėvu!
Jeigu nuveikti tatai ketini, tai pasklis po pasaulį
tavo garbė lig Rytų, Raudonosios jūros pakrančių –
ligi kentaurų šalies, o šlovė iškils lig padangių.
Sek praeities karvedžiais ir senolių įstatymus dėkis,
vaike, į galvą, tegu jie žavės tave nuo vaikystės[56].
Žmonės per ilgus metus patirties pamažu įsigyja,

[53] Iš tikrųjų vienas iš didžiausių stimulų priimti evangelikų mokymą buvo atsitikimas Čenstakavoje, aprašytas Andriaus Volano *Idololatriae Loiolitarum Vilnensium oppugnatio, itemque ad nova illorum obiecta responsio, nunc primum in lucem aedita*, Vilnae: Typis et sumptibus eiusdem Andreae Volani, per Ioannem Kartzanum Velicen[sem], 1583, p. 20–22 (toliau komentaruose – *Idol. Loiol.*), o paskui perpasakotas Andrzejaus Węgierskio (Andrzej Węgierski, *Libri quatuor Slavoniae reformatae*, Amstelodami: Apud Janssonio-Waesbergios, 1679, p. 145). Prieš Ulos mūšį davęs įžadą aplankyti Švenčiausiąją Dievo Motiną Čenstakavoje, Mikalojus Radvila Rudasis netrukus po kautynių išvykęs į Lenkiją. Čenstakavos vienuoliai, norėdami sustiprinti Rudojo katalikišką tikėjimą, radę žmogų, kuris sutikęs apsimesti velnio apsėstuoju. Rudojo akivaizdoje vienuoliai velnią iš žmogaus išvarę. Įtardamas apgaulę, Rudasis susiradęs tą žmogų ir sužinojęs teisybę, o grįžęs į Vilnių galutinai perėjo į evangelikų pusę.

[54] Plg. Strijkovskio *Gon.*, f. Giiij verso: *A iesli z Domu chce kto mieć Slachestwo || Y przodkow swoich prawdziwe dziedzictwo || Musi w ich Cnotach żyć, mnożyć ich sławę || Przez własną sprawę* ir toliau.

[55] Saulės dievo Hėlijo sūnus, klasta gavęs tėvo leidimą ir išvažiavęs jo koviniu vežimu per dangų. Faetontas nesuvaldė žirgų, vos nesudegino žemės, o pats žuvo.

[56] Žinijos ir mokymosi reikšmę dorybingam bajorui Strijkovskis pabrėžė penktame *Dorybės šauklio* skyriuje, žr. *Gon.*, f. F recto: *Sam Bog nam z nieba nauki za skarb dał* ir toliau. Kaip ir komentuojamoje *Radviliados* vietoje, taip ir *Dorybės šauklyje* Strijkovskis ragino tėvynės gynėją bajorą f. F verso: *Wspomni na ony przesławne Hetmany || Cesarze, Krole, Rzymskie mężne pany || Uczyś sie nigdy (wiesz) nie przestawali || Choć mężni byli.*

tad pavartyk analus ir dievotų poetų kūrybą:
jie karalius ir karus į popierių dailiai suguldė.
Skaitė su meile kadai nemirtingą Homėrą Pelietis,
didvyris, grūmęsis ten, kur karščiausiai kautynės liepsnojo[57];
rūpesti mano, tik tuos teskaityk, kas prilygo didinga
iškalba plaukui žilam Itakiečio ar Nestoro burnai.
Radvila, vaike, tiktai dėl vieno vienintelio daikto
noriu įspėti tave ir dar kartą tavęs paprašyti.
Tau pragaištingas garbės troškimas tegu nepakenkia,
žingsnio neženk į didžiai apgaulingo garsumo viršūnes,
pergalėms mūšio lauke atidavęs pirmumą prieš taiką.
Marso nežadink, berniuk, nes karai – karai nuogąstingi! –
patys ateina... Matau, kaip Ula nusidažo raudonai,
srūva krauju Dauguva, kaip iš naujo įvykiai klostos:
žiba rikiuotės variu, tu ir vėl pasipūtusiems miestams
žąslus uždėsi ir juos nusilenkti lietuviams priversi,
švęsi, įveikęs kare neapsakomam priešus, triumfą.
Laikas tau, Radvila, pats atlakins, kas likimo išburta:
ginklai sušils nuo Maskvos kareivių žudynių, tad ką gi,
savo žygiais garsiais lietuvius lig padangių išaukštink!"
Dainius Mūsajas tokiais palinkėjimais kalbą užbaigia
ir troškimą garbės nemarios jo krūtinėj įžiebia.
Tąsyk pakyla patsai Patyrimas karšinčius nuo aukšto
sosto ir duodamas jam dovanų atsisveikina šitaip:
„Tu be jokios dovanos neišeisi, sveteli, iš šičia:
prašom paimti štai šį įvairiopo audimo drabužį!"
Baigė senolis. Tada keliauninką per Hipokrėnę
pervedė Mūzos, kartu ir visas herojų ratelis.
Mielas Troškime garbės ir aukščiausios nepaisanti teisės
Šlove! Tai judu, kurie krūtinėse rūpesčius sėjat,
šitokiu akstinu šiam jaunikaičiui neduodat ramybės
visą tą laiką, kai jis, nuo tirsų jūsų žaizdotas,
svarstė širdies gelmėse, kaip šlovės susilaukti, ir jūsų
vardo visa širdimi tenorėjo ir dieną, ir naktį.
Šlove, garbės Geiduly! Tai dėl jūsų prarasti gyvybę
skuba visa žmonija per daugel pavojų ir mirtį.
Puolė ginklus ir baubus Alkidas[58], trokšdamas jūsų
(porina žmonės užtai, kad Alkidas buvo herojus).
Kurtijus žirgą akstim pašokdino ir pats nuo skaudesnio
akstino šoko pirmyn, ne žmonių paskatintas – jūsų,

[57] Gali būti, kad poetas mini Aleksandrą Makedonietį, kuris buvo kilęs iš Pelos miesto.
[58] Graikų mitologijoje Alkidas – vardas, motinos duotas Hėrakliui.

kai (patikėti sunku!) karalystei šešėlių pravirus
puolė be baimės angon ir uždarė Tartaro žiotis[59] –
Dičiui aukštieji dievai šios aukos pavydėjo be galo.
Šitaip išėjo šlovės pelnyti gyvenimo kaina
Regulas, glaudžiai vaikų ir minios artimųjų apstotas;
keikia jį Sirtys nūnai, Masilijos žemė vainoja,
mini bloguoju visi po Vėžio kaitriąja padange
jį, o neduodi tik tu, Amžinoji Šlove, jam žūti.
Taip Radvilaitis, tik jus ir jūsiškę garbę tematęs,
jau nuo seniai širdyje užsimojo herojiškiems žygiams,
jau nuo seniai dėl didžių sumanymų galvą džiovino.
Čia jis paprašo žirgų ir Marso strėlę paleidžia,
čia bendraamžių būriams vadovaudamas, rungias ir žirgus
tai nuskraidina pirmyn per laukus, tai atgal sugrąžina,
čia po giružę greitus lyg vėjai elnius sau vaiko,
čia jau kautynių žiaurių veiksmus repetuoja su ginklais,
semias kartu su kitais patirties, kaip, kam nors užsimojus
ietimi, saugiai nuo jos ašmenų išsisukti galėtų.
Jaunos dienos kovoj ir Marso tarnyboj praeina.
Spaudžia nūnai Radvila obuolmušio šonus pentinais,
joja lauku išdidus su skydu žiburiuojančiu rankoj,
plaistos ant raito galvos varinio šalmo sultonas.
Kinko nūnai Radvila ugnimi kvėpuojančius arklius
karo vežiman tvirtan ir ant plyno lauko kovoja.
Štai jis lanką įtemps, kad į daiktą sueitų riestieji
lanko galai ir kairė palytėtų strėlės tvirtaplienę
asnį, o jo dešinė tempdama po ausim atsidurtų.
Štai jis ietį paleis, štai ratu žaižaruojantį kardą
suks ir pilnas drąsos nugalės vaizduotėje priešą.
Mokos nūnai Radvila, kaip derėtų eiles išrikiuoti
karo lauke ir nuo ko kautynes pirmiausia pradėti,
kaip saugiuose pulkuose sustatyti vyrą prie vyro,
perprasti ginklų klastas ir išmokti kariavimo meno,
kad ir stovyklą grioviu apkraštuotų, įtvirtintų sienas,
kad ir virš miestų aukštų priartėtų lengvai ir grėsmingai;
mokosi, kaip surikuot teisingai eiles, jei kautynių
trokštančios vėliavos jau susiremti ruošias, ir kokią
klastą beširdę kovoj pritaikyt, jei galas neaiškus.
Ir štai jau prašos karan Radvilaitis, karu ir žudynėm
Mordvai grasina žiauriom, vaizduotėje regi didžiulį
savo triumfą ir taip neretai prakalbina tėvą:

[59] Kurtijus – žr. 10 komentarą p. 231.

„Argi į tokius karus tu manęs palydu nepaimsi?
Argi vieną tave į tikrus pavojus aš išleisiu?
Negi neleisi, kad aš didžiulės šlovės susilaukčiau,
tėve? Vis vienas skubi Maskvos ąžuolinių tvirtovių
versti ir siaubti laukų, žemdirbių verksmuose paskandintų.
Man garbė ne visai svetima, ir ne šitaip kadaise
elgės senoliai, kurių pats tikriausias esu palikuonis.
Šitoj krūtinėj jaučiu mirties nebijančią širdį,
ši dešinė jai padės, tad išleisk į vargus kareivystės,
tėve, mane, nes per juos į padanges Narsumas aistringas
vyrus iškėlė ir jų tvirtybę ginklais išbandė.
Šitaip herojai, žmonėms ir tėvynei tarnaudami, liko
jų atminty amžinai – į žvaigždes juk kylama šitaip!"
Tarė, ir tėvo širdis apsąla iš džiaugsmo, net žodžio
jis neberanda iškart, tik sūnų tvirtai apkabina:
„Vaike mano brangusis! Ak didžiuli, vieninteli mano
džiaugsme! Garbė tau, sūnau, kad užaugai narsus ir prilygti
nori tėvams! Į tave, Radvilaiti, žiūrėsiu be gėdos.
Te Visagalis, matąs ir lemiąs, kad įvyktų įvykti
lemta, mane palaikys, kas didingai pradėta palaimins!
Visgi be karo, sūnau, dar pabūk, nes žinau, kiek pavojų
atneša jauno žmogaus veržimasis karo tarnybon,
kiek su pirmąja kova šlovė malonumų suteikia.
Tavo daliai karų dar užteks, nes likimas neleidžia
vartų užkelti karams ir auksinio amžiaus pradėti.
Vyktum, sūneli, verčiau į Augusto karališkus rūmus.
Lenkias visa Lietuva kunigaikščiui savo Augustui;
greitai sulauksim dienos, kai turės ir karaliaus švenčiausią
valdžią didysis visos Lietuvos kunigaikštis Augustas.
Amžium jūs lygūs abu, ir vienodai jūsų jaunystė
žydi ir skruostus barzda pirmąja abudviem dabina.
Nuopelnais savo patsai sunkumus išmoksi įveikti
šičia po jo akimis, tad pradėk garbingą tarnybą
eiti dabar – vidury narsaus gyvenimo kelio".
...Ar apsakyčiau giesmėj, kokiais sugebėjimais švietė
ir kokiom paslaugom suspindėjo dvare jaunikaitis,
kad pasirodytų, kaip atsidavęs tėvynei ir klauso
savo karaliaus, puikaus jau anuomet pražydusiu amžium?
Na, o ką Lietuvos kunigaikštis galvoja, išvydęs
vyro darbus didžius? Kad pagerbti už nuopelnus tokius
verta didžiom dovanom! Ir jaunam į akis pažiūrėjęs
kalba valdovas trumpai: „Įžymus ir narsus kunigaikšti!

Tavo gabumai yra didesni už bet kokią tarnybą.
Kokia garbinga vieta ar brangiausia dovana gali
tavo valdovas tave dar pagerbti ir tau padėkoti?
Man nepelnyti šlovės be tavęs, kad ir ką aš daryčiau:
šalį valdyčiau taikoj ar kariaučiau – tu grumsiesi narsiai!
Veikiai ir amžius brandus, Ereliu ir tavo Trimitais
papuoštas[60], patį vyčiu padarys, tad į artimus žmones
noriu priimti tave – ir balsu, ir ranka šia prisiekiu.
Tau aš rūpybą manim ir priežiūrą mano sveikatos
pavedu noriai nuo šiol: atsigerti sutaisęs, paduosi
taurę per pokylį mums[61], kai nuo valgių didžiulės daugybės
lūžta stalai... Valdiny atsidaveęs, priimk šią tarnybą!"

Tik nesutinka su juo Radvila: „Didysis karaliau!
Man neprikištų diena né viena, kad esu nenuveikęs
žygdarbio. Tik panorėk, ir aš būsiu kaipmat pasirengęs
taikai ar Marso darbams; kad ir kokią man baisią nelaimę
skirtų likimas žiaurus, ar gyventi, ar mirtį sutikti –
visa Dievo valdžioj. Jo valia juk plėtojasi viskas.
O, kad kaip galint ilgiau tekėtų gyvenimo metai
man ir negreitai mirtis atskirtų kūną nuo sielos! –
Pirmas pradėčiau tave, Lietuvos kunigaikšti Augustai,
kelti ligi dangaus (tik tegu tau amžiaus užtenka),
platinti žygiais savais kunigaikščio šlovingąjį vardą.
O, kad tik būtų dangus palankus sumanymams mano:
nei Scipionas[62], kuriam nugalėtoji Afrika davė
pravardę, nei sumanus Hanibalas manęs neįveiktų,
nors ir Likimas pirmam, o antram pats Marsas padėjo.
Man vadovaujant, Maskva, prieš tavuosius pulkus sudrebėjus,
bėgs: jos valdytojas pats pasislėps tolimam Belozerske,
na, o sulaužę strėles ir vien kojom girtinę pasikliovę
skitai per Doną lig pat karalysčių prie Kaspijos svilins.
Priešams kariauti neginк: su klastinga tauta už nedorą
priesaikos laužymą pats maskviškių krauju atsiteisiu.

Tau prieš akis pražygiuos nesibaigiančia virtine mūšiuos
priveiktos gentys, kalbom nepanašios, ginkluotėm ir vyrais:
žengs kazaniškių būriai, Perejaslavo jodžargos žmonės,
Muromo vyrai, strėlėm apginkluoti, kariai iš Riazanės,
žiaurūs tveriškiai, tvirti severskiečiai, Rostovo piliečiai,

[60] Kalbama apie Radvilos brandžią jaunystę, kurią jau dabina kunigaikščio herbas: Erelis ir trys Trimitai.

[61] 1544 m. Radvila Rudasis tapo LDK taurininku. Apie tai Strijkovskis rašo *Kron.* 760.

[62] Publijus Kornelijus Scipijonas Afrikietis (*235–†183 pr. Kr.) – romėnų karvedys, įveikęs Hanibalą ir nugalėjęs Kartaginą Antrojo Pūnų karo metu.

astrachaniškis būrys tvirtašir džių, kiti – tolimiausi –
žmonės, klajojantys ten, kur į Arkties ledjūrius plukdo
vandenis Šiaurės Dvina, – daugybė tautų ir valdovų.
Dovanas neš Europa bendražygė, didžių sužavėta
pergalių, žmonės statys kolonas didingas iš vario
tau, ir garbė nukeliaus lig tavęs nepažįstančių žemių.
Veikiai tavąsias teises ir pati Libono tėvynė
gerbs, ir ant lauko išaugs Augusto pergalių derlius".
Šitaip žadėjo kadai Mikalojus karaliui ir skelbė
jį iškilmingai garbės didelės ateity susilauksiant.
Penketą metų pagret tekėjo ir leidos skaisčioji
saulė taikoj, nešdama tiktai gyvenimą ramų.
Šitaip nurimsta vanduo, kai patsai tridančio valdovas
ratuos keliauja lėtai pasipuošusia burėmis jūra:
jūra rami lig gelmių, ir nepučia vėjai padūkę,
marių aukštąsias bangas vien jūreiviai greiti tevagoja.
Šitaip atrodė tuomet Lietuva, kur taika viešpatavo.
Tik – žmonių reikalai niekada nepabūna pastovūs! –
rimtį valstybėj visoj sunaikino iš Juodmarių krašto
priešas[63] – tarytum audra, iš kriauklės nirtulinga ištrūkus.
Žemė yra[64], kur kadai polovičiai gotai gyveno.
Juodmarės žydra banga čia į krantą atsimuša nuolat;
myli šią žemę patsai triukšmaujantis ginklais Gradyvas.
Sako, kad žemdirbius, jos senuosius gyventojus, žiaurūs
skitai išvarė – tauta, iš Kaukazo kalnų atsibasčius,
tuntais virste virsdama per Imajaus uolas pražūtingas[65].
Šičia ir derliai reti, ir pjovėjas čia pjautuvu retą
varpą nupjauna, retu noragu išvagoja arimą,
o nuo pajūrio toliau nebrandina nė pasėlio laukas.
Miestų nedaugei čionai, nuo mirties neapsaugoja sienos,
žmonės čia plėšti greiti, palapinėse čia tegyvena –
Orda klajoja viena tam krašte atokiau nuo pajūrio.
Orda – nuožmi giminė; nepajėgia suminkštinti būdo
taikmetis joks jo žmonėms šiurpulingo gymio ir veido.
Marsą jie nešas akys, strėlinėse mirtį, kadangi
mirko nuodingoj tulžy strėles ir užnuodija savo
ietis – dievai, lietuvius nuo tokios pražūties užsistokit!

[63] Čia minimi 1549 m. Strijkovskis *Kron.* 762 rašo, kad rugsėjo mėnesį į Voluinę įsiveržę Krymo totoriai ir ją žiauriai nusiaubę; į nelaisvę jiems patekę daug Voluinės bajorų, taip pat kunigaikštis Jonas Mykolaitis Višnioveckis su žmona.

[64] Poetas pradeda pasakojimą apie Krymą.

[65] Sekdamas sena istoriografine tradicija, Strijkovskis įvairiose vietose *Kron.* plačiai aprašo totorius, lotyniškojoje raštijoje vadintus skitais, nurodo anksčiau juos gyvenus Imajaus ir Kaukazo kalnuose, žr. *Kron.* 258–259. XVI–XVII a. šaltiniuose Imajumi buvo vadinami Altajaus kalnai.

Skitų viena giminė lygumoj prie Mangupo[66] mankštinas,
žirgus šokdina kiti po pelkėtą Ovidijaus žemę[67]
(kur tvirtai suręsta, nesugriaunama siena iš švino
jūron išeina toli), kai vis vingiais varydami arklius
vyrai prilygti tėvams iš lanko šaudymu bando.
Ten Azofidas piemuo, galvijus pasijungęs į sunkią
arbą, gabenas kartu ir larus, ir pastogę, ir visą
moterų pulką stepe, žaliuojančia lig horizonto.
Žmonės beširdžiai suvis, juos aistra apėmus vis naują
grobį gabenti, mažu pasikakina skitų jaunimas;
karo žirgą, kuriam valanda paskutinė atėjo
dėl pragaištingos ligos arba dėl senatvės, jie pjauna,
smagūs vaišinas pusiau iškeptos arklienos kepersiais,
vaisiais užkanda mėsos mėlynuojančios gabalus smagūs.
Alkį nuviję, spenių kumelės išbrinkusių siekia
melžtuve – vyno taures jiems šiltas pienas atstoja.
Taigi, kai grobio stoka jų krūtinėse uždegė karo
aistrą, paplūdo būriais po Voluinės žemę totoriai.
Taip siautulingas vanduo, uolų įdūkintas didžiulių,
virsta siaubinga jėga į krantą, net dunda aplinkui
viskas, o girių pati glūduma atitaria aidu.
Vos hipofagų[68] kariai po plačiuosius laukus pasiskleidžia,
dūmai visam jų kely iš gausių sodybų pakyla,
žūsta bažnyčių garbė liepsnose, o žudynėse – dirvų,
niekas ištrūkti vilties nebeturi, nes ką tik girdėjęs
tuoj ir pamato skitus: arimus baugindamas ginklais
skitas, už Korą, kuris umariausius viesulus suka,
už Akviloną iš jo gimtinės greitesnis, palieka
pėdsaką kraupų ugnies ir įkyri ietimis dangui.
Tarsi vilkai, jei kada ožiukus išbadėję užpuola
nakčiai užstojus, o jų neišgirsta per kiaurmiegį šunes
ar net užuosti bėdos nebegali, per patį saldumą
miego piktai urgzdami, molosai su pančiais ant kaklo;
tarsi plėšrūnai, kurie iš baimės praradusį žadą
rambų galvią bemat parsigriauna, drasko ir tąso,
taip ir totoriai, vadžias paleidę, įtūžiui davė
visišką valią po to, kai laimingai perplaukė Dneprą.

[66] Apie Mangupą žr. 48 komentarą.

[67] Ovidijaus ištrėmimas į Tomus XVI a. istoriografijoje buvo plačiai minimas; atrodo, tarp senosios Lietuvos literatų vienintelis Strijkovskis *Gon.*, f. liiij verso, *Kron.* 105 mini, kad poetas tremties metus leido Kryme.

[68] T.y. totorių.

Tąkart tasai kūrinys Gedimino – turtingasai Vilnius
globė Augustą; prie jo suvažiavus bajorų ir ponų
aibė be skaičiaus dienas puotose ir linksmybėje leido[69],
kai visuose namuose po sostinę Gandas pasklinda,
kad sunaikinta taika ir valstybėje siautėja priešas,
kad veik visuos pakraščiuos iš gaisraviečių verčiasi dūmai.
Kol garbiuosius ponus pamažu į tarybą sušaukia,
štai ir jaunuolis kažkoks pasirodo, ištrūkęs iš priešo,
sužeistas, visas kraujuos ir strėle sužalotas į veidą,
vilkdamas veltui drauge dar nuleistą strėlinę ir ietį.
Prašo, kad vestų tuoj pat pas karalių ir šventą senatą;
čia jis ištiesia rankas ir šitaip maldauja pagalbos:
„Žemėj garsios giminės karaliau, Jogailos vaikaiti!
Tavo pagalbos prašau, nes likai vienintelis ramstis.
Šėlsta totorius nuožmus: Voluinės žemę jis siaubia,
miestams ir mūsų kaimams pražūtim nematyta grasina.
Žemių geroji dalis pelenų gilybėj paskendo,
patiesė dalį žmonių kalavijas totoriaus, o daliai
suveržė pančiai kaklus; net patsai Višnioveckis – belaisvis.
Priešus sulaiko menki daliniai ir negausūs kareiviai.
Tartum sparnuočiai pulkų pulkais danguje urduliuotų,
kai į šiltuosius kraštus sugrįžti taisosi gervės, –
šitaip tad mūsų žemes begalybė priešų užtvindė.
Galo totoriams nėra, po tirštom miniom nematyti
žemės juodos, jie tikra paliūtimi iečių padangę
temdo, regėjau patsai – strėlė va pataikė į veidą;
čia, pas tave atvykau, iš nagų vos mirčiai ištrūkęs.
Protėvių žemės, visos Sarmatijos, didis valdove:
Žiūri visi į tave: pagailėk, karaliau, saviškių!
Na, o jūsų meldžiu man, nejautrūs didikai, atleisti
tiesmuką žodį dabar: privalėjot žinoti, kas laukia
mūsų, kuriuos, beginklius ir jūsų apleistus, naikina
priešas, užėjęs karu; jau pakankamai matėt nelaimių
jums artimos giminės, vien kapams mes dirvas atiduodam, –
jūsų, didžiūnai, vis vien ši nelaimė, matau, nekankina.
Mus, nelaimingus, miniom, nei atkeršytam, nei apraudotam
varo prie Juodmarių nūn, o štai jūs prabangoj dideliausioj
pokylius keliat ir vien tik puotoms sueikvojate turtą;

[69] Strijkovskis *Kron.* 762 rašo, kad po tėvo laidotuvių, įvykusių 1548 m. liepos 26 d. Krokuvoje, Žygimantas Augustas išvykęs į Lietuvą, kur su žmona Barbora Radvilaite maloniai leidęs laiką.

priešai galanda strėles tuo metu ir balnojasi žirgus[70].
Galo nelaimėms nėra: totoriai galabija tėvus,
vyrus, senius, o vaikai, netekėjusios mūsų mergaitės
vedamos motinoms jų dovanų iš grobikiško karo.
Žeme tėvynės, kadai pagarsėjusi savo herojais!..
Kur, nelaimingieji, jūs bepateksit? Išvys vandenynas
dalį, ir brūžins irklai prie karo papratusius delnus;
dalį į Skitiją ves pas srautingus vandenis Krymo.
Skųsis vergai ar tekės, ar leisis pavargusi saulė,
vargšai Voluinės gimtos Rodopų[71] papėdėj gailėsis,
vargšai Voluinės mielos už trijų vandenynų vis šauksis,
svetimos upės skaidriais vandenais vis primins jiems Voluinę.
Jūsų širdžių dykysta nepaleidžia, o purpuro rūbui
nei dėl tėvynės gailu, nei dėl josios negandų gėda.
Nagi, lietuvės, ne jūs – lietuviai, sustokit į pulką:
gal melodingus garsus ir dundėjimą būgnų jūsiškių
skitai išgirdo ir jau siautulingus pulkus surikiavo?..
Ko nežygiuojat? O gal nebeturite protėvių narso?[72]
Pulkim, pastvėrę ginklus, ir užgriūkim nekenčiamą priešą:
tartis ne metas dabar, anava pasirengusi karui
vyrų minia, o patsai Visagalis kariams vadovauja!"
Šitokiais žodžiais ponus apibėrė ir taip priekaištavo;
baigęs kalbėti ranka ašarota akis nusišluostė.
Vos tik užstojo tyla ir daugbalsė šneka nuvilnijo
ponų veidais neramiais – taip iš lėto pradeda rimti
mariose bangos ir tik gelmė kurįlaik nenurimsta, –
vos tik nutilo dažni diduomenės draudžiantys žodžiai,
šitaip nuo sosto aukštai karalius Augustas prabyla:
„Būčiau norėjęs, kad jūs, diduomenė, būtute patys
šitai žinoję anksčiau, nei totoriai valstybę užplūdo,
o ne dabar, kai galbūt po sunkiais pateko griuvėsiais
viskas ir priešas nuožmus atšuoliavęs užėmė kraštą,
ir ties grėsminga riba pražūties atsidūrė piliečiai.
Tik ar gyvybės prašys negyvi? Negalėčiau prikelti

[70] Plg. Strijkovskio *Gon.*, f. C verso: *Radę wzgardzili Rozumu bacznego* || *Jęli pilnować swowolenstwa złego* || *W roskoszach sprosnych pływają po uszy* || *Czart im tak tuszy;* f. Eiij recto: *Jeszcze moy Gończe trzecie spraw poselstwo* || *Do tych ktorzy swe w karczmie sławią męstwo* || *A gdzie potrzeba poczciwa tam stronią* || *W jamie sie bronią* ir toliau; taip pat f. Siij recto: *Jedni Synowie, ktorym walczyć służy* || *Zlenieli barzo* ir toliau.

[71] Rodopai – kalnų masyvas Balkanų pusiasalyje, dabartinės Bulgarijos ir Graikijos teritorijoje.

[72] Plg. dar Strijkovskio *Gon.*, f. Siiij recto: *Moc, dzielność y miecz dla tegoć Pan Bog dał* || *By swey Oyczyzny w przygodach ratował* ir toliau; taip pat f. T recto: *Nuż tedy wszyscy Sarmatowie mężni* || *Zbroję gotuycie, a bądzcie potężni* || *Nieprzyjaciołom czas odpor dać dawnym* || *Męstwem swym sławnym* ir toliau.

kritusių, net jei patsai Jupiteris būtų man geras.
Bet, kad apgintume tai, kas dar liko, ir bent iš bedievių
pančių anksčiau, nei numirs, išvaduotume valdinį vargšą,
mums pasitarti ir greit pasielgti vyriškai reikia.
Taigi išdėstysiu jums sumanymą, kilusį dartės
mūsų širdy, ir keliais sakiniais apsakysiu, klausykit!
Štai kunigaikštis žymus Radvilų giminės – Mikalojus;
tai – karžygys, ir kilme, ir darbais plačiai išgarsėjęs.
Noriu, kad stotų vadu[73] – tai šit koks sumanymas mano –
šitas herojus, žmonėms į pagalbą skubėtų ir vestų
jūsų ginkluotas gerai ir karo nebijančias kuopas".
Tarė, ir vienu balsu karalių bei jo nutarimą
ponai palaikė ir draug paragino keršyti priešui.
Greit susirinko kariai, kuriuos ar aistringas troškimas
karo, ar kerštas saldus už savuosius į mūšį vadino.
Prie Erdivilo pilies, kuri nuo seniai Naugarduko
vardą turėjo[74], visi lietuvių būriai susijungė.
Skuba iš čia jie, vilčių kupini, pražygiuoja pro Slucko
bokštus, Mozyriaus kuorus plevėsuojančios vėliavos lenkia,
debesys dulkių aukštai virš arimų terodo jų kelią.
Pats prakilnus karvedys Radvila po kariuomenę nardo:
tai atsilieka, tai vėl prieš pulkus į priekį išjoja,
būdamas tikras, kad greit susirems ant atviro lauko.
Tik pasirodo, kad jau iš krašto suvis pasitraukė
bailūs totoriai (lig šiol pragaišties gedulingosios žymės
ženklios tuose laukuose); tas pats begėdiškas Gandas
perspėjo priešus, kad greit Radvila atžygiuos, kad atėjo
jo vedama Lietuva į Voluinę, todėl pasileidžia
bėgti plėšikų gentis, pasikliauti pratusi kojom;
sprunka baimės pilni ir patiki kojoms gyvybę –
tartum priėdę vilkai iš visų jėgų lapatuotų,
tarpe galingų sargų bandos užpultos atsidūrę.
Baisiai tokia padėtis Radvilaičiui numušė ūpą:
dairės aplinkui tuščiom akimis, neapsakomą skausmą
kentė, užtvindė banga dideliausia rūpesčiai širdį,
nė nebepaisė veidų ašarotų, ugnim supratimas
savo narsos ir garbė įgimta liepsnojo krūtinėj.

[73] Plg. dar Strijkovskio *Gon.*, f. Tiij recto: *Zaś wam Hetmana takiego potrzeba || Ktoryby szczescie miał od Boga z nieba || By znał Rycerskie rzemiosło skutecznie || A żył statecznie* ir toliau. 1549 m. spalio mėn. Radvila Rudasis su lietuvių kariuomene buvo Žygimanto Augusto pasiųstas į Voluinę, tačiau totorių ten jau neberado.

[74] Strijkovskis *Kron.* 265–266 nurodo Naugarduką atstačius ir jame savo sostinę įkūrus kunigaikščio Montvilos sūnų Erdvilą.

„Negi ničnieko suvis nelaimėta už šitokią kainą?
Ko gi tu, prieše bjaurus, totori, į pašalį traukies?"
Ką gi daryti dabar? Ir kuriam krašte jam ieškoti
įnamių Krymo? Skaudu dėl belaisvių žmonių ir matytų
ką tik žudynių žiaurių: „Ne šitai galingam karaliui
jodamas žygin viešai pažadėjau – sakiau, kad trofėjų
tūkstančiai bus, o dabar nė grąžos atiduoti už pikta
skitui žiauriam negaliu! Dangaus žvaigždynais prisiekiu,
kad nuo pavojų jokių nesukau į šalį dėl jūsų –
tų, ką nedraugo ranka išsivarė iš gimtojo krašto,
kad nepabėgau grasioj akivaizdoj priešų gausybės –
būčiau stojęs kovon ir save už kitus paaukojęs,
tik – Visagalis neduos pameluoti – nebuvo tai lemta.
Kur bepateksit dabar? Ir kuri beišvys jus, piliečiai,
barbarų žemė?.." – Rankas į dangaus aukštybes iškėlęs
šitaip kalbėjo, ir jam per skruostus ašaros ritos.

Darbas gražus, kad ir ką sakytų kas nors, padarytas:
priešas leidos išties į kojas ir apimtas baimės
nei Lietuvos žemdirbių negalėjo žudydamas pulti,
nei per plačiuosius laukus, didžiuliais būriais pasiskleisti.
Kas nugalėtojo klaus, ar pergalę pelnė jis, priešui
baimės įvaręs, ar ji su Marso žinia jam atėjo?

Meilę už drąsą vis vien karalius Augustas parodo
ir atsilygina jam, už nuopelnus davęs valdyti
Trakų žmones: tebus nuo dabar lietuvių Senato
tikras narys ir turės garbingą vaivados urėdą[75]:
būdamas juo, jau įgus ir didžią tėvynę apginti.
Kita vertus, gražiai atmokėta Narsa atsiskleidžia,
skatina gimti skirta dovana sumanymą didį.
Šitaip Paladės rasa gyvybę palaiko žibintams:
pripili skysčio daugiau, ir žibintai skaisčiau suliepsnoja.
Lygiai taip pat ir narsa neatlyginta sus, atmokėta –
kils lig žvaigždžių, kol galop pasieks debesynus aukščiausius.

Didvyrio šito Šlovė, sužibėjusi žygiais didingais,
veikiai Fasido bangas ir Kalchanto juodojo žiotis
siekė, ir pelkė rūsti Meotidės iš baimės jūravo;
vėl, nuvejojus karų debesynus, taika patekėjo
žemėj ir savo glėby maloniam Sarmatijos žmones
šildė, visų gerbiama; su derlingais metais lenktynių
ėjo dukružė taikos Cerera, pasėlių maloninga
motina; lygia dalim laimingas pjovėjas į dangų

[75] 1550 m. Radvila Rudasis tapo Trakų vaivada.

aukštai didybei paties karaliaus Augusto vis siuntė
giesmę ir garbstė tave už nuopelnus, Radvila, tavo.
Betgi kokia mus ūmai vis nužiūri bedieviška Atė?
Negi ta deivė nuožmi neleido ilgai (jei kas žmogui
duota iš viso ilgai) taika pasidžiaugti lietuviams?
Tęsiasi lybių šalis po Didžiaisiais Grįžulo Ratais,
pelniusi derliais šlovės, susikrovus per vandenis turtą,
bokštais tvirtovių plačiai išgarsėjusi; čia viešpatavo
Fiurstenbergas, kuris kilimo buvo germanas.
Kaimo žmones karuos nugalėję ateiviai germanai
visą žemę iš jų pasisavino, atėmė uostus;
engė vargšus nuo tada pasišventę kariauti kryžiuočiai –
vyrų bjauri padermė, kuri nepaisė iš viso
nei sutarčių, bent menkos pagarbos karaliui, nei baimės.
Taigi per šitai pirmos nelaimės sulaukė kryžiuočiai:
toji savikliova jiems priartino galą lemtingą.
Suėmė laikęs ilgai apsiausty galingas Magistras[76]
patį senosios Rygos arkivyskupą; nė nežinojo
vyskupas galo bausmėms, tad Augustas, giliai sugraudintas
kieto kalėjimo, kur uždarytas kankinosi Brolis
(Brandenburgo šlovė nemari iš senelių paveikslų
dar jam palaikė jėgas), paragina laisvėn išleisti
kalinį, kentusį tiek, o šį prašymą perduoda Lanskis[77],
bandęs taikinga kalba paveikti nuožmuolį Magistrą.
Tik negarbingas, taikos nepakenčiantis šitas kryžiuotis
pamina teisę dangaus ir įsako Lanskį, nekaltą
visiškai, bausti mirtim ir nukirsdinti (žmonės taip kalba).
Žūna baisia mirtimi žygūnas, per sąnarius jaunus
plūsta kraujai, ant pečių vien kaklas mirtingas telieka,
puola iš rankų baltų ant žemės taikdario laurai.
Parneša žinią namo bendražygiai, kad Lanskiui gyvybė
žiauriai Rygoj atimta, o tada iš tikrųjų lietuviams
pyktis sukyla: visi į karalių kreipias, ir ginklai –
ginklai jau žvanga, kai jie vadina viens kitą prie ginklų.

[76] Kojalavičius-Vijūkas rašo tai atsitikus 1556 m. (Albertas Kojalavičius-Vijūkas, *Fasti Radivilliani gesta illustrissimae domus ducum Radziwil compendio continentes*, Vilnae: Typis Academicis Soc. Jesu, 1653, p. 37; toliau komentaruose – *FR*). Oderbornas f. K_2 verso ir toliau išsamiai apibūdina Rygos arkivyskupo ir Livonijos ordino magistro konfliktą ir nurodo, kad prieš patekdamas į Vilhelmo fon Fiurstenbergo nelaisvę, arkivyskupas Vilhelmas išsiuntinėjo pasiuntinius po Europą, prašydamas pagalbos prieš Livonijos ordino magistrą. | Šį prašymą atsiliepė Prūsijos kunigaikštis Albrechtas, kuris su kariuomene įžygiavęs į Kuršą, ir Žygimantas Augustas, tolesnius įvykius su kariuomene sekęs prie Lietuvos ir Livonijos sienos.

[77] Kasparo Lanskio pasiuntinystės pas Fiurstenbergą nemini nei apie įvykius Livonijoje labai gerai informuotas Oderbornas, nei Tilmannas Bredenbachas (Tilmannus Bredenbachius, *Historia belli Livonici*, Antverpiae: Ex officina Guilielmi Silvii, 1564; toliau komentaruose – Bredenbachas). Apie Lanskį ir jo nužudymą rašo Strijkovskis *Kron.* 767 ir Kojalavičius-Vijūkas *FR* 37.

Priežastys karui yra, ir dangus reikalauja jau keršto.
Nors po kojų taika pamintoji karalių ir saistė,
visgi vienintelė jam vainikuota alyvmedžio lapais
Santarvė buvo miela: ją aukščiau už pergales kėlė.
Tad pas Magistrą, širdy puikenybės germaniškos pilną,
liepia žygūnui, rinktam iš senatorių luomo, keliauti[78]:
„Brolį paleisk, o jei ne – negalioja sutartys jokios,
artinas karas taikos nekentėjui, tegu pasiruošia –
laukia nuostoliai vien ir nelaimės visokios Magistro".
Vos tik iš Vyskupo tai kryžiuočių Magistras išgirdo,
apėmė jį (net šiurpu ir sakyti!) didžiausias piktumas;
jei ne žygūno garbė ir mitra, tai vargu, ar tą kartą
rankos pakėlęs prieš jį nebūtų taip pat... Kad pratrūko
prakeiksmus siųsti burna! Ir kalbėdamas lemta nelemta
Fiurstenbergas galop apmaudaujančiom lūpom pasakė:
„Argi kas nors iš žmonių ar dievų kariauti prispyrė
Vilhelmą? Argi taip pat Livonijos priešai nepuola?
Sakot, nedora, kad mes nusikaltėlį brolį Augusto,
karą prakišusį mums, kalėjime savo uždarėm?
Ko gi jis mūsų žemes ir pilis, ir Livonijos skeptrą,
Rygą ir patį mane Sarmatų tironui išduoda?
Kam gi reikia kuršius atiduoti prūsams ir Broliui?
Argi nedora, kad mes kuo nors į apgaules atsakom?
Taigi rūstybė visai neteisi ir tuščia jus užvaldė.
Tujai, lietuvi, manei, kad giriose žvėris medžioji,
tad nežinodamas, kam sparnuota Pergalė skirtų
palmę, tu, aišku, grasai pražūtim neišvengiama žemėms.
Reikia kariauti? Prašau! Kiekvienam sumanymas savas
žūtį ar pergalę neš; man prie šono šit veriantis plienas,
kraujas iš mūsų žaizdų dar almės (tegu neužmiršta!)[79],
neima baimė silpnų sąnarių, kol tyli trimitai.
Tad išmėginkim jėgas: te šarvuotas galingas germanas
kyla prieš kardą ir lyg uraganas priešą užgriūna!
Fiurstenbergas nedels: man karai nežadina baimės,
mirti taip pat nebijau – negailėsiu nė vieno lietuvio!" –
Šitaip atsakė tasai kryžiuotis karaliui Augustui.

[78] Apie Žemaičių vyskupo Jono Domanovskio pasiuntinystę liudija Bredenbachas f. 29 verso, Kojalavičius-Vijūkas *FR* 37. Strijkovskis *Kron.* šią pasiuntinystę nutyli.

[79] Vien kalbos ypatybių nepakaktų sieti šią vietą su Senekos tragedija *Tiestas*, jeigu ne paties Radvano pastaba paraštėje. Fiurstenbergas kalba apie saviškių kraują žodžiais, kuriais Pasiuntinys minėtoje tragedijoje praneša apie Atrėjo įvykdytą piktadarystę (Tiesto sūnų nužudymą, žr. 21 komentarą). Radvano pastaba paraštėje „Karaliai eina, kur jiems patinka" išreiškia vieną iš tragedijos temų, rutuliojamų, beje, Atrėjo monologuose: valdovui galima viskas. Taigi Radvanas, kurdamas Fiurstenbergo paveikslą, į magistro lūpas įdėjo žodžius žmogaus, kuris Antikoje buvo tirono žmogžudžio pavyzdys.

Taigi grūmojo anas, puikenybės germaniškos pilnas,
nei nelinksmos pabaigos, nei likimo kelių nežinojęs.
Šitoks jau būdas žmogaus: kai kas nors per vargą pasiekia
laimės viršūnių pačių, tai sustoti skausmingai tegali.
Tąsyk romia širdimi karalius Augustas prabilo:
„Vargas dangaus ir žmonių nekenčiamai padermei, genčiai,
priešiškai mums nuolatos ir nekenčiančiai mūsų gerovės!
Reiks prieš krikščionis ginklus, kurie prieš barbarų žemę,
prieš Mahometo žiaurius pasekėjus derėtų, atgręžti.
To neteisybės genties ir Tikėjimas suterštas prašo.
Esam, deja, verčiami ir prieš norą taikos atsisakom,
nes tik taika maloni, o karų pavidalai – grasūs.
Fiurstenbergai, tavęs tik nelaimė ir galas nelinksmas
laukia, težino tatai ir tegirdi didžiulis pasaulis!
Kelkit, sarmatų kariai, tinginiauti pradėję be karo,
vėliavas, mums iš seniau laimingas, ir tuntais paskliskit
lybių derlingais laukais, o jau, Radvila, tu vadovausi
mūsų pulkams[80], tad pradėk kariuomenės vado tarnystę!“
Tarė, ir vyrai jauni – lietuvių kariuomenės žiedas –
renkas, sudaro pulkus, apginkluotus derančiais ginklais;
ruošias žygiuoti dalis pėsčiomis, o dalis, surikiuoti
žygio kolonom, aukštai laikydami galvas per lauką
leidžias, kanopom žirgų krėsdami vaitojančią žemę.
Saulėje žiba kartu tarp Augusto pulkų asmeninės
gvardijos vyrai, karšti ir visi kaip vienas – rinktiniai,
tartum delfinai, kai jie žaisdami netoli nuo pakrantės
vienas po kito smagiai per giliąsias marias šokinėja.
Šaukia vardu Radvila kiekvieną iš jų ir karingas
uždega širdis narsa, o po to – su herakliška kuoka
rankose – jiems iš aukštai pasako slaptažodį karo.
Šimtas tūkstančių[81] – tiek į Pasvalį žengė karingų
vyrų, giliai širdyse be kalbų nusiteikusių Marsui.
Vėliavas su Marija – dievotą kariuomenę – vedė
Fiurstenbergas prieš juos; vadovavo germanų falangoms[82],
kryžiais juodais papuoštoms, bet dėvėjusioms apdarus baltus.
Iečių mišku apsupti Livonijos komtūrai traukė

[80] Radvanas čia turbūt turi galvoje vadovavimą tai lietuvių kariuomenės daliai, su kuria Radvila Rudasis siaubė Livoniją. Žr. dar 83 komentarą.

[81] Kojalavičius-Vijūkas *FR* 38 nurodo, kad lietuvių kariuomenė ties Pasvaliu įsikūrė 1557 m. Tokį pat kaip Radvanas lietuvių kariuomenės skaičių nurodo Bredenbachas f. 30 recto ir Strijkovskis *Kron.* 767. Skaičius atrodo pernelyg didelis; arčiau teisybės turbūt yra tas, kurį Radvanas pažymėjo paraštėje, būtent 30 tūkstančių.

[82] Bredenbachas f. 30 verso nurodo, kad Fiurstenbergo karines pajėgas sudarė septyni tūkstančiai raitelių, keli tūkstančiai apginkluotų kaimiečių, šešios vokiečių pėstininkų vėliavos.

tartum kentaurai pikti; juos lydėjo ginklo nešėjai.
Matės kryžiuočių pačiam vidury įžymusis Magistras,
žėrintis aukso dėmėm; spinduliavo ugnim jo liepsningos
akys ir saulės šviesoj virpėdami ginklai švytavo.
Įkandin traukė pėsti miniomis, net atrodė, kad tvinsta
skydais šarvuoti pulkai per laukus ir nuo skubančio Marso
veikiai užvirs Pasvalys; panašiai kaip medonešiui stojus
spiečia bitutės lankas, – panašiai ir jaunuomenė tuntais
užėmė lygius laukus (jau verčiau jie narsumą parodę
būtų Rytų kraštuose ar tenai, kur Rodopų tvirtovės).
Visgi sustojus vieniems prieš kitus plevėsuojančios vėjy
vėliavos skiria eiles, ir bedieviškas Marsas jau siaučia,
pučia ragus Nedermė, praskleistais apsižiaugus apsiaustais.
Tik Visagalis, žmonių piktumo nekęsdamas tuščio,
paima dvi lėkštutes, paauksuotas, vienodo sunkumo,
deda į vieną, aiman, Livonijos dalį, į kitą
lemtį lietuvių tautos, o tada svarstyklėm padaro
dangišką teismą abiem, ir Apvaizda Livonijos lėkštę
leidžia žemiau ir žemiau, o lietuvių – kelia į dangų.
Linkteli galvą tada Visagalis, ir sudreba Žemė
su pranašingu Dangum (o tai laikęsis kėslų, germane,
būtum: likštis sutarčių negerbti būdinga turtuoliams).
Jau virš gausių dalinių lekiodama Pergalė kreipia
žingsnį triumfo artyn į lietuvių kariuomenės pusę...
Būtų vieni ir antri rikiuotes susiremti suvedę,
jei tik nebūtų karščiau tavasis, Radvila, protas
dangiško tėvo valia be žudynių laimėti panūdęs[83].
(Žiede skaistus! Karvedy, deramai nepagerbsimas amžiais!)
Šitiek krikščionių – vienų ir antrų, palydėsiančių galvas
tuoj, ir mirčių būsimų, ir beprotiškoj dvikovoj šitoj
žūsiančių tūkstančių tuoj širdies gelmėse pagailėjęs,
mūsų romus karvedys sudejavo: net priešų magistras,
vos tik priėjo arčiau ir kartu rikiuotes apžiūrėjo,
perbalo, paveiktas taip neaiškių kautynių paveikslo,

[83] Kojalavičius-Vijūkas *FR* 38 nurodo, kad 1557 m. lietuvių kariuomenei išsidėsčius stovykloje ties Pasvaliu, Žygimantas Augustas pasiuntė Radvilą Rudąjį su dalimi kariuomenės siaubti Livonijos. Įsiveržęs Radvila plačiai sėjęs siaubą ir niokojęs kraštą. Tuo tarpu Radvano amžininkas Andrzejus Trzecieskis knygoje *Sylvarum liber primus* (Cracoviae: In officina Stanislai Scharffenbergii, 1568; toliau komentaruose *S* I), 3, 82–84 (f. B verso–Bij recto), pažymėjo dvi Rudojo savybes Pasvalio akcijos metu: gebėjimą įtikinėti ir karinius sugebėjimus. Žemaičių vyskupo Domanovskio biografas Józefas Jasnowskis (*Polski słownik biograficzny*, t. 5, Kraków, 1939–1946, p. 298) nurodo būtent vyskupą dėjus daug pastangų, kad nebūtų pralietas, kaip Radvanas rašo, krikščionių kraujas.

graužatį kentė širdy ir nuo didelio išgąsčio leipo[84].
Vos sumanus karvedys anksčiau už kitus tai suprato,
pirmas paklausė tokiais iš širdies išsiveržusiais žodžiais:
„Gretos! Nepūskit ragų kautynėms, kol aš pakalbėsiu:
mano kalbos nors trumpai paklausyti visų aš maldauju.
Ak, ir kieno gi valia, palaimingos tautos, turtingos
šalys, paskatino jus pragaištingąjį karą pradėti?
Gal pranašingu paukščiu, gal žyniu patikėjot, gal turit
viltį nors kokią kare nugalėti Augustą, galingą
vyrais ir žemėm? Kodėl tad karai nežmoniški kyla?
Ką gi jūs ruošiat? Nejau jus tuščia viltimi apsvaigino
jūra? Gal laukiat labai didelės paramos iš už marių?
Veikiai ant plauko pakibs visa Livonijos žemė,
jei tik geresnė mintis nepakeis nusistatymo jūsų.
Ak, ir kodėl į baisius pavojus tu, drąsos ir puikybės
pilnas Magistre, stumi nelaimingus Livonijos žmones?
Pyktis ir tavo kaltė sudarys turbūt paskutinę
priežastį, lemsiančią greit praradimą Livonijos laisvės.
Mums negaila tavęs, o tik gaila guldysiančių galvas,
karo didžiulės žalos ir prarasiančių sūnus motulių.
Nagi, kol proga yra, su kaimynais lietuviais susiekit
savo kelius ir dabar pripažinkit karalių Augustą!
Argi dar savo jėgų neįvertinot? Sau apgynimo
nuo siautulingos Maskvos ir priešo galingo nematot?
Ietį iš rankų paleisk ir karaliaus vainiką pagarbink:
sakome tai, ką tuoj pat įrodyti galime ginklais."
Tarė, ir gretos narsių Livonijos vyrų atsako
aidu; apmetę akim ant Šventosios[85] krantų surikiuotas
tankias lietuvių eiles, nesuskaitomus dalinius, vyrai
apsupa žiedu visi kaip vienas nuliūdusį savo
vadą ir vienu balsu vien taikos reikalauja ir prašo:
„Eik pas karalių tuoj pat, patikėk jam savą likimą!"
Soste auksiniam tada didžiadvasis karalius sėdėjo,
kai su šimtinėmis trim kilmingiausių Livonijos žemėj
raitelių, ginklais garsių, pasipuošusių skraistėm ir kryžiais,
Fiurstenbergas artyn prie stovyklos ir upės prijojo.
Buvo dabar nuolankus, į karalių maldaudamas tiesė
jau neginkluotas rankas, ir ašaros ritos jo skruostais.

[84] Bredenbachas f. 30 verso patvirtina Radvano žinią, kad aiški lietuvių kariuomenės persvara paskatinusi Fiurstenbergą ginčą spręsti ne ginklu, o derybomis, galop pasibaigusiomis Livonijos ordino panaikinimu.

[85] Turbūt turima galvoje Žemaitijos Šventoji, ryšium su Prūsijos kunigaikščio Albrechto žygiu į Kuršą; žr. dar 76 komentarą.

Tarė: „Iš tikro bausmės nusipelnęs, šviesiausias karaliau,
aš, kurs nei pats nurimau, nelaimingas, nei tau pasidžiaugti
leidau taika, o bandžiau, nelaimėlis, kurstyti karą;
tik pasisotinti mums kautynėmis buvo nelemta!
Prašom vardan dievų ir mūsų senatvės nelaimių,
gėdą užtraukusių šiems smilkiniams pralaimėjimu mūsų,
ir atlaidumo kilnaus, jei kur nors dar šitoks išliko,
mums dovanoti; mane lietuvaičiai jau prašantį matė."

Vietą, romėnų vadai ir didieji Atėnų ir Tėbų
vyrai, užleiskite jam: nepažinot taikos pagimdytų
pergalių skonio, krauju aptaškyti drambliakaulio ratai
jūsų!.. Juk pirmas jisai, nuo mirties išgelbėjęs priešus,
laurus, žalius amžinai, ir triumfus gyviesiems dar matant
pelnė, todėl ir šlovė jo narsumą, vardą ir garbę
amžiną perduos nuo šiol ateities nesuskaitomiems amžiams.
Tu patarimais savais apkarpei livoniečių galybę,
Radvila, vyrus, kuriuos ir Vytenis smarkus, ir ryžtingas
Daumantas[86] vergė tuščiai, be pražudymo tu nugalėjai!

Gal apdainuoti kas nors nesuskaitomus žygdarbius gali,
foibiškos dvasios garbe įamžinti jį panorėjęs?
Radvila! Tu gi mirties nebijoti galėjai už darbus –
kruvinas Marsas ir pats pasitraukęs būtų prieš tavo
pergales, – bet kad šlovė ir iškelti aukščiau, ir papuošti
galvą palaimintą tau vainiku nukariautojo troško.

ANTRA DALIS

Žvangant ginklus jau girdžiu: tai, Didžioji Pergale, tavo
ginklų, aure, bildesys pamažėliais stiprina garsą.
Nebaigiau kūrinio dar, o jėgos apleido – jaučiuosi
silpnas, todėl ir kreipiuos į tave, skaistusis Smintieti[87]:
glebią krūtinę dabar man Permėso vilnim atgaivinki[88];

[86] Apie Utenos kunigaikštį Daumantą, jo kivirčus su didžiuoju kunigaikščiu Narimantu, o paskui ir Traideniu, apie gyvenimą Pskove ir mirtį plačiai rašo Strijkovskis *Kron.* 351, 354–356, 358–359, 360, 362–364.

[87] Orig. *Smyntheu* – graikiška vnsk. šauksm. lytis nuo prievardžio *Smintheus* „smintietis", kurį turėjo Apolonas. Prievardis atsiradęs ar nuo Smintės miesto Frigijoje, ar nuo sugraikinto mysiško žodžio *sminthos* „pelė". Vergilijus šio prievardžio nevartojo; žodis kelis kartus sutinkamas Ovidijaus kūriniuose, kartą – Homėro *Iliadoje*.

[88] Poetas prašo Apolono „apiplauti suglebusią krūtinę permėsišku vandeniu", t.y. suteikti įkvėpimą. Permėsas – upė Bojotijoje, pašvęsta Apolonui ir Mūzoms.

laikas atėjo ir tau, Melpomene, apsiauti koturnais –
judu įkvėpkit mane Helikono dvasia, ir pradėkim!
Kai livoniečiai save patikėjo karaliui Augustui,
mato Aukščiausias, taika kaip saulė Livonijoj švietė,
leido maloniai dienas ramybę atgavusios gentys,
karo pavojų baisių ir lietuvių grėsmei nuslinkus[89].
Tik sunkesnės nelemties iš Maskvos jie sulaukia: likimas,
vai, nelaimingas gentis vėl įtraukia į kruviną karą.
Valdė prispaudęs didžiai maskviečius rūstaširdis Ivanas;
nei svetimi, nei savi žiauresnės nepažino pabaisos
už tą dergėją dievų, nepripampstančią kraujo krūtinę[90].
(Tautą nuo rykštės tokios, Visagali, maldauju apginti!)
Reikia tikėti, kad šį neapsakomą monstrą pagimdė
deivės Pagiežos ar dar – jei bėra kas! – už jas tūžmingesnė,
stigiškom savo krūtim išmaitino tūžmingos Pagiežos,
Furijos jį lopšyje išpenėjo pragaro pienu,
širdį ir kaulų čiulpus apduodamos troškuliu kraujo.
Negi priminti turiu skerdynes, kruvinuosius tirono
darbus? Arba piliečius ir bojarinus, pasmerktus mirčiai,
pilnas šlykštybių puotas, krivūles ir stalus, pritaškytus
kraujo? Nejau dar turiu paminėti miestus, be piliečių
paliktus, ir arimus, sunaikintus kartotom žudynėm?
Netgi lavonus aukų aukštai ant sienojų ar vartų
šitas tironas nuožmus sutuoktinių akivaizdoj kalė;
išmoném savo visus despotus pranokęs, dabartės
jis – Aloėjo sūnų palydovas ir Stikso šešėlis[91].
Taip jau paskyrė lemtis, kad maskviškiai apverktiną kraštą
siaubtų... Ne mūsų jėgoms numatyti paties griausmavaldžio
valią, už kokias kaltes Livonija Dievo rūstybę

[89] 1557 m. rugsėjo 14 d. Žygimantas Augustas ir Livonijos ordino magistras Fiurstenbergas Pasvalyje pasirašė sutartį, kuria buvo sudaryta LDK ir Livonijos ordino karinė sąjunga prieš Maskvos Didžiąją Kunigaikštiją. *Radviliados* pirmos dalies pabaigoje vaizduojama, kaip į Pasvalį žygiuoja karaliaus vedami lietuvių pulkai, pasiryžę užpulti Livoniją, jei magistras tučtuojau nepadarys Lietuvai nuolaidų.

[90] Ne mažiau įspūdingą Ivano IV Rūsčiojo charakteristiką pateikė Oderbornas f. D_4 recto–verso: „Jis buvo savavališkas, negailestingas, sulaukėjęs, nuožmus, svetimo užėmėjas, godus pinigams, gobšus, žmonių rijikas, išdidus, išpuikęs, baugus prieiti, nemalonus susitikti, sunkus bendrauti, šiurkštus kalbėtis, labai nervingas, irzlus, siaubingas, besikarščiuojantis, aistrų vergas, nesantūrus, nesaikingas, neišmintingas, nežmoniškas, neteisingas, neapdairus, priešiškas, nedoras, stokojantis sveiko proto, lengvabūdiškas, nepastovus, negeranoriškas, nemeilus, pasiduodantis nuotaikoms, nepataisomas, keikūnas, karų sukėlėjas, sunkaus būdo, įkyrus, nesusivaldantis, nepakenčiamas".

[91] Ivanas IV Rūstusis mirė netrukus po Livonijos karo pabaigos, 1584 m. kovo 28 d. Aloėjo sūnūs milžinai Otas ir Efialtas nutarė užkopti į dangų, ant Olimpo užvertę Osos ir Pelijo kalnus, tačiau buvo Apolono užmušti.

pelnė[92], – tik Jis likimus pasaulio rikiuoja ir maino.
Tartum su Piečio gūsiu apėmusios pasėlį liepsnos,
minios maskviškių tada livoniečių sodybas užpuolė[93].
Tyrais pavirsta laukai, pelenuos paskęsta sugriuvę
miestai ir žmonės; ugnis duoningąją žemę ir derlių
pjauna, ir kūnai, kurie nuo lietuvių rankos nežuvo,
guli ant žemės dabar, per kardo savivalę kritę.
Argi galėtų kas nors apsakyti, Livonijos žmonės,
jūsų nelaimes: mirtis ir kančias – šiurpulingus tirono
darbus[94]? Ar ašarų kas populiams apraudoti užtektų?
Ką gi apverkti turiu iš pradžių, o ką gi – galiausiai?
Gal jau akis amžinai nuo žaizdų užmerkusius žmones?
Sūnus, į kraują tėvų begrimztančius? Ar – tai siaubinga! –
motinas, jaunas dukras, išvarytas į svetimą kraštą?
Ar gal sugriautus miestus ir dirvas, suvisu nuniokotas?
Jūsų bažnyčių deglus, altorius, krauju apipiltus,
ilgus krantus Dauguvos, raudona puta nudažytus?
Argi bėra dar šalis, negirdėjusi jūsų nelaimių?
Ar begali apraudot, gedulinga šalie, išvarytus
žemdirbius, žūtį pulkų ir nusėtas kapais platenybes?
Ar beapverksi kada padėjusius mūšiuose galvas
karžygius jaunus, gležnus vaikelius, baisos nugalėtus?
Darkė jų veidą žaizda; glėbiuose nelaimingieji mirė –
šitaip ištinka mirtis pavasario dovanas pirmas,
vos tik erdvė nuo smarkių pasiutvėjo šuorų suvirpa.
Skaudžiai dvejojo kiti, ką anksčiau apraudoti: ar žmones
(laikiusius daiktu baisiu į akis kruvinajam tironui
žvelgti ir troškusius vien nematyti dangaus nebemielo),
oru iš bokštų aukštų išsvaidytus parako galiom[95],
ar sugalvotą žmonėms, žaizdų nukamuotiems, žudyti
būdą, kurio niekada nei Falaridas, nei egiptiečių

[92] Pasakodamas apie Livonijos nelaimes, Oderbornas f. I, recto–verso atsidūsta: „Aš drįsčiau netgi tvirtinti, kad po skaisčiausiąja saule nėra kitos tokios šalies, kurią kada nors būtų prisleges šitoks visokių nelaimių kalnas".

[93] Bredenbachas f. 37 recto apie Livonijos karo pradžią taip pasakoja: „1558 m., tuoj po Trijų Karalių, Maskvos didysis kunigaikštis tris šimtus tūkstančių kareivių surenka ir į Livoniją pasiunčia, kad ugnimi ir geležimi visą Tartu provinciją nusiaubtų". Ir šis, ir visi kiti autoriai, aprašę Livonijos karo pradžią, nemini jokių Maskvos kunigaikščio karinių veiksmų iki 1558 m. Tuo tarpu Radvanas pastaboje paraštėje pažymi, kad Maskvos kunigaikščio kariuomenė Livoniją puolusi 1555 ir 1556 m.

[94] Dauguma Radvano amžininkų, rašiusių apie Livonijos karą, pažymėjo ypatingą Maskvos didžiojo kunigaikščio kariuomenės žiaurumą 1577 m. ir vėliau. Bredenbachas f. 37 verso–38 recto liudija, kad maskviškiai nuo pat pirmų karo dienų pasižymėjo neapsakomu žiaurumu.

[95] Atrodo, kad šiam epizodui pamatą padėjo tikras įvykis, apie kurį Radvanas užsimena šioje vietoje paraštėje užrašytoje pastaboje ir kuris, beje, neminimas Strijkovskio ir Kojalavičiaus-Vijūko raštuose.

viešpats Būsyridas[96] dar, nei tironai kiti nežinojo.
Kur tik pažvelgsi – visur stogai rasojo raudona
kraujo rasa, o laukai nuo kapų atrodė nelygūs.
Šitaip norėjo, matyt, dievai, kad grobio paimtų
barbaro protas nuožmus daugybę sodžių ir miestų...
Štai kiek žalos pridarei, Ivanai, žiauriausias pasauly
care, už kaltę kalte, o už mirtį mirtim temokėjęs![97]
Regis, skirtosios dalios ir didysis magistras sulaukė.
Amžiais žilais kada nors ateitis dar stebėsis, kaip priešas
tokias galingas pilis nelygiom sutartim sau pajungė,
kaip atsidūrė baisioj pražūty Livonijos žemė.
Kas man paaiškins, kokia pragaištinga Atė[98] sutrikdė
Fiurstenbergui mintis, kad į Viljandį traukės ir šitai
menkai tvirtovei visos giminės viltis ir gyvybę
pavedė savo?.. Aiman, sutarčių nesilaikantis priešas
mūrus ir bokštus pilies viesulais siaubingais išvartė.
Varge tu mano! Į ten, kur nė auksas kelio neranda,
priešų kareivis vartus atidaro... Anie įsiveržia,
pirmą Magistrą žila, negarbingai dulkina galva
randa ir išveža jau amžinai iš tėvynės bedalį.
Štai ir visiems pavyzdys, kaip sukta Ramnuntietė[99] pargriauna
didį ir kaip netiesa pakloja ant žemės, kas stovi!
Tąkart graudūs verksmai visoj Livonijoj kyla:
žmonės grąžė rankas ir mušėsi sau į krūtinę
kaip ir tada, kai, liepsnom nevidonus karius apginklavęs,
pro Iliono vartus įsibrovė ryžtingasis Piras[100]
ir kai nuo sienos aukštos į gimtinės pelenus krito
Hektoro vargšas sūnus – pasirodė, lyg dulkėms sukilus

[96] Plg. Ovidijaus *Trist.* III, 11, 39–54. Akraganto tironas Falaridas, valdęs VI a. pr. Kr., garsėjo tuo, kad nusikaltėlius ir savo priešus gyvus degino variniame jautyje. Egipto faraonas Būsyridas aukodavęs dievams visus svetimšalius, kurie tik patekdavę Egiptan.

[97] Trečiaisiais Livonijos karo metais (1560 m. rugpjūčio pabaigoje) Maskvos kariuomenė užėmė Viljandžio pilį. Jos gynybai vadovavo Fiurstenbergas. Jis buvo išvežtas į Maskvą pas Ivaną Rūstųjį. Nikolajus Karamzinas *Rusijos valstybės istorijoje* pasakoja ta proga įdomų atsitikimą: kai kunigaikščio tarnai Fiurstenbergą ir kitus belaisvius vedžiojo Maskvos gatvėmis, rodydami juos maskviškiams ir sostinės svečiams, žioplių minioje buvęs ir Kazanės valdovas. Šisai priėjęs prie kažkurio livoniečio, spjovęs šiam į veidą ir taręs: „Taip jums, kvailiams, ir reikia! Tai jūs išmokėte rusus valdyti ginklą: mus pražudėte ir patys liepto galą priėjote!"

[98] Atė – graikiškas vardas, nevartotas nei Vergilijaus, nei kitų romėnų poetų, nelaimės, apakimo ar paklydimo personifikacija.

[99] Graikų mitologijoje Nemesidė buvo likimo deivė, baudusi žmones už išdidumą ir neteisybes. Nemesidės šventykla buvo Ramunto mieste Atikoje.

[100] Neoptolemas, arba Piras, buvo Achilo ir Deidamėjos sūnus; pagal orakulo pranašystę be jo achajai negalėjo pasiekti pergalės, tad Odisėjas jį atgabeno prie Trojos. Būtent Neoptolemas užmušė senąjį Priamą ir drauge su kitas achajais numetė nuo degančios tvirtovės sienų Hektoro sūnų Astianaktą, kuris vienintelis pagal orakulo pranašystę galėjo atkeršyti achajams.

būtų sustojęs dangus... Prieš akis neišvengiamo galo
vaizdas stovėjo toks pat, ir dundėte dundėjo nuo gausmo
šniokščiančios srovės, krantai Dauguvos ir girios bekraštės.
Leidžiasi vyrai keli, parinkti iš senatorių luomo,
melsti karaliaus ir jo valdinių veiksmingos pagalbos[101]:
„Aini dievotos genties, karalių šeimos palikuoni!
Krito ant mūsų bausmė mirštama – neįveikiamas pyktis
aukšto dangaus, ir jei tu, didysis karaliau, pagalbos
mums nesuteiksi, žinok, kad Livonijai artinas galas:
mūsų valstybei ir mums išaušo diena paskutinė.
Švedai per jūrą karu mums grasina; iš priešingos pusės
puola Maskva, ir laukai nugulti žemdirbių iššudytų –
likome vienu metu be Šlovės, Išganymo, Laisvės,
be prakilniosios Garbės, dar senovės tėvų užpelnytos.
Žudo be gailesčio mus; didysis karaliau, tu vienas –
mūsų viltis; jau gana už būtąsias kaltes atmokėjom.
Mus iš bėdų išvaduok, Nugalėtojau, griaunamo krašto
šlyjančius reikalus gink nuo žūties ir saviškių gailėkis
(žino dangaus šviesuliai, kad mes – tavo!): apgink nuo pavojų,
ligi savųjų valdų neleisk išsiplėsti Maskviškiui,
šitam rijikui žmonių, nekaltų gyventojų rykštei!
Tavo šlovė tautose, kurias tik glėby Okeanas
laiko, gyvuos, o patsai Augustu vadinamas būsi!"
Skundas karaliaus širdy pažadina ryžtą kariauti:
tiek neteisingų mirčių ir Maskviškio povyza stovi
jo akyse, tad nors jam ir brangesnė taika už didingas
pergales, reikia vis vien kariauti už šventąją taiką.
Veikiai visa Lietuva bendražygiams suteikti nelaimėj
paramą imas[102]; visur įsivyrauja nuomonė: karas!
Šaukia į karą ir pats Tikėjimas, užgula rankom
trukdančius karą vartus, reikalauja atkeršyti priešui:
„Ženkit pirmyn su Dievu, dievobaimingos širdys!" – Tai pultų
vyrai, štai taip uždegti, jei maldoj prašytasai priešas
jiems pasirodytų nūn!.. Su Dievu į Livoniją traukia
vyrai, o pats Radvila lietuvių kariuomenę veda.
Sukdamos savo gijas, likimo verpėjos paskyrė

[101] Sunku tiksliai pasakyti, apie kokią pasiuntinystę Radvanas čia užsimena, nes nuo Livonijos karo pradžios Žygimanto Augusto rūmuose nuolat lankėsi livoniečių delegacijos, prašydamos paramos. Šiuose reikaluose ypač aktyvus buvo Livonijos ordino magistras Gotardas Ketleris. 1559 m. rugpjūčio 31 d., rugsėjo 15 d. ir 1561 m. lapkričio 28 d. Vilniuje jis pasirašė sutartis, pagal kurias Livonijos Ordinas atiteko LDK globai ir nustojo egzistuoti. Galimas daiktas, kad čia minimas livoniečių apsilankymas pas Žygimantą Augustą po 1561 m. birželio 5 d., kai Taliną ir visą Šiaurės Livoniją užėmė švedai.

[102] Radvanas neteisus, taip vertindamas padėtį, nes lietuviai karo veiksmuose pradėjo dalyvauti nuo 1561 m. vasaros, kai į Livoniją įsiveržė dar švedai ir danai.

Radvilai būti vadu, kad žinotų: jis Rusų valstybę
gali įveikti kare ir sutramdyti tautą įžūlią.
Jie išžygiavo, ir štai, jau naujais Livonijos žemė
žėri pulkais ir Maskvos negarbingos krūtinės jau bėga.
Buvo stambiais akmenim sutvirtintas Tarvastos[103] miestas;
vyrais ir sienom aukštom pasikliaudamas, kurstė jis karą.
Šičia lietuvių pulkai po plačias apylinkes sklisti
ima ir pradeda jį galinga apgula spausti.
Įkvepia mūšiui karius Radvila ir tirono žiaurybes
primena: „Ar negana gentis taikingas jis plėšė?
Šiurpino žodžiais grasiais ir galingus miestus, ir dirvonus?
Žmones, visai nekaltus, geležim į nebūtį siuntė?
Netgi užteko drąsos su lietuviais karą pradėti!
Ar siautulingam kare pragaišinti netrokštauja jūsų –
tų, kam žadėjo anas, galingesnis, Valdovas ramybę?
Jis nusipelnė bausmės! Tad į priekį: kopkit ant mūrų,
duokit ugnies ir krauju pasotinkit nuožmiąją gentį!
Jei ši pilis nesutiks pasiduoti ir vartų atkelti,
tai iš jos bokštų aukštų aš akmens ant akmens nepaliksiu,
nors ir vieta patogi, ir metalo audros ji nebijo".
Šitaip kalbėjo jaspiu nusagstyta lazda pasipuošęs
vadas, ir narsas visus tuoj pagauna: jie puola prie sienų,
ar nugalėti drauge pasiryžę išdidųjį miestą,
ar, jei kitos išeities neturėtų, tai žūti garbingai.
Pradeda vyrai pilies apgulimą didžiaisiais pabūklais,
griauna be perstojo jais tą tvirtovės puošmeną – bokštus,
remiančius dangų. Tik žybt, ir jau pragaištį nešantis žaibas
skrenda – prieš tokį turbūt nė kiklopiškos sienos netvertų!
Vienas už kitą greičiau išgriauti mūrą pabūklai
skuba ir sienas baisiu dundėjimu aižo, paeina
triukšmas ir žemę storai aptaiso nuolaužom mūrai,
žemė vaitoja ir jai atitaria aidu paskliautė.
Leisgyviai virsta Maskvos kareiviai aukštai iš tvirtovės,
siutas aršus ir pyka, iššautų sviedinių pagimdyta,
šėlsta (baisu apsakyt!), lyg kad visą padangę ar žemę
purtytų Tėvas[104] – patsai kratytojas žemės Neptūnas.

[103] Tarvastos (lot. *Taurus*, est. *Tarvastu*, dabar miestelis Viljandžio rajone Estijoje) pilis buvo Livonijos ir Maskvos Didžiosios Kunigaikštijos pasienio tvirtovė. Čia 1561 m. liepos mėn. nukreipė lietuvių kariuomenės smūgį Radvila Rudasis. Kariuomenė stokojo sunkiųjų apgulos pabūklų, tad Tarvastą Radvila paėmė tik pasikasęs po pilimi ir išsprogdinęs pamatus. Tarvastos apgultį mini taip pat rusų metraštis (*Полное собрание русских летописей*, т. 29, Москва, 1965, p. 296). Strijkovskis nurodo *Kron.* 769, kad iš Tarvastos Maskvos būriai dažnai puldinėdavo Livoniją.

[104] *Radviliados* originale *Pater Enosigaeus*. Tai romėnų poetų nevartotas Poseidono vardas, sutinkamas Homėro *Il.* XIII, 43.

Tik nepabūgsta pilies nesugriaunamos sienos patrankų
šūvių, o stūkso nelyg kentauriškos uolos – be proto
aukštos, viršūnėm stačiom ir tik panieką rodančios vėjų
antpuoliams, marių bangoms, nors nuo jų neapsaugotos nuodėm...
Smulkius deglus kai kurie lietuviai svaido ant mūrų,
veržias per mirtį kiti prie tvirtovės, bet nieko nepelno.
Mat neprarado galvų, nors patekę į tokį pavojų,
priešų kareiviai – mirties kruvinosios tarnai atsidavę.
Gynėsi prieš lietuvius jie visais įmanomais ginklais:
švilpiančius sviedinius jų didžiulės patrankos į priešus
spjaudė kartu su ugnim, pro angas be tvarkos juos apšaudė,
laistė juos skystu švinu dusliam bildėjimui aidint.
Daugel vyrų narsių į mirties rankas jie išduoda,
daugel jie, aukštus kuorus gindami, į mirtį pasiunčia.
Kuo atkakliau su ginklu lietuvaičiai užimti tvirtovę
baudės, sutelkę jėgas, ir visa galia ją išgriauti
stengėsi, tuo atkakliau maskviškių įgula gynės.
Jau prieš Maskvos kareivius ir jėgų neužtenka, ir tuščios
karo mašinos, kai čia įtaigusis Narsumas ateina,
neviltį varo šalin; Fortūna ir Marsas vėl grįžta,
dar skaistesniuos spinduliuos Šlovė per vargus pasirodo.
„Dešimtį metų Troja danajų laivus sugaišino,
išdavė savo ainius apgultoji Mesėnė spartiečiams[105].
Ar nugalėtam gražu kam sustoti, karą pradėjus?
Ar ne tironas žiaurus nebaudžiamas šičia surengė
kruviną pirtį? Ar jis gyvybės neatėmė vyrams?
Ne, tik ne šito visa širdimi susirūpinęs troškau!"
Dieną ir naktį tokių abejonių kamuojamam vadui
gimė planas galop prie pilies prasiskverbti suradus
kelią giliai po žeme. Tas vienintelis būdas jam liko
(šventas garbės troškuly, ar ne tujen mirtingą krūtinę
nuolat į priekį stumi?), tad landas po žeme pasidaro
ten, kur nebūta landų, ir vogčia į gelmes nusileidę
parako, bokštų tvirtų grioviko, ten padeda vyrai.
Vos tik ėdrioji liepsna padarytais latakais nubėgo,
žemė sudunda ūmai ir nuo kilusio požemiuos griausmo
ima dejuoti dirva, ir visa padangė subilda,
kai dideliais gabalais sudraskytasai dirvos paviršius

[105] Nuo pat Antikos dar vienas užtrukusio karo pavyzdys buvo trečiasis Mesėnės karas (464–458 ar 455 pr. Kr.). Spartiečių anksčiau nukariautos Mesėnės gyventojai sukilę dešimt metų sėkmingai kariavo prieš Spartą ir jos gausius sąjungininkus. Spartiečiams taip ir nepavyko pasiekti pergalės prieš heilotus (taip buvo vadinami pusiau vergais paversti mesėniečiai), tad jie turėjo leisti mesėniečiams pasitraukti į naują tėvynę – Naupakto miestą ir jo apylinkes Vidurio Graikijoje.

išlekia oran, ir jau jokių nebelaikomos jungių
sienos kartu su žmonėm bildesy neapsakomam griūna.
Matos tvirtovė visa kaip ant delno, ir baimės įvaro
pradžiai nauja padėtis: užvaldyti panikos žmonės
ieško pakampio saugaus, prie širdies mirtinai įbaugintus
motinos glaudžia vaikus, moteriškių riksmai ir dejonės
skamba visais pašaliais... Tik mirties bičiuliai vis viena
stveria ginklus į rankas, bet drąsos nebeteikia jiems ginklai.
Vyrai grandinėj tirštoj tarsi bokštai aukštieji sustoja,
priekiniai laiko aukštai ilgąsias ietis iškėlę –
mirtį jie regi čia pat, paskutinės juos pastangos telkia.
Vandeniu lieja kiti sumaišty liepsnojančius stogus,
kol suturėta visų pabūklų savivalė leidžia,
medžiais užverčia plyšius ir rąstais iš naujo atstato
sienas, ir vargas žmonių pavidalą naują įgauna.
Žengia pirmyn pėstija lietuvių, nutrauktą puolimą
tęsia kaip vienas visi ir panašūs į audrą atūžia,
kopėčias stato ir joms į aukštuosius ropščiasi bokštus,
tenka vieniems ir kitiems daugybė žaizdų, bet lietuviai
veržias užimti vis vien aukštąsias sienas ir bokštus.
Narsūs maskviškiai luitus ir apdegusius ąžuolus versti
pradeda gausiai žemyn, iš aukštai po ranka pasidėtus
akmenis svaido į juos, gedulingas trimitas į mūšį
šaukia ir pritaria jiems pėstijos tratantys būgnai.
Kursto šlovė ir protus, ir širdis, ir kyla kautynės:
priešų krūtinėse vis pasiutimas smarkiau kunkuliuoja,
braška nuo smūgių šalmai, pramaišiui toj pat vietoj lavonai
virsta, ir būtum patsai, skaitytojau, matęs, kaip žemę
kraujas užtvindė plačiai ir negyvėlių stirtos užklojo...
Ak nepranoktas kary, šviesaus atminimo jaunuoli!
Tavo, Modževski, narsių darbų nė mirties neužmiršiu!
Tąsyk per patį visu smarkumu kunkuliuojančio mūšio
lauką, panūdęs garbės ir vardą įamžinti, šitas
vyras kartu su jaunais rinktiniais kariais narsiaširdžiais
plyšį Maskvos gretose pasidaro, pripuola prie mūrų
tarsi tarnas veržlus ir maskviškių daugybę išguldo.
„Vyrai, nejau taip ilgai mes turėsim stovėti ant lauko?
Ženkit narsia širdimi per priešais dunksančius mūrus!“
Ir pirmose gretose jau šienaute šienauja galingu
kardu Modževskis Maskvos kareivius ir gausias jų lavonų
stirtas sukrauna, ir taip lietuvaičius paskatina žygiams.
Tąsyk maskviškių vadai, tiek mirčių išvydę skaudžiųjų,
stoja, sutelkę jėgas, glaudžiomis gretomis prieš jį vieną,

jį su griausmingais riksmais neapykantos puola, ir Parkos
vyrui suverpia tada paskutinę gyvybės gijelę:
priešai tepuolė kardais ir aplinkui tesupo jį vieną,
bet ne nuo kardo jisai palydėjo gyvybę: Modževskiui[106]
širdį mirtis, paleista iš variu aptaisyto chelidro[107]
pervėrė, parakas ją nulakino ateinančio pusėn
ir, jį pataikęs kulka, atidarė jo sielos buveinę...
Kaip auksažiedė gėlė, išsiskleidusi kvepiančiuos soduos,
glostyta saulės skaisčių spindulių ir lietaus užauginta,
vysta ant žemės juodos, nuskinta beširdiškų rankų,
mirdamas lygiai taip pat atrodė narsusis Modževskis,
vos tik ant žemės juodos pargriuvo ir kvapą išleido.
Nešė stovyklon liūdni atsidavę didžiai bendražygiai
žuvusį vadą, aiman, žaizdos mirtinos nugalėtą.
Šitą minutę daugiau jėgų pridėjo ir stiprų
akstiną stoti kovon Kliukovskiui suteikė Marsas.
Rotmistras puola tenai, kur kulkos tankiausiai lekioja:
jo nesulaiko pačiam pulkų vidury nei skrajūnės
kulkos, nei žuvę kariai ir tiek ašaras spaudžiančių kūnų –
vien tik garbės tarp gausių pavojų narsuolis teieško.
Nors ir užgriūna tuoj pat jį ir kulkos, ir luitai didžiuliai,
dar geležiniais šarvais prieš audras atsilaiko Kliukovskis;
betgi štai guli ir jis, nuriedėjęs į apkaso dugną,
amą praradęs ir vos nuo mirties nagų išsisukęs...
Jeigu narsuolių dvasia atmokos užpelnytos sulaukia,
būkit laimingi abu, ir Šlovė jus pagerbs, maloningai
leidus savam vežime per palankią ateitį vykti.
Tuo nelaimingu metu prie gražiai ištapytų altorių.
Dievo bažnyčioj didžiai nusiminusios motinos žengė,
nešinos žvakėm, dievus smilkalais panchajiškais smilkė,
melsdamos miestui taikos; tik dievai nepanorę atsako
paramą joms, ir maldas viesulai išnešioja su Notais.
Raitelių būriui tada vadovaves bajoras Valminskis[108],
vario šarvais, su skydu žaižaruojančiu – lyg tvirtarankis
Marsas, Maskvos kareivius su rinktiniais jaunuoliais užpuolė.
„Mano pirmyn vedami jūs erelį vaivados ant mūsų
vėliavų neškit čionai, prie šių priešiškų mūrų: mes ginklais

[106] Rotmistro Modževskio mirtį paminėjo taip pat Strijkovskis *Kron.* 769.

[107] *Radviliados* originale *chelydro*. Vergilijus šį graikiškos kilmės žodį (*chelydros*) kelis kartus savo kūriniuose pavartojo Antikoje težinota reikšme, būtent „žaltys, gyvatė". Radvanas chelidru vadina šaunamąjį ginklą (turbūt pistoletą).

[108] Rotmistro Jono Valminskio raitelių ataką, privertusią Tarvastos gynėjus kapituliuoti, mini ir Strijkovskis *Kron.* 769.

šičia suraskim landas!" – Ir visa kohorta paskui vadą
sėda nuo savo žirgų ir prie to paties įėjimo
telkias, ir stoja kovon: jie į šalį užtvėrusius kelią
velka rąstus ir luitus, į sutvirtintą aptvarą šonais
atremtus, daužo, ir štai, maskviškius, jiems tuščiai atsispirti
bandančius, puola smegčia ir užvaldo aukštąją pilį.
Šitą minutę visur pilyje pasigirsta dejonės,
ir lietuvaičiai pulkais nukariautą užtvindo tvirtovę.
Taip ir šiai piliai, ir jos nugalėtiems gynėjams išaušo
ši – paskutinė – diena, nes nekenčiamą vargšams valstiečiams
pilį išgriauna kariai ir iššudo visus kalavijais.[109]
Kas per kautynių laukai!.. Ar Nesantarvė, temdanti protą,
šitaip galėjo pykčiu mus apduoti, kad žūtume pagal
barbarų norą kare baisiame tarp savęs – tarp krikščionių?
Ak, kaip Livonija, tu, išgyvenusi žiaurų likimą,
būsi palaistyta dar ir maskviškių krauju, ir lietuvių!
Virkdančio karo vargus dėl tavęs išgyveno bebaimės
tautos, su tavo vardu prakilnusis sarmatų jaunimas
ėjo sutikti mirties, ir žaizdų bėginamas šiltas
kraujas garbingus laukus ir derlingas dirvas sudrėkino.
Ėmės kare dėl tavęs Boristenio penimis, plėšikas
skitas, kovojo karuos užsigrūdinęs hunų narsuolis,
mušėsi stvertis kardų negaištantys Nemuno sūnūs,
žmonės, matą, kaip ledai surakina jūros paviršių,
ir Angermanų uolų bei Sveonų laukų nameninkai[110].
Šitokias labo marias dėl tavęs išeikvoja lietuvis,
kai nepagaili jėgų iš kaimyninės žemės išgrūsti
priešo gretas nelemtas ir visiems pavojams krūtinę
stato be gailesčio sau!.. Juk gi tu – tas šaltinis ir toji
mūsų bėdų priežastis, ir pirmi židiniai sumišimo!
Juk iš tavęs tie vaidai, prie karų su maskviškiais atvedę,
ir tie karaliai, kurie žudynėms abipusėms ryžos!
Ten viesulai, leidžiami iš priešingų pusių, vis lėkė,
armenys nuo pakaitom vis praliejamo kraujo garavo.

[109] Visas šis ilgas poetinis pasakojimas apie Tarvastos užėmimą atliepia dėmesiui, kurį šiam įvykiui skyrė Radvano bendraamžiai rašytojai: istoriografai, pamokslininkai, prozininkai ir poetai. Tarvastos užėmimas veliau užmiršta nebuvo, tačiau jam nebebuvo teikiama tiek reikšmės, kaip anksčiau. Pavyzdžiui, Kojalavičius *Radvilų* metraštyje jį pamini vienu sakiniu (*FR* 40): „Pats etmonas likusias pajėgas nuvedė prie Tarvastu pilies ir ją sėkmingai užėmė" (vertė Darius Antanavičius; cituojama iš: Albertas Kojalavičius-Vijūkas, *Lietuvos istorijos įvairenybės*, d. 1, sudarė Darius Kuolys, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2003, p. 303; toliau komentaruose – *LI*). Taigi galima sakyti, kad Radvanas poezijos kūrinyje iš tiesų šį įvykį įamžino ir jį reikšmingai išskyrė iš kelių šimtų tokių pačių Livonijos karo epizodų, taip realizuodamas literatūros mecenatų užsakymą.

[110] Sveonai – lotyniškas švedų vardas; Angermanų uolos – taip Radvanas turbūt vadina Angermanlandą (vieną iš Švedijos sričių su sostine – Herniosando miestu – Baltijos jūros pakrantėje).

Lygiai kaip, lekiant laivams ant burių sparnų, išsiveržęs
pro atdarytas duris debesų varinėtojas Austras
puola Borėją viršum vandenyno ir jūrą užgriūna
antpuoliai vėjų visi, ir visa padangė pradingsta
po debesų juoduliais, ir patsai Griausmavaldis tuos juodus
debesis skrodžia žaibais, ir nuožmaus vandenyno siautimas
auga, ir talžo laivus pasiutvėjų šuorai, ir, varge,
gniuždo bailius jūreivius neapsakoma baimė, didžiausia
alina širdis baisa ir drąsos nepalieka nė lašo
(netveriant jūrai pykčiu, link uolų artėja tuo tarpu
laivas – pateksiantis tuoj beširdiškai Skilai žaislelis), –
vyksta tas pat ir tada, kai ilgi karai įsiplieskia
ir suliepsnoja galop nežmoniškos pastangos Marso,
kai nuo trimito garsų tolumoj atsimuša aidas,
kai jau visa žmonija nesutramdomu įniršiu dega,
žmonės rikiuoja pulkus, pasileidžia nutrūkęs nuo vadžių
Marsas ir metams ilgiems ginklus pamerkia į kraują.
Permišo tai, kas valia ir kas ne, ir dorovė pražuvo,
traukias Aukščiausio garbė ir visoks žmoniškumas į šalį,
žlunga įstatymai: jų nė vienam nebepaisant, užeina
didelės minios kalčių, o su jom jau ir Gedulas, Šėlsmas,
Vylius, į pikta stumiąs Alkulys ir Aistra atkarioji,
tikras kokčiosios Aistros giminė Sopulys, o pagimdė
šituos visus palydus vaisinga Nesantarvė Karui[111].
Kai nukeliavęs galop pas Maskvos gyventojus žinią
perdavė gandas apie iškapotus pulkus ir sugriautą
Tarvastą iš pamatų, kai aršius lietuvius apdainavo
(garsino, Radvila, jis ir tave, ir žygdarbius tavo), –
kyla graudingi verksmai net miškų glūdumoj: tai apverkia
prarastus tėvus vieni, o kiti rypuoja, praradę
brangius vaikus, o treti – sužadėtinių savo netekę.
Tik kad maskviškių rūstus valdytojas, viešpats baisingas
dėl pralaimėjimo to nevaitoja, nėmaž nenuliūsta,
supamas skausmo, žmonių dejonių, ir dėl neteisybių,
savo paties svetimiems padarytų, neverkia, tik pykčio
pilnas alsuoja kerštu ir karą krūtinėje verda.
Ir kaip įtūžęs lokys, žmonių ir galvijų rijikas,
juodas, nuožmus, negražus miškų ilgametis penimis,
šilo giliausiuos urvuos nuo saulutės šviesos pasislėpęs,

[111] Imituojama Vergilijaus *G* I, 506. *Radiv.* II, 338–340 vardijami Nesantarvės „vaikai": Gedulas, Šėlsmas, Vylius, Alkulys, Aistra ir Sopulys, – primena šalia Orko namų gyvenančias Raudas, Sielvartus, Ligas ir kitus Vergilijaus pavaizduoto požemių pasaulio įnamius, žr. *Aen.* VI, 274–281.

ant kruvinų almenų ir pusiau apkramtytų žalmargio
kaulų gulėjęs krūvos, netikėtai molosų užuostas,
lenda iš urvo laukan ir šerius ant menčių pašiaušia,
svaido aplinkui ugnis iš akių ir jau ruošias įdūkti
(viskas šalia nuo meškos riaumojimo virpa, net aidas
klonius pasiekia toli, kur paliovusios suktis rateliuos
baugiosios nimfos miškų ir satyrai kas sau išbėgioja), –
lygiai taip pat ir nuožmus Ivanas – pabaisa, nuo amžių
gėrusi kraują žmonių, – dėl sudėjusių galvas saviškių
sukriokė. Jo širdyje rūstybės liepsna įsižiebia,
jis jau nevaldo savęs, ir siautėti apima noras
bailų siaubiką šalių ir rūstybę paties Visagalio,
šitokio skaičiaus žmonių pražudyti ant žemės paleistą,
paliegį tikrą saviems... „Pasakyk man, Jupiteri, argi
veršis nebaudžiamas čia Radvila ir sugriaus mums tvirtoves?
Žmonės kalbės, kad tai jis maskviškius ir mane nugalėjo.
Ne! To nė vienas žmogus nesakys! Kad mane pas šešėlius
siųstų tuojau be žaibų? Nenusilpo dar, Tarvastai kritus,
mano galybė nėmaž! Tad žygiuokit iš mano valstybės
beregint, vyrai! Pirmyn! Nei žmonių negailėkit, nei būstų!
Te Lietuvoj ugnimi bus ilgai pažymėta, kur žengėt!
Ašenai karo veiksmus iš anapus Volgos stebėsiu.
Šituo būdu įsakau už prakilnią Livoniją kautis."
Veikiai Maskvos karvedžiai valdovo įsakymus vykdo[112]:
greit tai vienur, tai kitur ašaringąjį karą palieja,
vyrų pulkus iš pačių Ripajų[113] į Lietuvą veda,
Dnepro derlingus laukus, Dauguvos gyventojų kraštą
pereina ryžto pilni[114], ir ugniavietėm žemės parūksta
čia, kur Dubrovnos pilis ir kur Algirdo miestas dvišonis –
Vitebskas[115] – žiūri žemyn į skalaujančią akmenis Vitbą,
regi laukus, kur kadai Krapivenkos akmenys kraujo

[112] Livonijos kare maskviškių kariuomenė iš pradžių išbandydavo, kokio pajėgumo priešininkų karinės pajėgos ir kaip jie pasirengę atremti intervenciją. Todėl Maskvos kariuomenė iš pradžių užpuldavo pasienio sritis ir netrukus kaudamasi grįždavo atgal susiruošti lemiamam puolimui. Taip buvo elgtasi 1558 m., kai Ivano IV pulkai nuniokojo Tartu vyskupystę; taip atsitiko 1562 m. rudenį, kai Maskvos kariuomenė, vadovaujama Kurbskio, netikėtai užpuolė LDK pasienio sritis (Vitebską, Dambrovną, Oršą, Kopysį, Šklovą) ir, žiauriai jas nusiaubusi, grįžo į savo stovyklas.

[113] Nuo Hérodoto Antikoje žinomus Ripajų, arba Rifajų, kalnus minėjo Klaudijus Ptolemajas Sarmatijos aprašyme. Motiejus iš Mechovo f. D recto visai teisingai nurodė, kad nei Donas, nei Dauguva, nei Volga neišteka iš nesamų Ripajų ar Hiperborėjų kalnų. Vis dėlto XVI a. istoriografijoje Ripajų vardas dažnai sutinkamas: juo būdavo vadinamos menkai europiečiams pažįstamos Maskvos valstybės rytų ir šiaurės rytų sritys.

[114] Pirmąjį Livonijos karo metais maskviškių antpuolį prieš LDK Strijkovskis aprašo *Kron.* 769–770.

[115] Vitebske buvo dvi pilys: aukštutinė ir žemutinė. Strijkovskis *Kron.* 424 mini, kad dar Algirdas aukštutinę pilį aptvėrė mūro sienomis su bokštais ir pasistatydino joje rūmus. Dvi pilis Strijkovskis mini dar vienoje vietoje, prisimindamas tarnybos Vitebske metus, žr. *Kron.* 503.

putą skalavo ir kur maskviškių kauleliai bolavo[116].
Padega Oršą, kuri, upeliūkščio vardu pavadinta,
žvelgia žemyn iš aukštai ligi pusės sugriuvusiom sienom,
plėnim Kopysio namus ir Chodkevičių Šklovą paleidžia;
priemiesčius jų ugnimi įsisiautęs Vulkanas įveikia,
ir tų gaisrų pelenais per daugelį mylių aplinkui
apnešė vėjai greiti neapsaugotus rūmus ir kaimus.
Kai tik lietuvių ausis ta žinia pasiekia, iš karto
skuba, seniai trokšdami su ginklu nuo tėvynės nuimti
naštą kareivių tautos, kuriai neapykantą jaučia...
Radvila, ar dar ilgai maskviškiams laisviems jodinėti
leisi lietuvių laukais? – Ir pavojaus akivaizdoj greitai
daugel galingų pulkų sutelkęs, į gretimą kraštą
veda karius Radvila[117] ir pėdsakais eina, tik priešo
pėdos ataušo seniai: vogčiomis sukėlusios karą,
bailios krūtinės dabar kuo saugiausiai pabėgo ton pusėn,
kur nuo tvano laikų neįžengiamos girios stūksojo.
Kas jam daryti? Ir kur atpirkimo už žalą ieškoti?
„Ko nusipelnote, tą ir gausite, barbarų žemės!
Aš atžygiuosiu pas jus, apgailėtinos minios valstiečių,
su panašiom dovanom!“ – Ir patvirtina atpildas žodį,
kai pasigirdo miškuos neaiškus dundėjimas vario
ir subildėjo staiga nuo lietuvių raitelių dirvos –
tarsi nuo pikto vandens, kai dambas pralaužusios bangos
virš pakulių pasėlių ir kelių sūkuriuodamos tvinsta,
šluoja savo kely pirkias ir miestus sunaikina.
Saulėj sutvisko kardai ir bailingą kraują praliejo;
bukščios tvirtovės perdėm nuo baisios baladonės apkursta.
Rūksta derlingi laukai, kaukarai nuo riksmų šokinėja –
tai pražudytų žmonių Smolenskas turtingasis rauda.
Veikiai lietuviai kitur pasirodo ir siaubia Veližo
derlium turtingas dirvas ir tenai išgalabija žmones.
Jeigu ir šimtą burnų, geležinį liežuvį turėčiau,
tai apsakyti vis vien nepajėgčiau, kiek ginklais galingas
Marsas tuose kraštuose maskviškiams žudynių surengė!
Tik rūstaširdė dvasia neatsižada tikslo ir meilės
karui, netrokšta taikos meilingoj širdy Kunigaikštis,

[116] 1514 m. rugsėjo 8 d. netoli Oršos plytinčiuose laukuose prie Krapivenkos upės LDK didžiojo etmono Ostrogiškio vadovaujami 30 tūkst. lietuvių ir lenkų visiškai sumušė 80 tūkst. Maskvos kunigaikščio kariuomenę. Mūšio lauke krito apie 30 tūkst. maskviškių; 5000 karių su kariuomenės vadu Ivanu Čeliadninu pateko į nelaisvę.

[117] Maskvos kariuomenei užpuolus Vitebską, Dambrovną, Oršą, Kopysį, Šklovą, Radvila Rudasis su kariuomene nuskubėjo atremti priešo. Maskviškiams pasitraukus anksčiau, Rudasis pasiuntė dalį kariuomenės niokoti Smolensko apylinkių. Apie tai žr. taip pat Strijkovskio *Kron.* 770.

laužantis žodį tasai aukščiausios garbės pamynėjas.
Pilnas rūstybės kerštu giliai krūtinėje degė:
nuodėmė – jo siutulys – ir pavojais gresiančios mintys
traukė į karą, ir jis, stiprus žmonėmis ir galingas
ištekliais, karo veiksmams su visa smarkybe vėl taisos,
akina žodžiais kietais didžiąsias sostines, siunčia
įsakus žemėms visoms, kuriose tik Maskva viešpatauja.
Ir jau kardai kalami ant didžiulių priekalų, pabūklai
taisomi vėl ir bude vėl galandamos lengvosios strėlės.
Marso trimitai ir vėl prabyla garsais gedulingais.
Renkas kariai iš pačių atokiausių Okos kampelių,
Tverės ir Permės pulkai, jaunikaičiai iš Briansko, kariūnai –
kas nuo Solionos[118] krantų, o kas – nuo vandens ledinuoto
Obės (už ją platesnės nėra pasaulyje upės),
astrachaniškiai, greiti kazaniečiai ir tolimas ugras,
persų kaimynai – gerai įgudę kare sibiriečiai,
kaimus turį netoli Achemeno imperijos miestų:
Azijos gentys, kurios gyvena už Volgos ir Dono –
upės, kurios vandenai Europą nuo Azijos skiria.
Marios susirenka jų, kol galiausiai nuo dukart po šimtą
tūkstančių vyrų[119] dangaus nesimatė pro debesis dulkių
virš lygumos, kurioje į pulkus raitieji sustojo.
Tvino per plynas vietas ir jungtinės karingos pėstijos
kuopos – aštuonis kartus po dešimtį tūkstančių vyrų.
Žemė lingavo tenai, į šalis ten skyrėsi upės,
verkė ir dubo laukai po dviem šimtinėm pabūklų.
Lygiai kaip girioj būriais sūkuriuoja lapai, kai Austras
juos nudraskys su speigu, panašiai kaip per minkštą veléną
skruzdės – juodžiukių tauta – urduliais kviečius apipuola,
taip, kaip banga už bangos suaudrojusioj jūroj vis kyla, –
lygiai maskviškiai minių miniomis į Lietuvą tvino,
tavo mirtim nešini, didysis Polocko mieste[120]!

[118] Solionaja – upelė, tekanti netoli Staraja Rusos miesto. XV–XVIII a. Staraja Rusa garsėjo druskos gavyba. Soliona, arba Solionaja (Slona), mini Strijkovskis (Motiejus Strijkovskis, *O początkach, wywodach, dzielnościach, sprawach rycerskich i domowych sławnego narodu litewskiego, żemojdzkiego i ruskiego*, opracowała Julia Radziszewska, Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1978, p. 151; toliau komentaruose – *O pocz.*).

[119] Oderbornas f. L_6 verso pažymi, kad Maskvos kariuomenėje buvo beveik 300 tūkst. žmonių. Tokį pat kaip Radvanas skaičių (200 tūkst. raitelių, 80 tūkst. pėstininkų, 200 pabūklų) nurodo Strijkovskis *Kron.* 770. Šių dienų istorikai nurodo, kad Ivano Rūsčiojo kariuomenę sudarė 50–60 tūkst. vyrų.

[120] Amžininkams nebuvo paslaptis, ko siekė Ivanas Rūstusis, puldamas Polocką. Oderbornas f. L_6 recto rašo: „Šį miestą užimti Ivanas Vasiljevičius ypač troško: mat jį labiausiai traukė miesto padėtis, garsas, srities platybė, turtingumas (kad jo kariuomenė be jokio nuostolio jo valdoms galėtų būti išmaitinama bei išlaikoma), patogumas (numatant vėliau karo veiksmus perkelti į Lietuvos gilumą) ir kitos ypatybės, leidusios iš Polocko lengviau ir patogiau vadovauti karui".

Miestas, daugybės žmonių apgyventas, kur Dūnos krantinės
kyla ir spindi pilis, pastatyta ant vetušo kalno;
valdė rusėnai kadai ją, paskui – ir lietuviai, ir buvo
turtų pilna ir stipri, kol dalia atmaininga šypsojos.
Taigi prie miesto, kuplaus, kol maskviškiai vaizdavo, kad laikos
žodžio, Ivanas staiga pasirodo ir supa apsemtas
sienas[121], kur bėga srauni Dauguva ir kur vandenis, tyrus
tarsi rasa, po stačia pakriauše plukdina Polotė,
užtvarą savo pilies ąžuolinį aplinkui apsupus.
Rymoti laiko nėra: be perstojo puola Maskviškis,
skelbdamas karą visa galybe ugnies ir kitokiais
būdais, kuriuos sumanus kariauti Marsas suteikia;
visas miestas iš pat pamatų apardytų net virpa
nuo sviedinių, ir stogai ilgaamžio Polocko griūva.
Liepsnos tuo tarpu greitas užsidegti sienas belaižo,
miestas gūra ugny ir plačiai liepsnoja degėsiais;
kibirkštys puola plaušus viduje ąžuolinės tvirtovės,
vaizdą pakeisiančios greit, ir liepsna nenurimsta, kol viskas
virsta mieste pelenais ir tiktai tvirtovė bestovi.
Ją didelėm pastangom kaip padūkę priešai šturmuoja,
aižyti mūrams skirtais sviediniais daužydami sienas;
jų suturėti nėmaž nepajėgia nė uosiai iš krašto
remiančių dangų kalnų, nei puikųjų miškų išaugintas
vetušas vaikas – pušis, ir galingos sienos nelaiko,
yra per rąstų siūles ir, metalo įveiktos, žioji.
Tik lietuvaičiams dėl to nei šiurpas per kūną nuėjo,
nei nukrito širdis į kulnus kam nors iš gynėjų:
žiojinčius sienoj plyšius lietuviai krūtinėm užstojo,
nors ir maskviškiams jėga nelygūs, ir gretos netankios.
Jokiu būdu giesmėje aš tavęs nepraleisiu, narsiausias
vyre, vičvienas šviesos spinduly Glebavičių šeimai,
tu, Lietuvos šviesuly, kurio skaisčiausias narsumas
šitiek sprendimais didžiais ir kare, ir senatui suėjus
reiškės, kad šitam pritars net patsai Pavydas – prieš savą
norą, – ir dantį atkąs, jei bent sykį ryšis įkąsti.
Vyre, kursai legenda vėliau už nuopelnus virsi!..
Va, nešini pražūtim ir žudynėmis, veržiasi priešai,
stengias plačiai puldami tankiomis gretomis prasibrauti.
Kol triūsinėja vieni ir visur suirutė bei siaubas,
liepia daryti vartus kai kurie, kai kurie – susigrumti.
Tik Visagalis vienam Glebavičiui davė stiprybės,

[121] Tai atsitiko 1562 m. gruodžio pabaigoje. Didvyriška Polocko gynyba truko 1563 m. sausio–vasario mėn. Vasario 15 d. Polocko įgula kapituliavo.

kėlė garbės troškimu ir ragino akstinu širdį.
Šoka karštai: „Ei, šalin, neapsakoma gėda, nuo mūsų!
Ko, bendražygiai, baisu? Ir ką gi reiškia delsimas?
Baimė? Iš kur tas galvų umarus aptemimas paeina?
Ko jus, bičiuliai, drąsa nuo baisaus sumišimo apleido?
Jos gi anksčiau niekada negalėjo niekas palaužti!
Vyrai, suraskit jėgų savyje ir tėvų drąsiaširdžiuos
žygiuos, valdovo garbėj ir garbingoj prievolėj ginti
žemę tėvų ir visiems parodykit savą galybę!
Ko tad nešiojat bailiai nenaudojamą ginklą? Ir ką gi
raitelis žymi tada – Lietuvos senovinis herbas?
Kokios slaptavietės jus bepriglobs? Kur ruošiatės trauktis?“ –
Kalbino taip ir draugams susigrumti įpūtė dvasios.
Puola iškart su triukšmu ir, sudarę pleištines kuopas,
telkias ir trokšta karštai už aukštąsias sienas numirti.
Laisvę apginti aršus Golubickis, jauni Korsakaičiai,
Dorohostaiskių senos giminės numylėtinis Petras
ir polockiečių visų vaivada Davaina, ir Nemiros
narsūs, Hesmanai ir jų bendražygis lenkas Vežchleiskis,
troškę visi širdimi atiduoti gyvybę už garbę[122],
ir polockiečiai kiti, vis kilmingų šeimų palikuonys,
veržės į mūšį tenai, kur pati mirtis viešpatavo,
šitaip negausūs, tačiau užpuolikams kliuviniu virtę
vyrai, kuriuos amžinai Garbė sparnuotoji aukštins.
Vyrai paleidžia rankas į darbą ir kardus iškėlę
spaudžia Maskvos kareivius, susigrūdusius sienos gvėrynėj;
krinta lietum šoviniai, ir maskviškių sutelktos gretos
traukiasi vien greitomis, ir kareivis griauna kareivį.
Vyrai tuomet ant galvų tiesiog uolas kaip per audrą
ritina, kloja plačiai Maskvos kareivius, kol galiausiai
davę kulkoms ugnies užgriūva juos mirtina vėtra.
Plūsta visi pašaliai maskviškių krauju: atsikanda
žemės kiekvienas – ir tas, ką sudraskė patrankos, ir kitas,
ką užkapojo kardai; į skardingus griovius ir į Dūnos
vandenis ritas dalis, ir jaunų negyvėlių kūnai
tvindo Polotės bangas, kad atrodė: ne vandenį – kraują
plukdo ir neša krūvas lavonų į Dauguvą upė.
Tik lietuvaičiai, linksmai uždainuodami pergalės giesmę,
jaučias perpus stipresni po tiek rūpesčių, karo sunkumų
ir nenujaučia visai, ką atneš jiems iš Viešpaties sosto
vakaro tamsos ir ką – patekėsianti rytmečio saulė.

[122] Tuos pačius Polocko gynėjus išvardijo Strijkovskis *Kron.* 770.

Ką tu, Ivanai, tada pajutai krūtinėj, išvydęs
žuvusius? Vyrų gretas, prie sienų aukštų iškapotas?
Mąžtančias savo jėgas ir skeptrus, patyrusius gėdą?
Žiaurų Maskviškį dabar niršulys ir pyktis užvaldo,
muša raudonis – bet taip, kad iš šėlo apimto veido
kibirkštys lekia, ir jei pagarba nelaikytų už rankos,
trenktų tikriausiai skeptru į veidą šventam Mikalojui:
„Negi toli nuo namų taip apleidi mane, išdavike?
O tu, danguj už mane ir maskviškių tautas užtarėjau
bergždžias! Gal trokšti verčiau jau lotyniška reikalą remti?
Argi už tai mes tavuos smilkytuvuos smilkom Panchajos
smilkalus, liejam žvakes ir deginam amžiną ugnį?
Argi po mūsų valdas tau nestovi gausios šventyklos?
Argi ne priešais tave, pavaizduotą ikonose, popas
mums iškilmingai dienas šventaisiais vardais pavadina?
Nagi, paremk saviškius ir pagerbdamas mus atsilygink!"[123]
Ir kaip anksčiau, kai baisus pasiutimas užeidavo, ima
rėkti balsu ant visos bajorijos: „Kaip drįstate bėgti
mano akivaizdoj jūs, amžini tinginių pasamonai?!
Jūs, skystablauzdžių veislė! Palaidais liežuviais temokat
malti, o kautis prireiks – pasirodysit kojomis drąsūs!
Tad ir visur po kardais, neverti pagailėt prasčiokėliai,
gulat, o būnat greiti tik prie Bakcho ar judinti klubais,
kai salžiabalsė fleita ar kanklės šokti pakviečia[124].
Jeigu mirtim nubausti nenorit būti – klausykit.
Polocko ginklų galia užkariauti neduota, tad imkit
spausti gynėjus, ilga apsiaustim kuo daugiau nukamuotus.
Naktį ir dieną tegu prieš vargus nepaliaujamus turis:
laikas sutramdo dažnai net ir tuos, ko jėga neįveikia.
Šitai, narsuoliai, man čia padarykit, o dartės – už ginklų!
Na, o su tuo, kas karštom sunaikinimą miesto sutrukdė,
greitai mūsų ginklus čia sulaikęs, kitaip atsiteisiu!"

[123] Greičiausiai čia Radvanas pateikia vieną iš baisių pasakojimų apie Ivaną Rūstųjį, gyvavusių amžininkų lūpose ir nepatekusių į istorijas. Šv. Mikalojus, IV a. Myros Mažojoje Azijoje vyskupas, yra vienas iš labiausiai garbinamų Rytų Bažnyčios šventųjų; vaikų, jaunuolių, pirklių ir jūrininkų globėjas, Graikijos, Sicilijos ir Rusijos patronas. Maskvos valdovas, lazda tvatinantis švento Mikalojaus atvaizdą, turėjo kelti didelį pasibaisėjimą Europos skaitytojui, kuris tuo metu nemažai žinojo apie stačiatikių tikėjimą. Oderbornas f. E_2 recto-verso rašo, kad Maskvos valstybėje žmonės ypač gerbia šv. Mikalojų, Dievo Motiną Marija, pranašą Eliją ir šv. Joną Krikštytoją. F. X_1 recto tas pats autorius nurodo, kad šv. Mikalojų garbinęs Ivanas IV Rūstusis.

[124] Reinholdas Heidensteinas (*De bello Moscouitico commentariorum libri sex*, Cracoviae: In officina Lazari, 1584, p. 31–32) taip apibūdina Ivano IV valdinius: „O dėl šios tautos papročių, tai tu, skaitytojau, galėtum pastebėti ne tik jos ištikimybę valdovui, bet ir ištvermę vargams, badmiriavimui ir kitiems sunkumams, kuriuos ji ištveria su didžiausia kantrybe, o taipgi panieką pačiai mirčiai. O šiaip žmonės yra linkę į geidulius, pamėgę ne tik meilės malonumus su moterimis (dėl šios priežasties jie veda pilnametystės nesulaukusias mergaites), bet ir pasimylėjimus su berniukais. Iš prigimties maskviškiai yra melagiai, jų sukčiausias būdas pasižymi ydingu polinkiu klastoms ir apgaulei; ateityje jų būdas galėtų palinkti prie dailiųjų menų, jei tik kas nors maskviškius prie jų įpratintų".

O Radvila širdyje nešiojos sumanymą didį,
dirbdamas darbus garsius sėkmingai ir rasdamas vaistų
nuo graužaties, nesvarbu, ar saulutė aukštai, ar po kojų.
Jausdamas audrą širdy, suprasdamas puikiai, kad vėjo
broliai – Maskvos pažadai dėl taikos, Radvila, nors ir mato
priešų gausias stovyklas, o jose – žmonių knibždėlyną[125],
bet su pagalba greita nukentėjusiems baisiai piliečiams
delsia, o rengia pulkus... Kaip pagulusi jautį vaikinga
Kaspijos tigrė ūmai iš urvo Hirkanijos[126] žemėj
puola plėšrūną, taip pat Radvila pasileidžia į priešą,
kai paviliojo garbės troškimas ir pergalės laurai.
Ragino iš pareigos už ginklų imtis ir kitas
didvyris tuo pat vardu ir tos pat giminės Mikalojus[127],
valdęs aistringai visiems sutinkant tave, o gražusis
Vilniau! Su juo Lietuvoj pagarsėjęs tikėjimas tarpo
šitame blogmety; jis nuo senų baisenybių apvalė
Dievo namus ir juose ceremonijas įvedė tyras.
Jis prie lietuvių – tautos artimos – patarimais prijungė
Rygą drauge su tavim[128], pareiškusiu norą, Magistre[129];
tik paskubėjus dangaus karalystė pasiėmė vyrą[130]:
džiaugias jo akys dabar amžinąja Olimpo buveine.
Tik kad likimo valia turėjo Polockas griūti:
vienos priešais kitas nepaprastos vėliavos priešų
stoja, jokios paramos legionai negauna, ir tavo,
Radvila, rūpestis juos palaikyti neatnešė vaisių[131].
Visgi bent kiek su ginklu prilaikai plėšikaujančias priešų
kuopas ir kloji visur plėšikų krūvas, tik ar baimės
daug įvarei, karvedy, ir stovyklai, ir saugiai kariaunai,
dėdamas daug pastangų nevienodom jėgom juos atmušti?
Kėlė aršius maskviškius į kovas patsai Visagalis.

[125] Nuo 1562 m. vasaros Radvila Rudasis buvo Minske. Sutelkęs apie 5000 vyrų, jis nesiryžo pulti Polocką apgulusios Ivano Rūsčiojo kariuomenės, o veikė Polocko apylinkėse, puldinėdamas ir naikindamas atskirus maskviškių dalinius ir saugodamas kelią į Vilnių.

[126] Hirkanija – sritis Juodosios jūros pietrytinėje pakrantėje.

[127] Mikalojus Radvila Juodasis (*1515 II 4–†1565 V 28), valstybės ir reformacijos veikėjas, nuo 1551 m. Vilniaus vaivada, kartu su Ruduoju ir abiem Chodkevičiais tomis dienomis organizavo LDK gynimą nuo Ivano Rūsčiojo kariuomenės.

[128] Radvanas nėra tikslus, nurodydamas, kad Radvila Juodasis prijungė Rygą prie LDK. 1561 lapkričio 28 d. Vilniaus sutartimi buvo panaikintas Livonijos ordinas. Užsidauguvis autonominėmis teisėmis prijungtas prie LDK, paskutinis Livonijos ordino magistras Ketleris tapo Kuršo kunigaikščiu, o Kuršo kunigaikštija leno teisėmis buvo prijungta prie LDK. Rygos miesto delegacija, siekusi, kad Ryga priklausytų Lenkijai, šios sutarties savo priesaika nepatvirtino. Visų minimų įvykių *spiritus movens* buvo Radvila Juodasis.

[129] Čia minimas paskutinis Livonijos Ordino magistras Gotardas Ketleris (*1517 II 2–†1587 V 17).

[130] Radvila Juodasis mirė 1565 m. gegužės 28 d. Lukiškėse.

[131] Panašiai padėtį vertina Strijkovskis *Kron.* 770.

Drebina sienas pilies ištisai nuo tada apgulėjai,
nė valandėlei kova nesiliauja, kiekvieną minutę
vargo netrūksta: dabar šiurpulingi smūgiai užgriūna,
trankos pabūklai, pilis aimanuoja ir verčia kiekvieną
nuovargis toks, kad jėgų atlaikyti tiek vargo jau trūksta.
Galo nelaimėms nėra, ir pavojai miegus iš krūtinių
veja tuomet, kai aušra užsižiebia ir degantis Foibas,
va, iš Atlanto gelmių pasirodo, ir tąkart, kai leidžias.
Šešiasdešimt dienų ir naktų lietuvaičiai turėjo
žvangančiais ginklais gretas ir visokius siaubus atlaikyti!
Šitaip vieniems ir antriems galynėjantis veltui, sutvyksi
bokštuose daug kur ugnis, nuo dūmingų deglų užsidegus.
ir apimta sukeltų gaisrų tvirtovė nušvinta.
Nei suvaldyti ugnies, nei liepsnojančių sienų užlieti
niekas negali, nes ten, kur Vulkanas darbuojas ir dūmų
debesys prašos vandens, kaip patrakusios priešų patrankos
trenkia pasiutpolkę dar ir gyvybę atimti grasina.
Vienas tiktai prakilnus Golubickis bėgioja per pačią
mirtį be baimės širdy ir, šešiais prakaitais apsipylęs,
vandenį upėm tuščiai ant ugnies įsišėlusios gožia.
Tik pragaištinga mirtis jam nedraugiškai plakė aplinkui
galvą sparnais, kai tasai – prilygstantis pulkui – kariūnas
šaukė prie Marso darbų užsidegęs vyriškas širdis,
kviesdamas garsiai narsias krūtines atstatyti nelaimėms.
Štai geležies sviedinys, iš patrankos į pilį iššautas,
smogė į sienas, kad net sutrupėjo nesaugūs sienojai,
ir nuo sprogimo baisaus rąstgalys iškyla į orą,
geisdamas vien tik tavos, prakilnus Golubicki, gyvybės.
Pervėrė tarsi nuožmi vėjovirpa tavo krūtinę
tas rąstgalys ir tą pat minutę, suknežinęs jauną
galvą ir smegenis tau išdrabstęs, nutraukė gyvybę[132].
Tujai, kurio niekada visoje Maskvoje galingiausių
vyrų ginkluoti pulkai anksčiau negalėjo pakloti,
griūni ir kraujo srovėm per visą krūtinę pasrūni!..
Varge! Ant žemės liūdnos pargriūna mirdamas vyras,
savo gabumais didžiais nusipelnęs, kad skirtas jam būti
laikas dar truktų ilgai... Jo nėra, bet jis lieka gyventi!
Koks tu laimingas esi, kad stabdai tėvynės žlugimą
savo mirtim, nors akių ir negali mama tau užspausti –
ilsis tavi palaikai po didžiulio miesto griuvėsiais.
Tyros upelės tave dusliomis raudomis apraudojo,

[132] Lygiai taip rotmistro Grigo Golubickio mirtį aprašo Strijkovskis *Kron.* 770.

apverkė nimfos miškų, Dauguvos raibuliai krištoliniai.
Raudos tarp ginklo draugų pasikėlė, ir mušos bičiuliai
sau į krūtinę delnais, ir visa apimta sumišimo
verkė pilis... Nors ir kiek Glebavičius ragina gintis,
kol dar rusena viltis ir jėgų gynėjams netrūksta,
nors pirmose gretose dar nori numirti Vežchleiskis,
bet vaivada Davaina, stačiatikių vyskupas irgi
balo iš baimės didžios[133], o Ivanas vis puolė, laimingai
klostantis karo veiksmams, ir neleido nei dieną, nei naktį
jiems atsikvėpti nė kiek, kol vartus jam prispyrė atverti.
O, kaip kilnojo tada Dauguvos pakrantes dejonėm
žmonės, svetur vedami iš gimtųjų namų, iš tėvynės!
Štai į vergiją aukšti didikai iš Polocko eina,
eina bajorai, bėdos ištikti miestelėnai – iš viso
dvidešimt tūkstančių!.. Štai pasisavinti protėvių turtai,
auksas iš Dievo namų, pinigai ir metalo luiteliai
su šeimininkais drauge vežami į Maskvos viešpatiją[134].
Eina kartu su kitais ir narsuolis Glebavičius, tikras
vyras iš veido, pečių, toks tarp daugelio tūkstančių – vienas;
jo surakintas rankas geležiniai pančiai turėjo.
Jau pasimatė laukai svetimieji, kai degantį žvilgsnį
kreipdamas ten, kur tėvų šalis mylimiausioji liko,
taip sudejavo: „Sudie, tėvyne, Lietuva brangi!
Gal amžinai, kas dabar pasakys?.. Tik visai nenoréčiau
kaltas pasilikti dėl tos išdavystės, prisiekiu šventaisiais!
Nei dėl tėvynės brangios mane išgąsdino priešai,
pakenkė jausmui šventam pareigos, nei paguldė vylingi
žodžiai mane ant menčių... O dabar, ak, turiu to tirono
grasymus kęsti perpus su keiksmais! O žiaurusis karaliau!
Ko negalėjau patsai su ginklu prie Polocko kristi?
Ko gi nuo ginklų tavų neatidaviau Viešpačiui sielos?
Būtų paguldžius audra, kur narsus Golubickis padėjo
galvą ir vyrų šalmai su triukšmu per akmenis lygius
ritosi, kur prieš akis pasirodo siaubingų kautynių
ryškūs vaizdai ir tėvai, vaikų apraudojami, guli.

[133] Strijkovskis *Kron.* 770–771 pažymi, kad Albertas Vežchleiskis, lenkų kareiviai ir Polocko bajorai narsiai atmušinėjo maskviškių atakas net ir tuo metu, kai Stanislovas Davaina buvo pradėjęs derėtis su Ivanu IV dėl pasidavimo sąlygų. Be kitų priežasčių, Polocko žlugimą lėmė Davainos nutarimas iš apgultos tvirtovės išvaryti valstiečius, kurie joje pasislėpė, artinantis Maskvos kariuomenei. Išvaryti valstiečiai maskviškiams, pradėjusiems stigti maisto, nurodė, kur lietuviai laikė paslėpę grūdų atsargas. Tuo tarpu Jonas Glebavičius ragino Davainą leisti valstiečius apginkluoti, kad padėtų įgulai ginti Polocką. Istoriografinė tradicija taip pat tvirtina, kad Glebavičius vienintelis ryžtingai priešinosi vaivados nutarimui atiduoti Polocką Ivanui Rūsčiajam.

[134] Strijkovskis *Kron.* 771 rašo, kad į nelaisvę buvo išvaryti: vaivada Davaina su žmona, Glebavičius, Nemiros, Hesmanai, Korsakai ir daug kitų bajorų. Heidensteino *Comm.* 71 liudijimu vaivados žmona Maskvos nelaisvėje pasimirusi, o patį Davainą Žygimantas Augustas išpirkęs už kelis tūkstančius auksinų.

Tai nereikėtų dabar man Maskviečio didybės, jo linksmo
veido, tirono žiauraus visų nedorybių matyti!“
Šitaip dejavo balsu, nė trumpam neatplėšdamas savo
žvilgsnio nuo žemės gimtos, kol giria šimtametė galiausiai
medžių viršūnėm aukštom akims neužstojo tėvynės...[135]
Ko tu, Maskvieti, džiaugies? Koks likimas, smagus, kai kas žlunga,
traukia į dugną tave? Ar šisai apgaulingas dievaitis
tau kada nors be klastos šypsojosi? Ne! Nuo viršūnės
žmogų jis ta pat ranka, kuria jon užkėlė, nubloškia.
Argi tu džiaugsies paskui, kad šventą tikėjimą nuolat
niekinai? Laikas ateis, kai dar to, ko neapkenti, būtent
savo paties pažeistos sutarties dėl paliaubų prašysi
ir atsilyginsi dar už belaisvio Polocko ugnį.
Žvelk, aukštame danguje ne po ilgo pradės spinduliuoti
Aukso Vainikas naujos giminės – Didysis Batoras[136]!
Aukso amžius ateis, ir kiti šviesuliai pasirodys,
akins visi papročiai senovinio aukso skaistybe,
ir palaimingas dienas be perstojo rodys likimas.
Kai tik lietuvių žemes pradės valdyti Batoras,
žuvusią galią gaivins ir garsės paimtaisiais trofėjais,
priešų sugriautus miestus atstatys ir išgelbės nuo baimės
tau, nugalėtojau, vėl Sarmatus ir Polocką šventą[137].
Šiuokart tave dar ištiks Radvilos gausingai pralieto
kraujo bausmė, ir reikės su tavim dar Maskvijai gedėti.

[135] Polocko praradimas tiek Radvano amžininkų, tiek vėlesnių autorių buvo laikomas vienu iš svarbiausių Livonijos karo įvykių. Štai kaip jį įvertino Kojalavičius (*FR* 41–43): „Taigi maskvėnas, netekęs pasitikėjimo atvira jėga, ėmė vaizduoti, neva trokšta taikos, išsklaidė lietuvių įtarimą dėl [galimo] karo; abiems pusėms siuntinėjant pasiuntinybes, dėjosi rūpinąsis, kad būtų sudarytos sutartys, – tuo tarpu, kol buvo ramu, paskelbęs visuotinį šaukimą sutelkė kariuomenę. O kai viską jau buvo paruošęs karui, lietuviams rūpinantis pasiuntinybėmis ir sutartimis, netikėtai atvedė prie Polocko šimtą tūkstančių kareivių [1563 gruodžio 31]. Radvilas suskato į pagalbą dėl netikėtos apsupties sunkioje padėtyje atsidūrusiems pilies gynėjams, bet pavojus nedavė būtino laiko sutelkti reikiamų pajėgų. Taigi su kariuomenės etmonu Grigaliumi Chodkevičiumi ir Vilniaus vaivada Mikalojumi Radvilu Minske atlikęs dviejų tūkstančių lietuvių ir tūkstančio penkių šimtų lenkų peržiūrą, narsiai išvedė juos į kovą su priešais. Keliose vietose išklojo aplinkėse siautėjusius priešų dalinius. Per aštuonias mylias nuo priešų įrengė stovyklą. Lietuviai jau anksčiau buvo perkrimtę, kad lenkai nesiunčia pagalbinių pajėgų į karą su maskvėnais, kol pagaliau nebus sudaryta Lietuvos ir Lenkijos unija. Taigi šiuo reikalu [lietuviai] iš visų Lietuvos luomų buvo pasiuntę tam tikrus pasiuntinius: tarp kitų iš senatorių luomo – Vilniaus vaivadą Mikalojų Radvilą, iš kunigaikščių luomo – jo sūnų, taip pat Mikalojų. Tuo tarpu didesnėms pagalbinėms pajėgoms nesuskubus, Polockas pagaliau atiteko priešams [1564 vasario 15]. Radvilas, tiesa, su kariuomene netrukus jį apsupo, bet kadangi ir priešai paliko pilyje stiprią įgulą, ir didžiųjų patrankų iš Vilniaus nebuvo galima atvežti (mat visoje Lietuvoje siaučiant pragaištingam marui, buvo sutrikęs judėjimas keliais), net ilgoka apsuptis niekuo nepadėjo“ (vertė Darius Antanavičius, pacituota iš *LII* 304, 307–308; komentaruose vertėjai nurodo teisingas apgulos pradžios ir pilies kapituliacijos datas). Į akis krinta reikšmingas dalykas. Nors ir paskyręs veikalą Radvilų istorijai, Kojalavičius ir Radvilas, ir šį svarbų Livonijos karo epizodą vertina vienu – valstybės, lietuvių Respublikos – aspektu. Radvano poemoje Lietuva dar tebėra Radvilų „šešėlyje“.

[136] Čia minimas Lenkijos karalius ir Lietuvos didysis kunigaikštis Steponas Batoras (*1533 IX 28–†1586 XII 12), pergalingai užbaigęs Livonijos karą.

[137] Steponas Batoras Polocką Lietuvai sugrąžino 1579 m. kampanijos metu.

Tik nesiilsi nėmaž visados greita prie nelaimių
Dyrių juodų apdavų prisirijus laukinė Alektė –
Stikso žvarbaus baisėlė, nirtulinga tamsos viešpatystės
pono kalė, pėdsekė, užuodžianti nuodėmių smarvę,
ypač prie pikto darbų, pragaištingų karų ir prie vylių
pratus, pabaisa klaiki, knibždėte knibždanti hidrom,
galvą apleidus gaurais iš gorgoniško gymio gyvačių.
Nors Acheronto paišai šią Stikso gyventoją dengia,
ji stebuklus žaisdama įvairiausiais pavidalais daro;
tūkstantį būdų didžiai nusikalsti ir tūkstantį – pulti,
tūkstantį darbui juodam paskatų ji pažįsta, ir gali
skristi už žaibą greičiau ta dievų ir žmonių nelabadė.
Puolus per urvus, pro kur tamsenybių karalius alsuoja,
šalį be saulės šviesos ir kelius be mėnulio palikus,
tarsi pelėda greita ar tarytum beprotiška vėtra
skrenda jinai į žemes ir, suradusi progą pakenkti –
galvas žmonėms nedorais darbais ir nelaimėm sudrumsti, –
lekia per tyras erdves, žvelgdama iš aukštai į tarp girių
skendinčius kaimus, tiesiog pas Maskvos gyventojus Šiaurėj,
tupia, dantim griežda, į pačią Kitajaus[138] viršūnę,
apskrenda triskart aplink išgąstingas tvirtoves ir – piktas
paukštis! – aukštus kraigus nelabais patarimais apduoda.
Tąsyk Alektė šiurpi į maskviškių tirono aukštuosius
rūmus įžengia ir čia iš gyvačių kaltūno išpešus
angį paleidžia tiesiog į krūtinę Ivanui, tą kartą
kentusiam dvasioj, ligos apimtoj, dėl karų šiurpulingų
graužatį didžią; angis, nusirangius per sąnarius, virsta
aukso spalvos grandine, kurią po kovos Monomachas
grobio pasiėmė sau, o maskviškiai carai pasipuošia
savo valdžios pradžioje ir šitaip ima valdyti[139].
Tartaro kvapą širdin įpūtus ir persmelkus protą,

[138] Kitajus, arba Kitaigorodas, – prie Kremliaus buvęs Maskvos rajonas su Raudonąja aikšte, tuo vardu vadintas nuo XVI a. Kitajų juosė aukšti mūrai su septyniolika bokštų, iš kurių šeši buvo su vartais. Šiame rajone stovėjo kai kurie prikazai (anų laikų Maskvos valstybės ministerijos), Romanovų ir kitų bojarinių rūmai, muitinė, spaustuvė ir namai, kuriuose apsistodavo užsienio delegacijos.

[139] Vladimiras Monomachas (*1053–†1125) buvo Kijevo didysis kunigaikštis (nuo 1113), prievardį gavęs pagerbiant motinos tėvą, Bizantijos imperatorių Konstantiną Monomachą. Radvanas, pasakodamas apie Ivano Rūsčiojo regalijų kilmę, seka Strijkovskiu. Iš tikrųjų tariamos Monomacho regalijos, kuriomis per karūnaciją būdavo papuošiami Maskvos valdovai, yra mažiausiai porą šimtmečių jaunesnės už laikus, kada gyveno didysis kunigaikštis Vladimiras, o legenda apie jų priklausymą Monomachui atsirado dar vėliau. Dabar linkstama manyti, kad ji buvo sukurta tuo metu, kai Ivanas Rūstusis vainikavosi „visos Rusios caru". Netrukus ši legenda pateko į Europos XVI a. antros pusės istoriografiją. (Strijkovskis *Kron.* 211, remdamasis Sigismundu von Herbersteinu, pasakoja, kaip Vladimiras Monomachas, Rusios vienytojas bei stiprintojas, įveikęs dvikovoje Kafos valdytoją, nuėmęs nuo jo aukso grandinę, papuoštą brangiaisiais akmenimis, ir priduria, kad ta grandinė per vainikavimo iškilmes uždedama naujam Maskvos kunigaikščiui.) Vadinamoji Monomacho kepurė ir kitos carų regalijos datuojamos XIV–XV a.

užkuria ugnį jame ir piktais patarimais valdovo
dvasioje kelia audras, kad karų ieškotų ir geistų,
ginklas paliktų makštis, nirtulys neužgestų daug metų,
giminės vienos kitas per nemeilę ir vylių šokdintų,
ginklai triukšmautų, ginklus puldinėtų be perstojo ginklai,
prieš piliečius ir savus valdovo ranka užsimotų,
tėvo ginkluota ranka prieš sūnaus gyvybę pakiltų,
nuolat garuotų namai nuo kraujo ir tūkstančiu rūšių
nuodėmių jis su kitais lenktyniautų, o galo nebūtų!..
Furija[140] įkvepia jį tokiais patarimais ir rūstį
sukelia, karo geismu ligi kaulų čiulpų jį užvaldžius.
Uždegė Marso ūmi beprotystė valdovo krūtinę,
karo ir vieno tik jo reikalauja ir rūmus sujaukia,
vien ašaringų kovų ir kautynių sau ieško be miego,
ginklą iškėlęs, nirtus, nežmoniškas, gargdamas garsiai,
žvelgdamas kruvinomis, o delsimas tik didina siutą.
Lyg nustebimą keliąs Dianos draugijai bebaimis
umbrų skalikas, kuris, suuodęs irštvoje priešą
ar paregėjęs toli į galingą ąžuolą šonus
kasantį šerną, vos vos nuo pavadžio ar diržo netrūksta,
šoka aukštyn ir kaklu, šokinėdamas prieky, kovoja
prieš šeimininką, kuris nuturėti skaliką mėgina;
skliausto ausis ir baltais dantimis vis kandžioja orą,
kol pasileidęs galop nurūksta per plytintį lauką,
kiek įkabina, ir tuoj skardendamas prikelia girią,
ir prisipildo laukai šimtagriausmo skaliko lojimo.
Lygiai taip pat ir Maskvos kunigaikštis – žiaurus, šiurpulingos
išvaizdos, siuto baisaus užvaldytas bedalis, praradęs
nuovoką, – veržės karan, kad suruoštų Sarmatijai narsiai
kruviną pirtį kvailai ir visus lietuvius pražudytų.
Nors ir įspėdavo jį žudynių didžiulių vangstytis
baisūs gamtos reiškiniai, ir visatos galingo valdovo
garsūs trimitų balsai danguje ir ant žemės girdėjos,
šitas – saviškių tikra pragaištis ir karalius, trūkumų
pilnas, – prieš valią dangaus nesitvėrė noru kariauti.
Veikiai slinki valdiniai atsimaino visai nuo rėkimų
jo, ir visam blizgesy sustingsta ginklais galinga
armija šitaip: štai čia išsidėsto stovyklom pėstijos
nešantys mirtį pulkai, su pasiutvėju sėjantys šviną,
šičia ginkluotas trumpom ragotinėm skraido jaunimas,
šičia gausus dalinys parankiom strėlinėm ginkluotų

[140] Furijos – graikų kerštо deivių erinijų romėniškas atitikmuo.

velitų laksto laukais, net šoka ugnis iš po kojų.
Na, o tenai – skydnešių kohortos tviskančios ietys.
Raitelių tuntai laukus, o dulkių – dangų užkloja.
Tarsi žolynų tirštai prižėlusioj pievoj ganytųs
kaimenė medų pačių gražiausių ristūnų, kai penkios
dešimtys tūkstančių jų žvengimu Kaukazo papėdes
drebina, – lygiai gausios ir maskviškių kariuomenės būta,
kaip įvairios kalbomis, taip margos ginkluote įvairiopa.
Dviem kryptimis iš tenai pajudėjo prieš Lietuvą rusų
vėliavos: dalį iš jų į Krapivenkos krantą ties Orša
veda Serebrianas; jį Mahometą tikį kazaniškiai
parėmė vyrų pulkais, vadovaujamais tvirto Murato.
Vedė antruoju keliu iš Polocko triskart po dešimt
tūkstančių vyrų – raitų ir pėsčių – į laukus prie Ivansko
Šuiskis[141], raudonais plaukais tarp žmonių pagarsėjęs, ginkluotas
auksu lietais ir gražių meandrų dabinamais ginklais.
Tik neįstengė jisai išvengti lietuviškos ieties
dūrio, kai sykį pačiam valanda lemtinga išaušo.
Kur tik pažvelgsi, visur nematyti pavidalai, šiurpios
vėliavos saulės šviesoje kserampelinų[142] purpuru riba,
kraujo raudonio spalva ir negyvu krauju raudonuoja,
žiūtura Saro spalvom[143], plačiuose laukuose nematytom:
štai kaip užplūdus girias Maskvos giminė be takelių
brovės, mirtim ir ugnim nešina, į žemę lietuvių.
Matė kilnus Radvila, kad karai šiurpulingi iš naujo
kyla ir semia laukus baisulys bei ugnis, ir didžiulį
skausmą, tėvynės žiauraus pralaimėjimo sukrėstas, jautė.
Dieną ir naktį širdy įvairiausius sumanymus svarstė,
nė nesudėjo akių per kankinamus rūpesčius tąsyk.
Renkas didikai keli pasitarti, ko verkiant valstybei
reikia, ir štai ką tada karžygys Radvila jiems pasako:
„Niekas nemato geriau, iš kur didžiausias pavojus
kyla, už jus, ką ginklu nuožmus kunigaikštis užpuolė.
Baisų karą reikės su žiauria gentimi mums kariauti:
ji nesistengia gyvent sutartim, tikėjimu, teise –

[141] Tą patį skaičių nurodo Strijkovskis *Kron.* 771. Bredenbachas f. 50 verso rašo, kad Piotras Šuiskis iš Polocko išžygiavo 1564 m. sausio 23 d. „Vitebsko vaivadienės pilies link". Pasak jo, Šuiskio korpusą sudarę 20 tūkst. rinktinių karių, daugiausia šauliai.

[142] Originalo būdvardis *xerampelinus* „vynuogienojo nukritusių sausų lapų spalvos (tamsiai raudonas)" kartą pavartotas Juvenalio VI, 519. Kserampelinomis senovėje taip pat buvo vadinami tamsiai raudoni drabužiai.

[143] Saras – finikiečių miesto Tiro senasis pavadinimas. Saro spalva – finikiečių audinių, garsėjusių visame Antikos pasaulyje, spalva.

vien tik jėga ir žmonių krauju! Tad saveș pagailėkit,
Maskvai tėvynės mielos ir mirčiai vaikų neišduokit,
stokit visos didelės Lietuvos Didenybę apginti;
šito su ašarom šiom vardan nelaimingos tėvynės
jūsų maldauju – skubiau atremkit didžiulę nelaimę!"
Jį palaikė visi, ir tada paaiškėjo, ką gali
iškalba: eina pas jį karuose išbandytas jaunimas,
renkasi Marso tarnai, nors geri, tik labai jau negausūs,
bet susiremti kovoj ir kautis ginklu pasiryžę –
pats Lietuvos dabinys ir geriausi kareiviai!.. Prabyla
garsūs trimitai, jauni susiglaudžia gretoj ir tik prašo
mūšio žiauraus, nes kančia susigrumti skatina vyrus.
Ruošia ginklus ir tėvų atidėtą ginkluotę sutaiso.
Ima, va, šis į rankas ir giriasi lanko grožybe,
šveičia skydus kai kurie ir senas rūdis nuo geležčių
svidina, rūpinas, kaip pasipuošti gauruotais sultonais
šalmus, galanda bude strėlių lengvasvorių akuotus
ir iš sifonų vidaus pradvokusį natrį ištraukia.
Jie padarytus gražiai ir žėrinčius tarsi elektras[144]
blizgina šarvus ir, jei kur sulaužyta randa, pataiso.
Žirgus mankština kiti, kad šuoliuodami vėją sukeltų,
bėgtų, išrietę kaklus, o iš šnervių kibirkštys lėktų,
pratina juos prie ragų ir kanopomis ritmą išmušti;
šoka skubiai ant žirgų ir, ištroškę kautynių, nubaudžia
juos už gaišimą, nes daug pasiruošti laiko nelieka:
girdis duslus gaudesys, ir kapoti trimitų kvietimai
skamba, ir pats padėties rimtumas juos šaukia į kovą.
Veikiai prie vado aukštos palapinės kareiviai atvyksta[145] –
vyrų pulkai, o žirgų šnarpštimas, net kibirkštys žyra.
Tirštos rikiuotės pilnos ryžtingumo kariuomenės žengia –
daugel žirgų ir būriai kavalerijos, tviskančios auksu.
Šitokiais žodžiais žvaliai narsuoliai į Radvilą kreipias:
„Didis lietuvių šalies karvedy! Tavo laimė neleidžia
mums nusivilti: esi apsauga veiksminga saviesiems.
Liepk, ir mes seksim tave pas Luciferą ir pas Aurorą,
eisim pas Žemės vaikus, kur nėra teisingumo nė Dievo;
liepk, ir užgriūsim karu Mauritanijos marių užlietą
Afrikos žemę arba iš dvikalbių dakų atimsim
prarastas vėliavas; vesk, kur patinka, – visur mes lydėsim

[144] Čia paminėtu elektru Antikoje vadino baltąjį auksą – aukso ir sidabro lydinį.

[145] Bredenbachas f. 50 verso rašo, kad LDK kariuomenė, vadovaujama Radvilos Rudojo, tuo metu buvusi Lukomlyje netoli Čiašnikų, kur laukusi į pagalbą skubančių lenkų dalinių.

tą, kam Karinė Sėkmė aplinkui galvą lakioja!
Niekas geriau už tave neišmano Marso gudrybių.
Neš dar iš šičia tave Šlovė nepailstančiom plunksnom,
lauro šakelė šventa dovanos dar tau amžiną garbę.
Karą nedelsdamas skelbk ir mumis pasirengusiais kliaukis:
veda troškimas visus Narsumo keliu akmenuotu
žengti į garbę tiesiog per priešų ginklus ir per ugnį!"

TREČIA DALIS

Jau man didingu balsu giedoti pridera giesmę!
Jei tik, šventųjų kalnų hiantiška versme, dosninga
aonų tėkme[146], giesmė mažumytį nuo jūsų priklauso,
melsiu tavęs, apeigų Šeimininke, Delfų Vaidila[147],
Deive daugžine būry sesučių sidabrakojų –
o Kaliope! – taip pat ir kitų visų šventenybių,
esančių jūsų kalnuos, kad suteiktumėt dartės didybės
mano giesmėms ir drauge su manim apdainuotumėt vyrus –
tuos narsius lietuvius, kuriais tas kraštas pražydo,
kai į žiaurias kautynes rinktiniai didvyriai veržės.
Juos apdainuokit dabar jūs, Kiros šlaitų vaidilutės
Mūzos, nes vyrų žygius žaliame adamante pažymit[148]!
Ką iš pradžių? Anava du Chodkevičių kraujo bebaimiai
broliai[149], be galo garbe ir šlovingais ginklais įžymūs,
vienas ir kitas – tikra Lietuvos garsenybė, lietuvių
dvigubas ramstis ir dvi didelės giminės įžymybės,
veda pulką – plačiai spinduliuojančias keliančiom baimę
ietim tankias gretas, nors ir patys pulką atstoja –
tarsi nuo kalno kartu kentaurai Retas ir Folas[150]
žengtų, ir trauktųs giria, ir gluosniai linktų, jie žengia.
Vienas – Grigas, pulkams ir gretoms vadovauti įgudęs,
pirmas užpulti kovoms pasiruošusias priešų kohortas, –
šis ypatingos jėgos karvedys pražūtingus it žaibas
vyrus karingų širdžių rikiuoja, o kitas, jo brolis

[146] Hiantai ir aortai – senųjų Bojotijos gyventojų pavadinimai. Radvanas čia kreipiasi į teikusius įkvėpimą šventuosius Hipokrėnės vandenis, srūvančius Helikono kalnuose Bojotijoje.

[147] Poetas kreipiasi į Apoloną.

[148] Poetas kreipiasi į Delfų Mūzas. Kira – Delfų uostas Kriso įlankoje.

[149] Antrasis iš minimų čia Chodkevičių, Jonas, buvo pirmojo, Grigo, brolėnas.

[150] Tie patys kentaurai minimi Vergilijaus *Georgikose* (*G* II, 456).

Jonas, su priešais didžiai ryžtingas ir greitas į mūšį,
ragina amžiaus brandaus sulaukusius vyrus trimitais.
Krinta ant Jono pečių leopardų kailių apsiaustas;
jis vadovavo sykiu ir pabūklų žmonėms, ir pėstijos
pulkui, kurio siaustalai spartiečių mada raudonavo,
buvo ginkluotas riestais kardais, ir mirties instrumentais,
siunčiančiais švino šratais sparnuotą mirtį iš vamzdžių.
Jonas vedė tada šiuos karius, o legatas Oborskis
Jono raitųjų būriams įvairiausius įsakymus davė.
Kas po Chodkevičių toks? Tai Zenavičius, pilnas narsybės,
didvyris karo lauke, spunduliuojančiais ginklais tviskėjo!
Jis, apsidaręs variu, kratydamas ietį didžiulę,
vedė ginkluotus karius, su išmanymu valdančius ietis, –
pulką, kuris tarp kitų ypatingais ginklais garsėjo.
Veržliojo Marso garbė – narsusis bajoras Valminskis,
ypač gabus karvedys ir užgrūdintas vargo kareivis,
ietim ginkluotų raitų variarūbį dalinį vedė.
Kaip nutylėti giesmėj man tave, narsusis Sanguška,
lygus kitiems drąsumu ir visus pranokstantis ginklais?
Tujai, Maskvos baisuly, nugalėtojau Krymo totorių,
kurs iš pirmų Lietuvos karvedžių ir paties Gedimino
kilęs esi ir kuris paveldėjai iš protėvių seną
šlovę, Marsu garsus, – galingiausias ginklu iš lietuvių,
tu vadovauji narsiam strėlinėm ginkluotųjų pulkui.
Papročiu savo baltais drobiniais dėvėjo taviškiai –
liaunu lanku ir lakia strėle pasikliauti įpratę
vyrai rinktiniai, visi iš Voluinės, didvyrių krašto.
Ginklais prilygsta senos lietuvių šeimos palikuonis
Jurgis Astikas jiems ir taip pat kunigaikštis Koreckis –
linksmas ant žirgo, jisai vis žvangina aukso strėlinę.
Solomereckių sūnus Bagdonas aure net palinkęs
skrenda ant žirgo ir jį blauzdomis dar ugningomis myga,
priešai pažįsta gerai ne iš nugaros jį, o iš priekio!
Čiašnikų mūšio laukai ir tave, Mikalojau Sapiega,
matė, kad tujai vedei ten narsuolių raitų eskadroną,
keldamas dulkes aukštai kamuoliais ir pradėdamas kovą.
Tujai, Filonai, kurį, kad ir mažą, didžiausias narsumas
daro didžiu ir kuris taip įgudęs esi kareivystėj,
lygumą skrodi žaibu, o tave įdurmais vis seka
keliantis šiurpą strėlėm lakus raitų eskadronas.
Va gi ir broliai Bakai su šalmais, skersai sultonuotais,
veda kareivių gretas ir ragina mūšin kohortas.
Tavo karinė aistra trumpiausią kelią taipogi,

Jurgi Tiškevičiau, tau į kruviną karą atranda:
žinomas žygdarbiais, tu eskadronams raitų vadovauji.
Žengė didžiulėm krūvom Maskvos kareivius dar guldysiąs
tas Borkolabas, kuris, pagimdytas Korsakų kraujo,
greitas yra visuomet arba žūti, arba nugalėti;
gulbino plunksnos viršuj Borkolabo šalmą dabino.
Dengia lietuvių karius iš nugaros greitas Šveikovskis,
lydimas būrio raitų, patyrusių mūšiuose vyrų;
žvanga kariams už pečių šiurpulingi lankai ir strėlinės,
ir apdainuoja tave, kunigaikšti Radvila, vyrai.
Tarp ariergardo karių Radvila pasirenka vietą:
karo veiksmams jis iš čia vadovauja, ir savo ramybę
drumsčia mintim įvairiom, nors paties kovų patyrimas
padeda, remia klotis palanki ir patsai Visagalis.
Žirgas trakėnų veislės kunigaikštį ant nugaros neša,
priešinas žąslams karštai ir aukso brizgilą kramto.
Joja, o Karo Sėkmė didžiulė aplinkui lakioja!
Karvedžio šalmas – galvos puošmena – žaižaravo ir ryškiai
saulės skaisčiuos spinduliuos atsigręžęs į dangų žioravo.
Puošnų jo skydą ilga praeities nutikimų grandinė
auksino, jį puošdama marginiais geltono metalo.
Šitam skyde Lietuvos praeitis ir garbingos senolių
pergalės mena laikus, kai į Platelių krantą smėlėtą
sykį Libono laivai atkeliavo per Baltijos jūrą[151],
laiminant Dievui žemes, ligi tol nežinotas, priplaukę;
mena Libono vargus ir ant žemės, ir jūroj, kol kojos
atvedė jį prie krantų, pasišiaušusių giriom aukštosiom.
Mena, kaip kėlės krantan iš Italijos vyrų rinktinė,
elnius, taurus ir žiaurius stumbrus ant žemės ji vertė,
kaip puikiose žiotyse žydravilnės Dubysos pastatė
Naująją Romą kariai – tą senosios viltingą paguodą[152].
Vienas po kito štai čia atsiranda garbingi karaliai,
garsūs valdovų protu ir kautynių trimitais įžymūs.
Dvylika smailių skaisčių ant galvos lietuvių karalius
Mindaugas nustelbė juos, nes tik vienas nešiojo vainiką

[151] Radvilai Rudajam ir jo sūnui Radvilai Perkūnui dedikuotoje trečioje *Kronikos* knygoje Strijkovskis aprašo, kaip į Lietuvą atvyko Publijaus Libono vedami romėnai. Nėra visai aišku, kodėl šioje vietoje minimi Plateliai. Strijkovskis nurodo romėnus išsikėlus Baltijos pakrantėje ir įkūrus Libą prie to paties pavadinimo upės. Tuo tarpu epitetas *ambiflua Plotella* („iš abiejų pusių skalaujami Plateliai") rodytų, kad Radvanas, kaip ir Strijkovskis, pažįsta kraštą ir neklysta, nei apibūdindami, nei lokalizuodami šią vietovę (minima Platelių ežero saloje buvusi pilis; XVI a. Platelių pavietas tęsėsi iki Baltijos jūros).

[152] Tai plačiai aprašo Strijkovskis *Kron.* 74–75.

Lacijaus[153]; dviem strėlėmis į totorių valdovo liepimą
duoklę mokėti narsus karžygys Erdivilas atsakė[154].
Veikiai atėjo eilė sužalotiems totorių žygūnams:
žiaurų atsakymą šį Balaklajus, totorių valdovas,
gavo iš Skirmanto, tad pasikėlė kautynėms kariaunos
ir Kaidanovo raistai nuo kraujo pralieto paplūdo[155].
Aršūs Vytenio kariai, pralaimėję Leškcui mūšį,
pergalę švęs ir išklos kitose kautynėse lenkus[156];
grobio teks kiekvienam, kas lietuvių kariuomenėj kovės, –
net ir kareiviui žaliam, – po dvidešimt lenkų belaisvių[157].
Giesmės ir šokiai skambės ir pagerbs nugalėtojai Ledą,
žmonės džiaugsmingais „valio!" nepaliaujamai pergalę sveikins[158].
Kalno viršūnė aure suskambėjo nuo vilko staugimo:
šarvu tvaskios geležies apdarytą, šį žvėrį sukūrė
rankios sumanios, kurios panašumo į vilką suteikti
geidė pamėnui gyvam, o šisai kad užstaugė – lyg staugtų
šimtas vilkų jo pilve! „Čia miestas iškils pagarsėjęs", –
taria žynys Lizdeika, ir lemtingi žodžiai pagimdo
Vilnių – globėją tautų, ir kadaise stovėjusios lūšnos,
kėlusios juoką kitiems, į didingą sostinę virsta[159]:
miestams didžiausiems dabar ji prilygsta dėl galios lietuvių.
Štai Gedimino duktė Aldona – lietuvaitė gražiausia –
žengia į tavo namus, Kazimierai[160]; pulkas jaunosios:
seniai, garsūs protu, ir tviršiausi lietuvių kareiviai,
stumbro didžiulėm rusvais šeriais pasišiaušusiom odom,
Polocko lokių skrandom užsidengę pečius, atlydėjo

[153] Strijkovskis *Kron.* 328–329 pamini, kad 1252 m. Mindaugas apsikrikštijo ir buvo karūnuotas „pirmuoju ir paskutiniuoju Lietuvos karaliumi". Žr. dar 34 komentarą.

[154] Totorių chanas Kaidanas, sužinojęs, kad nusiaubtose Rusios žemėse įsikūrė kažkoks kunigaikštis Erdvilas, atsiuntęs pas jį į Naugarduką duoklės rinkėjus. Vietoj duoklės chano pasiuntiniai gavo nunešti totoriui dvi strėles. Chanas su kariuomene patraukęs nubausti įžūlaus lietuvio, bet buvęs sumuštas. Apie tai žr. Strijkovskio *Kron.* 269–270.

[155] Naugarduko kunigaikštis Skirmantas irgi sulaukęs duoklės rinkėjų, pasiųstų chano Balaklajaus. Kunigaikštis totoriams įsakęs nukapoti lūpas, nosis ir ausis ir tokius išsiuntęs namo. 1221 m. prie Kaidanovo įvykęs mūšis, kuriame totoriai buvę sumušti jungtinės lietuvių bei Rusios kunigaikščių kariuomenės. Apie tai žr. Strijkovskio *Kron.* 280–281.

[156] Strijkovskis *Kron.* 366–367 aprašo, kaip 1283 m. į Sandomežą įsiveržęs Vytenis, kaip plėšęs, deginęs ir žudęs vargšus krikščionis ir kaip paskui buvęs skaudžiai sumuštas Lešeko Juodojo.

[157] Šį faktą mini Strijkovskis *Kron.* 372.

[158] Strijkovskis ne vienoje vietoje mini senovės lietuvius ypatingomis progomis giedojus pagoniškas giesmes, cituoja žodžius „lado, lado". Su tokiomis giesmėmis Kernavės gyventojai sutikę Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu išrinktą Vaišelgą, žr. *Kron.* 338; iš Kijevo grįžtantį Gediminą, žr. *Kron.* 396; su triumfu iš Maskvos paržygiuojantį Algirdą, žr. *Kron.* 423; „lado, lado" lietuviai giedojo ir pasitikdami su pergale iš Lenkijos grįžtantį Jogailą, žr. *Kron.* 470.

[159] Legendą apie geležinį vilką Strijkovskis pasakoja *Kron.* 397–400.

[160] Lenkijos karaliaus Vladislovo I Uolektinio sūnaus Kazimiero ir Aldonos Gediminaitės vestuves veik tais pačiais žodžiais aprašo Strijkovskis *Kron.* 405.

kraitį – lenkaičių būrius, į nelaisvę patekusius, dartės
laisvus; šie tankiu pulku, neskustom galvom po kepurėm
žengė laimingi drauge, ir grandinės nespaudė jiems rankų.
Santuoka ši dvi tautas, vienodom valdysimas teisėm,
bendro likimo plienu sukabina nuo šiol kuo tvirčiausiai.
Amžiną taiką, kurios visa širdimi taip norėjo
Dievas, vedybos atneš į lietuvių ir lenkų valstybę.
Teremia nūn Lietuva ir šlovė nemari jos karalių,
vardas didžių Lietuvos kunigaikščių per amžius teaidi,
garbę tereiškia bendrai tam pačiam valdovui dvi tautos,
mušasi mūšiuos bendrai, ir šlovė jų dangaus tepasiekia!
Štai Gedimino kariai ugnimi ir kardu naikina
Brandenburgo laukus[161], net padangė aptemsta nuo dūmų.
Štai jis ir prūsus aršius, ir totorių ordas sutramdo,
išbruka jas, nuožmioje kovoje nugalėjęs, už Dono.
Tuoj Lietuvos lygumom paleista žiauriaširdžių kryžiuočių
vėtra šuorais keliaus: tai magistras Dusmeris veda
prūsų galybę ir du karalius: Bohemijos – Joną,
Liudviką – vengrų[162]. Kartu su karaliais į Lietuvą traukė
danai, moravai, galvom auksaplaukėm britanai ir galai.
Tai lietuvius visomis jėgomis Germanija puola,
Reinas tiragis kartu su kitais prieš Lietuvą eina!
Nors ir negali ginklu ar gudrybe palaužti kryžeivių
Algirdas su Kęstučiu, bet įveikia alkiu: jie palieka
plačią dykynę tenai, kur kryžiuočiai keliavo, o patys
prūsų žemes ir pilis Livonijoj dūmais paleidžia.
Tartum aršės pikti į namus parkeliavo kryžiuočiai
ir apraudojo savų, čia patyrusių kruviną pirtį,
žūtį. Beprotis! Tave ši nelaimė ištiko, magistre.
Kitąkart leido atgal Maskvos kunigaikščio žygūną
Algirdas, davęs namo liepsnojantį deglą parnešti.
Paskui žygūną pernakt prie Maskvos atsiradęs, Maskvietį

[161] 1326 m. Lenkijos karalius Vladislovas I Uolektinis paprašęs Gedimino paramos sumanytam žygiui į Brandenburgą. Gediminas jam pasiuntęs 1200 raitelių. Šį įvykį plačiai aprašo Strijkovskis *Kron.* 405–406.

[162] 1343 m. Kryžiuočių ordino magistras Henrikas Dusmeris surengęs labai nesėkmingą žygį į Lietuvą. Į talką kryžiuočiui atvykęs Vengrijos karalius Liudvikas, Čekijos karalius Jonas, pastarojo sūnus – Moravijos markgrafas Karolis, daugybė kunigaikščių, grafų bei riterių iš Vokietijos, Danijos, Prancūzijos, Anglijos, Nyderlandų. Žinodami apie rengiamą žygį, Algirdas ir Kęstutis žmones ir turtą paslėpę pilyse, giriose ir kitose sunkiai prieinamose vietose; ko negalėjo paslėpti – sudegino. Kai kryžiuočių kariuomenė pajudėjo į Lietuvą, Algirdas su dalimi Lietuvos kariuomenės įsiveržė į Livoniją, o Kęstutis – į Sembą. Neradę Lietuvoje, su kuo kautis ir ką plėšti, kryžininkai ilgainiui ėmė kristi nuo ligų ir bado. Abu karaliai ir kiti kilmingieji ėmę prikaišioti Dusmeriui, kam šis neparengęs žygio. Kryžiuočių ordino magistras dar didesnių užsipuolimų sulaukė, kai grįžęs rado nusiaubtą Prūsiją. Apie tai rašo Strijkovskis *Kron.* 431–432.

privertė klauptis ir dar jį pamokė: „Kas rytą ginkluojas?
Liaukis grasinti!" – Ir čia į tvirtovę įsmeigė ietį[163].
Veikiai Jogaila drauge su laisvės augintiniais lenkais
ir su lietuvių pulkais prieš kryžiuočių kariuomenę stoja.
Iečių liūtis ir strėlių pilaga germanus paskandina;
veikiai kryžiuočių kariai kas iš mūšio pabėga, kas galą
gauna kautynių lauke nuo galingos rankos sarmatų.
Griunvaldas plūsta kraujais, ir magistrą mirtis čia ištinka:
Griunvaldo smėly jisai atidavė Viešpačiui sielą[164].
Štai Tamerlano[165] pulkus nesuskaitomus Vytautas puola[166];
stoti prieš šlovę drąsos niekada kunigaikštis netrūko.
Štai ilgaeiliai stalai nepabaigiamo pokylio lūžta
Lucko pily, kur drauge imperatorius, trys nematytai
orūs karaliai, Maskvos kunigaikštis, abudu magistrai,
šiaip kunigaikščių kitų su palydais gausiais susirinko.
Vytautą sveikina šis suėjimas, erdvė sutartinėm
aidi, negali puikiais reginiais pasisotinti akys,
žemė nuo kraujo skaistaus sumedžiotų žvėrių raudonuoja,
ir iš daugybės kraštų svečiašalį kas žingsnis sutiksi[167].
Šičia Apvaizdos ranka pamokino karingąją Olgą,
kaip ji paimti galės su trejetu žvirblių tvirtovę[168],
ir Sviatoslavą – kaip jam išguldyti achajų kariauną.

[163] Maskvos didysis kunigaikštis Dmitrijus Šemiaka pasiuntęs žygūnus pas Algirdą, kad šie praneštų lietuviui apie kitais metais būsiantį Maskvos žygį prieš Lietuvą. Algirdas sulaikęs žygūnus, surinkęs kariuomenę ir pats per Velykas pasirodęs prie Maskvos sienų. Tada Lietuvos didysis kunigaikštis ir taręs Dmitrijui: „Dabar pats matai, didysis kunigaikšti Dmitrijau, katras iš mūsų anksčiau į karą stoja!" – ir smeigęs ietimi į Maskvos sieną. Apie tai pasakoja Strijkovskis *Kron.* 421–423. Labai panašius žodžius Algirdas taria Šemiakai Strijkovskio *Kron.* 421.

[164] Žalgirio mūšį eilėmis Strijkovskis apdainuoja *Kron.* 521–532.

[165] Tamerlanas, arba Timūras Šlubis (†1405), – Vidurinės Azijos chanas, garsėjęs savo užkariavimais.

[166] Strijkovskis *Kron.* 506–511 eilėmis apdainuoja didžiojo kunigaikščio Vytauto pergales ir pralaimėjimus kovose su totoriais.

[167] 1429 m. Lucke įvykusį Europos monarchų suvažiavimą Strijkovskis aprašo *Kron.* 559–560, pažymėdamas: „Po to Vytautas svečius su didžiulėmis išlaidomis bei neapsakomais ištekliais gausiai vaišino, gausumą papildydamas savo tarnų veiklumu. Visi metraštininkai sutinka, kad pokylio būta ir didžiulio, ir įspūdingo pagal svečius, o kiekvieną dieną būdavo išgeriama po septynis šimtus statinių midaus, neskaitant vyno, malvazijos, alaus ir kitų gėrimų; būdavo suvalgoma po septynis šimtus jaučių ir telyčių, po keturiolika šimtų avių, po šimtą stumbrų, briedžių ir šernų, neskaitant kitų reikalingų virtuvei prieskonių, įvairių kitokių dalykų ir išlaidų, o iš viso anas suvažiavimas Lucke truko septynias savaites".

[168] Keršydama dregovičiams už kunigaikščio Igorio mirtį, jo našlė Olga su kariuomene apgulė dregovičių sostinę Iskorostenį. Apgula trukusi ilgai. Galop kunigaikštienė užėmusi tvirtovę klasta. Ji pareiškusi apgultiesiems, kad pasitrauks, jei gaus išpirkos iš kiekvienos šeimos po tris balandžius arba žvirblius. Gautiems paukščiams ji parišusi degtus ir juos paleidusi; balandžiai tūpę kiekvienas į savo karvelidę, mieste kilęs gaisras, o apgultieji puolę gesinti ugnies. Tuo tarpu Olgos kariuomenė puolusi Iskorostenį, užėmusi pilį, likusius gyvus išžudžiusi ar išskandinusi, o dregovičių žemę prijungusi prie Kijevo. Apie tai rašo Strijkovskis *Kron.* 124. Ši legenda buvo mėgstama XVI a. istoriografijoje: panašų jos variantą papasakojo Herbersteinas (Sigismundus Herbersteinius, *Rerum Moscouiticarum commentarii*, Basileae: Per Joannem Oporinum, 1556, p. 6; toliau komentaruose – *Comm.*).

Tik va, gyvybės patsai nuo lietuvio Kureto neteko:
galvą nukirtęs, iš jos pasidirbdino taurę prabangią
priešas, įrašęs: „Gavai, ieškodamas svetimo, galą"[169].
Štai pagalių ir šakų lig viršaus Zavichostą primetę,
gaidį lietuvių kariai ant tvirtovės raudoną užtupdo[170].
Štai užsitvenkus Maskvos kunigaikščio kareivių lavonais
srūva vos vos Krapivna: didikus ir vadus surakintus
vedas namo su triumfu nugalėtojai mūšy prie Oršos[171].
Tarsi Aušrinė danguj prieš tą valandą ryto, kai saulės
rato ugninio šviesa akiratį ryškiai nušviečia,
puošia viršūnes kalnų spinduliais tarsi krokai geltonais,
žemės visus plyšelius padabina spindėjimu savo, –
tokiu šlovingu skydu Radvila prisidengia per mūšį.
Tarsi Achatas šalia Radvilos Abramavičius[172] žengė,
jam atsidavęs karštai; įvairius dalykus jie abudu
svarstė, nes pats Radvila pasirinko šitą bajorą
sau bičiuliu ir taikoj bei karo bėdoj patarėju,
šito žmogaus gabumus ir sumanymus pats išmėginęs.
Žengė Strabovskis, narsa ne menkesnis už jokį kariūną,
žengė Poneckis, o juos Arėjo augintiniai vyrai
sekė drauge per girias, kuo artesnio ieškodami kelio.
Jie, pasiskirstę pulkais, Radvilos herbaženklį nešė –
Juodą Erelį plačiais sparnais; iš nagų ir iš žvilgsnio
rodės, kad Paukštis, nuožmus ir nedraugiškas Maskvai, skubėjo.
Žemė visur nuo žirgų kanopų dundėjo jiems jojant –
lyg Inarimės sala, sukratyta baisingų perkūnų,
kai nuo Olimpo žemyn griausmavaldis, lanką įtempęs,
šaudo žaibų strėlėmis į baisaus Tifoėjo buveinę[173].

[169] Šį atsitikimą lygiai taip pat nušviečia Strijkovskis *Kron.* 127–129. 972 m. kautynėse prie Dorostolio Bizantijos imperatorius Jonas Cimischijus susirėmė su Olgos sūnumi Sviatoslavu. Sviatoslavo kariuomenė atlaikė bizantiečių puolimą narsumu, sukėlusiu pagarbą ir stebėjimąsi Bizantijoje ir kaimyniniuose kraštuose. Tais pačiais metais buvo sudaryta nepuolimo sutartis, ir Cimischijus leido Sviatoslavui su likusia kariuomene pasitraukti. Pagrindinę kariuomenės dalį paleidęs į Kijevą, Sviatoslavas liko su nedideliu kareivių būriu. 973 m. netoli Dnepro slenksčių jis buvo apsuptas pečenegų ir žuvo. Strijkovskis pečenegus vadina giminiška lietuviams gentimi, o jų vadą, vardu *Kures*, – „tikru lietuviu".

[170] 1384 m. Jogaila su Lietuvos kariuomene puolęs Mozūriją. Vienas jo bajoras, vardu Radvila, sėkmingai persikėlęs per Vyslą, privertęs gynybinius griovius medžių, paskui su savo vyrais užkopęs ant Zavichosto sienų, primetęs į vidų pagalių ir juos padegęs . Taip Zavichostas buvęs užimtas. Apie tai Strijkovskis rašo *Kron.* 469–470.

[171] Beveik tokiais pačiais žodžiais apie Krapivenką rašo Strijkovskis *Kron.* 745, apdainuodamas 1514 m. rugsėjo 8 d. įvykusias Oršos kautynes.

[172] Įdomu, kad Radvanas čia mini Joną Abramavičių, o ne Kristupą Radvilą Perkūną, kuris, sprendžiant iš Bredenbacho f. 52 recto, irgi dalyvavo Ulos kautynėse.

[173] Radvanas lietuvių kariuomenės keliamą triukšmą lygina su Jupiterio daužoma Inarimės sala, kurią mini Vergilijus *Aen.* IX, 716. Pasak legendų. Gajos ir Tartaro sūnus Tifoėjas sukilo prieš Dzeusą. Olimpo valdovas nugalėjo Tifoėją ir prispaudė jį Etnos ugnikalniu. Mitologijoje Tifoėjas simbolizuoja nežabotą gamtos jėgą; jis yra siejamas visupirm su ugnikalniais, tad, be Etnos, Tifoėjo buveinėmis buvo laikomos ir kitos vietovės, kuriose būta ugnikalnių. Inarimė (dabar Ischija) – sala netoli Kampanijos pakrantės.

Vien tik žavingos miškų valdovės žalgirių nimfos
spiečiasi tuo pat metu tai vienur, tai kitur, ir per pelkių
klampumas įkandin jiems Rubonidės[174] keliauja ir baisiai
degančiom vyrų akim ir tviskančiom vėliavom grožis.
Stebis nepratus giria ir tylos užmigdytos pakrantės,
kurgi jie joja – tokie apveidūs ir gražūs iš stotų.
Apdamos nimfos nuo jų neatplėšia liepsnojančių žvilgsnių,
dūsauja vienos giliai dėl tokių išvaizdžių svetimšalių.
Ypač driadėms visoms ir visoms oreadėms[175] įstringa
(tarsi tik vienas toksai!) Radvilos narsuoliškas stotas.
Šiaušės bekraštė giria geležim ir žibančiom ietim –
saulės balti atspindžiai nuo ginklų tik raižo padangę!
Čia nujautimo gražaus netikėtas stebuklas pripildė
širdis ir privertė juos dar labiau klotimi pasikliauti.
Mat kai per tankias girias lietuvių pajėgos traukė,
vyrai nutvėrė Maskvos kunigaikščio kariuomenės žvalgą
ir, surakinę rankas už nugaros, atveda vadui.
Vos tiktai jį Radvilos ristūnas šalimais išvysta,
beregint stojas piestu, išrietęs sprandą sužvengia,
stveria priešą dantim ir be vargo į vaiskią padangę
švysteli – tarsi karys lengvasvorę ietį – jo kūną.
Šventą pajaną linksmi ir laimingi lietuviai užtraukė
tarsi Kaistro vaiskiuos arimuos grakščiosios gulbės.
Siunčia gausingas maldas Visagaliui į aukštąjį dangų,
kad palaikytų kare ir prie Čiašnikų leistų iškloti
jiems to plėšiko pulkus, atmokėti už suterštą taiką;
meldžia lietuviai kare Visagalį jiems sėkmę suteikti,
žirgus ir patys save rengdami įnirtingoms kautynėms.
Keičias tuo tarpu dangus, ir Nakties žvaigždžiagalviai ristūnai
atvežė juodas tamsas, ir laikai, atsimainantys nuolat
lygiu, vienodu ritmu, Faetontą[176] pailsusį prausė
plynėj Atlanto vandens, ir naktinė Febė[177] jau švietė
progiedriuos tarp debesų, ir gyvenimo rūpesčių mielą
užmarštį gėrė visa krūtine nepailsintys žmonės,
margas paukštužių būrys ir Neptūno šeimynykštės žuvys.
Vaistais nuo rūpesčių jau ir tave, kunigaikšti, gaivino
miegas saldus, ir nakties ramybei leidai apimti
po debesuotu dangum – tuo visatos dangalu – kūną,
nors ir trimitų garsai vis nutraukdavo miegą negilų,

[174] Rubonidės – Dauguvos upės nimfos.
[175] Driadės – nimfos, globojančios medžius, oreadės (orestiadės) – kalnų nimfos.
[176] Žr. 55 komentarą. Po žūties Faetonto kūnas nukrito į Eridano upę.
[177] Febė – viena iš hėliadžių, Hėlijo dukterų.

kai pasirodė sapne iš Elisijo sodų nužengus
tau Kęstutaičio vėlė – bekūnio Vytauto šmėkla.
Buvo jis toks kaip tada, kai po pergalės Griunvaldo mūšy
grobio paėmęs gražaus iš kryžiuočių į Lietuvą grįžo.
Tokiu žodžiu nelauktai į Radvilą kreipias pamėnas:
„Mano tautiečių dalia negarbinga Elisijo soduos
sukrėtė, o Lietuvos nelaimės mane sugraudino.
Šitai numanėm anksčiau... Bet kad vėjais žygiai nueitų?!
To nežinojau, kada bėdomis už bėdas atmokėjau:
lėmė jos mano žmonėms neaprėpiamą amžiną valdžią.
Aš Lietuvos pražūties, jos griuvėsių akivaizdoj šituo
guodžiausi, laukiau, kad štai, karaliaus dar, keičiantis metams,
mano tauta visuose kraštuose nuo Baltijos jūros
ligi Juodosios krantų ir toliausių Volgos pakrančių,
jai priklausys amžinai didžiulė valdžia ir valstybė
ir lig žvaigždynų aukštų ji lietuvių dar vardą išaukštins.
Na, o dabar ne šlovės senovinės aidas atėjo
ligi manęs pas vėles, o žinia, kad jau priešas užpuola
mano valstybę dažnai ir kad ainis, įkurdintas mano
prie Mitridato kalvos ir Juodosios jūros pakrantės[178],
įveiktas klauso Maskvos, per silpnos Lietuvoj jodinėti.
Argi dėl to kažkada mes žaizdas kariaudami kentėm,
argi dėl to piliečius grobiu, o tėvynę savosiom
pergalėm gražinom mes, nelaimingi jūsų senoliai?
Ak, neprilygstantys mums ištižusio kraujo vaikaičiai!
Tik jau visai ne dėl to užsimoja Narimanto tvirtas
raitelis kardu[179], kad jūs, menkesni, nenorėtumėt karo!
Ar atidėjo kada už tuščius grasinimus kerštą
Algirdas? Ar ši tauta su jumis nekariavo tiek metų,
argi nesuruošė jums tiek pirčių kruviniausių be keršto?
Ne, ne tokia vyrija kaimynų valstybes ir priešus
triuškino, o garsumu lig aukščiausių žvaigždynų iškilo!
Narsios krūtinės, o ne kazematai, kuorai ir sienos –
toji galybė, kuria mes išgriovėm stipriausias tvirtoves.
Kitąkart dėl kelerių marškinių ir kirvių užpuoliau

[178] Čia turbūt turimas galvoje Kerčės kyšulys Kryme.

[179] T.y. Vytis. Strijkovskis *Kron.* 364 rašo, kad Traidenio sūnus Lauras, nugalėjęs kunigaikštį Daumantą, pasiūlė susirinkusiems į Kernavę lietuvių didikams didžiuoju kunigaikščiu išsirinkti Vytenį, sakydamas: „Mano dėdė Narimantas savo herbe turėjo šarvuotą raitelį, kuris reiškia tėvynės gynėją. Lietuva iš visų pusių apsupta priešų, tad reikia, kad jos valdovu būtų išrinktas vyras, pasiruošęs apginti tėvynę kardu, kaip kad herbe esantis Vytis".

Maskvą baisingu karu[180], nes manęs niekada nesutrukdė
karą pradėti jokia begėdė žavi Tinginystė.
Šlykščiai lietuvių miestus užvaldo ir juos apgyvena
priešai, tik jau nei šlovė nebeuždega jūsų, nei gėda.
Tujai, viltie Lietuvos, atsidavusi mūsų valstybės
saule, kuri ir bėdas, ir pašlijusius reikalus greitai
vėl pataisai ir kuri visomis jėgomis pragaištingo
amžiaus paveikslą mainai! Tu saviškiams padėk ir iškirsdink
mūšy bailius maskviečius, nes tik vienas gali nugalėti –
taip aš galvoju ir to, jei neapvilia nuojauta, laukiu.
Saulė rytoj pamatys laukuose maskviškių lavonus.
O, kaip man kaulams tada bus saldu ir lengva ilsėtis,
kai prie manosios garbės ir šlovingos jūsų senolių
dvasios ir pergalių dar prisidės ir jūsų narsumas!
Štai kas svarbu: nugalėk! Ir tada nepažįstantis kapo
gandas tave po mirties per ilgus šimtmečius garsins.
Ženk, kur žindyvė Drąsa tau rodo, ir vykdyk, ką dirbti
liepia ji garbei tėvų ir lietuvių istorijos labui!"
Šitokiais žodžiais karan kunigaikštį Vytautas kėlė.
Karvedžiui gilūs miegai išsilaksto, jis kelias ir ankstų
rytmetį tokia malda į žvaigždėtą dangų prabyla:
„Tujai, kuris įsakai padangėmis metai po metų
leistis dienos ir nakties šviesuliams ir, pareikšdamas savo
valią galvos mojimu, spinduliuojančius ženklus paleidi,
gentį vienišių valdai ir rikiuoji žmogiškus darbus
ir Okeano gelmes, ir nurimusių amžiams buveinę,
būk, Palaimingas, saviems palankus, išklausyk mano viešą
maldą, tačiau ne todėl, kad to esam verti, o kad myli
mus!.. Palaikyk ir suteik spindulingo Olimpo pagalbą,
mano karius ir mane panorėk nuo pavojų apginti!"
Siųsdamas ženklą, kad jo malda palankiai išklausyta,
Tėvas sugriaudė danguj ir sudrebino visą Olimpą,
o visata gausdama sidabro žvaigždynus supurtė.
Tik nebijok! Tai dangaus aukštybėse pučia trimitą
Dievas. Pats Dievas!.. Ir štai, iš tamsaus debesies apibėrė
rytmečio saule žemes ir žaliuojančias pievas Aušrinė.
Diena garbingoji! O šlovingoji saule! Tai didžio
atpildo dieną keliu per žvaigždynus saulė gabena.
Vadas kautynių tvarka valiuojančius dalinius stato.

[180] Vytautas primena 1406 m. įvykius. Strijkovskis *Kron.* 515–516 eilėmis aprašo, kaip maskviškiai pasienyje apiplėšę lietuvius: atėmę du kirviu ir tris sermėgas, ir kaip didysis kunigaikštis Vytautas karu užgriuvęs Maskvos valdovą, keršydamas už šią savųjų skriaudą.

Šuiskis drauge su Maskvos daliniais stovyklavo
girioj, ir žaidė šviesa ant kariuomenės margintų ginklų.
„Priešas čia pat, tai pirmyn! Juk čia pat jau tatai, ko taip troškot,
ko pageidavot maldoj, tad dabar ne liežuviais, o ginklais
rodykit narsą!.. Tegu senolių žygius pakartoja
šiandien kiekvienas karys, tėvynę, sūnų ir brangią
žmoną minėdamas! Na, tai į mūšį dabar ir į šlovę!" –
tarė kariams Radvila, ir iš karto garsiai pratrūko
karo trimitai: garsai sudrebina aukso žvaigždynus,
ir eskadronai, visi kaip vienas, jau veržias į mūšį.
Vakaras gaubia kalvas, nebėra kada vilkinti mūšį[181].
Tvirtas Zenavičius taip į ryžtingus vyrus prabyla:
„Gal kas iš jūsų kartu su manim atakuotų, bičiuliai,
priešą? Aš pirmas geidžiu į mūšio lauką išjoti!"
Leidžias į priešą ūmai, susikauna, pasipila švino
liūtis, ir kyla visur poškėjimas laužomų iečių.
Veikiai iš priekio į juos būriu pasileidžia maskviškiai:
sulenktos rankos visų kaip vieno taiko į priekį
ietim uosiniais kotais, augaloti vadai tarp kariūnų
veržiasi; vienas iš jų – Ivanas Zacharinas, kitas –
Osipas Bykovas, kurs, su pušim ir su ąžuolu lygus,
tviskančiu šalmu aukštai ant didžiulės galvos, pats šarvuotas,
kelia narsumą, voras aplenkia ir – galva aukštesnis,
mesdamas plaukus atgal, pasikliaudamas šalmo tvirtybe, –
veržliai lietuvių būrius užpuola, ir ką gi: suvirpa
persmeigus šonus kiaurai jam bukinė Zenavičiaus ietis[182].
Perskrodžia Bykovą ji[183], ir per juodą žiojinčią žaizdą
siela kartu su krauju jį palieka: jis svyra, nuo žirgo
virsta žemyn su triukšmu ir palieka tysoti smėly.
Lygiai toks pat dundesys pasigirsta, kai Polocko alkų
įnamis uosis karšus, nugalėtas edoniškų vėtrų,
virsta, ir aidu giria bei upių pakrantės atsako...
„Tysok, pabaisa! Še tau Lietuvos, prieš kurią tu kariauti
jojai, sulig augumu!" – taip lietuvis pabaigia. Jis siunčia
vyrus myriop, bet ano bendražygių narsybė nemąžta:
ietim jį puola būrys, ir prasideda kruvinas mūšis,
grumiantis lygia narsa užpultiesiems ir jų užpuolėjams.

[181] Ulos mūšis įvyko sausio 26 d. vakare. Apie tai rašo Strijkovskis *Kron.* 771; Bredenbachas f. 51 verso liudija, kad lietuviai, išnirę iš girios ir sustoję į gretas, pirmieji užgriuvo Maskvos kariuomenę.

[182] Kunigaikštį Ivaną Zachariną tarp žuvusių Ulos mūšyje mini Strijkovskis *Kron.* 772. Rusų metraščių t. 29 neminimas.

[183] Osipą Bykovą iš kitų vadų dėl milžiniško ūgio išskyrė taip pat Strijkovskis *Kron.*772. Rusų metraščių t. 29 neminimas.

Regi maskviškių vadai, kad nebaudžiamas didvyris ginklais
šitokias pražūtis jų vorose pasiutusiai sėja,
ir susitelkia aplink; apsukui Zenavičių vieną
spiečias ir kaupia daugiau pajėgų. Taip žmonių knibždėlynas
vargina plynėj gausiems galvijams leidžiantį kraują
liūtą, o šis piktomis akimis ir kraujuotomis iltim
gręžias į juos – ne kitaip ir Zenavičių ginklai galuoja:
stojęs nelygion kovon, jis be skaičiaus atremia smūgių.
Audros jį talžo, ir jis į visas puses šokinėja.
Visgi maskviškis kažkoks, nužiūrėjęs pasalai vietą,
stverias už kardo ir juo jį sužeidžia. Galingai pratrūksta
rėkti maskviškiai, tačiau sužalotas į narsią krūtinę
didvyris rikteli: „Ne, nesidžiaugsi, mane sužalojęs,
prieše!" – ir kardu, šveitriu tarsi žaibas, aukštai užsimojęs
nukerta žemėn bergždžiai išsižiojusį šaukti maskviškį.
Tikintis mordviais nuožmus ir didžiai augalotas ateina
čion Šeremetevas; jį, Ivano vardu pavadintą,
neša dangun ant sparnų įžymaus nugalėtojo vardas.
Paskui Ivaną taip pat ir narsuolis Levas[184], įpratęs
Ordos sūnus žiaurius nugalėti, čia pasmerktas žūti,
broliai, Paleckių dvyniai, ir Davidas, Skuntorovų kraujas,
vedė veržliąsias voras, ir pleištu, ir kitaip surikiuotas.
Puola kovos sūkurin iš visų jėgų ir sveikatos
vyrai, visi, kaip matyt, vien nelaimei tėvų atsiradę.
Smogia iš tolo vieni, o antri iš arti susikauna.
Kyla kautynės: žirgų krūtinės, krūtinėsna trenkę,
knęžta, o vyrai, arti stovėdami vienas prie kito,
grūdasi jau, ir kova su didžiausiu siutu įsišėlsta.
Šitaip audroja bangas, vadenynais risdamos, vėtros,
taip ąžuolynai seni nuo Vulturno ar pikto Borėjo
kenčia ir, švilpiant sparnams viesulų, taip miškai aimanuoja.
Griūna ant žemės ir ją dantimis Šeremetevas[185] vargšas
graužia, ir mirdamas dar numylėtą prisimena Oką.
Jam nepadėjo nei jo tėvų čeremisiškos strėlės,
nei jo galinga ranka: paleista į padūkusį karį
lėkė kulka, nuo kurios neapsaugo nei tvirtas varinis
šarvas, nei skydas, ir tol nesutramdoma švilpė su vėju,
kolei jo kūno maraus sąnariuos pataikius įstrigo.

[184] Levą tarp žuvusių maskviškių mini Strijkovskis *Kron.* 772.

[185] Kunigaikštį Ivaną Šeremetevą tarp žuvusių mini Bredenbachas f. 51 verso, taip pat Strijkovskis *Kron.* 772.

Broliai Chodkevičiai, du tikriausi karo perkūnai,
ir Sanguška, tvirtumu pagarsėjęs bei pratęs guldyti
priešą, į kovą tada su rinktiniais lietuviais vėl stoja.
Triukšmas pakyla: jie taip įnirtingai į dvikovas puola,
sukelia tokias kovas, lyg daugiau karų nebebūtų
ar nebepultų daugiau iš priešingų pusių jau niekas.
Smagina juodus karus skerdynės, ir jėgą krūtinėj
karo graži priežastis ir augina, ir dvigubai kelia.
Taip pasirodo kovos su lietuviais lauke Kolyčiovas[186],
lydimas vyrų minios, ir voras Radvilos kariauninkų
apšlekia švino lietum, karštomis atnaujina kovą,
o apgaulinga dalia jam įpučia žygdarbiui dvasios.
Priešus šienavo kardais kai kurie, o dalis didesnioji
mėlyno švino kulkas iš baisingų chelidrų skraidino;
o kai kurie, nešini sunkiomis strėlinėmis mūšy,
spindinčias aukšty žvaigždes strėlėm nesuskaitomom temdė.
Apsuptas vyrų, minios vidury Kolyčiovas šuoliuoja,
raitas ant žirgo nartaus, o šisai pro iškreivintas šnerves
prunkščia iš aukšto ugnim ir žvingauja, sprandą išrietęs.
Ką iš pradžių tu kerti ir skraidžia geležim ką pargriauni,
jaunas vyre, garsiais atnaujinęs žygdarbiais kovą?..
Tik nesitaiksto su šia padėtim atlydėtas į mūšį
vyrų narsių Sanguška, jaunystės grožiu aptaisytas,
o susikauti su juo pasiruošia, sustoja ir laukia.
„Ar kunigaikščio šarvais, ar narsia mirtimi pagarsėsiu", –
taria pats sau Sanguška ir, akim pamatavęs atstumą,
kulką it viesulą jam paleidžia, ir ją tankumynu
nuneša šūvio jėga, tik kulka kelyje teužkliudo
ąžuolą seną, visai nepakenkusi kūnui maskviškio.
Na, bet narsus Sanguška, iš makščių išsitraukdamas kardą –
kardą, grėsmingą riestos kaip dalgio geležtės tvirtybe, –
švečia per šalmą, galvos apgynimą, ir smegenis grynas.
Ir, atsistojęs virš jo ir paritęs dar šiltą jo kūną
perkirsta galva pirmyn, nugalėtojas taria: „Maskviškiai!
Tauta žiauri, pasiimk jį sau, jei nenori, kad tektų
lesalu paukščiams plėšriems! Nuraminimą žemei užleidžiu,
bet apie jį vis šnekės, kad štai ši dešinė jį paklojo!"

[186] Danilą Kolyčiovą tarp žuvusių maskviškių mini Strijkovskis *Kron.* 772. Rusų metraščių t. 29 neminimas.

Kardu pasiekia po to dar Vasilijaus sūnų Semioną[187],
karvedį Fiodorą ir Timofiejų bei žiaurų Borisą[188].
Žiū, Porozovskį, kuris prie ginklų pirmąjį pulką
šaukė[189], pamato ir jam: „Jei narsumo maskviškėj krūtinėj", –
šaukia, – „bent lašą turi, susikaukim!" – Ir puola įširdęs
vyrą su kardu lenktu, o mirtis užtemdo maskviškio
žvilgsnį, ir kritęs krauju nuraudonina barbarų auksą.
Siaubas užvaldo Maskvos krūtines: iš visur netvarkingai
bėga laukais, bet visur jiems paveikslas mirties pasirodo
ir nebeturi vilties bėgimu išsigelbėti niekas.
Šuiskis, išvydęs, kaip jo sumuštieji maskviškiai lietuviui
spaudžiančiam rodo pečius, išdavikiškai ragina širdis –
kalbina ginklo draugus: „Ir į kokią gi vietą atvangią
bėgsim dabartės iš čia? Gal atgal į tėvynę – Ivano
šalį, kur kęsim bausmes ir grasinimus mūsų valdovo?
Kurgi jūs bėgat, Maskvos karžygiai? Jei garbingai numirti
trokštat ar likti gyvi, lygiame lauke to ieškokit!
Niekas į kojas vilties nedėkit, nes liūdnas likimas
bėgantį stveria greičiau, o žygiuokite šičia, kur spaudžia
šita tankiausia minia!" – Ir kariuomenę tučtuoj sustabdo.
Vienas prie kito tirštai į pleištus visi susitelkia.
Lygiai kaip musės spiečiu apsukui ištuštintus pieno
kimbijus laksto, taip pat ir maskviškiai jungias į kuopas.
Ragina bėgti baisa, tik dar gėda kiekvieną sulaiko.
Vos Radvila karžygys susitelkusius priešus išvydo,
sumetė, kad jo kariams pasitaikė reta galimybė
pergalę švęsti, ir jis: „Su manim, augintiniai Marso,
užbaigtą žygį drauge ligi galo atlikim!" – Sušunka. –
„Leiskim maskviškiams dabar pasiimti prašytąją žemę!"
Ir lyg srautingas vanduo ar tarytum pasiutvėjo šuoras,
lyg debesis, iš kurio pasipylę ledamušio strėlės
guldo derlius sėjimus, ir dienos naudingai atvargti
jau žemdirbiams nevalia, kai dangus su žeme šitaip maišos, –

[187] Kunigaikštį Semioną Jakovlevą tarp žuvusių maskviškių mini Strijkovskis *Kron.* 772, rusų metraštis t. 29, p. 329.

[188] Vaivadą Fiodorą tarp žuvusiųjų mini Strijkovskis *Kron.* 772. Trūksta duomenų jį identifikuoti. Galbūt tai Fiodoras Paleckis, Semiono brolis, kurį tarp žuvusiųjų mini Strijkovskis *Kron.* 772 ir rusų metraštis t. 29, p. 329. Timofiejų tarp kitų žuvusiųjų Ulos mūšy mini vienas Radvanas. Galbūt tai Timofiejus Teterinas-Puchovas, Livonijos karo dalyvis, maskviškių šaulių dalinio vadas, kuris po 1564 m. sausio 26 d. nebeminimas rusų metraščio t. 29? Borisas – šio kilmingo maskviškio tarp žuvusiųjų nemini nei Strijkovskis *Kron.* 772, nei rusų metraščių t. 29.

[189] Priekinio pulko vaivadą Aleksandrą Porozovskį tarp žuvusiųjų pamini Strijkovskis *Kron.* 772. Rusų metraščių t. 29 jis neminimas.

taip Radvila umarus ant Maskvos kareivių užgriūna;
kyla alda, ir kardais iškeltais kiekvienas mosuoja.
Trečiąkart priešų pulkai susitiko, tik šiuokart
jau susikovė visi: iš žaizdų šiurpulingų tekėjo
kraujas – auka, paprastai atnašaujama karui siaubingam,
lauką senų ir jaunų lavonai gausiai nuklojo.
Lėkdamas vyrų eilėm geležim ir variu išsipustęs
Marsas, tasai žmogžudys, nuo galvos ligi kojų pjautynėm
čiustos ir džiaugias krauju. Jo kautynių vežimas į viršų
laško raudonas rasas – jį pasiuntus Nesantaika kreipia
tiesiai per palaikus tų, kas jau žuvo, ir, garsiai kraujuota
rykšte pliaukšėdama, ji į visas šalis kaip pašėlus
švaistos skraidžia geležim, jos valdovui gerklę belaidant[190].
Vos tik baisinga pora jo ristūnų: Klaikas ir Siaubas[191], –
balsą valdovo išgirs, tai, nors kruvinu prakaitu tąsyk
šonai garuotų abiem, žvengdami šiurpulingai iš karto
kelią įveikia per ten, kur minia susigrūdusių vyrų
trukdo judėti, nes va, išsigandusiems vyrams pirmasis
nuveria širdis šiurpu, o antrasis jiems atima drąsą,
žvelgdamas priešais save sklidinom pragaištingos Bijonės,
liūdno Bėgimo akim... Nepamainoma Marso palyda:
Furijos, pulkas Klastų ir Apgaulės, šalimais žygiuoja.
O Acheronto vaikai baisulingais veidais: Tisifonė,
nuolat išbalus visa, Libitina, negailinti nieko,
pučiantį mirtį Morta[192] (į trijų erinijų būrį
stoja taip pat Belona), ir dievybių šiurpiosios galvos
prieš Teisingumą drauge su Tiesa, prieš Išganymą, Garbę,
prieš akimis vis karų nelaimes prablaivančią Taiką
kaunas ir mūšio lauke tarp kareivių pražūtį sėja.
Tarp debesų danguje paauksuotomis plunksnomis žiba
Pergalė, virtus paukšte; žiburiuodama savo vienodais
vėjų greitumo sparnais, ji padangėse ratą po rato
suko neaiškiu skrydžiu ir erdvėj tarp žvaigždynų ir žemės
sklandė vienur bei kitur, priartėdama prie kariauninkų,
čia prie vienų, čia – kitų. Taip ji nuolat tai skrido į vieną

[190] Ulos mūšio kulminacijai pavaizduoti Radvanas pasitelkia Marso, Nesantaikos ir Belonos paveikslus iš Akcijaus mūšio aprašymo Vergilijaus *Aen.* VIII, 700–703.

[191] Du Marso žirgus mini Vergilijus G III, 91, bet nepavadina. Arėjo palydovus Klaiką ir Siaubą ne kartą pamini Homėras (*Il.* IV, 440; XI, 37; XV, 119); Hėsiodas *Teogonijoje* abu vadina Arėjo ir Afroditės sūnumis (*Th.* 934). Atsižvelgus į kai kuriuos poetikos panašumus, būtų galima manyti, kad epizodas, kuriame Radvanas pavaizdavo Marso žirgus Klaiką ir Siaubą (438–489), imituoja Vergilijaus *Aen.* XII, 333–336.

[192] Acherontas – viena iš požeminių upių Hado karalystėje; Tisifonė – viena iš erinijų, Libitina – romėnų mirties ir laidotuvių deivė, Morta – likimo deivė, minima Livijaus Andronyko bei Cecilijaus, kuriuos cituoja Aulas Gelijus (III, 16).

pusę, tai grįžo atgal, kad nėmaž negalėjai atspėti,
kam palanki ir kuriuos palaiko paukštė šventoji.
Šituo grumtynių metu susigrūda falangos: galiniai
trukdo jau trauktis pirmiems ir judėti atgal viduriniams.
Kojos už kojų, kardai už kardų ir vyrai už vyrų
kimbas, ir svaido jėga šiurpulinga debesis vario.
Įtampos ribą kova tik dabar tepasiekia: kareiviai
kaunas, kiek leidžia dvasia ir išmanymas, rankomis sėja
žaizdą viena prie kitos, sopulys aplinkui dejuoja,
ir, tebešvokščiant žaizdoms, per ausį einančiais skundais
leisgyviai vyrai apie vargingas mirtis pranašauja.
Va, Teodoro sūnus, šaunuolis Osipas[193] žūna,
puola ant žemės žiaurus Skuntorovui gimęs Davidas[194],
vyras, šiurpus gumbine ir kreiva makedoniška ietim.
Narsiai pačiam vidury jam kovojant, visai netikėta
atšvilpė švino kulka, ir iš anksto nepranešė vyrui
kulkos zvimbimas grėsmės, ir ji perskrodė baltą krūtinę.
Judu, Paleckiai, taip pat Lietuvoj paguldėte galvas.
Buvo Ivanas ir kaip iš akies jam trauktas Semionas,
kol nevienodus mirtim juos liūdnas likimas padarė:
krito Semionas tada nuo sarmatiško kardo, kai mūšy
nulėkė kario galva per dešinį petį nuo sprando[195].
Stingstančiom lūpom tave, nelaimingas Ivanai, ji šaukė!
Tavo, Romano sūnau, įžymusis Mikita[196], žuvimą
irgi išvysta giria, kai švino kulkos pašautas
griūni ne savo valia, Bojarinų dūmos dalyvi,
girioje paukščiams grobiu atitekdamas, vargšas Mikita!
Tau dešinė nuo mirties išsisukti taip pat nepadėjo,
Kosma, narsiausias Maskvos karžygy, kaip ir tau, Selivanai[197]!,
pratusiam žvėris medžiot, ar, Dimitrijau,[198] tau, įžymusis
Vienu kirčiu nukirsta toli tau galva nuriedėjo.
Jūs, Kuntorovičiai: tu, narsuoli Mikita, ir Sila[199],
du nusipelnę šlovės, išsiskyrę žygdarbiais vyrai,
kitąsyk mūšiuos mirties nuo totoriškų iečių išvengę,

193 Žr. 183 komentarą.

194 Apie kunigaikščio Davido Skuntorovo mirtį rašo Strijkovskis *Kron.* 772. Rusų metraščių t. 29 neminimas.

195 Apie kunigaikščio Semiono Dmitrijevičiaus Paleckio, vadovavusio šeštam pulkui, mirtį rašo Bredenbachas f. 51 verso; Strijkovskis *Kron.* 772; rusų metraščių t. 29, p. 329.

196 Mikitą Romanovičių Odojevskį, didžiojo pulko vaivadą, tarp žuvusiųjų mini Strijkovskis *Kron.* 772. Kita proga ją pamini rusų metraščių t. 29, p. 336.

197 Abu šie kilmingi maskviškiai minimi vieno Radvano šioje vietoje.

198 Neidentifikuotas kilmingas maskviškis Dmitrijus.

199 Kunigaikščius Silą ir Mikitą Kuntorovičius tarp žuvusiųjų pamini Strijkovskis *Kron.* 772. Rusų metraščių t. 29 jie neminimi.

šitam lietuvių krašte ir karų, ir gyvenimo galo
(taip buvo lemta dievų!) susilaukėt, ir jau neužspaudė
tėvas ir motina jums kančioje patamsėjusių žvilgsnių,
ašarom skruostų gležnų neaplaistė padėjusiems galvas.
Ar apsakytų kas nors rūstaširdžio Marso šėlimą,
tartų apie žudynes? Kas žodžiu išreikštų Belonos
siautulį?.. Marso žirgai į krečiamus baimės maskvėnus
papučia savo kvapu, ir iškart neapsakomas siaubas
apima Šuiskį, ir jis kariuomenę metęs pabėga...
Jau sidabravo ryškiais spinduliais auksakarčių ristūnų
vežamas Mėnuo skaistus bauginančias glūdumas girių,
ir iš aukštybių Naktis, gaubdama rūbu šešėlingu
viską, šiurpius ant bailių maskviškių dangalus leido.
Troško ne sykį atgal į Libijos vandenis pulti,
vėl į atokias vietas nusileisti skaistusis Mėnulis,
tamsiai raudona spalva be reikalo tamsino veidą
ar nesitvėrė greičiau pasitikti rytmečio brolio
spindulius, tokį žmonių neapsakomą skausmą apverkęs!
Mėgstančios klaidžioti po miškelius atsiskyrusios nimfos,
puszvėriai panai (jei jiems tik protas nebuvo aptemęs!)
naktį atvėrė plačiai ir miškus, ir žaliuojančio šilo
glūdumas, taip geisdami, jei likimas padėtų, apginti
likusius gyvus karius ir mirties išvengusias kuopas.
Bet pamestuosius pulkus ir toliau būrys lietuvaičių,
puldamas be atvangos, ir kardais, ir ietimis spaudė.
Kovės ir pats Radvila, vadovaudamas mūšiui ir narsiai
mušdamas priešus kartu; ir kaip kaimo kirtėjas rugpjūtėj
varpas dagoja dailias, taip ir jis, nors šviesos neužteko,
vieną po kito Maskvos kariauninkų kūnus vis guldė
kardu retokam miške[200]... Ir pati Libitina jau vargiai
išturi šias žudynes, jau žiaurusis kėlėjas[201] nespėja
pervežti Stikso upe per mėlynus vandens šešėlių...
Kaip pasileidžia laukais nuo vilko elniai, pamiršę
ganiavą, taip maskviškius neapsakomas siaubas pagauna:
strimgalviais virto dalis, apimta sumišimo, per Ulą,
kad vagoje net vanduo nuo žmonių knibždėlynės patvino.
Vyrus, ginklus ir lankus nešdama pramaišiui su jų skydais,
upė Ula, suvisai negalėdama plaukti per kliūtis,
mėlynom nimfos akim, aptaškytom krauju, pasirodė

[200] Strijkovskis *Kron.* 771–772 rašo, kad mūšis su saulės nusileidimu nesibaigė: švietė aiškus mėnuo, tad lietuviai žudė maskviškius per naktį.

[201] Sielų kėlėjas Charonas.

ir paregėjusi, kaip Radvila jos pakrantėje žudo
kuopas, prabilo tokiais į lietuvių karvedį žodžiais:
„Būk atlaidus, Lietuvos vienintelis vade, iškeltas
buožės lig aukšto dangaus, šiurpulingas maskvėnams ir tvirtas
dvikovoj! Mano drovių vandenų pagailėk ir nebjaurink!
Gausūs lavonai mane ir taip jau pakankamai drumsčia,
leisgyvės minios ir taip vos gyvą pašėlusiai spaudžia.
Matėm skersai išilgai negyvenamus skaistgirių plotus
ir apraudojom per šiuos nelaimingus metus daug žudynių,
tik jau lig valiai dabar atsikeršijom priešams klastingiems:
kardas įšilo – tegu žabokles paleidusi laisvė
liaujas bjauroti krauju pagaliau nekaltąją upę!
Ašen, Ula, juk nesu iš svečių versmių atsiradus –
šitas vanduo į valias Palemono laukus pagaivina."
Taria ir, tyras bangas sukdama į vilnytą verpetą,
paslepia nendrių tankiam sąžalyne ji krištolo kūną.
Tąsyk gilioji naktis po debesiu paslegia dangų.
Šitaip tad vyko kova ligi upės laukuos prie Ivansko.
Dar ir dabar tie laukai nuo kraujo pralieto derlingi,
kaulus kareivių gausius[202] paspaustas noragas užgauna –
visa tai bus kada nors gyvensiantiems ainiams stebuklai!
Šuiskis, kuris tuo metu po išlakų skaistgirį slapstės,
pėdsakus mėtė, ir jau, iš kardų ir iš iečių ištrūkęs,
buvo visus keliukus už pečių seniausiai palikęs –
šis nuo kaimiečio rūstaus be garbės pražūsiantis vyras.
...Tankus pušynas, kurį retai kada retino žmonės,
ošė ir tarpo pušim augalotom nuo krašto lig krašto.
Siauras takelis jame nevaikštomom vietom vingiavo:
buvo pramynęs jį vos palivarko vargaus šeimininkas.
Šuiskis, slypėdamas čia ir plaujodamas krūmais bežadžiais,
šiurpo, išgirdęs gūsius ir vėjo plakamą šaką.
Girdi – lyg balsas žmonių, ir iš krūmų iškiša galvą.
Mato: didžiulis toliau nuo miško kirtėjų kapoklių
ąžuolas dunda, ir tuoj įsidrąsinęs Šuiskis prabyla:
„Prašom į Polocką man, taikingiausios širdys, parodyt
kelią, ir jeigu dabar šią gyvybę išgelbėsit, – daugel
turtų ten saugau: maišus sidabro ir aukso, – tai viską
jums atiduosiu tenai, tik grąžinkit sveiką ir gyvą
mielai tėvynei mane!.. Ir tegu užaugina turtingą
derlių jums jūsų laukai, ir tepripila vaisių visokių
Pertekliaus deivė dosni jums iš savojo rago!" – palinki.

[202] Bredenbachas f. 51 recto rašo, kad mūšio lauke krito apie 9000 Maskvos kareivių.

Tik nesugundė turtu, nes, nė žodžio nebaigus sakyti,
didelius rūsčius kirvius pavartydamas rankoj, ne vienas
miško kirtėjas, aukštyn pašokėjęs, į plačią pašonę
žadančiam duoti daugiau ir maldaujančiam kirvį suvaro:
„Šitiek pridaręs bėdų, tu sveikas ir gyvas gimtinėn
grįši? O siaube! Po to, kai išdeginai pasėlius mūsų?
Kai Lietuvos pakraščiai tiek kartų kraujyje mirko?
Ne jau!.. Ir savo vaikams pataupyk sidabrą ir auksą!
Žūk ir sava mirtimi atsilygink už šermenis mūsų!"
Greit ir kiti medkirčiai svirduliuojantį Šuiskį išramto
kirviais, ir kraujas iš jo karštais upeliais paplūsta[203].
Virsta vargšelis, jėgom didelėm pernelyg piktnaudžiavęs,
kėlęs baimę žmonėms, – lyg ugnelė, kuri ant sietyno
blėsta lėtai, kol galop pasibaigus aliejui numiršta.
Lygiai kaip toji liepsna ir mirštantis Šuiskis atrodė,
kai išblyškimas baisus ant vaškinio veido užėjo
ir nerimtas jo akis amžinoji tamsybė užklojo.
Sostinėn perkėlė jį ir paguldė kapan iškilmingai
vadą lietuviai: dabar pagimdytą maskviečių valstybės,
Čiašnikų pagrobtą, jį palaidotą Vilnius globoja.
Šėlstančių tuo pat metu ir priešingoj pusėj maskviškių
dar didesni daliniai arimus derlingus naikina,
ruošias su Šuiskio pulkais, su kuriais jis iš Polocko žengė,
jungtis, o tąsyk kartu didžiule kariuomene veržtis
tiesiai širdin Lietuvos ir Vilniaus bokštus apspiesti[204].
Mūzos, klausykite, kas nuo žiauraus padegimo lietuvių
žemę apgynė tuomet ir liepsnas nuo jų bokštų atmušo?
Taigi tas pats Radvila, darbuose išmoningas herojus,
paliepė joti vienam narsiaširdžiui per priešų stovyklą
su žiniomis apie tai, kas įvyko, bukliajam Filonui –
visa belaisvis narsus ir iškloja kvočiantiems priešams[205].
Išmonę lydi sėkmė, kuri pralaimėjimą Maskvai

[203] Galimas daiktas, kad Radvanas ir Strijkovskis *Kron.* 772 teisingai papasakojo, kaip žuvo Šuiskis. Vis dėlto oficialiame pranešime apie pergalę, kurį Radvila Rudasis tuoj po mūšio išsiuntė Žygimantui Augustui į Varšuvą ir kuriuo rėmėsi Bredenbachas, buvo nurodyta, kad Šuiskis su peršauta galva buvo surastas šulinyje (*in puteo*, žr. Bredenbacho f. 51 recto).

[204] Kita Maskvos kariuomenės dalis, vadovaujama vaivadų Vasilijaus Serebriano ir Piotro Serebriano, laukė Šuiskio netoli Oršos. Strijkovskis *Kron.* 772 nurodo, kad laukusiųjų buvo 50 tūkst.; Bredenbachas f. 52 verso mini 60 tūkst.

[205] Bredenbachas f. 52 verso–53 recto patvirtina žygūno siuntimo faktą ir papasakoja įduoto Filonui pranešimo turinį: Kmita turėjęs pulti stovykloje buvusius Maskvos kareivius, paskui apsimesti, kad bėga, ir atvilioti persekiotojus tiesiai Radvilai į rankas. Tačiau maskviškiai, iš Radvilos laiško sužinoję apie lietuvių pergalę prie Ulos, taip pat apie didžiojo etmono karinius sumanymus, leidosi bėgti, apimti panikos. Visa tai vyko vasario 7–8 d. Rusų metraščiai šitai nutyli, tik pabrėžia, kad vasario 9 d. ši Maskvos kariuomenės dalis jau buvo Smolenske, žr.: t. 29, p. 330.

lemia ir leidžia kovoj sunaikinti lietuviams falangas.
Vos tik maskvėnų ausis išgąstingas aplėkė Gandas,
šitas didžiulis Maskvos pralaimėjimo gyvas skelbėjas,
leidžias, bėdos už pečių nematydami, bėgti ir dumia
taip per girias ir miškus, kaip šuoliuoja elnias, išvydęs
liūtą hirkanų aukštuos ir didinguos kalnuos suriaumojus.
Lygiai ir sūnūs Maskvos taip garmėjo, ir gėda ar duotas
griežtas valdovo rūstaus paliepimas kely nesulaikė...
Kvailas kiekvienas, kuris išganymą kojose regi!
Štai iš anksto širdy Radvila numatydamas liepia
priešus drauge su tavim prakilnusis Kmita Filonai,
Astikui – dviem karuose prityrusiems vyrams – užpulti.
Puolat į jų stovyklas, iš nugarų drebančius priešus
plėšiat žudynėm baisiom ir, prie žinomų skerskelių likę,
tykot maskviškių bėglių, o Maskvos kareiviai tuo tarpu
Dnepro skardingus krantus ir jo vagą tvindyte tvindo,
iš pragaištingos srovės ragaudami drėgnąją mirtį;
jie į Neptūno valdas, į žydrąsias sietuvas puola,
Dnepras pagalbos riksmus sūkuringuos verpetuos skandina,
tildo putotom bangom, ir stokosiančius amžiais budynių
vyrus ir arklius tenai purpurinis verpetas praryja.
Vežas lietuviai turtus ir iš priešo turtingų stovyklų
grobį namo – net per daug didžiuliam triumfui papuošti.
Mote didžioji! Sveika, lietuvių garsiausioji žeme!
Didelę pergalę tau dovanojo įveiktos gentys,
ir nusvarino rankas Maskvos išdidžioji valstybė.
Tai Mikalojus, kuris tik pusiau surinktais legionais
rėmėsi, nuveikė vis, kai Maskva į dvikovą žiaurią
stojo prieš Lietuvą, ir su kaupu atmokėjo už kaltę
Maskvai raudonu krauju – greituolė Ula, Boristenio
bangos ir kraujo srovių išakėtos pakrantės paliudys.
Pergalės, Radvila, tau tepriklauso, nes paikas Likimas
niekad nelydi baisiuos pavojuos ir ginas nedavęs
atpildo tau už vargus, kad ir kaip į tave maloningai
žvelgtų ir nugaros tau neatsukęs įdėmiai žiūrėtų
bei giedromis akimis šypsotųsi, pilnas švelnumo.
Kelia tave tarp kitų į padanges kovos patyrimas
didis, kurį įgijai, ne linkdamas prie negarbingo
žmogui gyvenimo sau, prabangos, o kautynių verpetuos;
jei pasitaikė pavargt, tai mieliau pats pavyzdį rodei,
o ne kitus rikiavai, ir užgrūdintiems tavo kareiviams
rūpesčiai baimės jokioj bėdoj ar pavojuj nekėlė.
Štai priežastis, dėl kurios garsumu senolius tu pranoksti.

Šitai gimtoji šalis ir kiekvienas kitas Europos
kraštas, kur mūsų valdžia nepasiekia, puikiausiai paliudys!
Niekini pilną žiauraus įniršimo pavydą ir niekais
bailų sprendimą laikai; te nė mūsų neapima šitaip
geismas šlovės atkarus, nebandykim naudotis pavydo
juodo balsais – bus gana, jei kas nors neapkęsdamas šlovins.
Tavo dorybes, kuriom pakilai ligi aukso žvaigždynų,
skaičium išreikšti – ne man, nes kaip spaudžia glėby apkabintas
sėklas derlinga dirva, glamonėja ugnis išganinga,
gyva dvasia keldama, ir turtingas derlius išauga,
lygiai taip pat kitados nuo kūdikio metų penėta
tavo dvasia, įgimtom savybėm garsi, bet garsesnė
žygdarbiais, garsina dar ir tavąjį vardą, ir šlovę.
Šitai žinos dabartis ir dar gimsiančių ainių rytojus,
šito nė laikas lakus neužmirš, ir nors Mūzai, nuo šitiek
tavo didingų darbų išsikvėpus, jėgų neužtenka,
garbę tau vienu balsu padavimai ir sakmės paliudys –
amžiais gyvensi, tad ko aš tave dar statau tarp mirtingų?[206]

Po tos sėkmės Radvilos pripažinimas, gerbiamas vardas,
pasitikėjimas juo tarp draugų ir tarp priešų išaugo.
Net ir prisiekę kardu ir ugnim išnaikinti lietuvių
tautą maskvėnai doru ir teisingu vyru žavėjos
ir netikėjo akim, kad ši Saulė Lietuvai švinta.
Šiam pripažintos doros ir nuopelnų karvedžiui didžią
pagarbą rodė Maskva ir tuomet, kai laiminant Dievui
pergales skynė kare, ir tada, kai nešdamas taiką
lankė tautas ir karų išsekintus taikino žmones.
Gerbė net priešai! Nes jie to žmogaus, prieš kurio šlovingumą
alpsta, niekad neįveiks.... O, pelnytai pati prašmatniausia
žemėj Narsybe! Ir ko tu žmonėms nesirodai mirtingiems?
Deive, tai tu apstabdai sparnus ir Lemčiai, ir Laikui,
visa, kas gera, teiki, dovanoji, ir kas palaiminga,
leidi prieiti arčiau prie dangiškų skeptrų ir duodi

[206] Pergalę prie Ulos ir kitus šioje *Radviliados* giesmėje apdainuotus įvykius vėlesni autoriai vertino nepalyginamai santūriau. Kojalavičius *Radvilų metraštyje* visa tai aprašo vos keliais sakiniais (*FR* 43–44): „Iš Polocko [Ivanas IV – S.N. past.] pasiuntė trisdešimt tūkstančių kareivių, vadovaujamų Šuiskio, o iš Smolensko – penkiasdešimt tūkstančių [karių], vedamų Serebriano, ir davė tokius nurodymus: kad ir kur pasukę, visur tegul siautėja ugnimi ir kardu; po to lai susijungia laukuose prie Drucko; pagaliau jungtinėmis pajėgomis tetraukia tiesiai į Vilnių, Lietuvos sostinę. Šuiskis su savišk iais jau buvo pasiekęs Čiašnikų laukus, kai Radvilas su rinktinėmis keturių tūkstančių [karių] pajėgomis, prabėgus maždaug dviems valandoms po vidurdienio, netikėtai jį užpuolė [sausio 26]. Po trumpo mūšio priešai buvo sutriuškinti, didesnė jų dalis, taip pat pats karvedys, buvo išklota kautynių lauke, iš trisdešimties tūkstančių karių vos šeštadalis (ir tai daugiausia sužeisti) išsigelbėjo pabėgdami į Polocką" (vertė Darius Antanavičius, pacituota iš *LI* 308, 311). Kojalavičiaus santūrumą nesunku suprasti: ši pergalė esmingai nepaveikė lietuvių Respublikos likimo, veikiai Didžiąją Kunigaikštiją atvedusio prie Liublino unijos.

progų sulaukti šlovės ir dievybių amžino būvio!
Ieškome tavo globos, pasiduodame tavo tarnystėn
patys ir garbinam vien tik tavo grožybę per amžius.
Tarp galingiausių Maskvos kunigaikščių buvo toks Kurbskis,
turintis protėvių tarp pirmutinių rusų valdovų,
savo tautos apsauga, dėl kurios neapsakomai gyrės
barbarų žemė, kare nusipelnęs ir didis garbingais
žygiais, iškopęs aukštai nesuskaitomais titulais skitų.
Kurbskis maskviškių širdy vis žadino viltį, ir žmonės
meilę ir pagarbą jam terodė, o caras juo kliovės.
Priešu lietuviams lemtis šį vadą, kurį pamokino
Marsas lig valiai visų kareivystės gudrybių, paskyrė.
Taigi matydamas, kam lengvapėdiškai priešas vėl ruošias,
jausdamas karui naujam kovose išsekintą tautą
telkiant iš naujo jėgas ir atkylant vėl žiaurųjį Marsą,
tėvas lietuvių tautos atnaujina įprastus darbus.
Ir kaip tuomet, kai drauge iš žemės pakraščio pučia
Austrai su pilna jėga per audrotas marias, o iš priekio
Alpių Borėjai skersai tų pasiutvėjų dumia, ir tąkart
liūtys ir visas dangus nugriūna per vidurį marių,
dunda mūša vis artyn prie skardingos pakrantės, ir šiurpsta
žmonės, iš baimės balti, nes vandens neapsakomas svoris
pražūtį veikiai atneš jų miestams ir viskam aplinkui
su pasėliais, ir pražus jų kaimai ir žvėrelių pastogės,
lygiai taip pat Radvila pareigingoj krūtinėj nešiojos
rūpestį kietą, dažniau apgalvodamas gresiančią karo
audrą, žudynių krauju aptaškysiančią viską iš naujo.
Taip begalvojant, pati nuostabiausia mintis jam atėjo:
reikia narsuolį verčiau į lietuvių pusę patraukti
ir būsimajam kare maskviškius be Vado palikti.
Tad su tokiais pažadais jam šitokį laišką nurašo:
„Didis Maskvijos sūnau! Ir kodėl gi, sakyk, ligi šiolei
jai nevaisingų vilčių ir siekimų nebaigi teikti?
Argi tikies ko daugiau, kai matai savųjų lavonus,
žūstančių balsą girdi? Juk regėjai sudėjusius galvas
tūkstančius vyrų, matei prisigėrusius kraujo dirvonus
ir išdidžius didikus, įsikniaubusius žemėn pagurkliais!
Argi yra dar vieta, neraudona nuo jūsojo kraujo?
Argi bėra Maskvoje pašalys, neregėjęs žudynių?
Ką gi ruoši? Ko tikies, nugalėtojus pulti sumanęs?
Vėl į neaiškius karus vandenyno bangavimas traukia
patį, mirties pačiame sūkury pabuvojusį ką tik.
Aišku, jei mūšio sėkmė tau šypsosis, triumfo vainikas

patį iškels žmonėse. Tik kare pralaimėjęs, ar juodo
galo išvengsi? Nejau ligi šiol nepažįsti tirono
įpročių? Žmonės garbstys, o jisai neapkęs! Nugalėsi
tu, o tironui – didi nešlovė, kad tai tu nugalėjai.
Pats gi žinai, kad perdėm klotingi karaliams tolydžio
baisūs; kiekvienas, kuris tik iškyla, jiems žadina baimę.
Laužyti tau neliepiu švenčiausios priesaikos žodžio,
tik nenorėčiau, kad tu tautų žudikui valdovui
eitum tarnystę toliau. Juk nuo seno pažįsti galybę
mūsų, o dabar į bičiulišką priimtas globą, –
tik panorėk, ir tegu nesulaiko viltinga tarnyba
šitam tironui tavęs!" – Ir jis skiria tikriesiems altoriams
vyrą, kurį tas žiaurus kunigaikštis daug laiko maitino.

Kurbskis paklūsta tokiems įtaigiems Radvilos patarimams
savo valia ir tuomet, nusileidęs jo vardui bei garbei,
dedasi prie Lietuvos, palikdamas Volgos pakrantes[207].
...Man ar žvaigždes ir dangaus neapsakomai didelę šeimą,
ar Eritrėjos karštoj dykumoj smilteles suskaičiuoti
būtų lengviau nei dienas Radvilos sudėti į dainą
ar išskaičiuoti giesmėj visus šio labdario darbus!

Šitai matydamas, jį išaukština tėvas Augustas:
Vilniaus vaivados didžiai garbingas pareigas skiria
mirus jo broliui, kuris neseniai tą vietą turėjo[208],.
Dvylikti metai po to[209], kai pakilo į Vilniaus vaivados
aukštąjį sostą jisai, jau dienas ir savaites skaičiavo;
buvo pradėjęs tada valdyti sarmatų pasaulį
Steponas, mūs išmintis ir mūsų laikmečio perlas.
Jo viešpatystės dienų pradžioje Majotidės platybės
šiaušės didžiulėm bangom, nuo siaubingų pamėnų suvirpo
rusų valstybė, ir jos nedrąsius piliečius pranašingi
aukšto Olimpo ženklai ir grumėjimai žemėje purtė.
Ženklus jiems siuntė dangus[210], o ar drįstų bent vienas apgaulę
dangui prikišti? Krauju raudonavo debesys tamsūs.

[207] Rusų metraščių t. 31 (*Полное собрание русских летописей*, т. 31, Москва, 1968, p. 137) mini tai atsitikus 1570 m. Iš tiesų Kurbskis į Lietuvą pasitraukė netrukus po Ulos mūšio, 1564 m. balandžio pabaigoje.

[208] 1565 m pabaigoje Radvila Rudasis tapo Vilniaus vaivada. Rudojo pusbrolis Radvila Juodasis, Vilniaus vaivada, mirė 1565 m. gegužės 28 d.

[209] Čia kalbama apie 1577 m. pabaigą.

[210] Visas šis didelis epizodas (eil. 800–842) apie Maskvos Didžiąją Kunigaikštiją sukrėtusius pranašingus gamtos reiškinius sukurtas Vergilijaus *Georgikų* vienos dalies (*G* I, 463–488) pavyzdžiu. Čia Romos poetas apdainavo, kaip žuvus Cezariui gamta reiškė nenumaldomą sielvartą.

Kraupiai viena po kito žaižaravo kraujuotos kometos[211],
tie gedulingų karų, kruvinų žmogžudysčių žibintai.
Keliantys baimę vaizdai, virtuliuojančios būstų kolonos,
kraupūs ugnies atšvaitai vis ragino vengti didžiulio
karo ir maro tada. O ir jūs, pasaulio skaisčiausios
akys, kurios visada dovanojat penėtoją dieną,
ašarom būsiančią greit katastrofą regėdamos plūdot.
Reikšdamas valią dažnai, perkūnijos tėvas griausmingai
skelbė žiaurias žudynes ir padangei, ir, varge, pasauliui,
nes neseniai danguje apsiniaukė bauginanti saulė,
purtomoms siaubo šalims išblyškusį veidą parodžius.
Šiuomet nakčia iš namų spindulingų pagrobtasis mėnuo
paslėpė savo šventos skaistybės nemaryjį grožį.
Karo triukšmingus garsus Maskvija išgirdo padangėj,
ietis prieš ietis danguj atstatytas regėjo ir matė
pūnų raudonio spalva apsipylusius kraupiai žvaigždynus.
Kas apsakytų, kieksyk per valstybes po Grįžulo Ratais
iš vakarinių kraštų vienodu atstu iškeroję
saulėtu oru dangum nugrumėjo žaibai ir griaustiniai,
aiškiai byloję apie artėjantį liūdną žlugimą,
tik nepaveikę širdies praradusiam protą karaliui?
Ženklus (jei gali ką nors pasakyti sparnuočių šeimyna)
siuntė vangių judesių išsigimusios kraupios pelėdos[212],
skelbdamos bėdą žmonėms, jei jų protas nebūtų aptemęs.
Tuo išgąstingu laiku ašaringais ženklais pažymėjo
liūdesį žemė plati (sulaikyti norėjo švenčiausia
motina tas žudynes!), ir nuo smūgių nepratę drebėti
statūs kalnai ir miškai visose šalyse sudejavo.
Tylinčiai giriai, puikioms kapavietėms, girių šventovėms
tąsyk girdėjos gerai taip pat ir puszvėrių balsas;
jei nemeluoja gandai, su skausmu Mikalojus pravirkęs
ir naktimis lojimu vis žadinę sostinę šunys.
Kas apsakytų, kieksyk, medverčiams Akvilonams papūtus,
vargino aukštus medžius grėsmingas vėjo kaukimas?

[211] Strijkovskis *Kronikoje* ne kartą pamini kometas, kurios pranašavo žmonėms ir valstybėms pražūtį. Antai 1211 m. prieš mongolų antplūdį kometa pasirodžiusi virš poloviečių žemių ir Rusios kunigaikštijų, žr. *Kron.* 259; 1264 m. prieš didžiulį marą ilgai degusi virš Lenkijos, žr. *Kron.* 340; 1314 m. per Kalėdas pasirodžiusios dvi kometos buvo matyti danguje ligi kitų metų vasario pabaigos, o paskui Lenkijoje, Mozūrijoje ir Lietuvoje užėjęs baisus badas ir maras, žr. *Kron.* 383; 1362 m. virš Lietuvos penkias savaites degė kometa su ugnine uodega, tuo pat metu kryžiuočiai užėmė Kauno ir Veliuonos pilis, žr. *Kron.* 443–444. Strijkovskis *Kron.* 782 rašo, kad 1577 m. lapkričio 13 d. irgi pasirodžiusi *cometa straszna*. Tai patvirtina taip pat Oderbornas f. 0_2 verso.

[212] Plačiau apie užpuolančias vaikus ir geriančias jų kraują pelėdas žr. Ovidijaus *Fastuose* (*Fast.* VI, 131–140).

Kas apsakytų, kieksyk vėl atgiję nelaimių šešėliai
krėtė tironą? Tik jis, nejautrus pranašingam Olimpui,
net nesiklausė tada nei žvaigždžių, nei kitų pranašysčių.
Titnago kieto širdie!.. Kaip vidurvagėj Dnepro putotos
bangos uolas – tuos slenksčius, jūreiviams priešiškus, – daužo,
buvo vienodai bergždi ir bėdų priminimai: tironas
karą ne ką atkakliau turėjo kietojoj krūtinėj.
Buvo ir vienas toksai išvis nuostabus nutikimas,
minint kurį drebulys ir dabar man per kūną nueina.
Taigi žiemos dienomis kažkokie maskviškiai į Maskvą
ėjo drauge su žmonom. Tik ūmai pūga įnirtinga
paslepia dangų žmonėms iš akių, ir su viesulo šuoru
juos keturkampis akmuo, išrašytas visokiais meandrais,
kraupiai raudonu krauju aptaškytas, užvirsta ir vyrus
paslegia po savimi... Kai vargais negalais moteriškės
įveikė siaubą galop, tai save ir audrą pamiršę
lekia į miestą ir jį riksmais ir dejonėm užtvindo...
Ženklino vietą kraujai. Malonu pažiūrėti nuėjus,
kas griausmavaldžio baube parašyta. Ir šiurpas per kietus
kaulus nubėgo žmonėms: „Už kaltes su kaupu, Visagali,
jų mirtimi mus baudi!" – sudejuoja visi ir Ivanui
daros tamsu akyse, nesuprantamus rašmenis regint[213].
Pirmąkart matė minia, kad Maskvos valdovas bijotų
Viešpaties piršto, o jis: „Ne gyvensena", – tvirtino, – „tautai
atnešė tai, ne gamta, ne Fortūnos klaida ar apgaulė!
Dievas, sakau jums, tatai ir tik vienas Dievas padarė.
Šičia prie baubo kviečiu aš kiekvieną, kuris su šešėliais
moka bendrauti, kuriam dievai įkvėpimą pasiunčia, –
mokantį ženklus painius ateinančio amžiaus atskleisti
vyrą, kuris pasakys, ką nelaimių orakulas reiškia,
kokios suktybės jame svetimais rašmenim surašytos".
Sako iš karto žynys: „Nenusakomų žodžių skaityti
aš negaliu ir nesu nenumanėlis, kad nesupraščiau:
mums pranašauja žiaurių ateity nutikimų šios giesmės[214].
Kokius baisingus vargus ir šermenis skiria likimas
tavo žmonėms! Juk tai šie ženklai pranašingieji liečia!
Siaube, kokie dar baugai iš lietuvių krašto grasina!

[213] Apie šį atsitikimą plačiai rašo Oderbornas f. 0$_6$ recto-verso.

[214] Oderbornas f. 0$_6$ recto-verso pasakoja, kaip Ivanas nuėjęs pažiūrėti nukritusio iš dangaus akmens su įrašu ir paprašęs metropolito išversti nesuprantamus žodžius į rusų kalbą. Metropolitas prisipažinęs negalįs to padaryti ir pataręs kreiptis į Livonijos kunigus, kalintus Maskvoje. Du kunigai irgi negalėję išversti įrašo, bet perspėję Maskvos valdovą, kad akmuo byloja apie jam ir jo valstybei gresiančią pražūtį.

Priešams dievai jau verčiau tepanori šią dalią paskirti!"
Taria, ir žmonės visi pranašautojo žodį palaiko.
Sakančiu tokius žodžius dievų nekentėjas Ivanas
bodis ir šaipos iš jo jau senokai: „Man skyrė likimas
užduotį kitą: tautas geležim išnaikinti, ir šitos
kalbos, arba pramanai, man netrukdo savo baisybėm.
Ir kad įvyktų kaipmat, ką kalbėjau!.. Maskviškių herojai,
pulkim kartu su manim į Livonijos žemę pirmiausia!"
Tuščia draudimų! Visi pranašingi ženklai karalystėms
saugotis eina perniek, nes likimas kreipia, kur nori.
Ten, kur įbėga Vysla į Gdansko įlanką, stovi
didelis miestas, turįs tą patį kaip įlanka vardą.
Kitąkart Lecho sūnums jis priklausė, bet ilgainiui miestą
mokantys uostuos saugiuos pragyventi užvaldė germanai.
Gdanską, kuris menkesnėm pajėgom nenaudingai kariavo,
spaudė sunkioj apsiausty tuo metu sarmatų karalius,
miesto gynėjų pulkus guldydamas laiminant Marsui[215].
Čia nelauktai gaunama nelaiminga žinia, kad pakilo
priešas žudynėms naujoms ir kad veržiasi, sėdamas tikrą
mirtį, plačiai per laukus, užkariauja miestus livoniečių,
niekur nei gyvo žmogaus, nei akmens ant akmens nepalieka[216],
kad viešpatauja visur nuliūdimas ir kad suirutėj
dreba visa Lietuva ir Livonijos žemės iš baimės.
Ko gi jam griebtis? Ir kaip iš valstybės karaliui išmušti
barbarų žemės pulkus? Gal palikti užimtą miestą? –
„Radvila, pavedu tau sutramdyti šias baisenybes!"
Beregint Sėlpilio link spindulingus pulkus Mikalojus
veda ir skuba greičiau susikauti už tėviškės garbę[217].
Jau Radvila prie mūšos vanojamų Dūnos pakrančių
buvo, kada šiurpdami – kada nors jūs tai neigsit, maskviškiai! –
savo garbės ir senų grasinimų nė neatminę,
priešai, netekę drąsos su patyrusia dešine kautis,
pratę kariauti vogčia, apsigręžia sprukti ir meta
išgąsty trukdžiusias greit atsitraukti sunkiąsias patrankas.
Tu, tarp tironų nuožmių patsai nuožmiausias, nei sprukti,
nei tankiuose miškuose pasislėpt nesigėdijai irgi –
tujai, kuris dangumi lakiojai puikaudamas ką tik,

[215] Turtingasis Gdanskas rėmė ne Steponą Batorą, o Habsburgų kandidatą į Lenkijos sostą. Karūnuotas 1576 m. Lenkijos karaliumi, Batoras ryžosi nubausti Gdanską. Karo veiksmai su pertraukomis truko visus 1577 m.

[216] Į Livoniją Ivanas įsiveržė 1577 m. liepos mėnesį.

[217] Netoli Sėlpilio buvo brasta per Daugavą. Čia Radvilos Rudojo vadovaujama kariuomenė sutrukdė maskviškių pulkams persikelti per upę ir užpulti Lietuvą.

tujai, silpnosios lyties nugalėtojau, turintis ryžto
siųsti belaisvių pulkus visokiausiais būdais į mirtį[218].
Buvo toks Magnus tada. Jo gyslomis danų karalių
kraujas tekėjo, o jis, tremtinys iš tėvų karalystės,
kėlė ilgoj sumaišty į karą Livonijos žmones.
Negi minėsiu, kaip šis nelaimingasis griovė tvirtoves
ir karalystės viltis livoniečių protuose kurstė?
Daugel, kas vyrui doram norėti ir veikti netinka,
Magnus padarė tuomet, kai tironui baisiom išdavystėm
stengės įtikti, užtai net sunku apsakyti, kiek blogo
iškentė, veltui karu ir apgaule siekdamas tikslo.
Matęs tatai, Radvila nuo nekenčiamo priešo vadina,
tikina Magnų verčiau palikti Maskvėną, o Magnus
klauso ir ima puikiau gyventi Stepono žemėj[219].
Daužė maskviečiai aukštais kuorais sustiprintas Cėsių
sienas, jas griovė plačiai ir be perstojo ant sudaužytų
mūrų kareivių voras nesuskaitomas siuntė ir siuntė[220].
Tąkart pakišo išties jžūlų planą Sapiegai
Marsas ir jį svarbesnių kautynių vaizdais dar pakurstė:
pulk, karvedy, maskviečius, vesk kariuomenę priešų stovyklon –
šitaip padėsi nuo jų patrankų drebančiai piliai!
Liepia Sapiega draugams nedelsiant ginkluotis, ir vyrai
nuskuba drąsūs tenai, kur tankia vora atakuoja
priešai... Atskamba lig jų jaudrintų mūšio kareivių
stingdantys džiaugsmo riksmai, nes Marsas pralieja vienodai
kraują vienų ir kitų, ir žiaurių kautynių turnyruos
imas viršuj tirštame būryje susimaišiusios gretos.
Spiriasi mūšy aklam nebetekę jėgų ir į patį
siutą baisingo mirties verpeto papuolę lietuviai...
„Ak, aš vargšas!.. Aure, neapsakomas siaubas jau semia
miestą, ir reikia jėgas kuo didžiausias paleisti į darbą.
Nagi, draugai, mes aršius maskviškius išsklaidykim kirstynėm
ir neskaičiuokim karių – kai puikuosis prieš mus, apžiūrėkim!

[218] Radvilos Rudojo žygį į Sėlpilį 1577 m. rugsėjo pradžioje mini Heidensteinas (*Comm.*, p. 10–11), kartu nurodydamas, kad Ivanas IV į Maskvą sugrįžo, užėmęs beveik visą Livoniją, o ne išsigandęs Radvilos.

[219] Heidensteinas *Comm.* 21 patvirtina minimuose įvykiuose dalyvavus Radvilą Rudąjį, tačiau taip pat nurodo, kad iniciatyvą pereiti į Stepono Batoro pusę anksčiau parodęs pats Magnas.

[220] 1578 m. Maskvos kariuomenė, vadovaujama keturių vaivadų: Piotro Tatovo, Vasilijaus Voroneco, Piotro Chorošino ir Andrejaus Ščiolkanovo, apsiautė Cėsis. 1578 m. spalio 21 d. Andriaus Sapiegos vedami lietuvių ir lenkų pulkai drauge su švedais, kuriems vadovavo Georgijus Bojė, puolė ir sumušė Cėsis apgulusius maskviškius. Į nelaisvę buvo paimti vaivados Tatovas ir Voronecas (kiti du pabėgo iš mūšio lauko). Į lietuvių rankas pateko visi pabūklai ir kiti ginklai. Šią pergalę aprašo Heidensteinas *Comm.* 35–36; Oderbornas f. 0, recto–verso; Strijkovskis *Kron.* 782; Trzecieskis *Triumph. Mosc.* 39–44 (Andrzej Trzecieski, *Triumphus Moscoviticus serenissimi principis ac domini Stephani I*, Cracoviae: In officina Lazari, 1582, f. Aiij recto).

Eina išvien su narsiais čia esantis Dievas! Tad būk man
mūšyje karvedžiu Tu, o didžiulio pasaulio teisėjau!"
Pučia kariai trimitus ir smarkiai lavina pasileidžia –
lyg variniu kirtikliu atskeltas baisioniškas luitas
virstų nuo kalno greičiau ir miškus išguldytų.
Šitaip lietuvių veržlus dalinys užgriūna ant priešo,
rusų galingas gretas pralaužia, mūsiškiams nušvinta
pergalė, ir maskviškius savitvarda veikiai palieka –
sumuštos gretos smegčia į saugias vietas pasileidžia...
Vejas lietuviai kaip jų tėvai kadaise ir priešus
muša plačioj lygumoj, kol kova su naktim pasibaigia.
Rytą kautynių laukuos visu didumu pasirodė
nuostoliai rusų: visur krūvomis gulėjo kareiviai,
skendo saviškių krauju užtvindytos priešo stovyklos.
Marso žiaurieji žaibai – variniai pabūklai – kaip grobis
draug su vadais, paimtais į nelaisvę didikais važiuoja.
Radvila, džiaukis: tai pats Visagalis pergalę skyrė,
garbę didžiulę dangus dovanojo karvedžiui tavo!
Na, bet kodėl apie jį vis kalbu? – Prakilnus kunigaikštis
tai, kas seno žmogaus jėgas ir sveikatą pranoksta,
būdamas amžiaus garbaus, atliko ir karą atlaikė.

KETVIRTA DALIS

Ir Griausmavaldžio valia atėjo Steponui laikas
užimtas mūsų žemes ir miestus iš maskviškių atgauti.
Savo planų dalyviu tave, Mikalojau, karalius
ir už Maskvos reikalų, ir už karo išmanymą renkas,
daug klausinėja apie maskviškius ir jų nuožmų valdovą,
ir, kol atšliaužus lėtai dar tavęs nesulaiko senatvė,
liepia, kad būtum vadu[221] per prieš Lietuvą nukreiptą karą
tu, į kurio stovyklas įjunko kadai nuolatinė
pergalė taip, kad vargu, ar jinai be tavęs tiek kautynių
būtų spindėjus!.. Tai štai, kad iškilios papuošto bokštais
Polocko sienos tada nuo mūsiškių kraujo neraudo,
tau, kunigaikšti, garbė! Mat jau kilo sienomis sėjus
mirtį ugnis ir liepsna, augdama siautulingais verpetais,
veržės kareiviai pikti, ir lietuvių kariuomenės voros

[221] 1578 m. kovo 6 d. Steponas Batoras oficialiai nominavo Radvilą Rudąjį LDK didžiuoju etmonu.

žengė kaskart vis arčiau, o maskviškiai, liūdno likimo
stoti kovon verčiami, karščiuodamies rodė rūstybę,
ruošė ginklus, ir narsa išvien su liūdesiu augo.
Girios aplinkui toli į patrankas aidu atsako.
Štai kaip buvo sunku marius maskviečius nugalėti!
Gaila krikščionių žūties ir baisių žmogžudysčių paliko
Radvilai, ir prie taikos juos narsusis karys pavadino!
„Vargšai Maskvijos vaikai! Nejaugi prieš Stepono galią
jums atsispirti? Iš kur širdyse lengvabūdiškas narsas?
Viskas aplinkui pačia tikriausia mirtim jums grasina;
matote, kad lig dabar dar grioviai artipilniai kraujo,
nors ir galėtut pigiai nuo karo mirties išsisukti.
Jei, nelaimingieji, jūs ir dabar neateisit į protą,
tai paskutinę pasieks nesveikas įtūžis ribą.
Jeigu tik jūsų kaltė į pražūtį juodą netraukia,
jums atsiduoti verčiau galingojo Stepono valiai,
pagarbą, jei tik patiks, parodyti lenkų karaliui
ir nebijoti daugiau nei pulkų, nei vėliavų mūsų!
Darbas šis – man: ant manęs te dievotas šis rūpestis gula!"
Vos tik jis baigė kalbėt, ir maskviškiai daro kas liepta:
jie, Radvilos įtaigiems teiginiams ir garbei paklusę,
patiki vienu būriu gyvybę ir turtą karaliui[222].
...Ko man dainuoti apie sunaikintų Velikije Lukų
kraują ir pelenus ar kunigaikščio rūpestį didį,
kai jis lietuvių pulkams vadovavo ar laiminant Marsui
dūmais paleido galop Velikije Lukų tvirtoves[223]?
Betgi kodėl vis regiu upelius nelabo jų kraujo,
ko vis pulkai, suteršti baisingų žudynių, man rodos?..
Ir ligi mano ausų per Velikije Lukų pakriūtes
plėšantys širdį verksmai vis arčiau ir arčiau jau atskamba.
Varge! Kodėl nuo tokių raudų ten dejuoja pakrantės?
Negi sutvisko tada neapsakomam įtūžy ginklai?
Žemė paplūdo šventa skaisčiuoju variu? O gal klystu?
Ne, tai teisybė!.. Aure žmogžudystėmis gąsdina bangas.
Varge, iš kur ši audra nelemta? Ir kodėl gi ant lauko
stovi jaunų ir senų štai šis apgailėtinas pulkas? –
Leisgyviai inkščia vaikai, o mergaitės, kurios sau su kumščiais

[222] Radvila Rudasis kartu su sūnumi Kristupu dalyvavo 1579 m. kampanijoje, kurios metu Steponas Batoras užėmė Polocką. Tačiau apie didžiojo etmono nuopelnus Polocko užėmime nieko nerašo nei Heidensteinas *Comm.* 51–66, nei Oderbornas f. P_8 recto-P_8 recto, nei Trzecieskis *Triumph. Mosc.* 45–58 (f. Aiij recto), nei Strijkovskis *Kron.* 783–784.

[223] 1580 m. kampanijoje, per kurią buvo užimti Velikije Lukai, Radvila Rudasis vadovavo LDK kariuomenei ir dalyvavo visuose karo veiksmuose. Velikije Lukai buvo stipriausia Maskvos Didžiosios Kunigaikštijos tvirtovė pakeliui į Pskovą, Smolenską ir Maskvą.

virpančią nuo dešinės krūtinę be perstojo tranko,
kruvina veidus skaisčius ir kasom ištaršytom būriuojas,
ašarom laisto gailiom nelaimingąjį savo likimą.
Upė Velikaja[224] jiems – išsigandusiems – priebėgą siūlė;
triskart jie troško ištrūkt ir triskart nepajėgė – skyrės
upės krantai nuo raudų, ir draskė padangę jų riksmas...
Uždega vyrų veržlias voras ryžtingas Zamoiskis[225] –
kito, stipresnio už jį galingais ginklais, nebuvo.
Tėve aukštybėse! Kas per dangiškas jų paklusnumas!
keliamas triukšmas piktai sudunda; minutė, ir laukas
pilnas lavonų, o ten kraujais raudonuoja atšlaitės.
Girdo lig soties krauju panoniška geležį minios,
ir vandeny bei tėvų kraujuose gležnučiai vaikeliai –
kaip iš akies traukti gimdytojai – klumpa ir smunka[226].
Kas per žaidimai karu! Lengvabūdiški karo troškimai!
Jie dėl tirono kaltės tautas prispyrė kentėti
šitokius karo baisaus pavojus, žudynes ir nelaimes!
...Vietą šio miesto vargu ar kas ras, kai į dangų pakilo
plėnimis sienos, kurios taip stebino savo tvirtybe.
Primena šitai vieniems gedulingo Polocko dūmus;
pelenus Lukų antri su dejonėm ir ašarom lanko.
Rasi savų pamatų Velikije Lukuos teirausis
ainiai, tačiau laukuose, kur aukštosios sienos stūksojo,
trąšų dirvoną plūgu vagodamas vargšas maskvėnas,
kaulus senovėj garsių karžygių didingus išvertęs,
graudžiai apverks be savų piliečių palikusį miestą.
Radvila! Šitai taip pat – dalis didingoji triūso
tavo, kurį vadovu lietuviams paskyrė karalius!
Kam apdainuoti pilis, neprieinamas ir sraumenynų
apsuptas? Tai prieš tave sudrebėjo stogai Jezeriščės[227]
(ežero vandenys, ją apsukui apsupę, skalauja):
tau ypatingai tvirtų keturiolika šitos tvirtovės
bokštų atkišo klusniai rankas ir vergiškus riešus,
nors plaukdami tarp bangų ir žiūri į priešus iš aukšto.
Tik ar yra ta riba, prie kurios prasiskverbti tikriausiai
narsai sunku?.. Tu siunti Sokolinskį-Druckį pas priešus

[224] Velikaja, upė Pskovo srityje, prasideda Bežanicų aukštumoje, įteka į Pskovo ežerą.

[225] 1580 m. kampanijos metu kariuomenei vadovauti Steponas Batoras paskyrė Janą Zamoiskį.

[226] Apie tai, kad Steponui Batorui užėmus Velikije Lukus vengrų dalinys išžudė likusius gyvus Lukų gynėjus ir gyventojus, rašo Heidensteinas *Comm.* 124, Oderbornas f. Q_8 recto, Strijkovskis *Kron.* 788–789, Trzecieskis *Triumph. Mosc.* 115–121 (f. Aiiij verso).

[227] Tai, kad Jezeriščė pasidavė be mūšio, mini Trzecieskis *Triumph. Mosc.* 146–149 (f. B recto), tačiau nurodo kitą priežastį: Jezeriščės gynėjus mirštamai išgąsdinęs Velikije Lukų likimas (žr. komentarą *Radiv.* IV, 64–66). Apie tai, kad Jezeriščė pasidavė Radvilai Rudajam, rašo Heidensteinas *Comm.* 132, Oderbornas f. R_1 recto, Strijkovskis *Kron.* 789.

tie jam paklūsta iškart, neįveikiamą pilį palieka
ir anaiptol ne švelnius įsakymus padeda vykdyt.
Kam apdainuoti, kaip tu, kunigaikšti, triumfiškai puolei
pilnus žuvies Usviatus, kuriuos ne lenkų rikiuotės
ir ne baisia geležim liaukojęsi šiurpūs perkūnai
įveikė – savo kaklus Usviatai ištiesė tavo,
didvyri, pančiams[228]... O kaip išaukštino amžiai džiaugsmingi
vyrą, kuris ir miestus, ir mūrus įkalba ima!
Rasi nesaugos kiti mielosios taikos nė paliaubų
taip, kaip kad tu kariavai karus, nepraliedamas kraujo!
Nei viesulų ir audrų valdovės šaltosios žiemos,
negandos kelio sunkaus, nei kokia dangaus nemalonė
jo nesulaikė tada, į karą vedančio žmones,
puolančio tvirtas pilis ar kariuomenę visą iš karto,
nors jau į Marso kovas jam leistis ir trukdė senatvė,
nuopelnais jo įžymiais ir amžiaus grožiu padabinta.
Jukgi vis vien valanda neatmainoma žmogų užgriūna,
prislenka tykiai prie jo senatvė, kurią netikėtai
pats pamatai – net anksčiau, nei galvotum, kad gali ateiti.
Visgi devynis kartus laimingesnis tasai, ką senatvė
randa ne pasmerktą už negarbingą sėdėjimą vietoj,
bet ir įžymų darbais padarytais, ir karšatim orų[229].
Nors ir gyvenimas tau užtikrina karšatį tokią,
visgi likimas kur kas didingesnę tau lemia senatvę.
Ak, tik į karą nestok, nekariauk, narsingiausias senoli!
Juk užsiversti tokios didžiulės karų sunkenybės
sau ant pečių nestiprių Lietuva ir Batoras neprašė.
„Radvila, to, ką davei ir tėvynei, ir savo karaliui," –
žmonės kalbėjo, – „gana, nes laimėjimų tau vadovaujant
pelnėme tiek, kad vargu ar begalim visus suskaičiuoti!
Vyre, savęs pagailėk, užteks jau vargų begalinių!"[230]

[228] Apie tai, kad Usviatus Batoro žygio į Velikije Lukus metu užėmė Radvila Rudasis, pasakoja Heidensteinas *Comm.* 110, Oderbornas f. Q, recto, Strijkovskis *Kron.* 787.

[229] Reiškiama nuomonė, priešinga Horacijaus mintims, žr. *Epod.* I, 2. Plg. dar Vergilijaus *Aen.* I, 94–96.

[230] Šį atsitikimą paminį ir panašiais žodžiais aprašo Volanas laidotuvių kalboje *Oratio funebris in laudem illustrissimi principis, Nicolai Radivili* (Vilnae: Per Danielem Lancicium, 1584, lap. B ij verso; perspaudas: Andrius Volanas, „Oratio funebris in laudem illustrissimi principis Nicolai Radiuili", in: Jonas Radvanas, *Radivilias*, Vilnae, 1592, f. q iiij verso): „Kad ir kaip karalius, paskutinį žygį į Maskvos žemę pradėdamas, nuoširdžiai jį įkalbinėjo save patausoti ir savo karinės tarnybos – nes jau senas ir ligotas – atsisakyti, jis atsako, jog maloniau paskutinį kvapą išleisiąs ne kaip kitaip, o tik kovodamas, ir nieko negali būti jam niekingiau, sako, kaip kunigaikščiui karines pareigas narsiai vykdant, jam pačiam namie sėdėti ir iš nuobodulio galuotis. Ir nei metų našta, nei nusilpę jėgos jam netrukdė uoliai visas gero karvedžio pareigas atlikti, net ilgiausiomis naktimis ir stipriausiame speige pačiam sargybą eiti ir šitokiu ištvermingumo pavyzdžiu jaunesnius [su savimi] varžytis paskatinti" (iš lotynų kalbos vertė Rasa Jurgelėnaitė, cit. iš: Andrius Volanas, *Rinktiniai raštai*, sudarė Marcelinas Ročka ir Ingė Lukšaitė, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1996, p. 289).

Žodžiai draugų Radvilos neįtikina: meilė tėvynei
laimi. „Apsaugok mane, didingo Olimpo karaliau", –
taria, – „nuo šito! Na, ne! Neveikia sidabrinių blakstienų
man neužspaus – tarp karių, legionams žmonių neprarandant,
krisiu verčiau kaip karys ar mirtis išvaduos iš šio kūno,
rūpesčiuos dėl Lietuvos mane paskendusį radus!
Koks aš būčiau smagus ir kokią ramybę turėčiau,
mirdamas taip!.. Tad prašau nesirūpinti jūsų manaisiais
turtais: ar ašen, kuris netausoju savęs, jų gailėsiu?
Argi prašysiu kely į viršūnes sau lėšų kelionei?
Kalbinkit, vyrai, kitus dėl geltono metalo, o mūsų
siekis – iškelti aukščiau tėvynės gerovę ir garbę.
Jos man atstoja turtus, o garbė, už perlą skaistesnė,
draudžia viena praeity didingoj apmirus man snausti.
Šarvus, draugai, ant pečių, kad nuo metų ir virpančių, vilkit
ir į ratus neštuvus – paskutiniąją dovaną – dėkit!"
Taigi į Marso kelius Radvila lietuvius vėl skraidina,
žengiantį prieš maskviškius karalių Steponą lydi
ten, kur Pskovo pilis, trimis pilimis išsidėsčius[231],
vienas nuo antro atstu pastatytus bokštus iškėlus,
mūro ir kieto akmens gardiniais apsisaugojus stūkso.
Ilmenio ežeras ją bangomis patyliukais skalauja.
Šičia jis veda pulkus – ryžtingąją giminę vyrų[232].
Gauna ginklus ir veržli pėstija, ir raitelių audros:
vyrai iš Vilniaus ir tie, kas, Kunai, tavo derlingoj
žemėj gyvena ar ten, kur į Nemuno seklumas kelio
ieško didinga Neris, tekėdama kloniais versmėtais,
kilę iš Trakų šalies ir iš narsiojo Vitebsko žemių,
tie, kas gyvena laukuos aplinkui klestinčią Oršą,
kas gūdžiuose miškuose ir dirvonuose tankiai buvoja,
ten, kur pakrantes meldais Beržūna išvaizdinga apaudė,
ką su narsuolių širdim išaugino Polockas senas...
Gauna ginklus, kas žilam Gardine, neaprėpiamuos Minsko
tyruos gyvena, ir tie, kas aplanko Lydą ir sraunią
Vokę, ir – Marso gentis – Erdivilo laukų naminiukai[233];
kas, Mogiliove, tavas ir kaimynines lygumas aria,
tie, į kuriuos iš aukštai stebėlija Oršos pastogės

[231] Radvanas klaidų atitaisyme originalo *arx* (pilis) pakeitė žodžiu *urbs* (miestas), geriau atliepiančiu tikrovę.
Pskove buvo trys pilys: Kremliaus, Daumanto ir Vidurinioji; be to, patį miestą juosė galinga siena. Apie tai žr. Heidensteino *Comm.* 174; Trzecieskio *Triumph. Mosc.* 225–230 (f. Bij verso).

[232] Po Stepono Batoro vėliavomis stojančių Lietuvos karių „sąrašas" (eil. 143–182) primena į karą prieš Ėnėją išėjusių Italijos genčių ir karvedžių apdainavimą Vergilijaus *Aen.* VII, 674–817.

[233] T.y. Naugarduko gyventojai, žr. 32 komentarą.

ir keturiom dešimtim kuorų narsi Jezeriščė –
plustura vandenys šią neprieinamą pilį aplinkui.
Argi apeiti galiu aš laimingojo Bresto tvirtovę
ir jo senus kvartalus bei mažytės Rečicos stogus?
Gomelio žemės karius ir tuos, ką Mozyrius peni,
ką – ištvermingus kare – žavingasis mato Ostioras?
Ko gi miniu Ašmenos piliečius? Ar Lastojos pakrantėm
jodančius žirgus[234]? Ar tuos, kas gyvena sodžiuos prie drumsto
Nemuno klonių žemų ir Kobrino tyruos, ar geria
iš Aksiako gražaus[235], kur laukai derlingiausieji driekias?
Kam apdainuoju dar tuos, ką peni garsios Mstislavlio[236]
dirvos, ar tuos, ką – Ula, nuo maskviškių kraujo ištvinus,
baltas nuo kaulų žmonių Ivansko laukas ir mūrai
Krevo, išlaikę lig šiol Kęstučio nužudymo žymę[237]?..
Gauna ginklus ir tasai, kuris Volkovyske gyvena,
Slonimo vyrai, gudai ir drąsūs jotvingiai[238], pratę
garbanas baltas šalmais, o krūtinę – ginklais pridengti.
Gauna ginklus ir slėnių žydravilnės Šventosios[239] artojai,
tie, ką Žemaičių šalis, medumi ir duona turtinga,
pasiuntė, ir karžygiai iš Vilkmergės[240] bei iš Breslaujos –
daugel narsių giminių ir tautų, kurias tik karalius
Steponas valdė tada neaprėpiamoj savo valstybėj.
Taip tankiuose būriuose sparnuočių kariuomenė lekia,
žydra erdve plaukdama, kai panaršę po žydinčias pievas,
leidžia garsus iš gūžių, nežinia ko linksmi ir laimingi,
ir dažnomis giesmėmis lėkdami sau skardena padangę.
Bet tarp ginkluotų pulkų ir tarp priešų žiaurių pasilikti
skatina Radvilą vis švenčiausioji meilė tėvynei.
Saugojo tuo pat metu, kad ir būdamas amžium vyresnis,
Steponą ir saviškius, kol naktis audringa tylėjo,
kęsdamas speigus baisius ir šalčiu alsuojančius Kaurus[241],
kad neužpultų kokia kariuomenė priešiška krašto

[234] Lastoja – upė Gardino srityje, ištekanti netoli senos lietuvių gyvenvietės Barūnų, o įtekanti į Beržūną.

[235] Aksiako upę, kaip ir iglionus (žr. 28 komentarą), mini Klaudijus Ptolemajas Sarmatijos europinės dalies aprašyme. Ukrainiečių geografas Julianas Kulakovskis šią upę identifikuoja su Tiligulo limanu Juodosios jūros pakrantėje. Įtikimesnė yra lenkų geografės Lucynos Szaniawskos nuomonė, pagal kurią Aksiaku buvo vadinamas Bugas.

[236] Plg. 231 komentarą.

[237] Kęstučio nužudymą Krevo (Krėvos) pilyje Strijkovskis aprašo *Kron.* 467.

[238] Žr. 31 komentarą.

[239] Žr. 30 komentarą.

[240] Čia minima Ukmergė, kuri istoriniuose šaltiniuose vadinama Vilkmerge (Ukmerge oficialiai pradėta vadinti po Pirmojo pasaulinio karo).

[241] Kaurai – šiaurės vakarų vėjai.

ir neatvertų staiga neapsaugotų sostinės vartų.
O, nemirtingos šlovės apdainuosimas sarge tėvynės!..
Išvedė jis per žemes, dėl priešo pulkų pavojingas,
Steponą ir lietuvius, laiduodamas saugų grįžimą[242].
Ir pagaliau palaužta užsitęsusioj dvikovoj, gailę
kelianti Rusų šalis po Stepono kojom parpuolė...
Perėjęs Vilniaus gatves su džiaugsmingu triumfu, Batoras
Lietuvai ir jos žmonėms dovanojo aukso epochą
ir amžinosios šlovės nemirtinga vėliava Vilniaus
katedros auksu puoštus kesonus padabino lyg tėvas.
Karo vartai, žmonių dėl baimės, kurią nugalėta
kėlė tauta, prakeikti, užsiveria taiką sudarius:
pirmąkart amžius, šiurkštus nuo senovės karų, sušvelnėja.
Lygiai taip pat, kaip audras ir vėjus antakiais rimdo
galvą viršum vandenų iškišęs pasaulio valdovas –
lygiai taip taiką pelnei tu per vargą, didysis karaliau!
Ar neišvydom tada (o tėvai nesivylė, kad šitas
laikas iš viso ateis) po tiek metų Taikos maloningos,
vėl dovanojančios mums derlingas dirvas? Ir nejaugi
senas karų dundesys nenumalšo? Geriausias karaliau!
Veidu savo šviesiu tu žiauriuosius amžius sutramdei!
Meilės tau mumyse jokia epocha neišdildys.
Mūsų krūtinėse tu didžiuoju vadinsies per amžius –
tol, kol pasauly gyvuos Lietuva ir Lecho valstybė,
kol spinduliuos metalu senoviniu mūsų Vainikas.
Bet Radvila man – svarbiau, ir giesmę užbaigs šiuo herojum
Mūzos. Kodėl gi visus Mikalojus, mano brangiausias
rūpestis, lenkė kare ir taikoj, Elisijo dukros[243]?
Mūzos, sakykit, iš ko jo dorybė šventa susidėjo?
Kuo atsiminti vertu jis papuošė savąjį amžių?
Progų šlovingiems darbams nepraleidęs ir gėdos nedaręs
žygdarbiais vardui garsiam, Radvila į didingą Olimpą
vedančiu ėjo keliu, kuris vienintelis lieka
lig nemirtingos šlovės nukeliauti vargšams mirtingiems[244].
Viešpaties niekas labiau už jį nebijojo, ir niekas

[242] Radvila Rudasis dalyvavo taip pat paskutinėje – 1581 metų – kampanijoje prieš Maskvos Didžiąją Kunigaikštiją. Jo vadovaujama LDK kariuomenė žygiavo dešinėje pagrindinių jėgų pusėje ligi pat Pskovo ir dengė Steponą Batorą nuo galimo Maskvos kariuomenės antpuolio. Apie tai žr. Heidensteino *Comm.* 168.

[243] Marcialis epigramoje (X, 24, 10) Elisijo mergele vadina Prozerpiną, o šioje vietoje Radvanas – Mūzas.

[244] Plg. Strijkovskio *Gon.*, f. Bij recto: *Jest każda s córek moich napewnieysza || Drogą do nieba* ir toliau, kur poetas Dorybės lūpomis tvirtina, kad dorybingas žmogus būtinai pelnys dangų.

negerbė taip kaip jisai Evangelijos[245], tad malonėjo
grįžti dar kartą dėl jo Senoji Religija žemėn.
Šitaip gyveno tėvai, kuriuos šitoji Mergelė
valdė prieš tai, kai pikta nedorybė pasklido ir Dievo
meilę užmiršus tauta pagarbino Romos tironą.
Nei jis už auksą kada svetimiems karaliams tėvynę
pardavė, nei jis stipraus šeimininko tėvynei ant sprando
geidė užkarti, jėgos ar kokių dovanų nugalėtas.
Pulti neprivertė jo nei minios lengvabūdės mainumas,
nei – Visagali! – pilna ir apgaulių, ir ydų Taryba,
nei iš tėvynės tasai žaltys – savanaudis Troškimas
paveržė jį ar baisia liga sugadino Tuštybė[246] –
kapas gilus, kuriame karalystės, įstatymai žūna.
Kuo man žavėtis labiau jo mylinčioj sieloj: teisybe
ar palaiminga taika? Niekada į krūtinę tėvynei
kardu netaikė, šalims maloningos ramybės netrikdė,
niekad bruzdėti greitų piliečių po vėliavom savo
nešaukė ir nuo šalies išmintim ir palaimintais žygiais
staugiančią audrą, kurią prieš mūsų valstybę Ajolas
kėlė toli nuo čionai, nukreipdavo šitas herojus.
Nekentė jis nedoros pilietinio karo tarnybos,
nekentė nė ištiestų tarpusavio karui jos rankų,
laikės šventos sutarties ir bauginančio priesaikos žodžio
jis – nemarus šviesulys ir puošmuo lietuvių valstybėj,
toks kaip pasaulio garbė Aušrinė, kai, tamsiąją naktį
gimus, ryškiais spinduliais rasotas miglas paauksuoja;
progumuos tarp debesų sužėri žvaigždės aureolė,
apšviestus kalnus šviesos vytinės plaka ir skverbias
ligi visų pašalių, kol galiausiai apšviečia pasaulį...
Nei jis už grašį kada įstatymus kalė, nei plėšė.
Radvilą rūpestis dėl tėvynės švenčiausias vis varė
savo liepimais ir taip ypatingą jo dvasią išugdė;
būti geru iš vidaus, o ne išore tokiu atrodyt
troško labiau Radvila, atsidavęs karaliui, bet priešas
tiems, kas norėtų veikiau sukilti nei stoti į karą.
Didis kare, o namuos visada nuosaikus ir galvotas!
Protą išlavino jam patirtis įvairiausiom pratybom;
nors ir išmanė menkiau įstatymus – tiek, kiek žinoti

[245] Plg. Strijkovskio *Gon.*, f. Cij verso: *A s tych się naprzod ci Slachcicy stają || Którzy w boiazni Pana Boga znają || Y myłuiąc go strzęgą słowa iego || Z nieba danego.*

[246] Pasakodamas apie Spartos, Tėbų, Makedonijos žlugimą, Strijkovskis *Gon.*, f. Iij recto pažymi, kad šias valstybes pražudė Garbėtroška, Prabanga bei Nesantaika: *Bo Ambicio s pychą Luxurią || W nich sie wzburzyły, z nimi Diskordia || Na cena Slachectwo tak srogo walczyły || Aż ie wybiły.*

turi Senato narys, – Sumanumas, visad galingesnis
nei pajėgi dešinė, ir šiam atsidavus raiškioji
Iškalba pašvęstą jiems jo krūtinėje rinkos šventovę.
Kerinčios dvasią kalbos saldumu tarp žmonių išgarsėjęs,
jis, išrinktąja žmonėms gėle vadintas ir rimdęs
širdis šneka, – jis gerai ne sykį patarti mokėjo.
Mat po laiminga žvaigžde į pasaulį atėjusiam protą
ir palaimingus kalbos gražumus Išmintis dovanojo.
Valdė minias kalbomis ir atskirdavo gėrį nuo blogio,
tildyti ėmęs žodžiu Senato posėdį aukštą.
Kai jis sarmatų seime atverdavo žavinčią burną,
balsas ir raiški kalba išduodavo kalbant ne žmogų –
šičia jis dėstė mintis, prilygdamas Pilo senoliui.
Ir spindulingų kalbų saldumu, ir svariais argumentais
jis vadovavo širdims prieštaraujančio nuolat Senato;
vis dėlto darbo dienų jisai netrumpino žodžiais,
ne priešingauti tuščiai, o naudingai kalbėti papratęs.
Ar man byloti, kad jį ne nauda asmeninė vis vedė,
o interesai tautos? Dideliems neramumams užeinant,
tujai karaliaus turtus – stalinį sidabrą ir auksą:
papuoštas dailiai lėkštes, metalo brangaus dubenaičius,
vynui nešioti indus su paveikslais ant raižytų šonų,
aukso taures, taureles, aplink padabintas akantu,
kyšančiais šone ženklais didingą arabųąsotį, –
viską Augustui davei, paprastais pasikakinęs rykais[247].
Geras kaimynui, jisai nė kliento nesmaugė apgaulėm[248]
ir, nepraradęs galvos dėl turto, kuris dar Saturnui
valdant daug reiškė, nėkart teisingumo dėl jo nepamynė.
(Gimdo štai tokius dabar ištvirkęs gyvenimas rūmuos
ir besiblaškančius vis iš teisingo išmuša kelio.)
Jis, užkerėtas garsios Temistoklio pergalės laurų
ir Scipionų dviejų[249], Hanibalo, pamynusio Romos
šlovę, senovės tėvų laimėjimus vėl pakartojo:
kariškus darbus ir jiems tolygius būdus palaikyti
taiką paliudys patsai pavydo mėlynas veidas.

[247] Šia tema kalba taip pat Strijkovskis, žr. *Gon.*, f. Ciij recto: *Priuatę gardzą dla dobra spolnego || A nie żałuią gdy czas gardła swego || Dla Oyczyzny dać w poczciwey potrzebie || K spolney ozdobie;* taip pat f. Uij verso: *Spolnemu dobru nie chciwey priwacie || Pomożcie s chęcią, gdy k temu czas macie || Bo gdyć to mdleie, zginieć y priuatka || Złać to więc siatka.*

[248] Šia tema taip pat kalba Strijkovskis, žr. *Gon.*, *t.* Cij verso: *Y ci [Slachcicy – S.N.] co nie czynią bliźniemu krzywdy || Ani chytrości pod nim myślą nigdy || Szkod iego iak swych pilnie przestrzegaią || Sidł nie stawiaią* ir toliau.

[249] Temistoklis – V a. pr. Kr. Romos karvedys. Scipionai – Scipionas Afrikietis (žr. 62 komentarą) ir jo tėvas Publijus Kornelijus Scipionas Vyresnysis.

Kad neįstengia jokia pavojų banga paskandinti
jo, sužinojo narsi Maskvija neaprėpiamuos plotuos,
gentys, kurios prie krantų nugalėtosios Volgos gyvena,
tėvui išleidus karan plačiai pagarsėjusį sūnų
Kristupą, žymų darbais ir dešine kario galingą[250].
Eik Mikalojaus sūnau, gimdytojo garbe, kur tavo
narsas ugningas nuves, ir perkelk mus žygiais už Volgos!..
Reiškiasi protas žmogaus sumanymais, ginklais – narsumas,
karo karščiausiu metu paaiškėja jo ištvermė, meilė
brangiai tėvynei, tiesos kareivių atžvilgiu siekis,
darosi aiškus skaistus kuklumas pelnytuos triumfuos,
meilė taikai kare, dėl taikos pradėtame, matos[251].
Jeigu, narsus karvedy, kada nors kariavai kokį karą,
tai tik todėl, kad daugiau baisioniško karo nebūtų!
Tuo palaimingu metu, kai taika maitintoja šildė
tautą glėby, jis prie to, kas tėvynei naudinga, darbavos.
Tarsi artojas, kuris, nelaukdamas oro subjūrant,
darbus, kuriuos su giedra reikėtų skubiai padaryti,
dirba: galanda dantis noragams ir arklus išlenkia,
grūdus džiovina ugnim ir sausus su girnomis mala –
visa gražiai, į orus atsižvelgdamas, jis susitvarko.
Būdamas geras žmogus, norėjo, kad žmonės mylėtų
jį, be apgaulės visiems pasirengusį ranką paduoti.
Pats nei spaudė žiauriu įstatymu savo klientą,
nei – atlaidžiausias Žmogus! – nuo sukrauto tėvų palikimo,
žemės sklypelio brangaus, nuvarė lietuvį bajorą[252].
Net svetimšaliai visad šio labdario dešinę jautė:
ne pagyrūnas buvai! Nes kaip saulė, kuri į visatos

[250] Pskovo kampanijos metu 1581 m. rugpjūčio 5–spalio 23 d. Kristupo Radvilos Perkūno vadovaujamas LDK kariuomenės dalinys nusiaubė Maskvos valstybės šiaurės vakarų provincijas. Reido metu į lietuvių rankas vos nepakliuvo pats Ivanas IV Rūstusis. Radvilos reidą kai kurie istoriografai nurodo kaip vieną iš pagrindinių priežasčių, privertusių Maskvos valdovą sėsti prie derybų stalo ir sudaryti Jam-Zapolskio paliaubas, kuriomis pasibaigė 25 metus trukęs Livonijos karas.

[251] Plg. Strijkovskio *Gon.*, f. Tiij recto-verso: *Zaś wam Hetmana takiego potrzeba || Ktoryby szczęście miał od Boga z nieba || By znał Rycerskie rzemiosto skutecznie || A żył statecznie* ir toliau. Šioje vietoje Strijkovskis sako, kad geras karo vadas turi pasižymėti teisingumu, autoritetingumu, tvirtybe, nuovokumu ir budrumu, ir priduria: *Męstwa, smiałości by podbierał Radą || Przed każdą zwadą.*

[252] Panašiai apie jį atsiliepia Andrius Volanas aukščiau minėtoje laidotuvių kalboje *Oratio funebris in laudem illustrissimi principis, Nicolai Radivili* (lap. A iij recto–verso): „O broužų ir stoto patraukluмas, skaistus, rausvumu trykštantis veidas, nerodantis nei baimės, nei skausmo, bet, priešingai, – tik didžiausią gyvenimo džiaugsmą ir begalinį gerumą skleidžiantis, akivaizdžiai visus traukė nors kiek su juo pabendrauti ir didelę visų dorų žmonių meilę jam sukeldavo. Jis išties rūsčiu ir griesmingu veidu niekam nėra baimės įvaręs, nei kokiu nors šiurkštesniu žodžiu ar tūžmingai plūdęsis, kad net visi tarnai, kurių nuolart daugybę turėdavo, ne su ponu, bet su draugu gyvenantys visuomet jautėsi. Dėl to kilmingiausiųjų šeimų jaunuoliai jo dvariškiais įsitvirtinti ir jam patarnauti su didžiausiu pasiryžymu veržėsi, jo nepaprastai malonaus būdo, didžiai labdaringo elgesio ir beribio dosnumo paakinti" (iš lotynų kalbos vertė Rasa Jurgelėnaitė, cit. iš: Andrius Volanas, *Rinktiniai raštai*, p. 285–286).

skliautą vis kopia ir vis sutrumpina menką šešėlį,
taip spindulinga veiklos dirva tau sąžinė buvo.
Ak, ir kodėl menkesni, nei sudievinto Karžygio žygiai,
žodžiai manojoj giesmėj?.. Ko, gaišindamas pratarme ilga,
trokštu visus šio garsaus Kunigaikščio žygius suminėti?
Net jei įkvėptų mane šimtu šventyklų Parnasas,
jeigu net lauru šventu vainikuotų, pagirdytų, davęs
gurkšnį hiantų vandens[253], ir sielą galingai uždegtų,
didvyrio žygių geriau didingon giesmėn nesudėčiau:
dainiui, kuris giesmėje apdainuoti viską norėtų,
būtų lengviau suskaičiuoti smilteles Kynipijo pakrantėj[254],
baltus Karpatų sniegus ar derlingų Gargarų varpas!
Visgi šlovingų darbų skelbėjas gražiausiasai Gandas
ir nuoširdžioji šlovė vargų nepaliks neminėtų.
Tau labdarybės, kurios ligi kaulų čiulpų įsigėrė
tavo tėvynei, kliudys nuo šiol amžinybėje dingti:
šitiekos tavo darbų, atliekamų dieną ir naktį,
žygdarbių, ginklų, karų jokia diena neišdildys[255]:
visa, ką tu padarei, bus gyva, kol gyvas bus laikas, –
tarsi didi kolona, kai ją, išvaduotą iš rausvo
marmuro luitų arba išlietą iš Pafo metalo
ar Amatunto rūdos, kaip didingą Dedalo šedevrą
stato aukštojoj pily Kapitolijui dailiai papuošti.
Spiečias jaunimas aplink ir koloną su prietaisais kelia;
vos tik, dangun lipdama, ji viršūnę pakels lig žvaigždynų,
tai atsistos taip tvirtai, lyg taip būtų stovėjus nuo amžių,
ir nebeniekins nuo šiol nei žaibų, nei dar pusiančių Austrų.
Vos tik praėjo nuo šio kunigaikščio gimimo septynios
dešimtys ir du pilni po dvylika mėnesių metai[256],
didvyrio mums mirtinai pavydėti dangaus karalystė
ėmė, nustebus, kad jam žmonių pagerbimai dar rūpi.
Tąsyk suspindo šviesa, kurios Mikalojus be galo
laukė, nors buvo didžiai gedulinga lietuvių valstybei:
sesės paskiausias gijas likimo pirštu jau vyniojo
ir išraiškinga ranka nutraukė ataudus verpstėj.
Koks sopulys! Ir kokia žaizda sukrėstiesiems piliečiams!

[253] T.y. Hipokrėnės vandens. Šaltinis buvo Bojotijoje, o Radvanas vietoje jos pasako senųjų jos gyventojų pavadinimą, žr. Pausanijo *Graeciae descriptio* (Pausanias, *Graeciae descriptio*, vol. 3, ed. M.H. Rocha-Pereira, Leipzig, 1989, IX, 5, 1; toliau komentaruose – *GD*).

[254] T.y. Libijoje, žr.: L. Quicherat, *Thesaurus poeticus linguae Latinae*, 12me tirage, Paris, 1867, p. 216.

[255] Plg. Strijkovskio *Gon.*, f. Uij verso: *Ktory mężnie da żywot dla Oyczyzny || W Marsowe trwogi broniąciey dziedzizny || Tego grob sławny y potomstwo zacne || Tryumphy wiecznie* ir toliau.

[256] Radvila Rudasis mirė, eidamas 73 metus.

Tu už dorybes buvai, kunigaikšti Radvila, vertas
ilgo gyvenimo, bet... Neišvengiamas laikas išplėšia
visa geriausia žmonėms, ir ilgiau labdarybėmis grįsti
kelio, kuriuo tu ėjai, ankstyva nebeleido senatvė.
Leidžia likimas rūstus ilgėliau gyventi net gyviams:
elniams, paukščiams, žvėrims... Ir tiktai vienintelė žemėj
vargšė žmonių giminė šią gyvenimo skriaudą patyrė[257].
O, koks traputis žmogaus gyvenimas! Griežtas likimas!..
Negi traputis žmogaus gyvenimas? Negi paveikti
mums graudžiomis raudomis neįmanoma griežto likimo?..
Griežtas likimas, deja! Ir gyvenimas – trumpas, traputis!..
Sprendžiamas metas nūnai: nuo mirties neapgynė didinga
tavo dorybė, kurią mums reikės pripažinti per amžius,
nė pamaldumas, kuris tau beširdės mirties nežadėjo.
Parkos prikišo rankas, o mirtis, pykdama, kad nuo liaudies
kraujo strėlių smaigaliai jai nuo seno vis niekais nueina,
taikliai paleido tiesiog į Radvilą nešančią mirtį
strėlę – tą ginklą, kurio nei jokie žmonių pasiekimai,
kraujas dievų, nei šventi karaliai kadaise išvengė.

Merkė tuomet Radvila, išbalęs kaip mirštanti gulbė,
baltas blakstienas, kurias jau gyvybės šiltis paliko,
ir jo nuilsus galva nusviro nuo marmuro kaklo.
Ką bepridėčiau apie žavėjusias šitaip Senatą
lūpas? Jos buvo mirties būsimos išblukintos irgi.
Baimės akim sklidinom į dangų pažvelgęs, senelis
kreipės į Dievą dangaus viešpatystėj ir dangui žvaigždėtam
meldės dar ilga malda už tėvynę ir savo karalių:

„Tėve vienmečio Sūnaus, kuris ir aukštiesiems žvaigždynams
valdžią turi, ir esi vienatinis Žemės valdovas!
Būk maloningas – Tave netuščiai juk mylim ir gerbiam! –
šitąją sielą priimk ir išlaisvink nuo šitojo vargo,
garbę nepaprastą skirk ir suteik man išganymą amžiams:
jeigu ne Tu, tai ar kas tarp dievų ir žmonių jį suteiktų?
Pagyvenau ir kelius, kuriuos Tu man skyrei, išmyniau;
gyniau tėvynę, baudžiau, atmokėdamas nuostolius, priešą,
tad palieku ir žmonių vargus, ir rūpesčius noriai.
Tik, Visagali, prašau: pagailėjęs lietuvių, galingai
Lietuvai dar dovanok ir skeptrą, ir garbę, ir šlovę!"
Ištarė tai, ir dvasia Mikalojaus kūną apleido.

Varge!.. O tu, Lietuvos garsenybe! Tave pasiėmus
mirčiai, aptemsta danguj mums saulė, ir tuoj viešpatauti

[257] Plg. Senekos *De brev. vitae* I, 2 ir toliau. Romėnų filosofas šioje vietoje cituoja Aristotelio (iš tiesų – Teofrasto) žodžius, kuriuose lyginamas gyvūnų ir žmogaus gyvenimas pastarojo nenaudai.

nuožmios apgaulės, maištai ir piliečių nesantarvės ima,
artimos tautos, iškart suteršusios sutartį, grumias
tarpu savęs, nebėra įstatymų, valdo beprotis
Vaidas ir ginklais draustais nedorėlis Marsas vėl siaučia,
taiko tėvynei kardais į krūtinę piliečiai ir amžių
ruošiasi (tai bent laikai!) pražudyti savo šėlimais.
Metė sarmatų žemes paskutinė – Santarvės – deivė
ir nugalėta Dora, Tikėjimas, buvęs Skaistumas;
vietoje jų iš svetur atsikraustė tikros pabaisos[258]:
Pinklės ir Klastos drauge su Smurtu apgaulingu ir Vyliais, –
lyg susitarę visi, štai taip čia Erinija valdo.
Aiškiai parodė tuomet užeisiantį gedulą upės:
Vilijos drumsto vandens sūkuriai ir dugnu akmenėtu
virvanti Vilnia balsi kaimynystėje stūksančius kalnus,
upių krantus ir girias ant kalvų apipylė dejonėm.
Radvilai gulint mirties patale, nuo ašarų šitos
šventosios upės plačiai išsiliejo, apverkdamos Vilnių,
ir neregėtom raudom net skardėjo liūdnos pakrantės.
Vilija, girių medžius risdama putotais verpetais,
kalnus plikus ir namus pakrantėmis sėmė ir griovė,
ir vargani statiniai nuo šėlstančio srauto pakraupo.
Tuo pat metu verkdama nesulaikomai gedinti Vilnia
iš akmenėtos vagos sielvartingom dejonėm plyšojo,
garbanas sau raudama, inkšdama be galo, be krašto:
Radvila, tau atminams ir tavosios mirties gedulingai
aukai tekėjo iš jos akelių ašaros upėm!
Žmonės byloja, kad ji to kalno, kur stovi aukštasis
Bekešų kapo akmuo[259], papėdėje graudžiai raudojus

[258] Čia minimi 1587–1589 m. įvykiai. 1587 m. rugpjūčio 19 d. Zamoiskis ir jo šalininkai Lenkijos karaliumi išrinko Švedijos karalaitį Zigmantą, o rugpjūčio 22 d. Zborovskių partija karaliumi paskelbė imperatoriaus Rudolfo brolį Maksimilijoną. Pastarasis su austrų, samdyta vokiečių ir šalininkų lenkų kariuomene 1587 m. spalio 16 d. apgulė Krokuvą, ginamą Zamoiskio, tačiau šis ne tik atlaikė apgultį, bet ir sumušė priešus. Netrukus į Krokuvą atvyko karalaitis Zigmantas. 1587 m. gruodžio 27 d. jis buvo karūnuotas Lenkijos karaliumi. 1588 m. sausio 24 d. ties Bičina Zamoiskis galutinai sumušė austrų kariuomenę ir paėmė Maksimilijoną į nelaisvę podraug su žymiausiais šalininkais lenkais. 1589 m. kovo 9 d. buvo pasirašyta Bitomo-Bendzino taikos sutartis tarp Austrijos ir Lenkijos bei Lietuvos valstybės. Nesutarimams tarp dviejų valstybių ir suirutei krašte tašką padėjo Pacifikacinis seimas, vykęs kovo 6–balandžio 23 d. Amžininkų akyse karas tarp dviejų pretendentų į sostą ir neramumai valstybėje buvo traktuojami kaip pilietinis karas, žr.: Andrius Volanas, *Oratio ad illustrissimos principes, reverendissimos et magnificos dominos, invictissimi Romanorum imperatoris Rudolphi et serenissimi Polonorum regis Sigismundi legatos, ad Bendzinum pacis constituendae causa cogregatos*, [Vilnae?], 1589, f. B_2 verso–B_3 recto.

[259] Kasparas Bekešas mirė 1579 m. lapkričio 7 d. Gardine. Steponas Batoras įsakė palaidoti buvusį savo varžovą, arijoną, talentingą karvedį ant kalvos prie Vilnelės, nuo to laiko vadinamos Bekešo kalnu, ir ant jo kapo pastatyti aštuonkampės kolonos pavidalo antkapį. Radvanas pastaboje paraštėje mini dviejų Bekešų kapą. Kasparo brolis Gabrielius Bekešas žuvo 1581 m. rugsėjo 8 d. Pskove. Stepono Batoro valia jis irgi buvo palaidotas šalia brolio. Apskritai ant Bekešo kalno buvo vengrų karių, žuvusių Batoro karinėse kampanijose, kapinės.

šitiek dienų pagrečiui, kad, kol savo negyjančią žaizdą
ašarom laistė, vandens vagoje beveik nebelikę.
Dar ir dabar ta vieta, kur seklioji Vilnelė į Nerį
įteka, saugo ano senovinio gedulo ženklus.
Sako, kad šimto miškų namininkės, kurias išmaitino
šimtas šaltinių, – miškų dievaitės švelniosios nimfos
mirusį Radvilą vis balsu vadino ir šaukė,
apverkė graudžiai tave, prapuldytą, Radvila, amžiams;
žmonės kalbėjo, kad jos nuo skaisčių galvų nusidraskė
margus gėlių vainikus, iš sielvarto rovėsi plaukus
upių šiurkščiais akmenim nebetyras galvas sau trankė,
gailiai rypuodamos taip, kaip tulžiai ir gulbės rypuoja,
ir tarsi stiklas žalios spalvos drabužius susiplėšė...
Graudžiai raudojo kalnai, Šventaragio laužavietės[260] liūdnos,
Vilniaus tvirtovės abi ir Taurakalnio aukšto viršūnė[261] –
žemė aukštųjų šilų ir karingų lietuvių tėvynė.
Aidi šalies pakraščiai, jiems atsako tankiai apaugę
upių krantai, lig dangaus nueina sodybų ir girių
gailios dejonės: „Vaje, koks geras jis buvo, koks geras!"
Toks kaip kad Trojos žmonių pažiba iš Skamandro tvirtovės –
Hektoras, kai achajus prie laivų aukštųjų prispaudė,
geisdamas žemės gimtos skubotą likimą pakeisti;
kaip atgavėjas ženklų, numylėtinis Romos Kamilas[262],
kai nugalėtas krauju jam romėniška auksą atpirko
Brenas[263], drebėti prieš tai Kapitolijaus uolą privertęs.
Lygiai toks pat Radvila, tarp vyčių ir tarp gražiakalbių
pirmas, saviškių šviesa ir tikra garsenybė, mums buvo".
Dieve, kiek kartų visa Lietuva per ašaras plaukė,
garsiai rypavo gailias dejones be galo, be krašto,

[260] T.y. Šventaragio slėnis Šventojo Rago, arba Pilies kalno, papėdėje. Strijkovskis *Kron.* 345 pasakoja, kaip didysis kunigaikštis Šventaragis su sūnumi Germantu medžiojęs pavilniais ir suradęs gražų slėnį „tarp kalnų toje vietoje, kur Vilnelė įteka į Nerį". Ir prašęs tada sūnaus, kad protėvių papročiu sudegintų jį tame slėnyje po mirties ir kad tame slėnyje būtų deginami visi Lietuvos valdovai, nes, kaip pažymi Strijkovskis, „ligi tol juos degino ten, kur kiekvienas mirė".

[261] T.y. Aukštutinė ir Žemutinė Vilniaus pilys, *Taurakalnio aukšto* – seniau – Tauro, nūnai Pilies kalnas. Strijkovskis *Kron.* 397 aprašo, kaip Gediminas medžiojęs girioje tarp kalnų, kuriuos „šiandien mes Plikaisiais vadiname", ir kaip ant kalno, „ant kurio stovi Aukštutinė pilis", sumedžiojęs taurą. Nuo to laiko tas kalnas kartais būdavo vadinamas Tauro kalnu.

[262] Markas Furijus Kamilas († 364 m. pr. Kr.) – Romos karvedys, sumušęs galus ir sugrąžinęs anksčiau galų pagrobtas Romos karo vėliavas.

[263] Brenas – keltų genties senonų kunigaikštis. Jis 387 m. pr. Kr. mūšyje prie Alijos sumušė romėnus, užėmė ir sugriovė Romą. Neužimtas liko vienas Kapitolijus, kurį, pasak legendų, išgelbėjusios naktinio šturmo metu žąsys. Venetams įsiveržus į Šiaurės Italiją, Brenas su kariuomene buvo priverstas pasitraukti iš Romos ir sugrįžti į gimtąsias vietas. Romėnai turėjo atsipirkti auksu, kurį sverdamas Brenas metęs ant svarstyklių lėkštės kardą ir taręs: „Vae victis!" („Vargas nugalėtiesiems!").

marmuro plytom kapuos gimimus žymėjo ir, varge,
rašė: „Kas mūsų glėby ilgėliau pabūti tau trukdė,
Radvila? Taip palieki tu mus, brangiausias tėveli?"
Lygiai kaip rožių kere Filomelė, kurią suieškojęs
pulko ožkelių piemuo nuo pūkuotų mažylių atskyrė,
virpina balso stygas ir, kartodama nuolat tą pačią
liūdną giesmelę, balsu nepagydomą žaizdą aprauda
ar kur lakštuoja liūdna, tupėdama sau tarp akantų
vynmedžio unksnėj, o jos „Itilai!" giria vis kartoja[264].
Radvilą šaukė balsu karalius, senatoriai, žmonės,
Radvilą kvietė vardu Lietuvoj gyvenančios tautos.
Ką gi daryt? Kokiomis aplinkybėmis dar sulaikytų
jį iškalti kietame bazalte likimo archyvai?
Kokiu būdu dar kas nors pasirinkusiam kelią į dangų
ir pas Aukščiausio vartus ateinančiam gali trukdyti?
O Mikalojų dangaus ainija – palaiminti Broliai:
eterio dvasios, pagal prigimimą priklausančios dangui, –
tąsyk jau priėmė į besidžiaugiančią šeimą ir vyrą
tuoj nulydėjo į tą bendruomenės vietą, kur žėri
Viešpaties rūmai aukšti, išdabinti padangių smaragdais.
Prie Mikalojaus labiau ir labiau artėja paveikslas
Dievo trijuos asmenys ir taip pat nenusakomas žodžiais
pats Visagalio asmuo; o aplinkui Jį sudaryti
iš dalelyčių, kurios nepavaldžios žemiškiems pradams,
žmonės ir chorai – garbė ir gyvybės jėga nemirtinga! –
traukia giesmes nemarias, prie Aukščiausio amžiną gaidą
veda ir gieda apie Visagalio amžiną šlovę.
Sielos laimingos! Už šį tobulesnio pasaulio namykštės!
Radvilą priėmė šion bendrijon Olimpo Valdovas.
Vėl pripažino Dangaus Mergelė, Žiloji Tikyba,
jį ir pasiėmė sau ant kelių jo grįžusią sielą,
klostančią, kokius sunkius vargus išgyveno ant žemės.
Ir lig dabar žvaigždėse ant dangaus jis gyvena tarp sielų,
garbstančių Dievą balsu, užmiršęs beširdišką laiką
ir atgaivintas dangaus ambroziškos dvasios, ir nuolat
džiaugias, kad priėmė jį į Olimpą už nuopelnus Kristus.
Guli dabar jis dausų vešliose lankose sau ant šono,
reiškia linksmybę skambiais tūkstantaidžių melodijų himnais.
Pikto pasaulio smarkius pavojus nugalėjęs, ant žemės

[264] Dzėto ir Aėdonos sūnus Itilas žuvo nuo motinos rankos. Praėjus beprotystei, motina iš sielvarto pavirtusi lakštingala. Lakštingalos suokimą graikai laikė nenumaldoma Aėdonos rauda dėl sūnaus. Apie tai žr. Homėro *Odisėjos* XIX, 518–523. Šio mito nei Vergilijus, nei Ovidijus nemini.

vienus tik palaikus mums tepaliko – mirties sudarkytą
šaltą lavoną, kuriam apraudoti trūks ašarų nuolat.
Jo geresnioji dalis liks gyva, jis didesnis atrodys
dangiškam uoste ir kels pagarbumą šventa didenybe.
Lygiai kaip iš pelenų prisikelti feniksas ruošias
ir, vos žavingas rytų apylinkes saulė nurausvins,
kyla aukštyn į virpios arabiškos palmės viršūnę,
krauna į lizdą degaus cinamono, kasijos lapų,
keletą miros lašų, smilkalų medelio skeveinų,
prideda nardo garsaus spalvingų lapų grožybės,
žemės trąšios, o tada, paskutinių jėgų nebetekęs,
dingsta iš žemės, kai pats, nuo aukštybių ugnies užsižiebęs,
visas lig kaulų čiulpų kaitriose liepsnose suliepsnoja,
ir iš savų pelenų prisikelia vėl auksaplunksnis,
ir spinduliuoja dailus obuoliuoto bėrio grožybe, –
lygiai taip pat ir tada, kai iš kūno maraus išvaduotas
kilo dangun Radvila, jo stebėtinas, tokio herojaus
vertas ir tėvo darbų bei jo kelio trokštantis vaikas
papuošė vietoje jo lietuvių valstybę, bet antras
toks Mikalojus trumpai mums tešvietė[265] – būtum atgimęs,
tėve, pilniausiai jame, jei būtų tik sielvartas leidęs!
Atramą didžią ir tą tik viltį beturi lietuviai –
Kristupą Radvilą[266], kurs per Šlovės ir Narsumo šventovę
įžengė menėn dievų ir dovanų nusipelnė.
Dreba prieš jį šiuo metu ir Maskva, ir žydra nusiminus
Volgos upė, prieš tai priversta nesyk pripažinti
garbę šio vyro smarkaus; jam atkiša vergiškus delnus
tykiojo Dnepro vaga ir Pskovo ežero bangos.
Smolenskas šaukia, be to ir turtingas Seversko miestas
prašo pagalbos prieš jį: tai Aukščiausias jam šias nuostabiąsias
pergales skiria, o jo brangiausia tėvynė jį gerbia,
kol su žmonės palankiais jis savo sumanymus vykdo,
Lietuvą gina ginklu ir įstatymais puošia tėvynę.
O vandenyno, dangaus, žmonių ir žemės Kūrėjau!
Tujai valdai ir žemes, ir sunkiuosius žvaigždynus rikiuoji,
garsina vartai dangaus ir Olimpas liudija garbę
amžiną Tavo, kuriam karalystėmis rūpintis tenka:
būk palaimingas dabar ir paskui, pastatytai kolonai
griūti ant žemės neleisk ir kartu padaryk, Geradari,

[265] Rudojo sūnus Mikalojus Radvila mirė 1589 m. gruodžio 18 d.

[266] Turimas galvoje Kristupas Radvila Perkūnas, nuo 1584 m. lapkričio 15 d. buvęs Vilniaus vaivada, o nuo 1589 m. balandžio 18 d. – LDK didžiuoju etmonu.

kad nuo nelaimių visų apsaugotų Kristupas, šitam
turtui – žemei tėvų – ir galingai tautai padėtų!..
Rodos? Ar traukias tikrai nuo naktingos padangės šios miglos?
Negi jau žemė arti? Būk sveika, mylimiausioji žeme!
Jau tarp hiantų salų begaliniais sąsiauriais plaukiam,
aonų jūros bangas tiek laiko irklais vagoję.
Štai ir ramybė laukta: prie krantų vanduo tik liūliuoja,
mes priartėjam visai prie tvirtos žemyno pakrantės,
ir nenauja eldija, atviruos vandenys nukamuota,
uostan įplaukia linksmai apkaišytu kaip pridera priekiu.

Radviliados pabaiga

ĮVAIRIŲ AUTORIŲ EILĖRAŠČIAI[267], SUKURTI PAPRAŠIUS PRAKILNIAM PONUI JONUI ABRAMAVIČIUI, TARTU VIETININKUI

TARVASTOS, DIDŽIAI GALINGOS TVIRTOVĖS, PAĖMIMAS *JONO RADVANO*

Buvo tarytum ugnim pro šnerves alsuojantis jautis,
keliantis šiurpą ragais, sėjantis mirtį laukuos,
Tarvasta[268]. Mūsų kraštan rūstybė dievų šią pabaisą
siuntė, ir virto siaubu tau jis, livonų šalie.
Jis švelniavilnių avių bandas ir gyvulius žudė,
guldė pasėtus javus su šeimininkais kartu.
Radvila! Tau užduotis sutramdyti žiaurią pabaisą
šią, pagimdytą Maskvos kaustomų ledo laukų!..
Ir Radvila už draugus gyvybę skuba aukoti,
šitą pabaisą tuojau ruošiasi vienas užpult.
Jis įžymiuoju vėzdu apginkluoja tuoj dešinę savo
ir to galingo žvėries pusėn leidžias išsyk.
Tas nedarniu baubimu po plačiausią erdvę skardena;
galvą palenkęs žemai, smogdamas kirčiais baisiais,
savo galingais ragais jis į gabalus drasko padangę,
kamuolius dulkių viršun pakelia savo nagom.
Viskas tuščiai: Radvila jį ant žemės veikiai patiesia –
spėjo dar dvėsdamas jis kartą subaubti, ir tiek!

[267] Eilėraščiai išspausdinti kn.: Jonas Radvanas, *Radivilias, sive, De vita, et rebus praeclarissime gestis, immortalis memoriae, illustrissimi principis Nicolai Radivili Georgii filii* (Vilnius: Jono Karcano spaustuvė, 1592).

[268] Eilėraščiui pasinaudota vienodai skambančiais, bet nevienodus dalykus reiškiančiais žodžiais: lotyniškai *taurus* reiškia „jautis, bulius", o *Taurus* – Tarvasta. Kurdamas personifikuotą Tarvastos vaizdą, poetas jį susieja su ugnimi kvėpuojančiu jaučiu, žinomu iš antikinės mitologijos. Tokie buvo Arėjo jaučiai, priklausę Ajos, vėliau sutapatintos su Kolchide, karaliui Ajetui. Atvykęs į Kolchidę auksavilnio ėriuko kailio, jais Jasonas turėjo suarti lauką ir pasėti drakono dantis. Ši mitinio jaučio ir konkrečios vietovės sąsaja svarbi toliau esančiam eilėraščiui apie Tarvastos žlugimą išgyvenančius Tauro kalnus suprasti.

TO PATIES ENKOMIJINĖ GIESMĖ APIE TĄ PATĮ, PAGRĮSTA HOMONIMAIS[269] IR TAURO BEI JO DALIŲ APRAŠYMU

Kai maskviškius Radvilos kalavijas išguldė, ir žemėn
Tarvastos bokštai aukšti nuo lietuvių ugnies nuriedėjo,
gandas apie Radvilos žygius debesuotąjį Taurą
pasiekė, ir, kol sėkme tas prie Tarvastos mūrų puikavos,
Tauras supurtė baisiu maurojimu visą padangę,
ligi širdies gilumos sesers žlugimo užgautas.
Taikydamas į dievus, švaistytis ragais jis pradėjo
tarsi Jupiteris, kai iš Olimpo viršukalnės ima
svaidyti savo žaibus kiaurai pro siaučiančius vėjus,
ar lyg koks kalnas, kuris nuo ryčio ima drebėti.
Kartą, paskui dar ir dar suvirpėjo Tauras, ir garsas
ir į uolas gretimai, ir į kalnus rūsčius atsimušo.
Per Egididę, taip pat per Kirkijų, Paropamisą,
per Kambadidę, Farfariades, Choatradę, Imajų
ir per Oregą, kuris su Kaspijos jūra ribojas,
aidas nuėjo iki Orato aukšto viršūnės
ir lig Nifato rūstaus, iš kurio prasideda Tigras.
Apmirė (grąžė rankas aukšti ąžuolai jo) Kaukazas,
Dzagrijas stulbo, taip pat netoliese prie jo Sarpedonas,
dar – Korakesijas toks ir Kragas, ir Antikragas –
jie aimanavo visi ir dėl savo gedinčio tėvo
guodės Hirkanų kalnams ir Armėnų kalnyno viršūnėms
(Vėjovis[270] šitiems ir toms neretai paduoda į dangų
leisti ugnies); o toliau – Amazonikas ir Pariedras;
Moschijas žinią iš jų išgirdo, iš šito – Korakas,
o iš Korako žinia iš karto nuėjo lig Skitų;
Skitai perdavė ją kitiems – taip Keraunijas gauna
žinią apie Radvilos mūšius ir Travastos mirtį;
šis tuoj paliepia visiems kitiems kalnams apsakyti
didvyrio narsą ir jo garbingą vardą, maskviškių
sumuštus dalinius bei sudegintos Tarvastos žūtį.

[269] Tiek Tarvasta, tiek Tauro kalnai lotyniškai vadinami vienu žodžiu: *Taurus*. Poeto minimi Tauro kalnai išsidėstę pietinėje Mažosios Azijos dalyje. Didesnė jų dalis šiandien yra Turkijos teritorijoje. Kalnus sudaro trys masyvai: Vakarų, Centrinis ir Rytų Tauras. Vardindamas sudedamąsias kalnyno dalis, Radvanas galėjo pasinaudoti jo aprašymu Strabono *Geografijoje* (XI, 12). Kai kurie apibūdinimai (pavyzdžiui, kad Tigras išteka iš Nifato) rodo poetą su šiuo veikalu susipažinus. Apie tai kalba ir kai kurios vietos *Radviliadoje*, kuriose poetas dėsto Juodosios jūros ir Kaspijos geografinę nomenklatūrą.

[270] Vejovis – romėnų mitologijoje požeminio pasaulio dievas, požemių Jupiteris.

Taip nuo saulėtekio lig saulėlydžio lėkdamas, Gandas
garsino vyrą ir jo žygius; juos aptarinėjo
kylančio Fėbo krantai, o Aušrinė, Vakarė ir žemės,
plytinčios vakaruose, ir vyru, ir žygiais stebėjos.
Stebino nepaprasta pagarba Borėjo ir Austrų
rūmus, ir gandas plačiai po visą pasaulį pasklido.
Tūkstančius sostinių tu kalbomis apie vyrą pripildei,
jas ligi Saulės versmių, ligi krašto, kuriam dviliemeniai
grifai skraido viršum dangtūrio Atlanto kalnynų,
nunešei, o iš tenai – ir už metų, ir Saulės net kelio,
tad jokia užmarštis Radvilos neprapuldys per amžius.
Ainiams tave vis primins nuolatiniai rūpesčiai, skelbs vis
gausūs poetų darbai, o Mūzų šventosios giesmės
Fėbo dvasios sparnais tave per amžius vis garsins.
Laiką įveikdamas, tau parodytą pagarbą Gandas
vis atgaivins iki tol, kol auksinė didingoji Saulė
švies, siauručiu takeliu eidama vis iš naujo per dangų.
Ko gi tuščiai man tave su mirtingaisiais lyginti? – Būsi
tu visada – tol, kol bėgs šimtamečio pasaulio minutės!

APIE TĄ PATĮ MŪŠĮ[271]
JONO RADVANO

Gyreis: įveiksiu dabar su trisdešimt tūkstančių vyrų
tavo šituos penkis tūkstančius, – apsirikai!
Nors ir keli, bet narsa liepsnojantys mūšy lietuviai
neapsiriko, tave, vargše, paguldę, užtat!
Didis Dneprieti, nuo tol nešlovingas vėliavas savo
prieš narsuolius lietuvius mūšin išvesti bijai!
Pergales šventė kitàs prieš tave kiti, bet karingą
širdį vienintelis tau išplėšė ten Radvila!

TO PATIES APIE RADVILŲ GIMINĖS DYDĮ IR PRANAŠUMĄ

Ar nuostabu, kad visa Radvilų giminė šitaip klesti,
turtais savo, valdom, žygiais, kilme taip garsi?
Juk šios didžios giminės neprilygstamo grožio Erelis
peri, Jupiteri, vis tavo dosniam glėbyje!

[271] Epigrama skirta pergalei Ulos mūšyje (1564 I 24) įamžinti. Pasakotojas kreipiasi į šiame mūšyje žuvusį Maskvos kariuomenės vadą Piotrą Šuiskį.

RADVANAS
ANUO METU IR DABAR

Sigitas Narbutas

2005 metų lapkričio 3 dieną Lietuvos reformacijos istorijos ir kultūros draugija pakvietė vilniečius Lietuvos istorijos mylėtojus į Lietuvos nacionalinio muziejaus salę. Gausiai susirinkusiems klausytojams buvo pristatytas šiandien vis dar mažai žinomas autorius, XVI amžiuje lotyniškai sukūręs herojinį epą, pavadintą *Radviliada*[1]. Bendru susirinkusiųjų nutarimu buvo nuspręsta kreiptis į Lietuvių literatūros ir tautosakos institutą ir prašyti, kad jame dirbantys mokslininkai parengtų pilną visų šiandien žinomų herojinio epo autoriaus kūrinių leidimą[2]. Įvykdyti visuomenės pageidavimą pasidarė įmanu po metų, kai Valstybinė lietuvių kalbos komisija paskyrė reikalingų lėšų Radvano kūrinių vertimui, o Lietuvos tūkstantmečio minėjimo direkcija – paramą *Raštų* išleidimui. Tad kas gi buvo Jonas Radvanas anuomet, kokia Lietuva matosi iš jo kūrinių ir ką dar, be Lietuvos istorijos dalykų, jo poemos ir eilėraščiai gali mums papasakoti šiandien? Kodėl jo kūryba sudomino šių dienų lietuvių visuomenę? Kokios aplinkybės lėmė Radvano „sugrįžimą" po keturių šimtų metų? – Tai nelengvi, bet svarbūs klausimai. Ieškodami atsakymų į juos, susipažinkime su mūsų laikus pasiekusiais Radvano kūriniais.

[1] Apie tai plačiau rašoma: Donatas Balčiauskas, „Jono Radvano „Radviliada" anuo metu ir dabar", *Birželių žodis*, Nr. 130 (8479), 2005 11 10, p. 3.

[2] Lietuvos reformacijos istorijos ir kultūros draugijos 2005 XII 5 raštas Nr. 17, adresuotas Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto direktoriui, dėl Jono Radvano raštų parengimo, saugomas LLTI archyve.

Lietuvos mokslų akademijos biblioteka Vilniuje saugo vieną unikumą – Radvano lotyniškai parašytą herojinę poemą, pavadinta *Radivilias*, t.y. *Radviliada*[3].

> Šis – vienintelis Lietuvos bibliotekose išlikęs[4] – poemos egzemplioriaus nūnai yra puikios būklės. Jis išvalytas ir restauruotas, todėl apie poemos bei kitų kartu išspausdintų kūrinių turinį suteikia visą reikalingą informaciją. Kiti šio konkretaus leidinio duomenys, svarbesni pirmiausia knygos ar apskritai kultūros istorikui, išsaugoti ne visi. Po restauracijos 1984 m. (knygą restauravo Antanina Juraitė, viršelį – Veronika Greičiūtė (iki reabilitacijos Teklė Štarytė)) šiame egzemplioriuje išliko ne visos proveniencijos, todėl apie jo patekimą į biblioteką patikimiau galima papasakoti tik nuo antrosios XIX a. pusės. Kalbant apie ankstesnius laikus būtina nurodyti, jog priešlapyje restauratorė paliko dalį senesnio proveniencinio įrašo, liudijančio egzempliorių iš pradžių priklausius Kazimierui Leonui Sapiegai (*1609–†1656), o vėliau greičiausiai atitekus jėzuitų Vilniaus akademijos bibliotekai. Išlikusi seniausio proveniencinio įrašo dalis byloja: <...> *JESV dono Illmi Dñi Casimi: Sapie*[hae] || *Cancell*[arii Magni Ducatus Lithuaniae] – „Jėzaus Draugijos <...> dovanų [duota] šviesiausiojo pono Kazimiero Sapiehos, [Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos] kanclerio"[5]. Taip identifikuoti asmenį leidžia kai kurios kitos Vilniaus bibliotekose saugomos knygos. Mat labai panašių įrašų esama kituose to paties didiko Vilniaus akademijos bibliotekai 1645 m. dovanotuose leidiniuose, pavyzdžiui, *P. Terentii Afri Comoediae sex, ad vetusta exemplaria diligentissime emendatae* [...]. Argentorati: Apud Wendelinum Rihelium, 1548 (saugoma Vilniaus universiteto bibliotekoje (toliau VUB), II 2830), – randame

[3] *Radivilias, sive, De vita, et rebus praeclarissime gestis, immortalis memoriae, illustrissimi principis Nicolai Radivili Georgii filii, ducis in Dubinki ac Bierze* [...] *libri quatuor*, Ioannis Radvani Lit[uani]; iussu ac auctoritate mag. d. Ioannis Abramowicz, in Worniany [...] Addita est oratio funebris, generosi d. Andreae Volani, secretarii sacrae regiae magestatis, et quorundam auctorum epigrammata, Vilnae metropoli Lituanorum: Ex officina Ioannis Kartzani, (I) I) IIXC [=1592]. – Egz.: MAB – L–16/18. – Išsamesnį knygos aprašą žr.: *XV–XVI a. Lietuvos lotyniškų knygų sąrašas=Index librorum Latinorum Lituaniae saeculi quinti decimi et sexti decimi*, sudarė Daiva Narbutienė ir Sigitas Narbutas, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2002, p. 159–160, bei *XVI–XVII a. lituanika Lietuvos mokslų akademijos bibliotekoje=Lithuanica saeculi sexti decimi et septimi decimi ex Bibliotheca Academiae Scientiarum Lithuaniae: Katalogas*, sudarė Daiva Narbutienė, Violeta Radvilienė, Dalia Rauckytė-Bikauskienė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2007, p. 222. Atkreipiame dėmesį, kad šioje knygoje pažymėti neteisingi išleidimo metai: vietoje 1592 nurodyti 1588-ieji.

[4] *Radviliados* egzempliorių dar esama: Lenkijos mokslų akademijos Gdansko bibliotekoje (BGd PAN – Cim.Qu.2601), Lenkijos nacionalinio instituto Osolinskių bibliotekoje Vroclave (Ossol. – XVI. Qu.2658) ir Lenkijos nacionalinio muziejaus Čartoriskių bibliotekoje Krokuvoje (Czart. – XVI.2028/I). Nurodyta pagal: Ingė Lukšaitė, „Andriaus Volano veikalų bibliografija", in: Andrius Volanas, *Rinktiniai raštai*, sudarė Marcelinas Ročka ir Ingė Lukšaitė, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1996, p. 402. Esama žinių, kad vienas *Radviliados* egzemplioriaus saugomas Lenkijos mokslų akademijos Kurniko bibliotekoje (nurodyta pagal Juozo Tumelio sudarytą XVI amžiaus Lietuvos knygų bibliografiją (p. 149) – rankraštį, saugomą LNB Retų knygų ir rankraščių skyriuje). Vienas egzemplioriaus taip pat saugomas Lenkijos nacionalinėje bibliotekoje (BN – XVI.Qu.507; defektuotas), vienas – Rusijos nacionalinėje bibliotekoje Sankt-Peterburge (RNB – II.8.4.49) ir dar vienas – Rusijos mokslų akademijos bibliotekoje Sankt-Peterburge (RMAB.SPb – 4451.R/7595.q; sprendžiant iš proveniencijos, šis leidinys kadaise buvo Radvilų Nesvyžiaus bibliotekoje – jį puošia įrašas: „Ascriptus cathalogo Bibliothecae arcis Nesviziensis" – „Įrašytas Nesvyžiaus pilies bibliotekos katalogan").

[5] Apie donaciją Vilniaus akademijos bibliotekai žr.: Andrzej Rachuba, „Sapieha Kazimierz Leon (Lew) h. Lis", in: *Polski słownik biograficzny*, t. 35/1, zesz. 144: *Sapieha Jan–Sapieha Władysław*, Warszawa; Kraków: Instytut Historii im. Tadeusza Manteuffla; Fundacja na Rzecz Nauki Polskiej, 1994, p. 35.

įrašą: *Collegij Viln: Societis IESV ‖ dono Illmi Dni Casimiri ‖ Sapieha Procancell. M.D.L.* – „Jėzaus Draugijos Vilniaus kolegijos, dovanų [duota] šviesiausiojo pono Kazimiero Sapiegos, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos pakanclerio"; taip pat knygoje: *Princeps Christianus adversus Nicolaum Machiavellum, caeterosq[ue] huius temporis politicos, a p. Petro Ribadeneira nuper Hispanice, nunc Latine a p. Ioanne Orano utroque Societatis Iesu theologo, editus* [...], Moguntiae: Sumptibus Conradi Butgenii, 1603 (VUB – III 4800), – randame įrašą: *Collegij Vilnen: S.I. dono Illmi D. Casimiri Sapieha ‖ P.M.D.L.* – „Jėzaus Draugijos Vilniaus kolegijos, dovanų [duota] šviesiausiojo pono Kazimiero Sapiegos, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos pakanclerio". Tuo tarpu donacijos data minima kitokio turinio to paties asmens įrašuose, pavyzdžiui, knygoje: *Pauli Castrensis iurisconsulti clarissimi, In secundam Digesti Veteris partem commentaria* [...], Lugduni, 1585 (VUB – BAV 22.I.2), – randame įrašą: *Ex liberalitate Illo^mi D^ni ‖ Casimiri Leonis Sapieha M. ‖ D. Lit Procancellarii, Collegio ‖ Vilnen Soc JESV pro Profes- ‖ foribus Iurium Donatq 1645 q* – „Iš šviesiausiojo pono Kazimiero Leono Sapiegos, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos pakanclerio, dosnumo Jėzaus Draugijos Vilniaus kolegijai [naudotis] teisės profesoriams dovanota 1645 m."[6]

Mokslų akademijos bibliotekoje saugomas *Radviliados* egzempliorius, be pradžioje minėto proveniencinio įrašo dalies, taip pat turi du herbais papuoštus ekslibrisus: grafo Henriko de Broel-Platerio (1868–?) ir Tadeušo Stanislovo Vrublevskio (Tadeusz Stanisław Wróblewski, 1858–1925), taip pat Vrublevskių bibliotekos lipdę bei ovalų Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos antspaudą. Šie duomenys leidžia spėti, jog išspausdintas *Radviliados* egzempliorius XVI a. pabaigoje ar XVII a. pradžioje pateko į kurį nors Sapiegoms priklausiusį knygų rinkinį. Steigiant Vilniaus akademijoje Teisių fakultetą 1645 m., jis kartu su keliais tūkstančiais kitų knygų K.L. Sapiegos buvo padovanotas Akademijos bibliotekai. 1832 m. uždarius Vilniaus universitetą, o jo biblioteką išdalijus kelioms įstaigoms, *Radviliada* turbūt pateko į privatų knygų rinkinį. XIX a. pabaigoje jos būta Henriko de Broel-Platerio bibliotekoje. Iš jos greičiausiai 1907 m. kartu su daugeliu kitų leidinių šį egzempliorių įsigijo advokatas, bibliofilas T.S. Vrublevskis. T.S. Vrublevskio rinkiniai sudarė 1912–1940 m. veikusios Vrublevskių bibliotekos pagrindą; pastarąją 1940 m. perdavus Lituanistikos institutui, o 1941 m. – Lietuvos mokslų akademijai *Radviliada* kartu su Antrojo Pasaulinio karo metus išgyvenusiais bibliotekos rinkiniais laimingai pasiekė mūsų dienas. Proveniencijos rodo dar vieną unikalią šio egzemplioriaus ypatybę: nuo pat išspausdinimo dienos jis niekur nebuvo iškeliavęs iš istorinės Lietuvos žemių.

Dėmesį patraukiantis poemos pavadinimas primena tiek pasaulinės, tiek ir nacionalinės literatūros šedevrus: Homėro *Ilias* (*Iliada*), Vergilijaus *Aeneis* (*Eneida*), Stacijaus *Thebais* (*Tėbaida*), Valterio iš Šatijono *Alexandreis* (*Aleksandreida*), Pjetro Andželijo di Barga'os *Syrias* (*Siriada*), Danieliaus Hermanno *Stephaneis* (*Steponiada*), Motiejaus Kazimiero Sarbievijaus nebaigtą *Lechias* (*Lechiada*) ir dar daug kitų Viduramžių, Renesanso ir Baroko panašaus užmojo bei turinio kūrinių. Taigi apie ką sukurta Radvano *Radviliada*?

[6] Už informaciją apie įrašus pastaruosiuose dviejuose spaudiniuose nuoširdžiai dėkojame Vilniaus universiteto bibliotekos darbuotojams Virginijai Galvanauskaitei ir Evaldui Grigoniui.

Žygimantas II Augustas, portretas iš knygos: Arnoldus Mylius, *Principum et regum Polonorum imagines ad vivum expressae, quibus adjectę sunt breves singulorum historię et res praeclare gestae, ut lectori et oculos et animum simul his quasi speculo humanę vitę inspiciendo pascere liceat*, Coloniae Agrippinae: Typis Godefridi Kempensis, 1594. Iš egzemplioriaus, saugomo MAB.

Paskutinįsyk prieš dešimtmetį išversta į lietuvių kalbą, *Radviliada* antrąkart buvo išspausdinta Vilniuje 1997 m.[7], taigi praėjus nuo pirmosios publikacijos nei daug nei mažai – keturiems šimtams metų. Toks vėlyvas svarbaus praeities kultūros paminklo „suradimas", jo reikšmės dabarčiai įžvelgimas savaime prašosi paaiškinimo ir siūlo kai kurias paraleles. Dėl šios priežasties, pristatant 1997 m. šį kūrinį lietuvių skaitytojams, buvo prisimintas imperatorius Napoleonas, jo žygis į Egiptą ir kai kurie vėliau sekę įvykiai, visokeriopai paveikę Europos kultūros raidą. Vienas iš tokių įvykių buvo garsiojo Rozetės akmens suradimas, leidęs egiptologui Jeanui François Champollionui 1822 m. iššifruoti hieroglifus ir taip prakalbinti nebūtin kadų kadės nuėjusią tūkstantmetę senovės Egipto istoriją ir kultūrą.

Tikėtina, kad abi pāstarosios *Radviliados* publikacijos „suveiks" panašiai. Praėjus dar dešimčiai metų nuo pirmosios, matyti, kaip pamažėl ir vis plačiau moderniai lietuvių visuomenei veriasi vaizdas į tą senosios mūsų valstybės istorijos erdvę, kurią žymi karaliaus Žygimanto Augusto, karalienės Bonos, Barboros Radvilaitės, jos brolio Radvilos Rudojo, pusbrolio Radvilos Juodojo ir visų jaunesnės kartos Radvilaičių: Perkūno, Našlaitėlio ir daugelio kitų, gyvenimai, darbai ir žygiai. Atsivėrimą ženklina

[7] Jonas Radvanas, *Radviliada*, parengė, įvadą, komentarus ir asmenų žodynėlį parašė, vertė iš lotynų į lietuvių kalbą Sigitas Narbutas, (*Bibliotheca Baltica. Lithuania*), Vilnius: Vaga, 1997.

reikšmingos monografijos apie kai kuriuos Radvilas[8], veikiai po minėtos publikacijos išėjusios tiek Lietuvoje, tiek ir užsienyje, gausūs iki tol menkai ar ir visiškai nežinotų šaltinių leidimai[9] ir dar gausesni straipsniai mokslo periodiniuose ir populiariuose leidiniuose[10]. Netgi tėviškės žemė, ir ta, atsivėrusi po keturių šimtmečių, apstulbusiems

[8] Pateiksime svarbesnes paskutinių dešimties metų publikacijas: Raimonda Ragauskienė, *Barbora Radvilaitė*, Vilnius: Vaga, 1999; Eadem, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kancleris Mikalojus Radvila Rudasis (apie 1515–1584 m.)*, Vilnius: Seimo leidykla „Valstybės žinios" 2002; Tomasz Kempa, *Mikołaj Krzysztof Radziwiłł Sierotka (1549–1616) wojewoda Wileński*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Semper, 2000; Henryk Wisner, *Janusz Radziwiłł, 1612–1655; Wojewoda Wileński, hetman wielki Litewski*, Warszawa: MADA, 2000 (vert. į lietuvių kalbą: *Jonušas Radvila (1612–1655): Kėdainių šešėlyje*, iš lenkų kalbos vertė Tamara Bairašauskaitė, Vilnius: Vaga, 2000); Włodzimierz Piwkowski, *Nieborów: Mazowiecka rezydencja Radziwiłłów=The Residence of the Radziwiłł family in Mazovia*, Warszawa: Muzeum Narodowe, 2005; Mariola Jarczykowa, *„Papirowe materie" Piotra Kochlewskiego: O działalności pisarskiej sekretarza Radziwiłłów birżańskich w pierwszej połowie XVII wieku*, Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2006.

[9] Mikalojus Kristupas Radvila Našlaitėlis, *Kelionė į Jeruzalę*, iš lotynų kalbos vertė Ona Matusevičiūtė, Vilnius: Mintis, 1990; Jurgis Radvila, *Kelionė į Italiją: 1575 metų dienoraštis*, iš lotynų kalbos vertė Eugenija Ulčinaitė, Vilnius: Lietuvos dailės muziejus, 2001; Raimonda Ragauskienė, Aivas Ragauskas, *Barboros Radvilaitės laiškai Žygimantui Augustui ir kitiems: Studija apie XVI a. Lietuvos Didžiosios kunigaikštystės moterų korespondenciją*, Vilnius: Vaga, 2001; Darius Antanavičius, „Jurgio Radvilo pirmosios kelionės į Italiją dienoraščio originalas", in: *Literatūros tyrimų erdvės: Studijos profesoriaus Juozo Girdziausko 70-mečiui*, sudarytojas ir redaktorius Sigitas Narbutas, (*Senoji Lietuvos literatūra*, kn. 19), Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2005, p. 201–204, su to dienoraščio perrašu: Jurgis Radvila, „In nomine Domini anno MDLXXV", in: *Ibid.*, p. 205–218, ir vertimu bei komentarais: „Vardan Viešpaties", in: *Ibid.*, p. 219–241; *Colloquium habitum Vilnae die 14 Iunii, anno 1585, super articulo de Caena Domini=Religinis kolokviumas Vilniuje (1585 06 14) dėl straipsnio apie Viešpaties Vakarienę=Religionskolloquium in Vilnius (14.06.1585) über den Artikel des Herrenmahls*, parengė Jolanta Gelumbickaitė, Sigitas Narbutas, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2006.

[10] Povilas Reklaitis, „Trys Radvilos: jų šarvai, buvę Ambraso pilyje Tirolyje", in: Idem, *Prarastosios Lietuvos pėdsakų beieškant: Straipsniai iš Lietuvos dailės ir kultūros istorijos, rašyti 1954–1990 m. Vokietijoje*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 1999, p. 233–246; Eugenija Ulčinaitė, „Zbigniewas Morštinas – Radvilų poetas, karys, arijonas", in: *Kultūrų sankirtos*: Skiriama doc. dr. Ingės Lukšaitės 60-mečiui, Vilnius: Diemedžio leidykla, 2000, p. 109–116; Aistė Paliušytė, „Kristupas Radvila (1585–1640) – tapybos užsakovas", in: *Menotyra*, 2001, Nr. 2 (23), p. 28–35; Eadem, „Radvilų kriptos rekonstrukcija Dubingių evangelikų reformatų bažnyčioje XVII a. 3 dešimtmetyje", in: 2002, [Nr.] 9, p. 156–162; Mariola Jarczykowa, „Druki funeralne poświęcone Januszowi I Radziwiłłowi", in: *Kultura książki ziem wschodniego i południowego pogranicza Polski (XVI–XX wiek)*, redakcja naukowa Jolanta Gwiożdzik i Edward Różycki, Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2004, p. 152–163; Ingė Lukšaitė, „Vilniaus vaivados Jonušo Radvilos asmeninės bibliotekos Kėdainiuose sąrašas – asmens kultūrinių orientacijų žymuo", in: *Lietuvos istorijos metraštis*, 2005/2, 2006, p. 29–52 (vertimas į lenkų kalbą: „Prywatny księgozbiór Janusza Radziwiłła (1612–1655) w Kiejdanach", in: *Litwa w epoce Wazów*, Warszawa: Neriton, 2006, p. 399–413); Vladas Rakutis, „Radvilų milicija XVIII a.", in: *Karo archyvas*, 2005, [Nr.] 20, p.101–162; Deimantas Karvelis, „Przymus wyznaniowy w „księstwie birżańskim" u schyłku XVI i pierwszej połowy XVII wieku", in: *Litwa w epoce Wazów*, Warszawa: Neriton, 2006, p. 257–275; Elmanatas Meilus, „Apie Dubingių bei kitų Lietuvos vietų nuniokojimą XVII a. vid. karo su Maskva metu", in: *Kultūros barai*, 2006, Nr. 2, p. 84–86; Sigitas Narbutas, „Jono Radvano „Radviliada" anuo metu ir dabar", in: *Lietuvos moksłų akademijos bibliotekа, 2003/2004*, Utena: UAB „Utenos Indra", 2006, p. 70–81; Idem, „„Žemė galinga yra": lotyniškoji poezija kaip įsisavinta originalios kūrybinės raiškos erdvė", in: *Senoji Lietuvos literatūra*, kn. 24, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2007, p. 17–62; Antanas Seibutis, „Kunigaikščių Radvilų Biržų tvirtovė: trumpa istorinė apžvalga", in: *Lietuvos pilys*, [t.] 2, 2006, p. 83–87; Henryk Wisner, „In the service of the Hetman and the Polish-Lithuanian Commonwealth, Krzysztof Radziwill's military clientage, 1585–1640", in: *Acta Poloniae historica*, 2006, [t.] 93, p. 203–206; Жанна Вацлавaўна Некрашэвіч-Каротkая, „Век эпічнай паэзіі: Carmina heroica ў беларускай, польскай і украінскай літаратурах XVI–першай палowы XVII ст.", in: *Феномен пагранічча: Польская, украінскай і беларускай літаратура – уплывы і ўзаемаўзбагачэнне=Феномен пагранічча: Польська, українська та білоруська література – взаємне проникнення і взаємозбагачення=Fenomen pogranicza: Polska, ukraińska i białoruska literatura – wzajemne przenikane i wzbogacanie: Зборнік артыкулаў*, Мінск: „Кнігазбор", 2008, p. 42–58.

Radvilų bendragenčiams pažėrė didžiulės egzistencinės, pilietinės ir apskritai kultūrinės vertės radinių. Čia prisimename garsiųjų šios giminės narių palaikus, per Vilniaus universiteto mokslininkų ir studentų buvusioje Radvilų piliavietėje surengtus archeologinius tyrimus 2004 m. surastus Dubingiuose[11], o šiemet iškilmingai perlaidotus ten pat, buvusios vytautinės Šv. Dvasios bažnyčios vietoje įrengtame mauzoliejuje. Šį darbų ir įvykių sąrašą galima tęsti, bet numanome, kad ir čia suminėti faktai įtikinamai parodė, jog gyvename permainingu laiku, kai modernybėn strimgalviais neriantį mūsų amžių už skverno kuo toliau tuo atkakliau stveria ir laiko ponia Istorija, tartum norėtų mums pasakyti kažką svarbaus. Taigi savaime kyla klausimas: ką ji nori papasakoti ir apie ką šie dalykai verčia mąstyti šiandien?

Vis dėlto pirmiausia tiems skaitytojams, kurie menkiau susipažinę su senąja Lietuvos literatūra ir Radvanu bei jo herojine poema, reikia priminti keletą pagrindinių datų, įvykių bei jų vertinimų. Taigi 1592-aisiais Vilniuje, Jono Karcano spaustuvėje, išėjo poezijos ir prozos tekstų rinkinys, pavadintas didžiausio jame išspausdinto kūrinio – herojinės poemos – vardu *Radviliada, arba Keturių dalių giesmė apie gyvenimą ir garsiausius žygius amžino atminimo šviesiausiojo kunigaikščio Mikalojaus Radvilos, Jurgio sūnaus, Dubingių ir Biržų kunigaikščio, Vilniaus vaivados ir t.t.* Tame pačiame pavadinime autoriumi nurodytas Jonas Radvanas Lietuvis, jo įkvėpėju – Jonas Abramavičius, o priede suminėta, kas jėjo į šį neabejotinai reikšmingą sąvadą: 1564 m. ir vėliau sukurti Petro Roizijaus ir kitų poetų eilėraščiai, 1584 m. išspausdinta Andriaus Volano gedulinga kalba, kuria šeima, vilniečiai ir gausūs svečiai atsisveikino su Radvila Ruduoju, ir kai kurie kiti kūriniai.

Iki šiol labai mažai ką žinome apie *Radviliados* autorių Joną Radvaną – vieną iš talentingiausių XVI a. Lietuvos poetų, kūrusių ne lietuvių, o lotynų kalba. Todėl apie jo gyvenimą daugiausia galime papasakoti, pasirėmę jo kūriniais. Mūsų dienas pasiekę jo eilėraščiai bei poemos buvo spausdinami laikotarpiu nuo XVI a. devintojo dešimtmečio vidurio (1584) iki dešimtojo pradžios (1592), todėl galime spėti Radvaną gimus apie XVI a. vidurį. *Radviliadoje* užrašyta keletas lietuviškų žodžių. Jų kalbinės ypatybės (pavyzdžiui, galimas trumpųjų kirčiuotų balsių ilginimas) ir tai, kad pirmą žinomą savo eilėraštį Radvanas pasiraše *Vilniečiu* (*Joannes Raduanouius Vilnensis*), rodytų, kad poetas galėjo būti kilęs iš Rytų Aukštaitijos

[11] Apie tai plačiau žr.: [be aut.], „Archeologai teigia suradę didikų Radvilų palaikus", *Kauno diena*, 2005, bal. 29, p. 25; Marius Vaitkus, „Bažnyčios griuvėsiuose – Radvilų palaikai", *Respublika*, 2005, bal. 29, p. 4; [be aut.], „Pirmą kartą pavyko atkasti tokių garsių istorinių asmenybių palaikus", *Kauno diena*, 2005, geg. 3, p. 16; [be aut.], „Rasti Radvilų palaikai", *Molėtų žinios*, 2005, geg. 3, p. 1; [be aut.], „Identifikuoti trijų Radvilų giminės atstovų palaikai", *Šiaulių naujienos*, 2005, geg. 3, p. 4; Odeta Vasiliauskaitė, „Dubingių bažnyčia slėpė Radvilų kapvietę", *Lietuvos žinios*, 2005, geg. 7, p. 10; Gediminas Zemlickas, „Dubingių radinys", *Mokslo Lietuva*, 2005, geg. 19–birž. 1 (Nr. 10), p. 1, 8–9, 16; [be aut.], „Dubingių piliavietėje (Molėtų r.) atkasti...": [Žinutė], *Literatūra ir menas*, 2005, liep. 29, p. 1; Donatas Bagdonas, „Sensacingas Vilniaus universiteto archeologų atradimas", *Švietimo naujienos*, 2005, Nr. 9, priedas „Švietimo panorama", p. 32; Rimantas Jankauskas [ir kt.], „Radvilų rezidencijos Dubingių piliavietėje tyrimai", *Kultūros barai*, 2006, Nr. 2, p. 24–30; [be aut.], „DNR tyrimai patvirtino, kad Dubingiuose rasti Radvilų palaikai", *Vilniaus reformatų žinios*, 2007, Nr. 5, p. 9–10; [be aut.], „Dubingiuose rasti garsios Radvilų šeimos palaikai", *Kauno diena*, 2007, birž. 19, p. 25; [be aut.], „Identifikuoti Dubingių atšakos Radvilų palaikai", *Vilnis*, 2007, birž. 22, p. 4. – Šį įspūdingą sąrašą galima pratęsti nuorodomis į kitas publikacijas, tačiau manome, kad ir šios informacijos puikiai parodo, kokio didelio susidomėjimo būta, paskelbus informaciją apie metų senumo radinius.

Mikalojus Radvila Rudasis, iliustracija iš knygos: *Icones familiae ducalis Radivilianae ex originalibus in gazophylacio ordinationis ab antiquo servatis picturis desumptae, inscriptionibus historico-genealogicis ex documentis authenticis compendiose illustratae...*, С.-Петербургъ: Типографія Императорской Академіи Наукъ, 1875. Iš egzemplioriaus, saugomo MAB.

(galbūt Vilniaus krašto) arba ilgai čia gyventi[12]. Nežinome nė to, kur jo mokytasi. Lotyniškai parašyta herojinė poema stebina puikiu klasikinės romėnų literatūros išmanymu. Radvanas cituoja ar kitaip mini Katulą, Vergilijų, Ovidijų, Propercijų, Tibulą, Ciceroną, Stacijų, Silijų, Klaudianą, Prudencijų ir dar daug kitų romėnų literatūros Aukso ir Sidabro amžiaus autorių. *Radviliadoje* taip pat esama tokių citatų bei aliuzijų, kurios rodo Radvaną skaičius Homėrą ir Hėsiodą, taigi mokėjus

[12] Esama vieno šaltinio, publikuoto XIX a. pirmoje pusėje ir pateikiančio šiek tiek duomenų apie Radvaną. Tai specialistams žinoma Franciszeko Siarczyńskio monografija apie Zigmanto III valdymo metus. Štai ką autorius joje praneša apie Radvaną: „Radvanas Jonas, lietuvis, gimė Vilniaus mieste, jame mokėsi; padedamas etmono Chodkevičiaus, kuriam veliau tarnavo sekretoriumi, aplankė užsienio kraštų; parašė lotyniškai poemą *Radivilias, seu de vita et rebus praeclarissime gestis* etc. 1592 m. Vilniuje" (versta iš: Franciszek Siarczyński, *Obraz wieku panowania Zygmunta III, króla Polskiego i Szwedzkiego, zawieraiący opis osób żyiących pod jego panowaniem, znamienitych przez swe czyny pokoiu i woyny, cnoty lub występki, dzieła piśmienne, zasługi użyteczne i celne sztuki, porządkiem abecadła ułożony...*, cz. 2, Lwów: Wycisnięto kosztami Jozefa Schnaydera, 1828, p. 117). Iki šiol tebėra neaišku, kuo remdamasis Siarczyńskis šitaip apibūdino Radvaną. Su XVI a. Chodkevičiais susiję negausūs publikuoti šaltiniai kol kas irgi nieko apie jį nepateikia. Matyt, šia Siarczyńskio informacija paremti kai kurių baltarusių mokslininkų tvirtinimai, kad Radvanas buvo kilęs iš Vilniaus ir gimęs miestiečių šeimoje, žr.: Сяргей Валер'евіч Кавалеў, *Гераіка-эпічная паэзія Беларусі і Літвы канца XVI ст.*, Мінск: Універсітэцкае, 1993, p. 58; Idem, *Літаратура Беларусі позднага Рэнесансу: Жанры, творы, асобы*, Мінск: ВТАА «Права і эканоміка», 2005, p. 25.

senąją graikų kalbą. Iki jėzuitų kolegijos įkūrimo 1570 m. Lietuvoje nebūta aukštųjų ar aukštesniųjų mokyklų, kuriose jis būtų galėjęs įgyti gerą humanitarinį išsilavinimą. Vadinasi, būsimasis poetas turėjo kurio nors aukštakilmio palydoje keliauti į užsienį ir ten kartu su juo studijuoti; bėda, kad iki šiol neturime žinių, patvirtinančių tokį spėjimą[13]. (Puikus Prancūzijos ir Anglijos gyvenimo išmanymas, pademonstruotas kai kuriuose kūriniuose, lyg ir kalbėtų, jog Radvanas galėjo lankytis bei studijuoti Prancūzijoje, Anglijoje ar Nyderlanduose, kur anuomet apsčiai būta jaunuolių iš Lenkijos ir Lietuvos.)

Nežinome ir dar vieno dalyko, kuris šiaip jau galėtų mus išvesti ar prie jo šeimos, ar prie giminės, taigi nežinome, ar jo būta kilmingo, ar ne. Lietuvis Radvanas greičiausiai nebuvo bajoras. Jo pavardė neminima jokiame žinomame XVI–XVII a. herbyne ar kitokiame genealoginiame veikale. Tokią prielaidą paremtų ir ta aplinkybė, kad poetas *Radviliadoje* ne vieną kartą davė siektinų dorybių sąrašą. Jame pirmon vieton keliamas dievobaimingumas, patriotizmas, ištikimybė, narsumas ir kitos dorybės. Kilmingumui dėmesio neskiriama; taip elgėsi ne tik Radvanas, bet ir kai kurie kiti nekilmingi Lietuvos autoriai, pavyzdžiui, Motiejus Strijkovskis.

Dėl vieno abejonių nekyla: tiek *Radviliada*, tiek ir visi kiti Radvano kūriniai išėjo iš Lietuvos evangelikų reformatų aplinkos, buvo su ja glaudžiai susiję; be to, kai kuriuose esama ganėtinai kandžių Katalikų Bažnyčios apibūdinimų. Matyt, poeto talentas ir jo erudicija kalvinistų buvo vertinami, tačiau kūrybinio kelio pradžioje jis dar nebuvo itin pastebimas. Taip tvirtintni leidžia ta aplinkybė, kad Radvanas neminimas 1585 VI 14–15 Vilniuje įvykusio teologinio kalvinistų ir liuteronų kolokviumo protokole[14]. Padėtis netrukus pasikeitė. Radvano pavardė tapo tokia žinoma, kad jį kartu su kai kuriais kitais žymiais Vilniaus evangelikais kartą paminėjo netgi religiniai oponentai – anoniminiai jėzuitų autoriai, parengę ir 1590 m. publikavę satyrines teologines tezes, vadovaujant Vilniaus kalvinistų bendruomenės ministrui Stanislovui Sudrovijui neva „ginamas" jo „studento" Jono

[13] Baltarusių mokslininkas Viktaras Daraškevičius mini Radvaną studijavus Padujos universitete, tačiau savo teiginio nepagrindžia, todėl sunku spręsti, ar jis kalba tiesą, be to, ar mini būtent šitą Radvaną, žr.: Віктар Іванавіч Дарашкевіч, *Новолатинская поэзия Белоруссии и Литвы: Первая половина XVI в.*, Минск: Наука и техника, 1979, p. 45. Tą patį nurodo ir aukščiau minėtas Siargiejus Kavaliovas: Сяргей Валер'евич Каваленў, *Гераіка-эпічная паэзія Беларусі і Літвы канца XVI ст.*, p. 58; Idem, *Літаратура Беларусі позняга Рэнесансу*, p. 25. Kur kas atsargiau apie Radvano kilmę, studijas, gyvenimą ir kūrybą kalba Henrykas Lulewiczius: jis nurodo, kad šios žinios paremtos Siarczyńskio informacija, ir pastebi, kad kol kas apie Radvaną daugiausia galima pasakyti, pasirėmus išimtinai jo kūryba, žr.: Henryk Luluwicz, „Radwan Jan (2. pol. XVI w.)", in: *Polski Słownik Biograficzny*, t. 30/1, zesz. 124: *Radwan–Radziwiłł Jan*, Wrocław [i in.]: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich; Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1987, p. 3–4.

[14] Dokumento tekstas paskelbtas: *Colloquium habitum Vilnae die 14 Iunii, anno 1585, super articulo de Caena Domini=Religinis kolokviumas Vilniuje (1585 06 14) dėl straipsnio apie Viešpaties Vakarienę=Religionskolloquium in Vilnius (14.06.1585) über den Artikel des Herrenmahls*, concinnaverunt Jolanta Gelumbeckaitė, Sigitas Narbutas, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2006. Protokole minimi šie kalvinistai ir Evangelikų Reformatų Bažnyčios globėjai: Andrius Volanas, Johannesas Ulrichas iš Saksonijos, Stanislovas Sudrovijus, Motiejus Jonaitis (Matthias Joannides), Andrius Chžonstovskis, Vilniaus vaivada Kristupas Radvila Perkūnas, Mstislavlio kaštelionas Stanislovas Naruševičius, Lietuvos Tribunolo asesorius Andrius Zaviša, Lydos seniūnas Jonas Abramavičius, taip pat „daugelis iš didikų ir bajorų luomų, iš miestelėnų ir kitų visuomenės sluoksnių".

Radvano[15]. Išsilavinusių kalvinistų, kuriuos šia proga galėjo paminėti ir pašiepti jėzuitai, Vilniaus evangelikų reformatų sinode būta ir daugiau (Andrius Volanas, Andrius Chžonstovskis, Motiejus Jonaitis (*Matthias Joannides*), Andrius Sichėjus (Andreas Sichaeus) ir kt.), tačiau satyrinių tezių antraštėn buvo iškelti tik šie du: Stanislovas Sudrovijus ir Jonas Radvanas. Nemanome, kad tai buvo atsitiktinis dalykas, tačiau kol kas daugiau duomenų apie Radvano padėtį Vilniaus kalvinistų bendruomenėje ir kokias nors pareigas kol kas neturime, todėl ką nors daugiau pasakyti apie tai negalime.

1590–1592 metai Radvanui buvo itin kūrybingi. 1590 m. pasirodė jo *Epitalamijas šviesaus ir prakilnaus pono Kristupo Manvydo-Dorohostaiskio, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos raikytojo, Valkavysko ir t.t. seniūno, ir kilmingiausios bei šviesiausios panelės Sofijos Chodkevičiūtės, Šklovo ir Myšo grafaitės, šviesaus atminimo pono Jono Chodkevičiaus, Vilniaus kašteliono ir t.t., dukters, vestuvėms*, 1591-aisiais kalvinistų kunigo Grzegorzo iš Žarnovco *Evangelikų postilės apgynime* buvo išspausdinti trys jo eilėraščiai[16], o 1592-aisiais – dar dešimt eilėraščių ir herojinis epas *Radviliada*. Po 1592-ųjų Radvano pavardės nebeužtinkame jokiame leidinyje ar kitokiame šaltinyje. Galimas dalykas, kad poetas mirė tais metais Vilnių ir jo apylinkes siaubusio maro metu.

Vilčių ilgainiui sužinoti apie Radvaną ką nors daugiau teikia jau minėtoji mūsų laikmečio ypatybė: ta Lietuvos istorijos dalis, kurią šiandien žymi Radvilų giminės vardai, nūnai mums veriasi tolyn platyn. Panašiai galima apibūdinti ir tą meninę erdvę, kurią poetas sukūrė *Radviliadoje*. Ji netikėta, jei šį kūrinį skaitysime anų laikų išsilavinusio žmogaus akimis ar net jei ją sklaidysime šių dienų modernaus skaitytojo rankomis. Iš tiesų tai turbūt iš visų XVI a. raštijos paminklų ir tegalima nurodyti tik dvi knygas, kuriose šitaip išaukštinta Lietuva. Tai Strijkovskio *Kronika* ir Radvano *Radviliada*. Tik jeigu pirmosios pasakojimas aprėpia visą Vidurio ir Rytų Europą, tai pagrindinė idėjinė meninė antrosios dominantė yra vien Lietuvos valstybė. *Radviliados* siužeto pagrindą sudaro vieno iš talentingiausių visų laikų Lietuvos karvedžių – Mikalojaus Radvilos Rudojo (*1512–†1584)[17] – gyvenimas ir svarbesnės pergalės, pasiektos Livonijos

[15] *Theses theologicae to iest Conclusie synodalne Zboru Wilenskiego: Defendentur in Caetu, alias we Zborze Wilenskim, ktory iest pod Baranem, na wiezy wystawionem, praeside clarissimo, et utriusque artis peritissimo mistro Stanislao Sudrovio, respondente vero dignissimo ipsius Ribaldo, seu locato Ioanne Radwano, utroque fidelissimo discipulo Calwina Francuza piatnowanego, y Bezy Sodomity sprosnego, iako iego wlasne wiersze o tym swiacza: Defendentur autem mense Maijo* [...], [Posnaniae ?]: [Typis Joannis Wolrabii ?], [1590]. – Vienintelis šio leidinio egzempliorius saugomas Lodzės vaivadijos pedagoginėje bibliotekoje. Už šią informaciją ir leidinio kopiją dėkojame dr. Juozui Tumeliui. – Spaudinys yra įdomaus turinio. Jį sudaro 1589 m. įvykusio Vilniaus evangelikų reformatų sinodo nutarimai, kuriems anoniminis jėzuitų autorius suteikė „kalvinistų teologijos" tezių pavidalą. Iš prieštekstinės antraštės galima spręsti, kad jos buvo paskelbtos 1590 V 10 (*Roku Panskiego M.D.XC mense Mai 10 acta synodi Vilnae tradita per conclusions una cum breui explicatione, quæ hoc minutiori charactero notatur*, p. 1).

[16] Apie tai bus kalbama toliau atitinkamose šio straipsnio vietose.

[17] Tokius Radvilos Rudojo gimimo metus nurodo dauguma apie jį rašiusių autorių, įskaitant Radvaną (*Radiv.* IV, 353–354). Dabar kai kas nurodo ji gimus vėliau (apie 1515), pavyzdžiui: Raimonda Ragauskienė, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kancleris Mikalojus Radvila Rudasis (apie 1515–1584 m.)*, Vilnius: Seimo leidykla „Valstybės žinios", 2002, p. 26 ir kt.

karo metais. Trumpai juos priminsime, nes visa tai ir sudaro *Radviliados* siužeto pagrindą[18].

1556 m. Livonijos Ordino magistras Wilhelmas von Fürstenbergas suėmė Rygos arkivyskupą Wilhelmą ir jį apkaltino išdavyste. Arkivyskupą giminystės saitai siejo su Žygimantu Augustu, tad pastarasis drauge su kitu Wilhelmo giminaičiu, Prūsijos kunigaikščiu Albrechtu, įsikišo į Livonijos galingųjų konfliktą. Radvila Rudasis buvo aktyvus vėlesnių įvykių dalyvis. 1556 m. jis buvo paskirtas LDK kariuomenės etmonu ir su lietuvių pulkais patraukė prie Livonijos sienų. Etmonas laikėsi nuomonės, kad konfliktą reikia spręsti ginklu. Tuo tarpu jo pusbrolis Vilniaus vaivada Radvila Juodasis, Žemaičių vyskupas Jonas Domanovskis ir kai kurie kiti LDK ponai patarė Žygimantui Augustui susilaikyti nuo karinės akcijos ir ginčą išspręsti taikiu būdu. Jų nuomonė nusvėrė, ir 1557 m. Pasvalyje Žygimantas Augustas ir Wilhelmas von Fürstenbergas sudarė tris sutartis. Viena iš jų, pasirašyta rugsėjo 14 d., skelbė apie LDK ir Livonijos Ordino karinę sąjungą prieš galimą Maskvos agresiją.

Ši sutartis Maskvos kunigaikščiui Ivanui IV tapo dingstimi pradėti Livonijos karą, trukusį dvidešimt penkerius metus, nusinešusį tūkstančius gyvybių Livonijoje, Lietuvoje ir Maskvos valstybėje, sunaikinusį turtingąją Livoniją ir sugriovusį daugel Lietuvos ir Maskvos valstybės miestų bei garsių tvirtovių.

Į 1558 m. prasidėjusius karo veiksmus Lietuva įsikišo tik 1561 m. rugpjūčio mėn. Etmono Radvilos Rudojo vadovaujami lietuvių pulkai puolė ir po kelių savaičių apgulties rugsėjo pradžioje užėmė Tarvastos tvirtovę. 1562 m. Ivano IV kariuomenė, vedama kunigaikščio Andriejaus Kurbskio, nusiaubė LDK pasienio sritis. Paties Ivano IV vadovaujama, Maskvos kariuomenė 1563 II 15 užėmė Polocką, kurį gynė vaivada Stanislovas Davaina ir lietuvių bei lenkų įgula.

Karvedžio gyvenime turbūt būna vienas, bet pats svarbiausias mūšis, kurį laimėjęs jis pelno nemarią nugalėtojo šlovę, šimtmečiais gyvenančią žmonių lūpose. Radvilos Rudojo gyvenime toks buvo Ulos mūšis, įvykęs 1564 I 26 netoli Čiašnikų, buvusio Ivansko kaimo laukuose. Pergalė šiose svarbiose kautynėse buvo pasiekta neatsitiktinai: Radvila viską darė, kad įvykiai klostytųsi jam palankiai.

Užėmęs Polocką, Ivanas IV rengėsi tolesniam Lietuvos žemių nukariavimui. Į Maskvos kunigaikščio stovyklą dar 1563 II 20 atvyko LDK pasiuntinybė, įgaliota tartis dėl paliaubų ilgesniam laikui. Kunigaikštis sutiko karo veiksmus atidėti keliems mėnesiams, tačiau ilgesniam laikui sudaryti paliaubų sutartį atsisakė. Nieko nepešė dar viena lietuvių pasiuntinybė, kuri tų pačių metų vasarą ir rudenį Maskvoje vedė derybas su Ivanu Rūsčiuoju. Tuo tarpu Maskvos didysis kunigaikštis jau telkė ginkluotę bei kariuomenę Viazmoje ir Polocke. Pagal jo planus viena Maskvos kariuomenės dalis, vadovaujama vaivados Piotro Serebriano, turėjo iš Viazmos žygiuoti Oršos link; kita dalis, vadovaujama vaivados Piotro Šuiskio, turėjo žygiuoti iš Polocko ir susijungti su pirmąja Oršos apylinkėse. Serebrianas vedė

[18] Išsamesnį šių įvykių aprašymą bei jį pagrindusius literatūros šaltinius malonusis Skaitytojas suras: Sigitas Narbutas, „Lietuvos didybės dainius", in: Jonas Radvanas, *Radviliada*, p. XXVI–XXXI, XLIX–L.

Maskvos didysis kunigaikštis – „Rusų karalius", iliustracija iš knygos: Sigismundus Herbersteinius, *Rerum Moscoviticarum commentarii Sigismundi liberi baronis in Herberstain, Neyperg, et Guettenhag, quibus Russiae ac metropolis eius Moscoviae descriptio, chorographicae tabulae, religionis indicatio, modus excipiendi et tractandi oratores, itineraria in Moscoviam duo, et alia quaedam continentur...*, Basileae: Ex officina Oporiniana, 1571. Iš egzemplioriaus, saugomo MAB.

nuo 50 iki 60 tūkstančių vyrų, o Šuiskis turėjo nuo 20 iki 25 tūkstančių kareivių. Ši karinė galybė vasario mėnesį būtų puolusi LDK sostinę Vilnių.

1564 I 5 lietuvių kariuomenė susitelkė Lukomlyje, kur laukė lenkų dalinių. Radvila Rudasis per savo žvalgą, buvusį Polocke, perdavė Šuiskiui žinių apie negausią lietuvių kariuomenę (Lukomlyje buvo apie 4 tūkstančius vyrų). Užtat sausio 23 d. pajudėjęs iš Polocko, Šuiskis pernelyg nesirūpino žygio saugumu: jo pulkai skaičiumi mažiausiai penkis kartus viršijo Radvilos Rudojo kariuomenę; be to, prie Oršos jo jau laukė Serebrianas.

Sausio 26 d. Šuiskio daliniai pasiekė Ivansko kaimą ir čia ėmė ruoštis nakvynei. Šią vietą mūšiui ir buvo greičiausiai numatęs Radvila Rudasis: būsimų kautynių vietą iš visų pusių supo giria, tad lietuviai prie maskviškių galėjo prisiartinti nepastebėti. Pastarieji lietuvius pastebėjo tada, kai sunkiai ginkluotų raitelių eskadronai jau rikiavosi kautynėms. Užvirė įnirtingos kautynės. Jau kautynių pradžioje žuvo arba buvo paimti į nelaisvę beveik visi Šuiskio karo vadai (*Radiv.* III, 392: Ivanas Šeremetevas; III, 436: Semionas Jakovlevas; III, 437: vaivada Fiodoras (Paleckis?); III, 437: Timofejus (Teterinas-Puchovas?); III, 438: priešakinio pulko vaivada Aleksandras Porozovskis; III, 515: artilerijai vadovavęs Osipas Bykovas; III, 516: Davidas Skuntorovas; III, 524: šeštojo pulko vaivada Semionas Paleckis; III, 527–530: didžiojo pulko vaivada Mikita Odojevskis; III, 535–541: Sila ir Mikita Kuntorovičiai; į nelaisvę paimti vaivada Zacharijus Pleščejevas, kunigaikštis Ivanas Ochliabininas ir kai kurie kiti). Pats Šuiskis leidosi bėgti, su juo – ir visa maskviškių

kariuomenė. Skaisčiai švietė mėnuo, tad lietuviai ir naktį persekiojo priešus; tik kas penktas maskviškis tesugrįžo į Polocką. Mūšio lauke krito apie 9000 Šuiskio vyrų. Maskviškių vadą kirviais užkapojo kaimiečiai girioje; jo palaikai su priderama pagarba netrukus buvo palaidoti Vilniuje. Lietuvių žuvo apie 20; dar kelis šimtus maskviškiai sužeidė.

Po mūšio lietuvių kariuomenė patraukė į Dubrovną, kur vasario 7 d. sulaukė lenkų pastiprinimo. Iš čia Radvila Rudasis prie Oršos pasiuntė Filoną Kmitą ir Jurgį Astiką su 500 vyrų išžvalgyti Serebriano pozicijų. Sužinojęs, kur stovyklauja maskviškių kariuomenė, Radvila su lietuvių ir lenkų pulkais patraukė Oršos link, pirma savęs pasiuntęs žygūną pas Kmitą. Pastarajam buvo įsakyta pulti Serebriano stovyklą, paskui apsimesti, kad bėga, ir atvilioti maskviškius į Radvilos Rudojo rankas. Tačiau žygūnas pakliuvo į Serebriano nelaisvę. Pranešimo turinys sukėlė tikrą sumaištį priešų stovykloje. Padegę gurguolę ir metę ginklus, maskviškiai leidosi bėgti. Kmita ir Astikas su savo vyrais bėgančiuosius persekiojo iki pat Dnepro.

Abi šios pergalės ne tik dvylikai trylikai metų atstatė jėgų pusiausvyrą Lietuvos-Maskvos karo frontuose. Jos taip pat turėjo įtakos Lietuvos-Lenkijos santykių raidai. Sužinojęs apie pusbrolio laimėjimus, Radvila Juodasis nutraukė tuo metu Varšuvos seime vykusias diskusijas dėl unijos. Svarstymų šiuo klausimu vengė ir Radvila Rudasis: kalbinamas Žygimanto Augusto atvykti į LDK seimą, sušauktą 1564 m. gegužės pradžioje Belske, didysis etmonas atsisakinėjo tai daryti, teisindamasis Maskvos grėsme. Vis dėlto stipresnės net už Radvilą Rudąjį pasirodė aplinkybės, nulėmusios Liublino unijos sudarymą. 1565 V 28 mirė Radvila Juodasis. Po jo mirties pusbrolis tapo Vilniaus vaivada, o didžiojo etmono lazdą atidavė Grigui Chodkevičiui. Lietuvių pusėje unijos klausimu nebebuvo taip reikalingos vienybės. Dar 1564 m. seimo Belske metu išryškėjusi unijos šalininkų nežymi persvara smarkiai padidėjo unijos pasirašymo išvakarėse. Žygimantas Augustas irgi darė viską, kad užbaigtų šį savo *opus vitae* – unijiniais saitais susaistytų abi valstybes. Karaliaus ir unijos šalininkų balsas Maskvos nuolatinės grėsmės akivaizdoje, brolių lenkų žvanginimas ginklais Liublino seimo metu pasirodė stipresnis už Radvilos Rudojo pastangas apginti Lietuvos nepriklausomybę: 1569 VII 1 unijos aktas buvo pasirašytas.

1570 m. trejiems metams buvo sudarytos paliaubos su Maskva. 1572 VII 7 mirė Žygimantas Augustas, bet Ivanas IV tuo metu susilaikė nuo karinių akcijų prieš Lietuvą ir Livoniją: jo sūnus Fiodoras buvo vienas iš kandidatų į Lenkijos karaliaus sostą pirmojo ir netrukus, po Henriko Valua išvykimo į Prancūziją, antrojo tarpuvaldžio metu. 1575 XII 14 Lenkijos karaliumi išrinktas Steponas Batoras 1576 VI 29 buvo paskelbtas Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu. Praradęs visas viltis savo sūnų pasodinti į Lenkijos karaliaus bei Lietuvos didžiojo kunigaikščio sostą, kitais metais Ivanas IV su didžiule kariuomene įsiveržė į Livoniją ir nusiaubė ją iki pat Rygos.

Steponas Batoras nuo pat valdymo pradžios aptarinėjo su Radvila Ruduoju būsimų karo veiksmų Rytuose planus. 1578 III 3 karaliaus rūpesčiu Radvila Rudasis buvo nominuotas LDK didžiuoju etmonu ir dalyvavo visuose Livonijos karo pabaigos įvykiuose: 1579 m. su karaliumi ėmė Polocką, 1580 m. – Velikije Lukus, o 1581 m. dalyvavo Pskovo apgulime. Karui pergalingai pasibaigus, didysis etmonas

Steponas I Batoras, portretas iš knygos: Arnoldus Mylius, *Principum et regum Polonorum imagines ad vivum expressae, quibus adjectę sunt breves singulorum historię et res praeclare gestae, ut lectori et oculos et animum simul his quasi speculo humanę vitę inspiciendo pascere liceat*, Coloniae Agrippinae: Typis Godefridi Kempensis, 1594.

iš aktyvios valstybinės veiklos pasitraukė. Po kelerių metų jis ir mirė (1584 IV 27 Vilniuje).

Šie šlovingos mūsų istorijos įvykiai savaime pasižymi didžiuliu patrauklumu. Apie juos norisi pasakoti, malonu kalbėti apie pasižymėjusius asmenis, knieti nurodyti ir aptarti reikšmingas aplinkybes ir kita. Vis dėlto palikime tai lietuvių istorikams profesionalams, kurie galbūt kada nors parašys išsamią Livonijos karo istoriją. Įdomesnė yra su istorijos faktais dažnai prasilenkianti, tačiau meno principus atliepianti, kūrybos principams paklūstanti meninė *Radviliados* erdvė. Livonijos karas ir iškilesnės jo asmenybės *Radviliadoje* matomos neslepiančio patriotinių lietuvio nuostatų pasakotojo akimis ir vaizduojamos lietuvių sukurtos imperijos fone (*Radiv.* I, 31–89). Čia priminsime nurodyto fragmento pradžią ir pabaigą:

> Ginklais galinga yra ir šlove išgarsėjusi žemė
> čia, plačiuose laukuose, per kuriuos Lietuva nusidriekus –
> motina derlių skalsių ir gentis, įgudus kariauti.
> Sako, kad ją kitados nukariavo Italijos sūnūs –
> vyrai karingom širdim. (Ar yra toks žmogus, kurs nežino
> šiandien Libono tremties, Palemono didvyriškų žygių?) [...]
> Šitos štai žemės vaikai – lietuviai, ryžtingi sūduviai,
> jotvingiai – žmonės, mirties nebiją, poloviečiai klajokliai,

prūsų sena giminė, narsiaširdžių krūtinių alanai,
vieno kilimo su jais gepidai ir kitos dar tautos.
Čia Erdivilo lopšys ir gimtinė narsuolio Traidenio,
Skirmanto, ginklais stipraus, ir narsaus kunigaikščio Mingailos,
Romanto, Mindaugo, kurs ant galvos užsidėjo vainiką
Romos, Vytenio kilnaus ir atšventusio pergalių daugel
tėvo visos Lietuvos Gedimino, kuriam vadovaujant
mūrai iškilo aukšti tirštai apgyvendinto Vilniaus.

Sunku nepasiduoti šios ir kai kurių kitų *Radviliados* vietų sugestijai. Taip yra dėl vienos paprastos priežasties: poeto kuriamas Lietuvos vaizdas yra itin artimas toms savarankiškos galingos valstybės romantinėms vizijoms, kurias nepriklausomos Lietuvos atsiradimo išvakarėse sekdami Daukantu puoselėjo Basanavičius ir Šliūpas, Vileišis ir Klimas ir kurios per visą sovietmetį karts nuo karto pasirodydavo pogrindžio savilaidos spaudinių puslapiuose bei išeivių publikacijose. Tarp jų esama nedidelio, bet labai svarbaus skirtumo. Radvanas buvo pirmasis, sukūręs tokį amžinos galingos Lietuvos mitą. Priminęs savo skaitytojui lietuvių kilmės iš romėnų legendą ir taip Lietuvos atsiradimą susiejęs su Europos istorija, poetas toliau tos valstybės valdovus, kitus dinastus, garsiuosius karvedžius ir galingąsias gimines siejo su Lietuva, iš jos kildino, jos gamtos, istorijos, visuomenės ypatumais aiškino lietuvių pasiekimus ir pergales. Kaip taikliai pastebėjo Ingė Lukšaitė, *Radviliadoje* „Lietuva apdainuojama kaip valstybė, turinti savą praeitį, drąsius ir išmintingus, garbingos kilmės valdovus, kurių veikla sukūrė valdžią. Iš šios valstybės gynėjų giminės iškilę karvedžiai, atliekantys savo pareigas ir dabar visų akivaizdoje kurią aktualiąją istoriją. Jų dabartyje kuriama istorija liudijo, kad valstybė dar tebeveikia savarankiškai. Kilmingųjų vadų buvimas, savarankiški jų veiksmai ir perimtoji iš praeities valdovų valdžia buvo suvokti kaip išsaugoti Lietuvos valstybingumo komponentai"[19]. Taigi galima sakyti, kad tai Radvanas pirmasis nubrėžė apčiuopiamus tos mitinės Lietuvos kontūrus ir vienoje vietoje įkurdino visus simbolinius imperinės lietuvių ideologijos simbolius: Mindaugą ir pirmąją bei paskutiniąją Lietuvos karūną, Vytautą ir Žalgirį, Radvilą ir Ulą. Ir nuo Radvano, jį rėmusio Abramavičiaus ir Lietuvos Evangelikų Reformatų Bažnyčią globojusio Radvilos Perkūno ainių turėjo priklausyti tolesnis ir šitos mitologemos, ir kur kas svarbesnių už ją dalykų likimas.

Įdomi šio kūrinio atsiradimo istorija. Literatūros tyrėjai yra pastebėję vieną ilgai nepaaiškinamu laikytą senosios raštijos reiškinį: į akis krintantį ne lietuvių, o lotynų ir lenkų kalbomis Kunigaikštijoje kurtosios literatūros suintensyvėjimą, savotišką jos „pliūpsnį" XVI a. devintą ir dešimtą dešimtmetį. Štai kelios reikšmingesnės datos. 1580 m. Paduvoje išeina vilniečio Vasilijaus Jackevičiaus (Bazilijaus Hiacintijaus) *Panegirika Polocko paėmimui*, 1582 m. Karaliaučiuje – Strijkovskio *Kronika*, tais pačiais metais dukart Vilniuje – Pranciškaus Gradausko *Šviesiausio-*

[19] Ingė Lukšaitė, *Reformacija Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje ir Mažojoje Lietuvoje*: XVI a. trečias dešimtmetis–XVII a. pirmas dešimtmetis, Vilnius: Baltos lankos, 1999, p. 547.

jo kunigaikščio Kristupo Radvilos žygis į Maskvą, 1583 m. Vilniuje – Elijo Pilgrimovijaus *Panegiriškas kreipimasis į Kristupą Radvilą*, 1585 m. Vilniuje – Andriaus Rimšos poema *Deketeros akroama, arba Dešimtmetis pasakojimas apie šviesiausiojo kunigaikščio Kristupo Radvilos karo žygius*, tais pačiais metais Vitenberge – Pauliaus Oderborno biografinis istorinis romanas *Didžiojo Maskvos kunigaikščio Ivano Vasiljevičiaus gyvenimas* ir kai kurie kiti kūriniai. *Radviliada* irgi priklauso prie reikšmingų liudijimų apie šį kūrybinį lietuvių proveržį. Ingei Lukšaitei Krokuvoje suradus vieną reikšmingą dokumentą, paaiškėjo, jog daugelis iš jų atsirado neatsitiktinai. Livonijos karui besibaigiant buvo suvokta kūrybinio darbo patiems rašyti savo meto istoriją ir „poetiniais tekstais formuoti Lietuvos valstybingumo įvaizdį"[20] svarba ir reikšmė. Tas nuopelnas priklauso aukštam Lietuvos pareigūnui, Kunigaikštijos raštininkui Venclovui Agripai. Tai liudija vienoje Krokuvos bibliotekoje minėtos mokslininkės surastas Agripos laiškas Radvilai Rudajam, parašytas 1578 XI 9 ir išsiųstas Vilniun iš Krokuvos pranešant, kokį įspūdį karaliaus rūmuose padariusi Radvilos Rudojo reliacija apie paskutines pergales, pasiektas Livonijoje. Štai ištrauka iš šio svarbaus ir įdomaus dokumento:

> Noréčiau, Mielaširdingasis Kunigaikšti, kad būtų aprašyta visa šio šlovingo mūšio istorija [...]; dabar yra daug medžiagos ir apie šį, ir apie anksčiau prie Ulos, Tervetės vykusius šlovingus mūšius, kuriems vadovavote Jūsų Kunigaikštiškoji Mylista. O be to, ir tai, kas vyko Jūsų šviesios atminties tėvo laikais [reikėtų] atnaujinti ir aprašyti ir amžinam atminimui į spaudą atiduoti. Jeigu Jūsų Kunigaikštiškoji Mylista norėtumėte ką nors apie tai atsiųsti, bet ir ten Jums nesunku su spauda, nes turite tam tinkamų žmonių, kaip ponas Vilniaus vaitas [Augustinas Rotundas] arba ponas Volanas, kurie galėtų lotyniškai parašyti ir kuriuos turėdamas šalia savęs Jūsų Kunigaikštiškoji Mylista lengvai galėtumėte papildyti tai, kas nebuvo kronikose parašyta, kadangi ne Lietuva rašė. [Reikia], kad vis dėlto žmonės žinotų, jog Lietuva, kol nebuvo ponų lenkų suplėšyta, gebėjo Maskvai priešintis, todėl iš tiesų trokščiau, kad [žemės] patys galėtume iš priešo atsiimti be svetimųjų pagalbos, kurie, mažai prisidėję, visas mūsų didžiausias pastangas ir kraujo praliejimą užtemdo, o mūsų dvarams stipriai kenkia.[21]

Tad negalima nesutikti su Lukšaitės išvada, kad „V. Agripa siūlė kurti kūrinius apie istorinius Radvilų žygius, kurie leistų „pajusti, jog dar nesame visai pažaboti", ištaisytų ir papildytų istorinės pracities vaizdavimą, teikiamą kronikose, kurį sukūrė „ne Lietuva", sukeltų tėvynainių norą „iš Maskvos nelaisvės ir iš mūsų pusbrolių [t.y. iš lenkų] priespaudos išsilaisvinti""[22]. Agripos raginimas, kaip rodo minėti kūriniai, nuskambėjo įtikinamai, garsiai ir stipriai.

Vis dėlto daugelio iš tų kūrinių laukė nepavydėtinas likimas: bėgant laikui, jie buvo užmiršti, keletą pastarųjų šimtmečių glaudėsi bibliotekų lentynose ir tik visai neseniai vėl pradėti įdėmiau skaityti, aptarinėti, tirti ir studijuoti.

Po Antrojo pasaulinio karo Vakaruose sukurta nemažai naujų literatūros tyrimo metodikų. Pagal vieną iš jų, siejamą pirmiausia su Konstancos universitetu

[20] *Ibid.*, p. 536.
[21] *Ibid.*, p. 537–538.
[22] *Ibid.*, p. 539.

ir jame dirbusiu profesoriumi Hansu Robertu Jaussu (*1921–†1997) bei jo mokiniais, vertinant autorių, jo kūrybą ar paskirą kūrinį siūloma atsižvelgti į aplinkybes, asmenis ir įvykius, liudijančius kurio nors šiandien reikšmingu laikomo raštijos paminklo įvertinimą, priėmimą ir įsisavinimą. Anot Jausso, kiekvienas vertintojas savu metu atskleidžia jam ir jo aplinkai svarbių to kūrinio ypatybių; taip pamažėl susikaupia pagrindinių jo vertės dalių sankaupa, kurios pagrindu ilgainiui ir pats kūrinys pradedamas intensyviai „eksploatuoti": perkurti, mėgdžioti, vėliau – netgi parodijuoti[23]. Visa tai liudija apie jo tvirtą vietą ainių kultūrinės savivokos ir saviraiškos arsenale. *Radviliados* „įsisavinimo" istorija yra šiam reikalui ypač dėkinga, nes padeda suprasti kai kurias svarbias herojinės poemos ypatybes, kurių galbūt kitaip nė negalėtume apčiuopti. Prisiminkime pirmuosius herojinio epo vertinimus, kad patys įsitikintume, kaip pamažu buvo apčiuopiamos vis kitos šio įvairialypių reikšmių kūrinio ypatybės.

Pirmasis žinių apie Radvaną pateikė žinomas reformacijos istorikas Andrzejus Węgierskis. 1652-aisiais, taigi Tvano metais, Amsterdame išėjusiame veikale jis paminėjo mūsų poetą žymesniųjų autorių sąraše, nurodė vieną poleminio turinio eilėraštį, bet apie *Radviliadą* net neužsiminė, tuo paliudydamas, jog šis kūrinys turi kitų, su reformacijos raida ir sklaida mažai ką bendra turinčių, reikšmių[24]. Po devyniasdešimt penkerių metų Radvaną ir *Radviliadą* savo *Pranešime apie kunigaikščio Załuskio bibliotekoje saugomas retas lenkiškas knygas* (1747) paminėjo Józefo Andrzejaus Załuskio bibliotekininkas Janas Danielius Andrzejus Janockis. Šis eruditas aptarė, matyt, kunigaikščio bibliotekoje saugotą *Radviliados* egzempliorių ir iškalbingai apibūdino tiek poemą, tiek jos autorių. Štai kaip jis XVIII a. viduryje matė Radvaną ir jo kūrinį: „Pagrindinį šios herojinės giesmės akcentą sudaro gerai pavykę poezijos metrai. Tuo tarpu jos mintys yra neraiškios, vaizdai nesako nieko nauja. Kūrėjas, apdainuodamas tokį didingą herojų, regis, negalėjo būti gamtos apdovanotas"[25]. Kaip matome, Janockis, kad ir labai kritiškai vertindamas Radvano poetinį talentą, pirmon vieton jo kūrybinėje biografijoje jau iškelia *Radviliadą*. Herojinės poemos turinį jis apibūdina irgi paviršutiniškai: jam herojinė poema tėra poetinė Radvilos Rudojo biografija.

Toks vertinimas gyvavo nei daug, nei mažai – du šimtus metų. Janockio informaciją kartojo ar vertindami juo rėmėsi visi XVIII a. antrosios pusės–XX a. pradžios kultūros ir literatūros istorikai: Friederichas Konradas Gadebuschas

[23] Apie tai plačiau žr.: Hans Robert Jauss, „Literatūros istorija kaip literatūros mokslo provokacija", in: *Literatūros istorija ir jos kūrėjai*, sudarytojas ir redaktorius Sigitas Narbutas, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2004, p. 191–242.

[24] Andrzej Węgierski, *Systema historico-chronologicum, ecclesiarum Slavonicarum per provincias varias, praecipue Poloniae, Bohemiae, Lituaniae, Russiae, Prussiae, Moraviae, etc. distinctarum, libris IV. adornatum*: Continens historiam ecclesiasticam, a Christo et Apostolorum tempore, ad an. Dom. M DC L, opera Adriani Regenvolscii [=Andreae Wengerscii] E.P, Trajecti ad Rhenum: Ex Officina Johannis à Waesberge, Bibliopolæ, 1652, p. 452.

[25] Versta iš: Jan Daniel Andrzej Janocki, *Nachricht von denen in der Hochgräflich-Zaluskischen Bibliothek sich befindenen raren polnischen Büchern...*, t. 1, Dresden: Bey George Conrad Walther, 1747, p. 85.

(1777)[26], Feliksas Bentkowskis (1814)[27], Hieronymas Juszyńskis (1820)[28], Franciszekas Siarczyńskis (1828)[29], Józefas Jędrzejus Załuskis (1832)[30], Michałas Wiszniewskis (1851)[31], Teodoras Wierzbowskis (1891)[32], Karolis Estreicheris (1915)[33], Kazimierzas Tyszkowskis (1935)[34] ir kai kurie kiti autoriai. Tik pokario metais mokslininkai Radvaną ir jo kūrybą ėmė vertinti kaip svarbų savitą XVI a. antrosios pusės literatūros reiškinį. 1953 m. Briuselyje išėjo reikšminga Stanisławo Koto monografija *La Réforme dans le Grand-Duché de Lituanie: Facteur d'occidentalisation culturelle* (*Reformacija Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštijoje: Kultūros vakarėjimo faktorius*). Nors joje *Radviliada* nebuvo aptarta, o tiktai paminėta[35], vis dėlto neabejotinu autoriaus nuopelnu reikia laikyti aiškų, glaustą ir įtikinamą XVI a. antrosios pusės–XVII a. vidurio LDK kultūros aptarimą. Kotas Radvaną laiko ne Radvilų dvaro poetu (šiuo aspektu kiek vėliau į poetą pažvelgs kitas lenkų istorikas Alojzis Sajkowskis[36]), o vienu iš žymesnių Lietuvos protestantų sąjūdžio dalyvių. Pasak Koto, tam sąjūdžiui priklausę Andrius Volanas, Jonas Lasickis, Andrius Chžonstovskis, Paulius Oderbornas, Venclovas Agripa, Paulius Gradauskas ir dar daug kitų religijos, politikos ir kultūros veikėjų. Toks vertinimas pasirodė kaip reta teisingas, nes *Radviliados* sukūrimo istorija, poemos kalbos ir stiliaus analizė rodo neabejotinas *Radviliados* turinio ir poetikos sąsajas su Oderborno, Agripos, Gradausko ir kai kurių kitų protestantų autorių kūriniais.

Maždaug tuo pat metu kitas lenkų tyrėjas Bronisławas Nadolskis paskelbė studiją apie Lenkijos Renesanso poeziją lotynų kalba (1956). Joje lenkų literatūros istorikas plačiau už visus kitus aptarė *Radviliadą* ir pirmasis įžvalgiai nurodė, kad ši poema (autorius ją vadina „eiliuota kronika") yra ne tiek Radvilos Rudojo gyvenimo ir žygių, kiek Lietuvos karų ir kovų prieš Maskvą apdainavimas[37]. Labai

[26] Friederich Konrad Gadebusch, *Livländische Bibliothek nach alphabetischer Ordnung...*, Th. 3, Riga: Bey Johann Friedrich Hartknoch, 1777, p. 4.

[27] Feliks Bentkowski, *Historya literatury polskiey*: Wystawiona w spisie dzieł drukiem ogłoszonych..., t. 2, W Warszawie i Wilnie: Nakładem Zawadzkiego i Komp., 1814, p. 664.

[28] Hieronym Juszyński, *Dykcyonarz poetów polskich*, t. 2, W Krakowie: W drukarni Józefa Mateckiego, 1820, p. 102.

[29] Franciszek Siarczyński, *op. cit.*, p. 117.

[30] Józef Jędrzej Załuski, *Biblioteka historyków, prawników, polityków i innych autorów polskich lub o Polsce piszących*: Z przypisami Józefa Epifaniego Minasowicza; nowemi przypisami pomnożył i wydał Józef Muczkowski, Kraków: Drukarnia Józefa Czecha, 1832, p. 156.

[31] Michał Wiszniewski, *Historya literatury polskiej*, t. 8, Kraków: Nakładem autora, w drukarni St. Gieszkowskiego, 1851, p. 153.

[32] Teodor Wierzbowski, *Bibliographia Polonica XV ac XVI ss.*, vol. 2: *Continens numeros 801–2000*, Varsoviae: In officina typographica C. Kowalewski, 1891, p. 172.

[33] Karol Estreicher, *Bibliografia Polska*, t. 26, wydał Stanisław Estreicher, Kraków: Czcionkami Drukarni Uniwersytetu Jagiellońskiego pod zarządem Józefa Filipowskiego, 1915, p. 45–46.

[34] Kazimierz Tyszkowski, „Abramowicz Jan", in: *Polski słownik biograficzny*, t. 1: *(Abakanowicz Abdank Bruno–Beynart Wojciech)*, Kraków: Nakładem Polskiej Akademji Umiejętności, 1935, p. 13.

[35] Stanisław Kot, *La Réforme dans le Grand-Duché de Lituanie*: Facteur d'occidentalisation culturelle, Bruxelles, 1953, p. 52.

[36] Alojzy Sajkowski, *Od Sierotki do Rybeńki*: W kręgu radziwiłłowskiego mecenatu, Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 1965, p. 22–24.

[37] Bonisław Nadolski, „Poezja polsko-łacińska w dobie Odrodzenia", in: *Odrodzenie w Polsce*: Materiały Sesji naukowej PAN 25–30 października 1953 roku, t. 4: *Historia literatury*, Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1956, p. 209.

artimą nuomonę netrukus (1969) pareiškė Juliuszas Nowakas-Dłużewskis proginės lenkų literatūros istorijoje. Jo tvirtinimu, *Radviliada* yra pagyrimas Radvilai Rudajam, tačiau vien pagyrimas nieku būdu nesudaro viso herojinės poemos turinio. Lenkų tyrėjas pastebi, kad kūrinys alsuoja lietuvišku patriotizmu, o meniškiausiomis jo vietomis reikia laikyti tuos epizodus, kuriuose apdainuojama Lietuva (dalis vieno iš jų buvo pacituota aukščiau). Baigdamas poemos aptarimą, Nowakas-Dłużewskis nurodė: „Senojoje mūsų literatūroje, kurtoje lenkų ir lotynų kalbomis, *Radviliada* veikiausiai yra geriausias bandymas lenkų reikmėms pritaikyti antikinę poemą"[38]. Jaunesnės kartos lenkų literatūros istorikas Jakubas Niedźwiedźius vėliau pagrindė šį tvirtinimą ir savo studijoje aptarė, kokiais antikinės epinės poezijos pavyzdžiais ir kokiais Renesanso literatūros teorijos autoritetais Radvanas rėmėsi, kurdamas šį Lietuvos lotyniškosios poezijos šedevrą[39].

Prie tokių ar labai panašių išvadų maždaug tuo pačiu metu kaip Nowakas-Dłużewskis ar kiek vėliau priėjo ir tie lietuviai literatūros istorikai, kurie savo darbuose tolyn dažnyn minėjo, aptarė ir vertino *Radviliadą* (Benediktas Kazlauskas, Jurgis Lebedys, Albinas Jovaišas, Eugenija Ulčinaitė, Darius Kuolys ir kiti[40]). Na, o po *Radviliados* vertimo į lietuvių kalbą ir jo publikacijos 1997 m. šis Radvano šedevras buvo dar tvirčiau įrašytas lietuvių senosios literatūros nomenklatūron.

Kas gi atsitiko? Kaip galėtume aiškinti tokį reiškinį? Galima galvoti taip. Kadangi *Radviliadoje* aukštinami lietuvių didikų ir bajorų žygiai, neakcentuojant tautinės literatūrinių herojų priklausomybės, kūrinys vargu ar galėjo būti „prisimintas" tarpukario Lietuvoje. Antrosios Respublikos, Juozo Tumelio žodžiais, viešojoje erdvėje buvo aukštinama pagoniškoji Lietuvos praeitis, garbinamas Gediminas, Algirdas, Kęstutis ir Vytautas, lenkiamasi Daukantui, Basanavičiui ir kitiems Nepriklausomybės akto signatarams. „Ponų Lietuva" teisių tuomet neturėjo. Panašiai, tik dėl kitų priežasčių *Radviliada* nebuvo prisimenama ir vėliau, sovietmečiu. Kadangi herojiniame epe minimi pergalingi senosios Lietuvos karai prieš Maskvą ir jos valdovus, kūrinys tegalėjo rasti sau vietos tik sovietinės literatūros istorijos paraštėse. Stiprėjant savarankiškam, oficialiai literatūrologijai oponavusiam literatūros mokslui (Jurgis Lebedys, Benediktas Kazlauskas, Donatas Sauka, Juozas Girdzijauskas, Vanda Zaborskaitė, Viktorija Daujotytė-Pakerienė, Eugenija Ulči-

[38] Versta iš: Juliusz Nowak-Dłużewski, *Okolicznościowa poezja polityczna w Polsce*: Pierwsi królowie elekcyjni, Warszawa: Instytut Wydawniczy „Pax", 1969, p. 150.

[39] Jakub Niedźwiedź, *Nieśmiertelne teatra sławy: Teoria i praktyka twórczości panegirycznej na Litwie w XVII–XVIII w.*, (*Terminus: Bibliotheca Classica*, t. 6), Kraków: Księgarnia Akademicka, 2003, p. 232–242.

[40] Išsamesnę lietuvių mokslininkų darbų iki 1998 m. apžvalgą žr.: Sigitas Narbutas, *Tradicija ir originalumas Jono Radvano „Radviliadoje"*, (*Senosios literatūros studijos*), Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1998, p. 15–18. Iš reikšmingesnių vėliau pasirodžiusių darbų, be cituoto I. Lukšaitės fundamentalaus tyrimo, minėtini šie veikalai: Raimonda Ragauskienė, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kancleris Mikalojus Radvila Rudasis*, Vilnius: Seimo leidykla „Valstybės žinios", 2002; Eugenija Ulčinaitė, Albinas Jovaišas, *Lietuvių literatūros istorija*: XIII–XVIII amžius, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2003; Jūratė Kiaupienė, *„Mes, Lietuva"*: Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės bajorija XVI a. (viešasis ir privatus gyvenimas), Vilnius: Kronta, 2003; Skirmantė Šarkauskienė, *Lotyniškasis XVI–XVII amžiaus LDK epitalamijas*, Kaunas: Naujasis lankas, 2003; Daiva Narbutienė, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos lotyniškoji knyga XV–XVII a.*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2004.

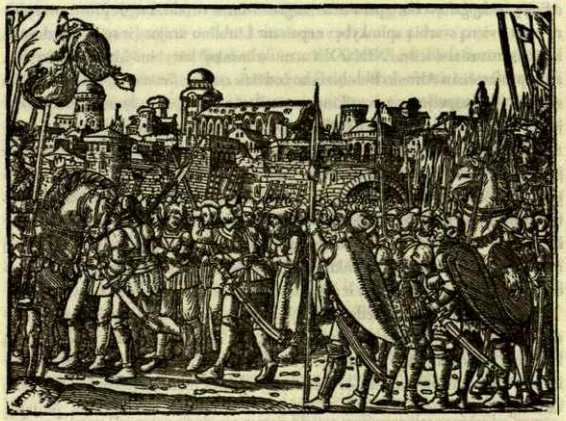

Steponas Batoras užima Velikije Lukus, iliustracija iš knygos: Alessandro Guagnini, *Kronika Sarmacyey Europeyskiey, w którey się zamyka Krolestwo Polskie, ze wszytkiemi Państwy, Xięstwy, y prowincyami swemi, tudzież też Wielkie Xięstwo Lithew., Ruskie, Żmudzkie, Inflańskie, Moskiewskie y część Tatarów*, przez Alexandra Gwagnina z Werony..., W Krakowie: W drukarniey Mikołaia Loba, 1611. Iš egzemplioriaus, saugomo MAB.

naitė ir kt.), ėmė rastis darbų ir vertimų, skirtų netgi vienai *Radviliadai*. Lietuvai 1990 m. atgavus nepriklausomybę, veikiai pasirodė ir antrasis šio kūrinio leidimas.

Šitaip vertindami įvykius, pasakytume nemažą dalį tiesos, bet nemaža dalis svarbių dalykų liktų neįvardinti. Todėl mums atrodo svarbu nubrėžti dar ir tam tikrą paralelę tarp *Radviliados* epochos ir mūsų dienų. Kviečiame sugrįžti prie tų pačių 1592-ųjų – *Radviliados* pasirodymo – metų. Ir prie herojinės poemos menininės erdvės, apie kurią anksčiau užsiminta. Pabandykime prisiminti svarbesniuosius anų laikų mūsų valstybės, religijų, kultūros ir kitokius įvykius. Taigi ką būtų verta nurodyti iš laikotarpio po Livonijos karo pabaigos (1582)? 1585 m. Vilniuje įvyksta Lietuvos, Prūsijos ir Lenkijos liuteronų ir kalvinistų pasitarimas, siekęs įveikti dogminius abiejų tikėjimų nesutarimus ir taip sutelkti protestantų jėgas stiprėjančios kontrreformacijos akivaizdoje (kitas panašus pasitarimas įvyksta 1595). 1587 m. Lenkijos sostą užima Švedijos karaliaus Jono III ir Kotrynos Jogailaitės sūnus Zigmantas Vaza; naujasis valdovas patvirtina Trečiąjį Lietuvos Statutą (išspausdintas 1588). 1595 m. Mikalojus Daukša išleidžia pirmą lietuvišką knygą Kunigaikštijoje – Ledesmos katekizmo vertimą; 1599 m. pasirodė jo išversta Vujeko postilė, nūnai daugiau žinoma dėl patriotinės pratarmės ir joje suformuoto savito valstybės ir kultūros raidos modelio. 1596 m. iš Krokuvos į Varšuvą, miestą arčiau Lietuvos, perkeliama Abiejų Tautų Respublikos sostinė. 1599 m. Lietuvos Brastoje sudaroma bažnytinė unija, sustiprinusi Katalikų Bažnyčios pozicijas Lietuvoje. Tokių faktų, smarkiau už visus kitus paveikusių andainykštės valstybės, jos politikos, kultūros ir

religijų raidą, galima būtų paminėti daugiau. Mums atrodo, kad jie pirmiausia pirštu beda į vieną svarbią aplinkybę: nepaisant Liublino unijos (ir to jos vertinimo, kuris dažniausiai skleistas XIX ir XX a. mokslininkų) kūrybinė Lietuvos valstybės, arba, profesoriaus Alfredo Bumblausko žodžiais tariant, *lietuvių civilizacijos* raiška stiprėjo. Tuo stiprėjimu mes aiškintume ir *Radviliados* pasirodymo aplinkybes, ir jos savitą meninį pasaulį, vėl prakalbintą po keturių šimtų metų. Giliu mūsų įsitikinimu, herojinis epas tegali atsirasti ir gyvuoti savoje valstybėje ir tuo metu, kai dėl įvairių priežasčių visuomenei prireikia istorijos gaivinančios jėgos, siekiant surasti gyvybiškai svarbius kelius epochų sąvartos nežinomybėje. Su savarankiškos valstybės nunykimu į lietuvių civilizacijos artefaktų svirno užkaborius nukeliavo ir *Radviliada*, ir daugybė kitų valstybingumą, kultūrinį savitumą ir tapatumą liudijusių mūsų senosios literatūros paminklų. Taigi galime daryti pirmą reikšmingesnę išvadą: literatūros šedevrai gimsta ir atgimsta laisvėje, kad ir kokia netobula ji būna.

Prie tokios minties veda ir mūsų kaimynų baltarusių žingsniai link Radvano kūrybos. Laisvėdami ir įsisavindami senosios Lietuvos kultūros paveldą mūsų kaimynai šiandien priėjo prie lemtingos ribos, kurią jau yra peržengę lietuviai ir lenkai. Kultūriniame modernios baltarusių kultūros lūkesčių horizonte Radvano vardas pirmąsyk nuskambėjo iš Viktaro Daraškevičiaus monografijos puslapių 1979 metais[41]. Palaikydami ideologines Daraškevičiaus naratyvo apie lotyniškąją baltarusių literatūrą nuostatas, šiandien jomis savo tyrimuose vadovaujasi ir jas toliau plėtoja nebe vienas, o keli mokslininkai: Siargiejus Kavaliovas[42], Žana Nekraševič-Karotkaja[43] ir kt. Šie literatūros istorikai parengė visuomenę palankiai priimti Radvano kūrybą, tinkamą ugdant pilietinę savimonę ir svarbią remiant kultūrinę tapatybę ne mažiau, nei tai iki šiol daryta, pasitelkus Pranciškaus Skorinos ar Mikalojaus Husoviano raštus. Suprantama, kad to bus pasiekta, žengus kitus svarbius žingsnius: išvertus Radvano kūrinius į baltarusių kalbą, taip pat visuomeninės ir kultūrinės veiklos priemonėmis sustiprinus visuomenėje poreikį tokio pobūdžio raštams ir jų vertės supratimą. Tada liks žengti paskutinį svarbų žingsnį link nepriklausomos kultūrinės savimonės: skaityti ir vertinti Skoriną, Husovianą ir Radvaną ne dėl jų kilmės ar baltarusiškų realijų, o dėl to, kad tai verta daryti dėl

[41] Čia minime jo veikalą: Віктар Іванавіч Дарашкевіч, *Новолатинская поэзия Белоруссии и Литвы: Первая половина XVI в.*, Минск: Наука и техника, 1979.

[42] Apie Radvaną rašoma: Сяргей Валер'евич Кавалеў, „Паэма Я. Радвана „«Радзівіліяда»", in: *Беларуская літаратура*, 1990, вып. 18, p. 35–43; idem, *Гераіка-эпічная паэзія Беларусі і Літвы канца XVI ст.*, p. 57–65 ir toliau; idem, *Літаратура Беларусі позднага Рэнесансу: Жанры, творы, асобы*, p. 25–30 (su *Radviliados* epizodo vertimu į baltarusių kalbą p. 162–164).

[43] Жанна Вацлаваўна Некрашэвіч-Кароткая, „Літва, літоўцы, беларусы ў лацінамоўных паэмах Яна Вісліцкага і Яна Радвана", in: *Славянскія літаратуры ў кантэксце сусветнай: Матэрыялы V Міжнародній навуковай канферэнцыі (Мінск, 16–18 кастрычніка 2001 г.)*, ч. 1, Мінск: БДУ, 2001, p. 122–127; eadem, „Гераічны ідэал у лацінамоўнай эпічнай паэзіі Вялікага Княства Літоўскага эпохі Рэнесансу", in: *На ўшанаванне памяці Ежы Гедройца: Матэрыялы Міжнароднай навуковай канферэнцыі „Канцэпцыя УЛБ (Украіна, Літва, Беларусь) – ад ідэі да рэалізацыі" (Мінск, 8–10 чэрвеня 2006 г.)*, Мінск: „Кнігазбор", 2006, p. 154–166; eadem, „Век эпічнай паэзіі: Carmina heroica ў беларускай, польскай і украінскай літаратурах XVI–першай паловы XVII ст.", in: *Феномен пагранічча: Польская, украінская і беларуская літаратура – узаемадзеянні, уплывы і ўзаемаўзбагачэнне*, p. 42–58; eadem, „«Радзівіліяда» Яна Радвана (Вільня, 1592) у коле літаратуразнаўчых праблем", in: *Веснік БДУ*, серыя 4, 2008, [т.] 2, с. 3–7.

aukštos meninės jų kūrinių vertės ir šiandien reikšmingų etinių, religinių, pilietinių ir kitokių nuostatų.

Na, bet grįžkime prie šių dienų Lietuvos. Kodėl *Radviliada* lietuvių visuomenės nebuvo priimta anksčiau, Antrosios Respublikos metais? Atsakymo į šį klausimą ieškotume, bandydami šių dienų viešojoje erdvėje apčiuopti tų reikšmingų dalykų, kurių nebuvo ir turbūt negalėjo būti toje Lietuvoje, kuri gimė ne santykinės taikos, o Pasaulinio karo audrose. Žvelgdamas ir bandydamas nesmulkmeniškai įvertinti pokyčius dabartinėje Lietuvoje, optimistas veikiausiai juos pavadintų didesniu pakantumu nelietuviškai kalbantiems Lietuvos piliečiams ir kitataučiams apskritai, taip pat stipresne visuomenės religine bei kultūrine tolerancija ir gilėjančiu religingumu. Pesimistas tiems patiems dalykams galbūt surastų savų terminų ir reiškinius apibūdintų, pavyzdžiui, kaip silpnesnę įvairių anksčiau visuomenę kausčiusių fobijų (kseno-, gloto-, etno-, dokso- ir t.t.) raišką ne mažiau svarbių nūdienos pavojų (globalizacijos, pasaulinio terorizmo ir epidemijų) akivaizdoje. Mes būtume linkę palaikyti optimisto pozicijas, ir štai dėl ko. Per pirmuosius penkiolika Trečiosios Respublikos metų atsitiko gana daug reikšmingų dalykų, sunkiai įsivaizduojamų XX a. pirmosios pusės lietuvių visuomenėje. Štai keli iš jų. 1989 m. kovo 8 d. Vilniaus Arkivyskupijos kurijos salėje šviesaus atminimo vyskupas Jonas Kalvanas šventė pirmąsias pokario metais Mišias atsikuriančiai evangelikų liuteronų bendruomenei. Tai buvo reikšmingas įvykis, ir ne tik liuteronų, bet ir katalikų bendruomenėms. Jo prasmingumą patvirtina tų pačių metų rudenį Bazelyje įvykusi pirmoji ekumeninė asamblėja, inicijavusi anksčiau sunkiai įsivaizduojamų bendrų ekumeninių pamaldų atsiradimą (joms tapti svarbiu kasdienio mūsų dvasinio gyvenimo reiškiniu padėjo antroji ekumeninė asamblėja, įvykusi Graco mieste 1997 m. birželio 23–29 d.). Didžiai prasminga ir tai, kad ekumeninėmis pamaldomis dabar pažymime ir pagerbiame svarbesnius savo sudėtingos istorijos momentus. Iš reikšmingesniųjų galima nurodyti kelerias Mišias, aukotas 1997 m., pagerbiant Martyną Mažvydą ir pirmąją lietuviškąją knygą, taip pat ekumenines pamaldas, surengtas 2001-aisiais iškilmingai atidarant Kunigaikščių Radvilų mauzoliejų Kėdainių krašto muziejui nūnai priklausančioje evangelikų reformatų bažnyčioje ir kt.

1994 m. balandžio 23 d. Vilniuje buvo atkurta Lietuvos bajorų karališkoji sąjunga, dabar vienijanti apie 1750 narių. Kaip skelbiama statute, Sąjunga siekia „skatinti pagarbą ir meilę Lietuvos valstybei, tautai, jos istorijai, kalbai, kultūrai, šeimai. Puoselėti Lietuvos dvasinį atgimimą, europines krikščioniškąsias vertybes. Populiarinti Lietuvos Karalystės, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės bajorijos istorinį paveldą, tradicijas. Gaivinti Lietuvoje teisingumo, garbės, orumo, kilnumo ir pareigos principus". Sąjungos veiklos sritys „apima praeities tyrinėjimus – genealogiją, heraldiką, bajorijos ir dvarų kultūros paveldą, kultūrinių renginių organizavimą, LBKS plėtrą ir veiklos populiarinimą, ryšių su užsienio kilmingųjų asociacijomis plėtojimą, bajorijos ateities – jaunimo ugdymą, leidybinę veiklą"[44]. Svarbu pažymėti, kad statute nurodytų tikslų siekiama visuomenėje pastebimais renginiais, kūriniais ir kitokiais programiniais darbais, darančiais įtaką ir pačiai viešajai erdvei.

[44] Cit. pagal: http://www.bajorusajunga.lt/statutas.html.

Tokios ar labai panašios nuostatos reiškiamos kitų svarbių visuomeninių organizacijų dokumentuose. Mat Lietuvos bajorų karališkoji sąjunga – tik viena iš daugelio šiandien viešajai erdvei įtakos turinčių visuomeninių organizacijų. Iš kitų tokių minėtinos: Simono Stanevičiaus bendrija (įsteigta 1989 VII 29), Žemaičių kultūros draugija (įsteigta 1991 V 25), Lietuvos reformacijos istorijos ir kultūros draugija (įsteigta 1992 IV 12), Pasaulio lituanistų bendrija (įsteigta 1994; nuo 2000 – Pasaulio lituanistų asociacija) ir kt. Šie faktai byloja, jog viešojon erdvėn reikšmingai veiklai sugrįžo paskiros visuomenės grupės, anksčiau buvusios politinės, kultūrinės ir kitokios raiškos paribiuose. Su jomis viešojoje erdvėje ėmė gyviau, plačiau, stipriau ir vaisingiau reikštis konfesinis, kalbinis, etninis tolerantiškumas, praktinės ir dvasinės veiklos aristokratizmas ir kai kurie kiti svarbūs dalykai. Ne mažiau svarbu ir tai, kad jos savai kultūrinei tapatybei pagrįsti pasitelkia asmenis ir įvykius, materialiojo ir nematerialiojo paveldo artefaktus, nutolusius nuo kasdienės oficialiosios kultūros puoselėtojų toleruojamo senosios kultūros epicentro. Visa tai, mūsų manymu, šiandien ir kuria palankią terpę ne tik įsisavinti *Radviliadą*, kitus Radvilų „orbitos" kūrėjų tekstus, bet taip pat priimti straipsnio pradžioje minėtus stulbinančius pastarųjų kelerių metų Lietuvos archeologų ir antropologų atradimus.

EPITALAMIJAS

Radviliada turi didelės išliekamosios meninės vertės. To galbūt nepasakytume apie likusią Radvano kūrybos dalį: proginę poemą *Epitalamijas* ir keliolika eilėraščių, išspausdintų ir 1592 m. su *Radviliada*, ir 1584–1591 m. su kai kuriomis kitomis knygomis, išėjusiomis Vilniuje. Vis dėlto minimi kūriniai turi nemažos pažintinės vertės, todėl juos būtina irgi bent trumpai pristatyti ir apibūdinti.

Pilnas minėtos proginės poemos pavadinimas šiek tiek atskleidžia jos turinį: *Epitalamijas šviesaus ir prakilnaus pono Kristupo Manvydo-Dorohostaiskio, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos raikytojo, Valkavysko ir t.t. seniūno, ir kilmingiausios bei šviesiausios panelės Sofijos Chodkevičiūtės, Šklovo ir Myšo grafaitės, šviesaus atminimo pono Jono Chodkevičiaus, Vilniaus kašteliono ir t.t., dukters, vestuvėms, poetiškai pavaizduotas Jono Radvano*[45]. Poetas sukūrė gana įmantraus siužeto kūrinį, pasižymintį vidine intriga. Kūrinio veiksmas vyksta per dievų pasitarimą Olimpe. Sukvietęs dievus, Jupiteris paragina aptarti žmonijos reikalus bei padėtį Žemėje ir įsako Merkurijui papasakoti, ką šis matęs kelionės po Senąjį Žemyną metu. Dievų pasiuntinys piešia nesantaikų ir karų apimtos Europos paveikslą. Intrigų apstu

[45] Jonas Radvanas, *Epithalamium in nuptias illustris ac magnifici domini d. Christophori Monvidi Dorohostayski, Magni Ducatus Lituaniae incisoris, praefecti Volcoviscensis, etc. et generosiss. ac illustris virginis d. Sophiae Chodkieviciae, comitissae in Sklovv, et Mysz, illustris memoriae d[omi]ni d. Ioannis Chodkiewicz castellani Vilnen. etc. etc. filiae*, poetice expressum, a Ioanne Radvano, Vilnae: In officina Ioannis Kartzani, [1590]. – Vienintelis žinomas šiuo metu poemos egzemplioriusaugomas Lenkijos nacionalinio instituto Osolinskių bibliotekoje Vroclave (Ossol. – XVI.Qu.2950), jo mikrofilmai – Lenkijos nacionalinėje bibliotekoje Varšuvoje (BN – Mf. 6125) ir Lietuvos mokslų akademijos bibliotekoje (MAB – Mf. 556).

Italijoje, Ispanija nesėkmingai mėgino užkariauti Angliją, pilietinis karas liepsnoja Prancūzijoje, o Abiejų Tautų Respublika ruošiasi kovai prieš Turkiją. Dievams kyla mintis nubausti žmoniją, tačiau juos nuo to sumanymo sulaiko Jupiteris. Valdovas įsiaudrinusiems dievams primena, kad jie galį ne tik bausti kaltuosius, bet ir apdovanoti vertuosius. Junona dievams nurodo vieną iš vertųjų – vilčių teikiantį jauną lietuvių didiką Kristupą Manvydą ir pažada jį apdovanoti aukštomis valstybinėmis pareigomis. Minerva paskelbia apdovanosianti Kristupą išmintimi, o Venera – paskirsianti gražuolę žmoną Sofiją Chodkevičiūtę. Tada Jupiteris įsako dievų pasiuntiniui skristi pas Kristupą, o deivei Iridei – pas Sofiją ir pranešti jiems apie dievų valią. Poema baigiama vestuviniais linkėjimais jauniesiems.

Antraštiniame poemos lape nepažymėti išleidimo metai, taip pat nėra visiškai tikslios žinoma, kada Kristupas Dorohostaiskis susituokė su Sofija Chodkevičiūte[46]. Kūrinio turinyje minimi kai kurie įvykiai leidžia poemą, o kartu ir minėtų didikų vestuves datuoti 1590 metais. Reikia pasakyti, kad šie metai kol kas nėra priimti visuotinai. Juos nežinia kuo pasirėmęs nurodė Karolis Estreicheris[47]. Kur kas daugiau autorių pažymi kiek ankstesnę datą[48]. Vis dėlto poemos turinys labiau paremia Estreicherio nuorodą. Mat kūrinyje neminimi kai kurie reikšmingesni Abiejų Tautų Respublikos politinio, religinio ir kultūrinio gyvenimo 1587–1589 ir 1591–1592 metų įvykiai, pavyzdžiui, naujojo karaliaus Zigmanto Vazos vainikavimas (1587), jo varžovo Austrijos arkikunigaikščio Maksimilijono pralaimėjimas (mūšyje prie Bičinos, 1588 I 24), arkikunigaikščio paėmimas į nelaisvę, kalinimas ir pabėgimas (1589), slaptos karaliaus Zigmanto derybos su Habsburgais dėl sosto perleidimo ir inkvizicinis seimas (1592), kurio metu karalius buvo gėdingai ištardytas. Tuo tarpu iš gausių užuominų turinyje galima numanyti autorių *Epitalamiją* kūrus ne 1588, o 1590 metais – kažkuriuo metu po seimo Varšuvoje. Mat vienas iš ilgesnių kūrinio epizodų skirtas Prancūzijos karaliaus Henriko III mirčiai pavaizduoti (mirė 1589 VIII 2). Dar poemoje minimas Varšuvos seimas, kuriame Janas Zamoiskis pasakęs antiturkišką kalbą, paskatinusią priimti reikalingus sprendimus ir pradėti ruoštis

[46] Sofija Chodkevičiūtė († 1596 V) buvo pirmoji Kristupo Dorohostaiskio žmona. Antrąkart jis vedė (1597) Mikalojaus Radvilos Rudojo anūkę, Mikalojaus Radvilos (Kristupo Radvilos Perkūno brolio) dukterį Sofiją († 1614). Jų vedybinio gyvenimo peripetijos plačiai papasakotos Radvano poezijos komentaruose minėtame Jano Seredykos veikale *Księżniczka i chudopachołek*.

[47] Karol Estreicher, *Bibliografia Polska*, t. 26, Kraków: Nakładem Akademii Umiejętności, 1915, p. 46.

[48] *Katalog starych druków Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich: Polonica wieku XVI*, z materiałów rejestracyjnych zebranych zespołowo pod kierownictwem Kazimierza Zatheya opracowała Maria Bohonos, Wrocław [i in.]: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1965, p. 556 (jr. 2014); Henryk Lulewicz, „Radwan Jan", in: *Polski słownik biograficzny*, t. 30/1, zesz. 124: *Radwan–Radziwiłł Jan*, Wrocław [i in.]: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1987, p. 3; *XV–XVI a. Lietuvos lotyniškų knygų sąrašas=Index librorum Latinorum Lituaniae saeculi quinti decimi et sexti decimi*, sudarė Daiva Narbutienė ir Sigitas Narbutas, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2002, p. 158 (jr. 232); Skirmantė Šarkauskienė, *Lotyniškasis XVI–XVII amžiaus LDK epitalamijas*, Kaunas: Naujasis lankas, 2003, p. 88. – Aukščiau paminėto katalogo sudarytojai Marijai Bohonos apsipręsti dėl 1588 metų datos galėjo padėti žinomo istoriko, Krokuvos universiteto profesoriaus Kazimiero Lepszy straipsnis *Lenkų biografijų žinyne* – čia nurodyta, kad Kristupas Dorohostaiskis vedė Sofiją Chodkevičiūtę 1588 metais, žr.: Kazimierz Lepszy, „Dorohostajski Krzysztof Mikołaj z przydomkiem Moniwid, h. Leliwa", in: *Polski słownik biograficzny*, t. 5: *Dąbrowski Jan Henryk–Dunin Piotr Stanisław*, Kraków: Nakładem Polskiej Akademii Umiejętności, 1939–1946, p. 331.

karui prieš Turkiją. Tokie dalykai atsispindi ne 1588 ar 1589, o būtent 1590 metų Varšuvos seimo nutarimų rinkinyje[49]. Poemą Radvanas dedikuoja Kristupui Dorohostaiskiui, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos raikytojui. Lenkų istorikas Lepszy nurodo, kad raikytojo pareigas Dorohostaiskis gavo, pasibaigus minėtam seimui (1590 IV 19)[50]. Be to, *Epitalamijuje* minimas pasiligojęs Trakų vaivada Jonas Glebavičius († 1593; „jis šiuo metu su mirtim galinėjas", *Epit.* 283). Iš Uršulės Augustyniak vienos publikacijos žinoma, kad Glebavičius 1590 metų liepos 28 dieną surašęs testamentą[51]. Dar poemoje minimi kai kurie lenkų didikai, aukščiausias pareigas, kurias jiems gyvenime teko eiti, užėmę 1589 metais (Mikalojus Firlėjus, Krokuvos vaivada nuo 1589). Tai leidžia palaikyti Estreicherio datavimą. Beje, tokios nuomonės laikosi ir kai kurie šiuolaikiniai lenkų autoriai[52].

Epitalamijas jau įdiegtas šiandien kuriamoje mokslinėje senosios Lietuvos literatūrų istorijoje. Iš svarbesnių pastarojo meto publikacijų paminėtume dvi. Literatūros istorikė Skirmantė Šarkauskienė monografijoje *Lotyniškasis XVI–XVII amžiaus LDK epitalamijas* plačiai aptarė poemos turinį, įžvalgiai atskleidė jos sąsajas su antikiniais epitalamijais ir XVI amžiaus Lenkijos bei Lietuvos poetų kūriniais ir tvirtai įstatė šį kūrinį akademinės lituanistų bendruomenės puoselėjamame senosios literatūros pasaulyje[53]. Poemos vertimas į lietuvių kalbą buvo publikuotas mokslinėje periodikoje: prieš dvejus metus jis išėjo vienoje *Senosios Lietuvos literatūros* knygoje[54]. Taigi *Epitalamijas* pradėjo savarankišką gyvenimą kol kas nedidelėje moderniosios lietuvių kultūros dalyje, kurią sudaro ir kurią šiandien gaivina pirmiausia lituanistų moksliniai veikalai apie senąją Lietuvą.

Galbūt kai kurios šio kūrinio ypatybės ilgainiui lems žinių apie jį sklaidą po platesnes už akademinę spaudą erdves. Taip galvoti leistų įdomiausioji šio kūrinio dalis – Merkurijaus poetinis pasakojimas apie padėtį Europoje, baigiantis XVI amžiui (*Epit.* 43–358). Jis sukelia juntamą estetinio keistumo jausmą, visada lydintį

[49] *Constitucie seymu walnego warszawskiego roku Bozego MDXC*, W Krakowie: W drukarni Mikolaia Szarffenbergera, [1590], skyriuje „Constitucie seymu walnego Warszawskiego, roku Bozego MDXC", p. 6; skyriuje „Pobor poglowny, na seymie walnym koronnym warszawskim, roku 1590 vchvvalony", p. 1; „Uniwersal poborowy, roku MDXC", lap. A recto. Sprendžiant iš nutarimų turinio, pasirengimas karui prieš Turkiją buvo pagrindinė šio seimo darbotvarkės tema. Palyginimui galime nurodyti, kad ankstesnių metų Varšuvos seimo pagrindinės temos buvo dvi: pretendento į Lenkijos karaliaus sostą Austrijos arkikunigaikščio Maksimilijono likimas ir Livonijos valdymo nustatymas (valdoma iš Lietuvos ir Lenkijos po lygiai). Beje, Maksimilijono reikalams randama vietos ir 1590 metų semo nutarimuose. Tai buvo aktualu, kol arkikunigaikštis neatsisakė pretenzijų į Lenkijos sostą.

[50] Kazimierz Lepszy, „Dorohostajski Krzysztof Mikołaj z przydomkiem Moniwid, h. Leliwa", p. 331.

[51] Testamentas publikuotas: Urszula Augustyniak, *Testamenty ewangelików reformowanych w Wielkim Księstwie Litewskim*, Warszawa: Semper, 1992, p. 60–77.

[52] Katarzyna Mroczek, *Epitalamium staropolskie: Między tradycją literacką a obrzędem weselnym*, Wrocław [i in.]: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, 1989, p. 146; Jan Seredyka, *Księżniczka i chudopachołek: Zofia z Radziwiłłów Dorohostajska–Stanisław Tymiński*, Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, 1995, p. 18.

[53] Skirmantė Šarkauskienė, *Lotyniškasis XVI–XVII amžiaus LDK epitalamijas*, p. 88–93.

[54] Jonas Radvanas, „Epitalamijas šviesaus ir prakilnaus pono Kristupo Manvydo-Dorohostaiskio... ir kilmingiausios bei šviesiausios panelės Sofijos Chodkevičiūtės... vestuvėms, poetiškai pavaizduotas Jono Radvano", in: *Senoji Lietuvos literatūra*, kn. 23, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2007, p. 171–194.

susidūrus su talentingai parašytu kūriniu. *Epitalamijas* griauna mūsų literatūrinių lūkesčių horizontą. Jausso žodžiais tariant, kadangi mums turimų žinių apie senąją lietuvių literatūrą fone byloja apie neįprastus, keistus dalykus. Poemoje mes nerandame to, ko tikimės iš teksto, publikuoto vienu metu su Mikalojaus Daukšos (*tarp 1527 ir 1538–†1613), Jono Bretkūno (*1536–†1602), Merkelio Petkevičiaus (*apie 1550–†1608) ir kai kitų žinomų autorių religinio turinio knygomis. *Epitalamijuje* apdainuojami Europos ir Lietuvos, kaip Europos dalies, istorijos įvykiai: keli Prancūziją 1562–1598 metais krėtusių religinių karų epizodai, Anglijos ir Ispanijos konfliktas 1585–1604 m., Abiejų Tautų Respublikos seimai ir pasiruošimas karui prieš Turkiją 1589–1590 m. Ši *Epitalamijo* ypatybė (dėmesys vienalaikiams Europos įvykiams, humanistinės autoriaus intencijos, poetiniai Europos monarchų: Anglijos karalienės Elzbietos I bei Prancūzijos karaliaus Henriko III, portretai ir Senojo Žemyno ateitį nulėmusių įvykių vaizdai) suteikia kūriniui papildomo svarumo; dėl jų galima sakyti, kad tarptautiniu skambėjimu *Epitalamijas* nėmaž nenusileidžia *Radviliadai*, o gal net ją ir pralenkia.

Du poetiniai aprašymai: Nenugalimosios Armados sutriuškinimas prie Anglijos ir Prancūzijos krantų 1588 m. liepos–rugpjūčio mėn. (*Epit.* 148–231) ir Prancūzijos karaliaus Henriko III mirtis (1589 m. rugpjūčio 1–2 d. įvykiai; *Epit.* 69–147), stebina meninio pasaulio tikroviškumu. Galbūt prieraišumas buvusiam Abiejų Tautų Respublikos valdovui, pirmajam išrinktam Lenkijos karaliui Henrikui Valua lėmė, kad poetinio Europos įvykių aprašymo panoramoje tuoj po Italijos ir Romos papasakota vienos iš pačių garsiausių XVI amžiaus politinių žmogžudysčių istorija – Henriko III nužudymas. Poetas keliais potėpiais, bet labai tiksliai primena tragedijos priešistorę (*Katalikų*, arba *Šventosios, lygos*, kuriai iki 1588 XII 23 vadovavo kunigaikštis Henri de Lorraine de Guise'as, veiksmai, nukreipti prieš Prancūzijos protestantus ir tikėjimo pagrindu keliamus neramumus raminti bandantį karalių), o plačiau apsistoja prie pasikėsinimo į Henriką III 1589 VIII 1 ir valdovo mirties VIII 2. Radvanas labai tiksliai perteikė tos žmogžudystės detales. Henrikui III kartu su Navaros karaliumi Henriku (*1553–†1610) apsiautus Paryžių, tuo metu patekusį į Šventosios lygos šalininkų rankas, dominikonų vienuolis Žakas Klementas paprašė Prancūzijos valdovo audiencijos, tvirtindamas turįs jam svarbių raštų. Juos įteikęs, vienuolis pareiškė turįs dar keletą svarbių dalykų perduoti žodžiais. Karaliui leidus jam prieiti, vienuolis išsitraukė durklą, sužeidė valdovą, o pats krito nuo asmens sargybinių. Karalius mirė kitą dieną. Pagal Prancūzijoje galiojusį Salijų teisyną sostą paveldėjo jo dėdė – minėtas Navaros karalius – ir tapo Henriku IV (Prancūziją valdė 1589–1610; Burbonų dinastijos pradininkas).

Epitalamijo epizode Radvanas paminėjo visas šias detales, tačiau pateikė savą jų interpretaciją, paisydamas kūrinio, o ne politinės istorijos logikos. Meninė poemos tikrovė diktavo savas sąlygas, ir pasakotojas jų paisė. Konflikte tarp valdovo ir Šventosios lygos bei jos įrankiu tapusio Klemento jis išryškino religinius motyvus, o kitus praleido kaip nesvarbius. Pasakotojo akimis Prancūziją pilietiniai neramumai apėmė dėl Romos intrigų; „miestams" (*Epit.* 83; čia numanomas Paryžius) pamynus įstatymus, o ginklus nukreipus prieš valdovą, atsitikęs baisus dalykas – nuo žudiko

Henrikas Valua, portretas iš knygos: Arnoldus Mylius, *Principum et regum Polonorum imagines ad vivum expressae, quibus adjectę sunt breves singulorum historię et res praeclare gestae, ut lectori et oculos et animum simul his quasi speculo humanę vitę inspiciendo pascere liceat*, Coloniae Agrippinae: Typis Godefridi Kempensis, 1594 p. 67.

rankos kritęs Dievo pateptas teisėtas karalius. (Prisiminę paskutinįjį Jogailaitį, mes laikytume reikšmingu dalyku dar pridėti ir tai, kad nuo žudiko kritęs Henrikas III buvo paskutinis Valua Prancūzijos soste.) Tuo nelaimės nesibaigusios: mirdamas karalius kreipėsi į Dievą ir „savo prancūzus", ragindamas juos atkeršyti už jo mirtį. Merkurijui, o su juo ir poemos skaitytojui nesunku numanyti, kad neramumai Prancūzijoje nesibaigs, todėl telieka atsidusus palinkėti (*Epit.* 141–147):

> Ženkit, ir karo sėkmė jus, dievotosios širdys, telydi!
> Ak, kaip narsiai jie puls! – Jie stos į mūšį laimingai
> ir, kadangi danguj jiems bus dievai gailestingi,
> tai jie triumfo sulauks, už prakilniąją laisvę laimėję,
> ir atsilygins visiems žiauriems užpuolėjams lig galo.
> Taigi, kokia audra, koks sąmyšis kils ten netrukus! –
> Pasigailėkit, dievai, šitos varganos karalystės!

Didindamas emocinę įtampą, Radvanas pratęsė religinių karų temą ir pavaizdavo ispanų Nenugalimosios armados žygį prieš Angliją. Kaip ir aptartas karaliaus Henriko III mirties epizodas, ši poemos vieta Europos istoriją smulkiau žinantį skaitytoją irgi stebina meninio pasaulio tikrumu. Radvano pasakojimas

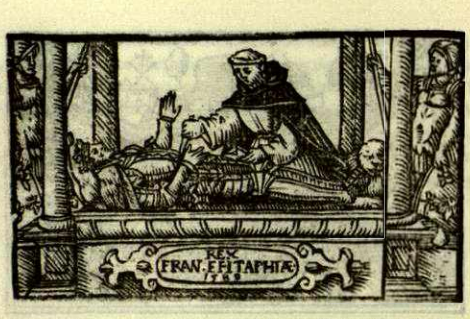

Žakas Klementas nužudo karalių Henriką Valua, iliustracija iš knygos: *Discours: Warhafftig Erzehlung, wie Henricus 3. Kœnig in Franckreich, von einem Prediger Mœnch, Jakob Clemens, genant, zu S. Claud, den 1. Augusti An. 1589.mit einem vergifften Messerlein erstocken worden...*, Erstlich gedruckt zu Basel: In Verlegung Petri Cesarce, 1589. Iš egzemplioriaus, saugomo MAB.

gana tikslias atkuria įvykių eigą, o siužetas išryškina pačius svarbiausius to ispanų laivynui katastrofa pasibaigusio žygio epizodus. Ne tik amžininkams, bet ir vėlesnių laikų skaitytojams įspūdį kėlė pati Nenugalimoji armada. Žygio išvakarėse ją sudarė 22 galeonai ir 108 karo veiksmams pritaikyti prekybiniai laivai (daugiausia sunkieji); juose buvo 11 tūkstančių jūreivių; ant kranto šio laivyno laukė 30 tūkstančių vyrų ekspedicinis korpusas, vadovaujamas Parmos princo. Anglijos laivyną sudarė 34 kariniai ir 163 apginkluoti prekybiniai laivai. Ispanų laivynas maždaug perpus viršijo anglus turimų pabūklų ir amunicijos kiekiu; be to, anglų pabūklai dėl pernelyg menkos pramušamosios galios iš esmės negalėjo padaryti žalos didiesiems ispanų karo laivams. Tačiau kad ir būdamos ne tokios galingos, anglų patrankos vienu dalyku pranoko ispanų pabūklus: jas buvo galima greit užtaisyti iš naujo ir vėl iššauti; galingoms ispanų patrankoms parengti laiko reikėdavo labai daug, tad per mūšį jas būdavo galima panaudoti tik vienąsyk (tai prisidėjo prie anglų pergalės Gravleno kautynėse).

1588 IV 25 buvo iškilmingai pašventinta Nenugalimosios armados vėliava, ir V 28 ispanų laivynas pajudėjo iš Lisabonos uosto. Armadai vadovavęs Medinos-Sidonijos kunigaikštis donas Alonsas de Guzmánas el Bueno turėjo perplaukti Biskajos įlanką, kirsti Lamanšo ir Pa de Kalė sąsiaurius, iš Diunkerko apylinkių paimti Parmos kunigaikščio korpusą, išlaipinti karius Anglijos pakrantėje ir su jais sunaikinti anglų jūrines ir sausumos pajėgas. VII 27 Nenugalimoji armada išmetė inkarus prie Kalė uosto, esančio netoli Diunkerko. Pastarąjį tuo metu iš jūros blokavo danų kariniai laivai. Donas Alonsas nesiryžo pulti danų, o Parmos kunigaikštis nebuvo tikras būsimo žygio sėkme, todėl neskubėjo, stebėdamas, kaip susiklostys įvykiai. Jo laukiančią Nenugalimąją armadą VII 28 naktį atakavo anglai, pasiuntę pavėjui ispanų laivyno link aštuonis padegtus laivus. Nemaža didžiulio ispanų laivyno dalis pasidavė panikai, jūreiviai paskubomis nukapojo inkarus ir padrikai pasitraukė iš pavojingos vietos. Visas ispanų laivynas vėl susitelkė ties Gravleno uos-

Uolėta pakrantė ir dūžtantys laivai, iliustracija iš knygos: Olaus Magnus, *Historia de gentibus Septentrionalibus*, authore Olao Magno, Gotho, archiepiscopo Upsaliensi, Suetiae et Gothiae primate..., Antverpiae: Apud Ioannem Bellerum, 1562. Iš egzemplioriaus, saugomo MAB.

tu, esančio pusiaukelėje tarp Kalė ir Diunkerko. VIII 8 čia juos atakavo Anglijos karinės jūrų pajėgos, vadovaujamos lordo Howardo ir Franciso Drake'o. Siauroje vietoje didžiuliai ispanų galeonai, pritaikyti plaukioti vandenynu, nusileido lengvesniems manevringiems anglų karo laivams; be to, anglai pasitelkė naujos kartos greitašaudžius pabūklus, pranokusius „lėtapėdę" ispanų artileriją. Ispanai neteko penkių, o anglai – aštuonių laivų, ir ispanai ėmė trauktis. Didesnė Nenugalimosios armados dalis pasuko palei Škotijos pakrantes, ketindama apsukti Airiją ir iš kitos pusės sugrįžti Ispanijon. Tačiau Atlanto vandenyne prie Airijos krantų Nenugalimąją armadą užklupo audra, kaip paskui paaiškėjo, stipriausia per visą XVI amžių. Per ją paskendo kone pusė viso laivyno, žuvo nuo 15 iki 20 tūkstančių jūrininkų ir kareivių, buvusių laivuose. Likusieji šiaip ne taip pasiekė Ispanijos krantus[55].

Epitalamijo epizodas, kuriame Radvanas pavaizdavo šį jūrų mūšį, iš esmės atitinka ginkluoto konflikto eigą. Suprantama, meno kūrinio logika, saviti meninio pasaulio kūrimo principai privertė autorių pakoreguoti įvykių eigą, tačiau jų esmingai nepažeidė. Karalienė Elzbieta iš tikrųjų pasakė kalbą, raginusią anglų kareivius apginti tėvynę ir tikėjimą, tačiau tai atsitiko ne prieš Gravleno mūšį, bet po jo (VIII 18), kai anglų kariuomenė prie Temzės žiočių Tilberyje laukė ispanų. Suprantama, Radvanas galėjo to nežinoti – poemos herojės karalienės kalba labai skiriasi nuo tų patriotinių žodžių, kuriuos išgirdo anglų kariai tą atmintiną rugpjūčio dieną. Vis dėlto Radvanui dėl to negalima priekaištauti, nes menamoji kalba puikiai atitiko būtent *Epitalamijo* meninę logiką. Kaip ir ankstesniame epizode čia pagrindinis akcentas vėl teko aistringam humanistiniam patosui, nukreiptam prieš tironiškas neteisiųjų ambicijas ir nežmoniškas priemones bei veiksmus, pasitelkiamus toms ambicijoms įgyvendinti (*Epit.* 178–198).

[55] Plačiau apie Nenugalimosios armados žygį, anglų ir ispanų veiksmus 1588 balandžio–spalio mėn. žr.: David Howarth, *The Voyage of the Armada: The Spanish Story*, NewYork: The Viking Press, 1981.

Šie įspūdingi epizodai nieku būdu nesudaro viso poemos turinio. Jų esama daugiau. Realaus gyvenimo bei istorinių įvykių fone jie stebina vienu dalyku. Radvanas gebėjo gyvenamojo meto įvykius paversti meninės tikrovės dalimis. Ši ypatybė liudija labai svarbų dalyką: XVI amžiaus pabaigoje lotyniškai kūrę Lietuvos autoriai jau buvo pasiekę meninės brandos ir visiškai įsisavinę ne tik savo amato, bet Europonės kultūros pamokas. Po Radvano, o gal ir nuo Radvano prasideda pirmoji Lietuvoje savarankiškos originalios literatūros kūrimo epocha, veikiai įgavusi Baroko epochai būdingų bruožų.

EILĖRAŠČIAI

Šiandien turime žinių apie aštuoniolika Radvano eilėraščių bei vieną prozinį tekstą iš šešių knygų, išspausdintų 1584–1592 metais Vilniuje. Pirmas eilėraštis – epigrama „Amžino atminimo šviesiausio didiko ir pono, pono Mikalojaus Radvilos, Dubingių ir Biržų kunigaikščio, Vilniaus vaivados ir t.t., ir t.t., herbui". Ji pasirodė 1584 m. Andriaus Volano *Laidotuvių kalboje, pasakytoje pagerbiant šviesiausią didiką Mikalojų Radvilą, Dubingių ir Biržų kunigaikštį*[56]. Epigramoje poetas ragina herbe pavaizduotą Radvilų Erelį skristi į dangų ir iki žvaigždžių nunešti garsą apie šį didį vyrą, o herbinius Trimitus – galingai prabilti ir perspėti artimas bei tolimas šalis apie Radvilos palikuonių pasiryžimą ginti tėvynę ir tikėjimą. Eilėraštis pasirašytas *Joannes Raduanouius Vilnensis* – Jonas Radvanovijus Vilnietis – pateikia kiek kitokią, nei dabar turime, poeto pavardę ir nurodo greičiausiai jo kilmės vietą – Vilniaus miestą.

Antras eilėraštis, parašytas greičiausiai Radvano[57], išspausdintas kalvinistų kunigo Andriaus Chžonstovskio veikale *Tikrųjų krikščionių Kristo slėpinio apgynimas*[58]. Jo leidimą parėmė Žemaičių pakamaris Venclovas Šemeta. Eleginiu distichu parašytame dešimties eilučių eilėraštyje Radvanas atskleidžia grakščią paralelę tarp mecenato herbe pavaizduotos Gulbės ir tarsi gulbė skaisčios dieviškos Dorybės, kurią garbinąs knygos rėmėjas. Poetas ragina Šemetą narsiai ginti tėvynę ir pavyti visus jos priešus taip, kaip Gulbė kovoje priverčia sprukti plėšikus Erelius (*praedones aquilas;* prisiminę, kad Ereliai puošė taip pat katalikiškos Nesvyžiaus

[56] Andrius Volanas, *Oratio funebris in laudem illustrissimi principis, Nicolai Radivili ducis in Dubinki ac Birze, palatini Vilnen[sis] et exercituum, Magni Ducatus Lituaniae supremi praefecti, Vilnae defuncti 27. die Aprilis, anno 1584.* ab Andrea Volano co[n]scripta, Vilnae: Per Danielem Lancicium, 1584, lap. A verso. – Žinomi du šio leidinio egzemplioriai: vienas saugomas Lenkijos mokslų akademijos Gdansko (BGd PAN – Nl 55 8° adl. 34), o kitas – Kurniko bibliotekoje (sprendžiant iš suvestinio XVI amžiaus spaudinių katalogo, saugomo Lenkijos nacionalinėje bibliotekoje). Naudotasi mikrofilmu, pagamintu pagal Gdansko egzempliorių ir saugomu Lenkijos nacionalinėje bibliotekoje (BN – Mf. 5701).

[57] Eilėraštis pasirašytas inicialais I.R. Be Jono Radvano, Lietuvoje taip galėjo pasirašyti dar vienas poetas, *Radviliados* autoriaus amžininkas, – Jonas Rutskis (Ruckis). Vis dėlto kūrinio kalba (vieną frazę surandame taip pat *Radviliadoje*) ir įvaizdžiai (poetas mini Alkają ir remiasi poeto iš Samo salos eilėraščiu, taigi moka senąją graikų kalbą ir yra susipažinęs su graikų poezija) leidžia priskirti šį eilėraštį Radvano plunksnai.

[58] Andrius Chžonstovskis, *Obrona taiemnice Krztu prawosławnego Chrześcijaństwa* [...], Drukowano w Wilnie: U Jana Karcana, 1584, lap. + verso. – Naudotasi egzemplioriumi, saugomu Lenkijos nacionalinio muziejaus Čartoriskių bibliotekoje Krokuvoje (Czart. – 1332 II), o taip pat jo mikrofilmais, saugomais Lenkijos nacionalinėje bibliotekoje Varšuvoje (BN – Mf. 52681) ir Lietuvos mokslų akademijos bibliotekoje (MAB – Mf. 770).

šakos didikų herbus ir kad šią herbinę figūrą randame taip pat kaimyninės Lenkijos valstybės bei kai kurių giminių insignijose, nesunkiai suprasime, kodėl poetas kūrinį pasirašė tik inicialais).

Trečias Radvano kūrinėlis išspausdintas 1585 m. pasirodžiusioje Andriaus Rimšos poemoje *Deketeros akroama, tai yra Dešimtmetis pasakojimas*[59]. Eleginiu distichu parašytame ketureilyje poetas sveikina Vilniaus vaivadą Kristupą Radvilą ir džiaugiasi, kad šis – karo perkūnas, nedraugų pražūtis ir Tėvynės išganymas – įvarė tiek baimės visai Maskvos valstybei.

Ketvirtas Radvano eilėraštis žinomas iš 1586 m. Volano knygos *Klaidingų tvirtinimų apie Eucharistiją, paskelbtų vilniečio jėzuito Emanuelio Vegos, paneigimas*[60]. Tai ilgoka (40 eleginio disticho eilučių) epigrama, kurioje poetas išaukština poleminio veikalo autorių ir jo kūrinį, padėsiantį įveikti oponentų mokymą apie Eucharistiją.

1591 m. išėjusiame kalvinistų kunigo Grzegorzo iš Žarnovco (*apie 1528–†apie 1601) *Evangelikų postilės apgynime*[61] išspausdinti net trys Radvano eilėraščiai. Pirmuose dviejuose poetas apdainuoja knygos išleidimą parėmusių Mikalojaus ir Kristupo Dorohostaiskių herbą: šešiakampę Žvaigždę ir Mėnulį. Pirmame eilėraštyje pasakotojas ragina Žvaigždę tvirtai laikytis dangaus skliaute, prašo Mėnulio atspindėti Saulės šviesą, o galop meldžia abu šviesulius dosniai šviesti „Palemono žemėms". Antrame eilėraštyje Radvanas pataria Mėnuliui nestoti skersai kelio Saulei, antraip jis nustosiąs šviesti, ir Žemės šešėliai uždengsią jį amžiams. Šio eilėraščio paskutinėje eilutėje paminėtas Kristaus vardas (Saulė – tai Kristus) suteikia abiem kūrinėliams netikėtą prasmę: Dorohostaiskiai iš tikrųjų raginami išsaugoti evangelikų tikėjimą ir skleisti jį Lietuvoje.

Trečias eilėraštis, dedikuotas *Evangelikų postilės apgynimo* autoriui, – sudėtingas dvidešimt dviejų alkajinių strofų kūrinys. Jame poetas aukština Grzegorzą iš Žarnovco – evangelikų rašytoją, kurio knygos šalinančios krikščionių paklydimus, pamokančios ereziarchus ir pasmerkiančios popiežių. *Apgynimo* autoriaus papo-

[59] Andrius Rimša, *Δεκέτηρος* [sic!] *ἀκρόαμα, to iest, Dziesięćroczna powieść woiennych spraw oświeconego książęcia y pana, pana Krzysztofa Radziwiła, książęcia na Bierżach y z Dubinek* [...], *ku temu posługi niekktórych rotmistrzów y ludzi rycerskich, pod sprawą jego m[o]ści będących, są przypomnione, y imiona napisane, kthora się poczyna od roku po narodzeniu Pana Chrystusowym 1572. aż do roku, ktory pisano 1582.*, przez sługę jego x.m. Andrzeia Rymszę prawdziwie napisana, y iego własnym nakładem wydrukowana, W Wilnie: Przez Daniela Lenczyckiego, 1585, lap. (?)(?)(?) recto. – Naudotasi šios knygos, saugomos Lenkijos mokslų akademijos Gdansko bibliotekoje (BGd PAN – Nl 11 8° adl. 8), mikrofilmais, esančiais Lenkijos nacionalinėje bibliotekoje Varšuvoje (BN – Mf. 5687) ir Lietuvos mokslų akademijos bibliotekoje (MAB – Mf. 768).

[60] Andrius Volanas, *Assertionum de Eucharistia falsarum, cum doctrina Apostolica et sententia veteris Ecclesiae pugnantium ab Immanuele Vega Vilnensi Iesuita publicatarum confutatio*, [Vilnae?: Typis Joannis Kartzani?], 1586, lap. A^{iv} recto–verso. – Naudotasi šios knygos, saugomos Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje, egzemplioriumi (LNB – B lot. 1/586, egz. defektuotas – trūksta antraštinio lapo, todėl knygos antraštė nurodyta pagal prieštekstinę antraštę lap. B recto; spaustuvininkas nurodytas pagal Juozo Tumelio rankraštinę XVI a. Lietuvos spaudinių bibliografiją, p. 189).

[61] Grzegorz z Żarnowca, *Obrona Postylle Ewanyelickiey, to iest, Odpowiedź na Apologią Jezuicką w Krakowie niedawno wydaną, ktora odpowiedź w pirwszej części zamyka dziesięcioro kazań, naprzecziwko sześciorgom kazań Apologiey Jezuickiey, a w drugiey części okazanie dowodne y obronę prawd ewanielickich w teyże Apologiey naganionych*, teraz (za niedostatkiem ksiąg) znowu drukowano, W Wilnie: Nakładem [...] Streta Ciszkiewicza, 1591, lap. [1] verso, A$_1$ recto. – Naudotasi dviem egzemplioriais: vienu, saugomu Lenkijos nacionalinio muziejaus Čartoriskių bibliotekoje Krokuvoje (Czart. – 1244 III cim.), ir kitu, saugomu MAB (K.J. 5443). Juozui Tumeliui žinomi dar šeši šios knygos egzemplioriai, saugomi kai kuriose kitose Lenkijos, Rusijos, Ukrainos ir Vokietijos bibliotekose (žr. minėtos rankraštinės bibliografijos p. 75).

machija irgi vaizduojama ne tiesmukai. Eilėraščio pradžioje paminėjęs krikščionių pasauliui grasinančią Otomanų galybę ir pragaištingą popiežių mokymą, nukreiptą ne prieš musulmonus, bet prieš tikėjimo brolius, mūsų poetas toliau vaizduoja, kaip, patartas „Romos tirono", Ispanijos karalius 1588 m. pasiunтęs prieš Angliją Nenugalimąją armadą ir kaip triumfavęs tikrojo tikėjimo įkvėptas anglų kareivių ginklas. Paskutinėse trijose kūrinio strofose Radvanas pranašauja amžiną gyvenimą Grzegorzo iš Žarnovco knygai, kuri pasmerkianti tokius popiežiaus patarimus, nedorą politinę veiklą ir demaskuojanti jėzuitų darbus. Ir dėl evangelikų tikėjimo patoso, reiškiamo ne nuogu pamokymu, o vaizdu, ir dėl minėtų istorinių realijų šis Radvano eilėraštis laikytinas vienu iš reikšmingesnių kūrinių visoje XVI a. lotynų kalba sukurtoje Lietuvos poezijoje.

Likę dešimt žinomų Radvano eilėraščių išėjo kartu su *Radviliada* 1592 m. Tai dvi herbinės epigramos[62] („Pašventinimas" ir „Kita epigrama Ereliui, Radvilos herbui"), trys proginiai eilėraščiai[63] Radvilos Rudojo anūkams: Mikalojaus sūnui Jurgiui (*1578–†1613) ir Kristupo sūnums Jonušui (*1579–†1620) ir Kristupui (*1585–†1640) Radviloms, poemėlė „Kilmingam ir prakilniam ponui Jonui Abramavičiui, savo išmintingiausiam mecenatui"[64], du eilėraščiai, apdainuojantys

[62] *Radivilias, sive, De vita, et rebus praeclarissime gestis, immortalis memoriae, illustrissimi principis Nicolai Radivili Georgii filii*, lap. †2 recto–verso. – Šie eilėraščiai nėra pasirašyti. Juos priskiriame Radvanui, pasirėmę aukšta poetine teksto kultūra, kuria pasižymi jo kūriniai. Tam neprieštarauja ir kai kurių literatūros istorikų nuomonė. Pavyzdžiui, juos Radvanui priskiria Eglė Patiejūnienė (žr. toliau). – Po šių epigramų eina Jono Abramavičiaus dedikacija „Illustrissimo principi, ac domino d. Christophoro Radivilo, duci in Dubinki et Bierze palatino Vilnensi, et cet. ac exercitt. Mag. Duc. Lit. imperatori et cet. domino suo clementissimo" („Šviesiausiam didikui ir ponui Kristupui Radvilai, Dubingių ir Biržų kunigaikščiui, Vilniaus vaivadai ir t.t., Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos kariuomenės vadui ir t.t., savo išmintingiausiam ponui"), lap. †[ij] recto–††[ij] recto, o po jos – vienintelis žinomas prozinis Radvano tekstas – dedikacija „Magnifico et generoso domino d. Ioanni Abramowicz, praesidi Derpatensi, capitaneo Lidensi, et Vendensi, etc. domino ac Mecaenati suo" („Prakilniam ir kilmingam ponui Jonui Abramavičiui, Tartu vietininkui, Lydos, Cėsių ir t.t. seniūnui, savo ponui bei mecenatui"), lap. ††[ij] verso.

[63] *Radivilias*, lap. ††[v] recto–verso. – Po šių epigramų įdėti trys Jono Kazoko eilėraščiai lenkų kalba, dedikuoti tiems patiems Radvilaičiams (lap. ††† recto–verso), o po jų – Jono Rutskio epigrama „Ad generosum et magnificum dominum Ioannem Abramovicz" (lap. †††[ij] recto).

[64] *Ibid.*, lap. †††[ij] verso–††††[ij] verso. – Poema nepasirašyta, bet ją Radvanui priskirti leidžia poemos pasakotojas, kalbąs apie sunkią užduotį, kurią jam skyręs mecenatas – apdainuoti Radvilos Rudojo gyvenimą ir žygius. Toliau lap. †††[v] recto išspausdintas klaidų atitaisymas („Errata sic corrige"; lap. †††[v] verso tuščias), o tada eina herojinio epo tekstas („Radivilias prima, sive De vita et rebus praeclarissime gestis, immortalis memoriae, illustrissimi principis, Nicolai Radivili Georgii f. ducis in Dubinki ac Bierze, palatini Vilnensis, etc. ac execituum M.D.L. imperatoris fortissimi, et cet.", lap. a recto–p[v] verso). Po jo perspausdinta Andriaus Volano „Oratio funebris in laudem illustriss[imi] principis, Nicolai Radiuili ducis in Dubinki ac Birze, palatini Vilnen[sis] et exercituu[m] Magni Ducatus Lituani supremi praefecti, Vilnae defuncti 27 die Aprilis, anno 1584. ab Andrea Volano conscripta" („Gedulinga kalba, pasakyta pagerbiant šviesiausią didiką Mikalojų Radvilą, Dubingių ir Biržų kunigaikštį, Vilniaus vaivadą ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės vyriausiąjį vadą, mirusį Vilniuje 1584 metų balandžio 27 dieną, parašyta Andriaus Volano"), lap. q recto–r[ij] recto, o tada įdėtas pluoštas eilėraščių, pavadintas „Carmina diversorum auctorum, ad petitionem mag[nifici] domini Ioan[nis] Abramovicii, praesidis Dorpaten." („Įvairių autorių eilėraščiai, sukurti paprašius prakilniam ponui Jonui Abramavičiui, Tartu vietininkui", lap. r[ij] verso–s[ij] verso): „Inprimis, in funus illustrissimi principis domini d. Nicolai Radivili, ducis in Dubinki et Bierze, palatini Vilnensis, imperat[oris] exercitt[uum] Litu. etc. etc. monodiae" („Pirmiausia monodijos šviesiausio didiko pono Mikalojaus Radvilos, Jurgio sūnaus, Dubingių ir Biržų kunigaikščio, Vilniaus vaivados, Lietuvos kariuomenės vado ir t.t., laidotuvėms"), lap. r[ij] verso–r[ij] recto, „Epitaphia aliquot" („Kelios epitafijos"), lap. r[ij] recto–r[iv] recto, „Epicedium in vexillo Petri ducis Soyscii, praefecti Moschovitici exercitus, a Radivilo ad Ulam interfecti" („ Epicedijas ant Maskvos kariuomenės vado kunigaikščio Piotro Šuiskio, kurį Radvila nukovė prie Ulos, vėliavos"), lap. r[iv] recto. Eilėraščiai nepasirašyti. Jų nepriskyrėme Radvanui dėl banalaus turinio ir neišraiškingos poetinės kalbos.

vieną Livonijos karo epizodą – Tarvastos užėmimą 1561 m.[65] („Tarvastos, didžiai galingos tvirtovės, paėmimas" ir „To paties enkomijinė giesmė apie tą patį, pagrįsta homonimais ir Tauro bei jo dalių aprašymu"), dar vienas, skirtas įamžinti pergalę prie Ulos 1564 I 24 („Apie tą patį mūšį"), ir dar vienas, skirtas pašlovinti Radvilų giminę („To paties apie Radvilų giminės dydį ir pranašumą")[66].

Eilėraščiai lengviau nei poemos leidžia pajusti Radvano poetinio talento brandą. Tai sakydami, turime omenyje tiek virtuoziškai valdomą žodį bei formą, tiek įsisavintos bei kūrybos reikmėms pasitelktus antikinės kultūros mastus. Tokį vertinimą pagrįsime keliais pavyzdžiais iš paskutinės Radvano knygos. *Radviliada* pradedama keliomis epigramomis. Viena iš jų – „Pašventinimas" – parašyta, paisant vieno artificiozinės poezijos žanro, vadinamo echo vardu, reikalavimų[67]. Prasminė tokio eilėraščio įtaiga ir siužetinė jo tėkmė, pasakojimo vyksmas, o kitąsyk ir intriga turėjo remtis tarsi aidu kartojamomis frazėmis bei žodžiais ir tų frazių ar žodžių dalimis, turinčiomis savą reikšmę (echo – graik., lot. „aidas"). Dažniausiai tokiems eilėraščiams būdavo suteikiamas dialogo pavidalas. Būtent tokiu keliu nuėjo ir Radvanas, kurdamas savąjį „Pašventinimą": vienas iš lyrinių herojų, pavadintas Svetimšaliu, pamato kitą – Erelį ir jį užkalbina(eil. 1–10 iš 16 eilučių kūrinio)[68]:

[*H.* U]nde? *A.* Solo. *H.* Quid fers? *A.* nomen. *H.* cuius? *A.* Radiuili.
H. Quo? *A.* cœlo. *H.* Laudi non fatis omnis humus?
[*A.*] Non fat: concha Afiæ, Europæ altera, tertia cantat
Per Lybies: fed ego nomen ad aftra fero.
H. Anne feres **radios**? *A.* **rhadiôs**. *H.* Sed fi petis alta
Forte feres ictus fulm**ineos**: *A.* **in eos**[.]
H. In quos? *A.* in diros hoftes: *H.* quid fiet amicis
Vir**tuti**? *A.* **tuti**, murus ahenus **vti**.
H. Ergo nefas RADIVILIS mos extin**guere**? *A.* **verè**.
H. Praemia virtuti magna pa**rata**? *A.* **rata**.

[65] *Ibid.*, lap. r^{v} verso–s verso. – Toliau įdėtas Petro Roizijaus eilėraštis „Illustrissimo principi ac domino domino Nicolao Radivilo, palatino [tum] Trocensi, exercitus Lituanici imperatori, de victoria ad Ulam ex Moschis reportata" („Šviesiausiam didikui ir ponui Mikalojui Radvilai, [buvusiam] Trakų vaivadai, Lietuvos kariuomenės vadui, apie pergalę, pasiektą prie Ulos prieš maskviškius"), lap. s^{ii} recto. Lotyniška šio eilėraščio tekstą ir jo vertimą į lietuvių kalbą galima rasti: Petras Roizijus, *Rinktiniai eilėraščiai=Carmina selecta*, iš lotynų kalbos vertė Rita Katinaitė [ir kt.], Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2008, p. 151, 275.

[66] *Ibid.*, lap. s^{ii} verso. – Knygos pabaigoje įdėta poema lenkų kalba „Sława, na szczęśliwe zwycięstwo oświeconego xiążęcia je[g]o mości pana, pana Mikołaia Radziwiła, woiewody Wileńskiego, y wielkiego hetmana Litewskiego etc. ze dwudziestu czterzech tyśięcy Moskwy pod Kiesią porażoney dnia 21. Octobra w roku 1578. przez woruczníka swego pana Andrzeia Sapiehę, woiewodzica Nowogrodzkiego" („Šlovė šviesiausio kunigaikščio, jo malonybės pono Mikalojaus Radvilos, Vilniaus vaivados, Lietuvos didžiojo etmono ir t.t., laimingai pergalei prieš dvidešimt keturis tūkstančius maskviškių, kuriuos prie Cėsių 1578 metų spalio 21 dieną sumušo jo pavaduotojas Andrius Sapiega, Naugarduko vaivadaitis"), lap. s^{ii} recto– s^{iv} verso. Šis kūrinys nepasirašytas.

[67] Apie tai plačiau žr.: Eglė Patiejūnienė, *Brevitas ornata: Mažosios literatūros formos XVI–XVII amžiaus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės spaudiniuose*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1998, p. 309–311.

[68] Cituojant tekstą pagal Mokslų akademijos bibliotekos egzempliorių, blogai išlikusios vietos suskliaustos laužtiniais skliaustais.

(*S.* Sveikas! Iš kur? *E.* Iš žemės. *S.* Su kuo? *E.* Su vardu. *S.* Kieno gi?
E. Radvilo. *S.* Kur taip? *E.* Dangun. *S.* Žemės jo šlovei permaž?
E. Taip, nes Trys jo Ragai ir Europoj, ir Azijoj gaudžia,
gaudžia ir Libijoj. Aš – vardą į dangų nešu!
S. Gal tu neši spindulių? *E.* Lengvų. *S.* Jei į dangų plasnoji,
gal gabeni ir žaibų? *E.* Taip, gabenu jų kai kam.
S. Kam gi? *E.* Priešams žiauriems. *S.* O draugams ir Dorybei kas lieka?
E. Lieka saugūs draugai – tarsi mūrai tvirti.
S. Taigi jo palikuonims nepristigs jo charakterio? *E.* Taigi.
S. Ar didelių dovanų laukia Dorybės? *E.* Žinia.)

Kaip matyti iš lietuviško teksto, vertime pertekta eleginio disticho forma, tačiau nė ženklo nelikę esminės echo ypatybės – vidinių rimų (lotyniškame tekste jie paryškinti juodžiau). Aptardama šią epigramą, Eglė Patiejūnienė pabrėžė: „Pirmoji šio eilėraščio eilutė labai dinamiška, joje telpa net trys klausimų ir atsakymų poros. Toliau tempas lėtėja, 3 ir 4 eilutės – tai ilga antrojo dialogo nario Erelio replika. 5-oje eilutėje pavartotas žodžių žaismas (*radios – rhadios*), 6-oje – sudėtinis rimas (*fulmineos – in eos*), o 8-oje yra net trys rimuoti žodžiai (*virtuti – tuti – uti*), kurių kiekvienas – mažesnė ankstesniojo dalis. [...] J. Radvano kūrinėlio 8-oji eilutė įdomi ir kitkuo: jos puseiliai (iki ir po cezūros) surimuoti tarpusavyje, o tai – LEONINO požymis"[69]. Literatūros istorikės teigimu, 1592 m. *Radviliadoje* publikavęs net du herbinius eilėraščius, Radvanas laikytinas tokio pobūdžio publikacijų pradininku Lietuvoje[70].

Meistriška forma nėra vienintelis dalykas, žymintis įsisavintus ir kūrybiškai panaudotus antikinės poetikos reikalavimus ir principus. Renesanso dvasia dvelkia iš Jono Radvano eilėraščių turinio, nes atviromis ir kiek pridengtomis citatomis, minimų Antikos dievų vardais, senovės istorijos, kultūros, geografijos ir dar kitomis realijomis išsilavinusiam skaitytojui primenami tiek garsiausi Graikijos ir Romos autoriai (Homėras, Hėsiodas, Vergilijus, Horacijus, Cezaris, Ciceronas ir Ovidijus), tiek ir rečiau poezijos reikalui Renesanso rašytojų pasitelkiami kūrėjai. Tai atskleisime vienu Radvano eilėraščiu. Panegirinę epigramą, skirtą apdainuoti Radvilos pergalei prieš Maskvos kariuomenę ir Tarvastos užėmimą 1561 m. ir pavadintą „To paties enkomijinė giesmė apie tą patį, pagrįsta homonimais ir Tauro bei jo dalių aprašymu", Radvanas pagrindė vienodu Tarvastos (lot. *Taurus*) ir Tauro kalnų (lot. irgi *Taurus*) skambesiu. Metonimiškai vaizduodamas Tauro ir aplinkinių Mažosios Azijos ir Balkanų pusiasalio kalnų sielvartą dėl Tarvastos sugriovimo, poetas pasitelkė žinias apie tos pasaulio dalies, graikiškai aprašytos Strabono (*tarp 64 ir 63 m. pr. Kr.– †apie 24 m. po Kr.), geografiją ir perteikė beveik visą Mažosios Azijos kalnų nomenklatūrą[71]:

[69] Eglė Patiejūnienė, *Brevitas ornata: Mažosios literatūros formos XVI–XVII amžiaus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės spaudiniuose*, p. 314.

[70] *Ibid.*, p. 79.

[71] Tauro ir aplinkinių kalnų aprašymas pateikiamas Strabono geografijos XI, 11, 7–12, 5. Įdomu tai, kad geriausią šio veikalo leidimą XIX a. asmeninėje bibliotekoje turėjo ir studijavo (matyti iš pabraukymų ir pastabų paraštėse), rinkdamas medžiagą darbams apie baltų ir trakų bei frygų ryšius, Jonas Basanavičius. Jo turėtas leidimas: *Strabonis Geographica*, recognovit Augustus Meineke, vol. 1–3, Lipsiae: Sumptibus et typis B.G. Teubneri, 1877, išliko ir tebėra saugomas Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto bibliotekoje (LLTI – B 99198/I–III).

Ter quater intremuit Taurus, vicinaq; faxa
Hinc Egidisq, Paropamisusq, & Circius ingens,
Altaq Cambadis, Pharphariadesq, Choatras
Affitus huic, & qui poſt Caſpia tentat Oreges
Marmora: quin eadem famá percepit Orates
Arduus, hinc Tygri trux præcipitante Niphates.
Caucaſus obſtupuit (quatiebant brachia quercus
Aëriæ) nec non mons Zagrius, atq propinquus
Sarpedon, poſt hunc Coraceſius, & Cragus, atq
Anticragus viridis, cuncti gemuére, patrisq
Narrarunt luctus Hircanis montibus, atq
Armeniis, quls fæpe polo ſuper ingerit ignes
Vejovis, hinc Pariedrus, Amazonicusq; ſed ex his
Moſchius audivit, qui poſt (ut geſta) Coraci
Porrigit, ille ſtatim Scythico, hinc aliiq, aliiq
Refcivere ſuper, totusq Ceraunius ingens
Audiit, & Tauri caſum, & Radivilia bella,
Audiit, & cunctos iubet hæc edifcere montes,
Virtutem, nomenq viri, cœfasq cohortes
Moſchorum juvenum, victiq incendia Tauri.

(Kartą, paskui dar ir dar suvirpėjo Tauras, ir garsas
ir į ųolas gretimai, ir į kalnus rūsčius atsimušo.
Per Egididę, taip pat per Kirkijų, Paropamisą,
per Kambadidę, Farfariades, Choatradę, Imajų
ir per Oregą, kuris su Kaspijos jūra ribojas,
aidas nuėjo iki Orato aukšto viršūnės
ir lig Nifato rūstaus, iš kurio prasideda Tigras.
Apmirė (grąžė rankas aukšti ąžuolai jo) Kaukazas,
Dzagrijas stulbo, taip pat netoliese prie jo Sarpedonas,
dar – Korakesijas toks ir Kragas, ir Antikragas –
jie aimanavo visi ir dėl savo gedinčio tėvo
guodės Hirkanų kalnams ir Armėnų kalnyno viršūnėms
(Vėjovis šitiems ir toms neretai paduoda į dangų
leisti ugnies); o toliau – Amazonikas ir Pariedras;
Moschijas žinią iš jų išgirdo, iš šito – Korakas,
o iš Korako žinia iš karto nuėjo lig Skitų:
Skitai perdavė ją kitiems – taip Keraunijas gauna
žinią apie Radvilos mūšius ir Travastos mirtį;
šis tuoj paliepia visiems kitiems kalnams apsakyti
didvyrio narsą ir jo garbingą vardą, maskviškių
sumuštus dalinius bei sudegintos Tarvastos žūtį.)

Mažosios Azijos kalnų išvardijimas išsilavinusiam XVI amžiaus pabaigos skaitytojui turėjo sukelti nemažą įspūdį. Mat Europą tuo atmainingu istorijos laikotarpiu, kaip, beje, ir šiandien, su Antika – regis, seniai pražuvusia epocha – tebesiejo keli dalykai: krikščionybė, Jeruzalė bei kiti garsieji Vidužemio jūros baseino miestai ir Senojo Pasaulio geografinės realijos, pirmiausia kalnai ir upės. Senieji

kalnai iš Strabono ir Klaudijaus Ptolemajo geografijos atlasų į savus skaitytojus tebežiūrėjo lygiai taip, kaip jie žvelgė į Strabono bei Ptolemajo amžininkus, gyvenusius I–II a. po Kr., o upės senoviniais pavadinimais lygiai taip tebeženklino kurią nors konkrečią Senojo Pasaulio dalį. Ripajų kalnai ir Rubono bei Chrono upės žymėjo tą Sarmatijos pakraštį, kuriame nuo neatmenamų laikų gyveno baltų gentys sudinai, budinai ir igilionai ir kur buvo įsikūrusi senovės lietuvių valstybė, o Tauras, Antitauras ir kiti pacituotame eilėraštyje išvardinti kalnai simbolizavo tas Mažosios Azijos vietas, kuriose vyko nemažai reikšmingų Senojo ir Naujojo Testamento įvykių. Taip žvelgiant į geografines šio eilėraščio realijas, kūrinio siužetas, be horizontalaus geografinio lygmens, įgauna dar ir vertikalų dėmenį: žinia apie Tarvastos sugriovimą ne tik pasklinda po vienalaikį pasaulį, bet ir nueina gilyn į istoriją, taip pasidarydama tos istorijos dalimi. Užtat eilėraščio pabaigoje visai natūraliai nuskamba poeto pranašystė apie Radvilą Rudąjį (eil. 46–50):

Atq tuos ſemper Fama inſtaurabit honores
Temporibus luctans, donec Sol aureus ingens
Arquato cœlum ſignabit tramite menſus,
Omnia dum current annoſi lumina mundi,
Semper eris: quid te fruſtrà mortalibus æquo?

(Laiką įveikdamas, tau parodytą pagarbą Gandas
vis atgaivins iki tol, kol auksinė didingoji Saulė
švies, siauručiu takeliu eidama vis iš naujo per dangų.
Ko gi tuščiai man tave su mirtingaisiais lyginti? – Būsi
tu visada – tol, kol bėgs šimtamečio pasaulio minutės!)

Kultūros ir istorijos gelmės būdingos ir kitiems Radvano eilėraščiams, tačiau juos įvertinti mes paliksime jo *Raštų* skaitytojams. Mums čia svarbu pažymėti aukštą Radvano kūrinių poetinę kultūrą, poeto meistriškumą ir jo talentą. Šio poeto eilėraščiai ir poemos parodo, kad paskutiniame XVI amžiaus ketvirtyje Lietuvos autoriai jau buvo supratę ir įvertinę visus rašymo lotyniškai privalumus. Lotynų kalba jiems ne tik atvėrė duris į tarptautinę auditoriją, bet ir suteikė galimybę visiems suprantamai, išsamiai ir meniškai įvertinti vaizduojamus asmenis ir įvykius. Būtent jų pastangomis į Europos dvasinių ir pasaulietinių valdovų gretas ir visam kontinentui reikšmingų įvykių eilę jie kaip tikrus tų valdovų bei įvykių dalininkus įrikiavo didikus lietuvius ir reikšmingus jų darbus, taip įtvirtindami Lietuvą dar ir literatūriniame Europos kontinente. To nebuvo galima išreikšti jokia kita kalba, kaip tik lotynų, ir niekaip kitaip, kaip tik pasitelkus visas tam reikalingas Europos lotyniškosios literatūros sukauptas meninio pasaulio kūrimo priemones. Ir Radvanui čia priklauso ypač dideli nuopelnai. Štai tokius dalykus pirmiausia būtina pabrėžti, žvelgiant literatūros istorijos požiūriu.

Aiškindami, aptardami, analizuodami ir vertindami raštijos paminklą, mes paprastai ieškome, keliame ir pirmon vieton statome tas jo turinio, stiliaus, reikšmės ir kitokias ypatybes, kuriomis jis išsiskiria iš kitų vienalaikių kultūros artefaktų. Tada sukuriame tam tikrą vertybinę hierarchiją, kuri priklausomai nuo mūsų argumentų ir įrodymų gausos, įtikinimo jėgos ar dar kitų aplinkybių gyvuoja trumpiau arba ilgiau. Išskirti, iškelti ir pabrėžti svarbu pirmiausia siekiant aiškinamųjų ir pedagoginių tikslų. Vis dėlto mąstant apie dabartį ir ateitį, ieškant tinkamesnių pavidalų politinei, kultūrinei, konfesinei, tautinei ir kitokiai raiškai, gaivinant ir stiprinant dvasią bei ryžtą kurti pamažu atsiveriančioje Europos Sąjungos kultūrinėje erdvėje būtina iškelti tas svarbiąsias pamokas, kurias savu metu išėjo minėti Lietuvos autoriai: Venclovas Agripa, Elijas Pilgrimovijus, Pranciškus Gradauskas, Jonas Radvanas ir daugybė kitų reformacijos stovykloje triūsusių kūrėjų. Ir ne tik išėjo, bet taip pat savo talentinguose kūriniuose sugebėjo perduoti ainiams – kad ir po ilgų keturių amžių. Juk kai pagalvoji, jų epocha pasižymėjo mums gerai suprantamais, todėl plika akimi pastebimais bruožais. Globalizacijos būta ir tada, ji reiškėsi savomis formomis ir pasižymėjo didele niveliacine jėga (jos apraiškomis turime laikyti kontrreformaciją, polonizaciją, apskritai kultūros ir kasdienio gyvenimo unifikaciją, vykusią Baroko epochos Europoje, pirmiausia jos Vidurio bei Rytų dalyje), išorėje nuolatos formavosi įvairios karinės, politinės ir kitokios grėsmės. Vidaus gyvenimas irgi nepasižymėjo darnumu. Jame būta nemažo susiskaldymo – turtinio, luominio, konfesinio, etninio, kultūrinio, kalbinio ir t.t. Ir čia Radvano kūriniai, pirmiausia *Radviliada*, pateikia keletą svarbių laiko patikrintų patarimų. Susidūrus su grėsme ar tiesiog neaiškiu dalyku – tokiu ambivalentišku reiškiniu, kuris, klostantis vienokioms arba kitokioms aplinkybėms, gali pasibaigti vienokiais arba kitokiais rezultatais, – *prasminga jėgų, išminties ir patarimo ieškoti, glaudžiantis prie tradicijos ir savos istorijos*. Dėl šios priežasties pačios ryškiausios, netgi užsienio tyrėjų talentingiausiomis pavadintos herojinio epo, taip pat kitų Radvano kūrinių vietos kaip tik apima Lietuvos, lietuvių sukurtos valstybės, gimtojo krašto gamtos ir tėvynės istorijos vaizdus (pavyzdžiui, *Radiv.* I, 31–96; III, 89–195; IV, 414–449 ir toliau).

Be lietuviui geriau ir stipriau juntamų *domus propriae* – savų namų – dalykų, būtina nurodyti dar vieną aukščiau paminėtos *tradicijos* ir *savos istorijos* dėmenį: vienalaikius įvykius Europoje, Radvano sumaniai susietus su Kunigaikštijos istorija. Būtina priminti, kad tai, ką poemose ir eilėraščiuose apdainavo Radvanas: Henriko III mirtis, Nenugalimosios armados pražūtis ir kiti įvykiai, nesudaro vieno Radvano kūrinių ypatybės, nėra vieno jo sukurto meninio pasaulio dalis. Priešingai, apie tai tuomet buvo plačiai kalbama visoje Europoje: pranešama informaciniuose lapeliuose ir specialiuose *Zeitungų* (*laikraščių*) numeriuose, aptariama ir aiškinama politikų ir istorikų veikaluose, apraudama poetų kūriniuose ir t.t. Taigi per Radvaną ir su Radvanu šių dienų skaitytojas turi progą susitikti ir susipažinti

ne tik su šiais įvykiais, bet ir su tais pradiniais kūrybinės veiklos, Naujųjų laikų kultūros pavidalais, be kurių šiandien neįsivaizduojame savo kasdienybės ir buities, – su *tradicijos* ir *istorijos* formomis ir rūšimis, pirmiausia modernybę užvis labiau formavusia spauda, ir ne tik knygomis, bet taip pat su visokiais tuo metu atsiradusios periodinės spaudos pavidalais. Kad ir negarsiai, Radvano amžininkų politikų, istorikų ir poetų balsai šių dienų skaitytojui bus girdimi iš komentarų šios Knygos paraštėse. Mums čia svarbu pažymėti, kad tradicijai, apie kurią ką tik kalbėjome, priklauso ne tik Radvanas, bet ir jo amžininkai, išgyvenę tuos pačius istorijos įvykius ir juos jautriai perteikę savo kūryboje.

Kita Radvano kūrinių pamoka, irgi įkūnyta meniškais vaizdais, iškelia telkimo ir telkimosi reikšmę. Grėsmės akivaizdoje *Radviliada* moko permesti tiltus tarp skirtingus tikėjimus, įsitikinimus, pažiūras turinčių, įvairiomis kalbomis kalbančių, nevienodų papročių besilaikančių vienos valstybės piliečių. Visa tai ne sykį suskamba įvairiose herojinio epo vietose, o ryškiausiai – šitos poemos pabaigoje, apdainuojančioje Livonijos karo pabaigą. Pakviesti stoti kariuomenėn po etmono Radvilos vėliavomis susirenka vyrai iš visos pounijinės Lietuvos: Vilniaus, Kauno, Trakų, Žemaitijos, Ukmergės, Breslaujos, Oršos, Ašmenos, Polocko, Gardino, Minsko, Vitebsko, Gomelio, Brastos ir kitų vietų (*Radiv.* IV, 143–178). Vedama karaliaus Stepono, Lietuvos kariuomenė kartu su lenkų ir vengrų pulkais pergalingai užbaigia ilgus metus trukusias kovas prieš Maskvą. Šiais vaizdais pabaigiama viena iš kelių svarbiųjų *Radviliados* siužetinių linijų, skirtų Livonijos karui. Taigi šią poemą galima suprasti kaip reikšmingą patarimą ainiams. Kai pasidaro neaišku, kurlink lengviau ieškoti proveržio, gebėjimą vėl regėti tolesnę ir platesnę perspektyvą galima atgauti ne gąsdinant save ir kitus, o telkiantis ir telkiant. Kai sunku numanyti, kokie kultūros iššūkiai, kokios kasdienio gyvenimo grėsmės gali paveikti valstybės gyvenimo raidą, geresnę išeitį galima surasti irgi ne gąsdinant ir būkštaujant, bet telkiantis ir telkiant. Kai prarandamas jutimas ir žinojimas, kokias gaires privalu susmaigstyti jaunajai kartai, geresnių sprendimų galima surasti irgi lygiai taip pat – telkiantis ir telkiant. Svarbu, kad pagrindas tam telkimuisi ir talkai išliktų bet kuriomis aplinkybėmis tas pats – visuotinai pripažįstamos krikščioniškosios vertybės. Mums atrodo, kad tose dviejose pamokose ir glūdi aktualioji *Radviliados* ir kitų Radvano kūrinių reikšmė šiandien.

IŠLEIDO
Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas
Antakalnio g. 6, LT-10308 Vilnius
www.llti.lt; knyga@llti.lt
tel. +370 5 212 53 32
faks. +370 5 261 62 54

SPAUSDINO
UAB „Sapnų sala"
Moniuškos g. 21, LT-08121 Vilnius
Svetainė internete: www.sapnusala.lt